

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

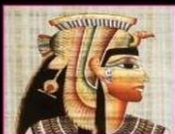
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

tarihi değiştiren kadınlar

P O P Ü L E R T A R İ H

A L İ Ç İ M E N

P O P Ü L E R T A R İ H

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

Tarihi Değiştiren Kadınlar

Ö of *Tarihi Değiştiren*

Ali Çimen

Timaş Yayınları (2017)

Derecelendirme:

Etiketler: Tarih, Kişiler - Siyaset, Aktüel Siyaset

Tarihi Değiştiren, Dünyayı Titreten Kadınlar

"Geçmişe baktığımızda, erkek egemen bir seyrüseferin hüküm sürdüğünü görürüz. Kılıç kuşanıp fetih yapan, çağ açıp çağ kapatan, yaptığı bir konuşma ya da aldığı kararla kitleleri coşturan, atomu parçalayarak insanoğluna sınırsız enerjinin kapılarını açan, bazen kabul etmek istemesek de, çoğunlukla erkekler olmuştur. Peki bu, tarihin beyaz perdesinde hep erkeklerin başrol oynadığı anlamına mı gelir? Ne yani, kadınlara düşen rol, her zaman 'en iyi yardımcı oyuncu' rolü oynamak mıdır? Tabii ki hayır. Yüzyılların üzerine oturduğu mayınlı tarih tarlasından sıyrılıp çıkan öyle kadınlar olmuştur ki, teşbihte hata olmaz, o çok 'bilindik' erkekler, bu kadınların azametlerinin gölgesinde bile terlemeden edememiştir!"

Gazeteci yazar Ali Çimen "Tarihi Değiştirenler" dizisinin son kitabı Tarihi Değiştiren Kadınlar'a böyle başlıyor ve 30 ünlü kadını sayfalarında konuk ediyor. Bu 30 kadın arasında Mısır İmparatoriçesi Cleopatra, ünlü kadın casus Mata Hari, Nobelli Madam Curie, Osmanlı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İmparatorluğunun bir dönemine damgasını vurmuş 'iktidar avası' Hürrem Sultan gibi isimler de var; insanlığın özgürlüğe giden yolda devrim niteliğinde adımlar atmasını sağlayan siyahi kadın eylemci Rosa Parks ve Tom Amca'nın Kulübesi isimli romaniyle Amerika'daki kölelik kurumuna kalemiyle savaş açan Harriet Beecher Stowe da.

Bir fabrika işçisiyken kendisini uzayda bulan Tereşkova ve okyanusları aşan havacılık sevdasıyla hayatını uçmaya adanmış Amelia Earhart da yüksek tempolu hikâyeleriyle listede yerlerini alıyor.

Kitabın önemli bir bölümü de iktidar peşinde koşan kadınlara ayrılmış: Pakistan'ın ve aynı zamanda İslam coğrafyasının ilk kadın Başbakanı Benazir Butto; düşman kardeşi Hindistan'da yine ailece ülke siyasetine damga vurmuş, ülkesinin ilk Başbakanı İndira Gandhi; Fransa'ya 40 yıl boyunca hükmeden İtalyan Catherine de Medici; Rusya'yı çağının en güçlü ülkelerinden biri yapan Alman kökenli Katerina; İngiltere'den Kraliçe Elizabeth, Kraliçe Victoria ve onların bıraktığı yerden bayrağı devralarak İngiltere'yi bir küresel aktöre dönüştüren 'Demir Lady' Margaret Thatcher.

İktidarda olan kadınların yanı sıra iktidarda olan erkeklerin yanındaki ihtiraslı kadınlara da şahitlik ediyor tarih ve dolayısıyla kitap da. Komünist Çin'in en korkulan simalarından biri olan Jian Qinq ya da daha çok bilinen ismiyle Bayan Mao; oğlunu padişah yapmak için bir diğer oğlunu kurban eden Kösem Sultan ve Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron'u efsaneye dönüştürme yolunda kendisi bir efsane olan Eva Peron.

Kitap ayrıca, bol görsel malzemesi, Hürrem ile Kanuni arasında gelip giden aşk mektuplarından satırlar, Simone de Beauvoir ve Jean Paul Sartre'in ölümsüz aşkı ve bu 30 kadının gündelik hayatlarına ilişkin daha birçok ayrıntılı ile adeta kahramanlarını ete kemiğe

büründürüyor.

I. Elizabeth İspanyol hanedanına karşı Osmanlı'nın himayesindeydi. Sultan III. Murad "Siz dahi südde-i sa'adetime ita'at ve inkıyada sabit-kadem olup, ol caniblerde vakıf ve muttali olduğunuz ahbarı arz ve ila'm etmekden hali olmyasız" diyordu Kraliçe'ye. Buna karşılık o da III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan ve eşi Safiye Sultan'a hediyeler gönderiyordu.

Jeanne d'Arc Orleans'ta başına geşiği Fransız ordusu ile İngilizleri hezimete uğrattığında henüz 17 yaşındaydı.

Kösem Sultan torunu IV. Mehmet'i tahta geçirmek için oğlu I. İbrahimi gözünü kırpmadan katlettirdi. Ancak daha sonra IV. Mehmet için de sinsi planlar yaptığını sezen Turhan Sultan, kayınvalidesi için Başlala Uzun Süleyman Ağa'ya kısa ve net bir emir verdi: "Kösem'i canlı görmek istemiyorum!"

Osmanlı sultanlarına Rusya namıma kök söktüren, ülkesini kısa zamanda modernleştiren Büyük Katerina aslen Almandı.

Feminist düşünür Simone de Beauvoir hayatı boyunca bir adamı aşkla sevdi: Jean Paul Sartre

Çin Kültür Devrimi'nin silahlı gücü Kızıl Muhafızlar'ı kuran Mao değil, eşi Jiang Qing idi.

1981'de Altın Mabet'i ele geçiren Sihleri acımasızca bastıran İndira Gandhi bir şeyin farkında değildi: Yakın korumalarından ikisi Sihti ve onu ortadan kaldırmaya niyet etmişlerdi.

Arjantin'in efsane First Lady'si hayatını kaybettiğinde 33 Eva Peron'un

naaşı ülkesine eşi Hugo'nun kendisinden sonra evlendiği Isabel Peron tarafından getirildi.

iyi ki kitaplar var...

SELCOEPUB

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2011

timas.com.tr

TARİHİ DEĞİşTİREN KADINLAR
Ali Çimen
TİMAş YAYINLARI | 1831

Popüler Tarih Dizisi | 18

GENEL YAYIN YÖNETMENİ: Emine Eroğlu

EDİTÖR: Neval Akbıyık

KAPAK TASARIMI: Ravza Kızıltuğ

1. BASKI Mayıs 2008, İstanbul

TİMAŞ YAYINLARI

Telefon: (0212) 511 24 24

Faks: (0212) 512 40 00

P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayingrubu

twitter.com/timasyayingrubu
Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TARİHİ DEĞİşTİREN KADINLAR

Ali Çimen

ALİ ÇİMEN

1971 yılında İstanbul/Üsküdar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra yüksek öğrenimini bir süre Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü'nde sürdürdü. Ardından 1991'de İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümündeki eğitimiyle eşzamanlı olarak ZAMAN gazetesinde gazetecilik serüvenine başladı. Uzun yıllar gazetenin İstanbul'daki merkezinde Dış Haberler, Haber Merkezi ve Magazin servislerinde çevirmen, muhabir, redaktör ve editör olarak görev yaptı. Aynı gazetenin Frankfurt, Amsterdam ve Londra merkezlerinde de uzun süre çalışan yazar, gazetecilik kariyerini halen Fransa'da, uluslararası haber kanalı EURONEWS'in Haber Merkezi'nde sürdürüyor. Uluslararası basın kartı sahibi olan Ali Çimen, İngilizce, Almanca ve Hollandaca bilmektedir.

SUNUŞ

Kıymetli okuyucu,

Farklı bir başlık altında yine bir aradayız. Umuyorum ki serinin diğer başlıklarının zihninizde bıraktığı tat, sizi bu sayfalara getirmiş ve bundan sonrakilere de taşıyacak olsun. İzin vererseniz, tarihin derinliklerine uzanacağımız bu yeni yolculuğun arifesinde birkaç kelimelik etmek ve elinizdeki kitabın kişisel macerasıyla ilgili kısa notlar paylaşmak isterim.

Geçmişe baktığımızda, erkek egemen bir seyrüseferin hüküm sürdüğünü görürüz. Kılıç kuşanıp fetih yapan, çağ açıp çağ kapatan, yaptığı bir konuşma ya da aldığı kararla kitleleri coşturup tarihi çalkalayan, atomu parçalayarak insanoğluna sınırsız enerjinin kapılarını açan, bazen kabul etmek istemesek de, çoğunlukla erkekler olmuştur. Peki bu, tarihin beyaz perdesinde hep erkeklerin başrol oynadığı anlamına mı gelir? Ne yani, kadınlara düşen rol, her zaman *'en iyi yardımcı oyuncu'* rolü oynamak, ya da o bildik tabirle sadece *'her başarılı erkeğin ardında'* görünmeden, bilinmeden, elinden gelen gayreti göstermek mi olmuştur, olmaktadır? Tabii ki hayır. Yüzyılların üzerine oturduğu mayınlı tarih tarlasından sıyrılıp çıkan öyle kadınlar olmuştur ki, teşbihte hata olmaz, o çok *'bilindik'* erkekler, bu kadınların azametlerinin gölgesinde bile terlemeden edememiştir!

İşte bu gerçekten hareketle biz de, tarihi değiştirenler serisinin bu sayısını, adları asırlardır kulaklarda yankılanan bu kadınlara; bitmek bilmeyen bir ihtirasla sınırsız güce ulaşmak için hem kendilerini hem de etraflarını yakanlara, kendilerinden vazgeçip, tüm ömürlerini ülkelerini daha iyi bir noktaya taşımak için çırpınanlara, insanlığın geleceği için laboratuvarlarda dirsek çürütenlere ve daha nice unutulmaz isme ayırdık. Seçim

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kriterlerimizden biri, her zamanki gibi ‘popülerlik’ oldu. Popülerliği dayandırdığımız noktaysa, serinin diğer kitaplarında olduğu gibi, söz konusu isim ya da konu başlıklarının, günümüz medyasındaki bilgi trafiğinde kullanılma sıklıkları.

Önceki kitapların önsözlerinde de belirttiğim üzere, ‘*Tarihi Değiştiren...*’ serisinin çıkış noktası, genel kültür hazinemize katkıda bulunabilme arzusu. Kitabın içeriğini oluşturmak için seçtiğimiz 30 isme, mesafeli yaklaşanlar, eksik bulanlar ya da gereksiz isimlerin olduğunu düşünenler çıkabilir. Doğrudur, şüphesiz ki koskoca bir insanlık tarihinin kadın kahramanlarını bir kitaba sığdırabilmek mümkün değil. Bununla birlikte, serinin bu kitabında da, kıymetli gazeteci arkadaşlarım ve değerli editörlerim ile birlikte, günümüz bilgi denizinin en çok sefer yapan isimlerini belirlemek için yeterli gayreti gösterdiğimizi iddia edebilirim. İçeriği oluştururken Doğu-Batı dengesini göz önünde bulundurmaya gayret etmekle birlikte, kenarda köşede kalmış, ama önemli olduğunu düşündüğümüz isimleri de mercek altına almaya çalıştık.

‘*Tarihi Değiştiren Kadınlar*’ denince ilk akla gelen; Mısır İmparatoriçesi **Cleopatra**, ünlü kadın casus **Mata Hari**, ünlü bilim kadını **Madam Curie**, Osmanlı İmparatorluğu’nun bir dönemine damgasını vurmuş ‘iktidar avcısı’ **Hürrem Sultan** gibi isimleri kaçınılmaz olarak tekrar ve daha zengin bir içerikle huzurunuzda çıkarmaya çalıştığımız gibi; akıl almaz cinayetleriyle insanlığın lanetini kazanmış, buna karşın Türk yazılı kültüründe fazla bilinmeyen Nazi Cadısı **İlse Koch** ve Transilvanya’nın Kanlı Kontesi **Elizabeth Bathory**’yi de tüyler ürperten icraatlarıyla tanıtmak istedik. İnsanlığın özgürlüğe giden yolda devrim niteliğinde adımlar atmasını sağlayan siyahi kadın eylemci **Rosa Parks** ve *Tom Amca’nın Kulübesi* isimli romanıyla Amerika’daki kölelik kurumuna kalemle savaş açan **Harriet Beecher Stowe** da sayfalarımızda ete kemiğe bürünen isimlerden oldu. Macera

tutkunu kadınlar da var tabii ki! Bir fabrika işçisiyken kendini uzayda bulan **Valentina Vladimirovina Tereşkova** ve okyanusları aşan havacılık sevdasıyla hayatını uçmaya adanmış **Amelia Earhart** da yüksek tempolu hikâyeleriyle sizi bekliyor.

Kitabın önemli bir bölümü ise iktidar peşinde koşan kadınları ele alıyor. Kimler yok ki? Neredeyse ailece Pakistan siyasetine renklerini vermiş Butto ailesinden gelen, Pakistan'ın ve aynı zamanda İslam coğrafyasının ilk kadın başbakanı olmayı başarmış, aynı sıfatı bir kez daha kucaklamak isterken suikasta kurban gitmiş olan **Benazir Butto**; düşman kardeşi Hindistan'da yine ailece ülke siyasetine damga vurmuş, ülkesinin ilk başbakanı **İndira Gandhi**; bir İtalyan olarak tüm engelleri aşarak Fransa'nın kraliçesi olmayı başarmış **Catherine de Medici**; yine sonradan dilini öğrenip dinini benimsediği Rusya'yı çağının en güçlü ülkelerinden biri yapan **Büyük Katerina**; her ikisi de kendi dönemlerinde İngiliz İmparatorluğu'nu süper güç yapan **Kraliçe Elizabeth** ve **Kraliçe Victoria** ve onların bıraktığı yerden bayrağı devralarak İngiltere'yi bir küresel aktöre dönüştüren '*Demir Lady*' **Margaret Thatcher**.

İktidarda olan kadınların yanı sıra iktidarda olan erkeklerin yanındaki ihtiraslı kadınlara da şahitlik etti tarih; ve dolayısıyla kitabımız da. Söz gelimi eşi Başkan Mao'nun arkasındaki itici güç olarak Komünist Çin'in en korkulan simalarından biri olan **Jian Qinq**; oğlunu padişah yapmak için bir diğer oğlunu kurban eden, sarayı kana bulayarak Osmanlı devlet mekanizmasının tekerine çomak sokan, iktidar avcısı **Kösem Sultan** ve Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron'u efsaneye dönüştürme yolunda kendisi bir efsane olan **Eva Peron**. Onlar da soluk kesen hikâyeleriyle sizlerle buluşmayı bekliyor.

Kimi kadınlar iktidarın tepesinde ya da etrafında mücadele ederken, kimileri de fikirlerin iktidarına talip olmuş, bu uğurda ter dökmüşlerdi. Bu kulvarın önde gelen isimlerinden, varoluşçuluk

akımı ile feminizmin mimarlarından **Simone de Beauvoir** ve sosyalizmin teorisyenlerinden **Rosa Luxemburg** da konuklarımız arasında.

Ve mübarek kadınlar, azizeler; hak dinlerin o değerli sembol isimleri olmaksızın bu kitap eksik olurdu. İslam Peygamberinin ilk eşi ve ilk Müslüman kadın **Hz. Hatice**, Firavun'un eşi ve Hz. Musa'nın koruyucusu **Hz. Asiye** ve Hz. İsa'ya annelik yapma şerefine nail olan **Azize Meryem** de kitabı şereflendirdiler.

Tüm bu isimlerin yanı sıra, kendini hayra adanmış **Rahibe Teresa**, hemşireliği asil bir mesleğe dönüştürmedeki çabalarıyla sembolleşmiş **Florence Nightingale**, TV starlığından bir iyilik sembolüne dönüşmüş olan **Oprah Winfrey**, savaşçılığıyla azize mertebesine yükselmiş efsane isim **Jean D'Arc** ve kadınların hayatında önemli yeri olan güzellik kavramını kurumsallaştıran **Helena Rubinstein** da ilginç öyküleriyle okunmayı bekliyor.

Tarihin bir sonraki istasyonunda tekrar buluşabilmek ümidiyle, elinizdeki çalışmadan keyif almanızı dilerim.

Ali Çimen

www.alicimen.com

www.alicimen.com

Amsterdam, Mayıs 2008

Cleopatra

(MÖ 69-30)

Ölümünden 1636 yıl sonra William Shakespeare, 'Antonius ve Cleopatra' isimli oyununda onu, 'fahişe' şeklinde tanımlamış; bir başka İngiliz Bernard Shaw'sa 'Caesar ve Cleopatra' adlı oyununda onun için 'namussuz kadın' sıfatını uygun görmüştü. Dante'ye göreys e 'lüks ve şehvet düşkünü'nden başka bir şey değildi. İşte bu egzotik zihniyet, 'batının' ona bakışında hep etkin oldu. O, bir zehirli sarmaşık gibi erkeklerin ellerini kollarını bağlıyor, 'eşsiz güzelliğiyle' zihinlerini bulandırıp, iktidarlarını yağmalıyor du. Oysa gerç ek, her zaman olduğu gibi daha sadeydi. Çok güzel değ il, ama çok akıllı, stratejik düşünebilen ve iktidar düşkünü bir kadındı. Bir dünya imparatorluğu kurmayı düşlemiş, ama son sahnede, hem canından hem de kendi krallığından olmuştu. Ömrünü, kendi biricik Mısır'ını, dönemin ezici gücü Roma'dan korumak için, ihanetler, suikastlar ve savaşlarla örü lü bir sahnede başrol oynamaya adadı. Onun adı: Cleopatra'ydı...

“Tüm korkunç ve garip olaylara kapımız açık,

ama konfordan rahatsız oluruz.”

Cleopatra (Mısır'ın içinden geçtiği

çalkantılı duruma atıfta bulunuyor.)

Milattan Önce 51 yılında Mısır'da bir kral öldü. Onun ölümüyle Cleopatra efsanesi de başlamış oluyordu. Kral Ptoleme, krallığını henüz 18 yaşındaki kızı Cleopatra ve 12 yaşındaki oğlu XIII. Ptoleme'ye bırakmıştı. Kralın ölümüyle birlikte çocukların velayeti, Romalı bir lider olan Pompey'e kaldı. Böylelikle, kralın ölümünü takip eden iki asır boyunca devam edecek olan, Roma-Ptoleme hanedanlığı bağlantısının temelleri de atılmış oluyordu. Ptoleme hanedanlığının, dolayısıyla Mısır'ın gücü azalırken, Roma İmparatorluğu yükselişe geçmişti. Mısır şehirleri bir bir düşerken, Ptolemelilerin yapabildiği tek şey, Romalılarla bir ittifaka girmekti. Kralın ölümüyle birlikte Mısır üzerindeki Roma gölgesinin koyuluğu artmış, hanedanlık çatırdamaya başlamıştı. Şerlerinden korunmak için Romalılara haraç ödeniyordu.

Tahta çıkması için kardeşiyle evlenmesi gerekti

Yeni şartlar ışığında krallık Cleopatra'nın ellerine kalmıştı, ama bir sorun vardı: Ülkeyi tek başına yönetemezdi. Zira Mısır kanunlarına göre kadın hükümdar, bir kral olmaksızın hükmedemezdi. Bu kral, bir evlat ya da bir kardeş de olabilirdi. Bu şart gereği Cleopatra, kardeşi VIII. Ptoleme ile bir evlilik yaptı (*Evet, insanı şok ediyor, ama bu tür evlilikler, o dönemin Mısır seçkinleri arasında çok yaygın bir uygulamaydı!*) Ptoleme'nin, isminin en önde yazılması şeklindeki ısrarlarına rağmen, kardeşinin/kocasının ismini tüm resmi belgelerden temizleten Cleopatra, kısa zamanda iktidarı paylaşmaya niyeti olmadığını da göstermiş oluyordu. Dönemin tüm portrelerinde kendisi yer alırken, ismini sikkelerin üzerine yazdırmakta da gecikmedi. Yaşı küçük, ama ihtirası büyüktü...

İhtirası tahtından ediyor

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İktidara geldiğinde etrafındaki dünya çatırdıyordu. Kıbrıs, Suriye ve Afrika'nın kuzeyindeki bölgeler gitmişti. Dışarıda anarşı, içerideyse kıtlık vardı. Oysa Makedon kökenli Cleopatra'nın hayallerini süsleyen, bir dünya imparatorluğuydu. Asrının tüm erkek hükümdarları da aynı şeyi hayal etmiyor muydu?

Meşhur Cleopatra tasvirlerinden biri

Cleopatra'nın 'tek adamlığa' soyunması, özellikle saray eşrafını kızdırıyordu. Ptoleme'nin ismini Mısır'ın gündelik hayatından kazınması, gelenekçi sarayı ayağa kaldırdı. Haremağası Pothinus'un liderliğindeki bir saray darbesiyle Cleopatra devrildi. Kardeşi/kocası, artık Mısır'ın tek hâkimi olmuştu, ama genç kadının o kadar da erken pes etmeye niyeti yoktu. Pelesium'da (bugünkü Mısır/Port Said yakınları) kendisine sadık adamlarla bir isyana kalkıştıysa da, bu isyan uzun soluklu olmayacak ve Cleopatra, hayatta kalan tek kız kardeşi Arsinoe ile birlikte Mısır'dan kaçmak zorunda kalacaktı.

Roma'nın hâkimi Caesar'ı şaşırtıyor

Cleopatra sürgündeyken, bir zamanlar hamiliklerini yapan Pompey, Roma'daki iç savaşa müdahil olmuştu, ancak başından büyük bir işe girdiğini kısa sürede anlayacaktı. Zira karşısında Caesar vardı. MÖ 48'de Caesar'ın güçlerinden kaçarak İskenderiye'ye sığınmak zorunda kaldı. Lakin bir süre sonra, Ptoleme hanedanlığı adına çalışmaya başlayan yakın adamlarından biri tarafından öldürüldü ve ailesinin gözleri önünde kafası kesildi. Bu işin arkasında, Caesar'ın güvenini kazarak, müttefiki olmak isteyen ve böylelikle ülkesi üzerindeki maddi manevi Roma baskısını hafifletmeyi planlayan Mısır Kralı Ptoleme'nin olduğuna inanılıyordu. Dönemin Mısır'ında, ihanet, cinayet ve sürekli değişen müttefik arayışları, hayatın ayrılmaz rutinlerinden olmuştu.

Zaman, uyanık Ptoleme'nin evde yaptığı hesabın çarşıya uymadığını göstermekte gecikmeyecekti. Henüz Pompey'in kanı kurumamıştı ki Caesar, Mısır'a ayak bastı. Ptoleme büyük bir gururla, Pompey'in kesik başını Caesar'a sundu. Ama hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaştı. Her ne kadar siyasi açıdan rakibi olsa da Pompey, Roma Konsülü'nün üyelerinden biri ve

aynı zamanda Caesar'ın tek yasal kız kardeşi Julia'nın (*ki doğum yaparken çocuğu ile birlikte ölmüştü*) dul eşi ydi. Roma'nın hâkimi öfkelenmişti. Bununla birlikte Caesar, bu fırsatı değerlendirmekte gecikmedi. Mısır'ın başkentine el koyarak, bir türlü iktidarı paylaşamayan Ptoleme ile Cleopatra arasına girdi. Bu şekilde hem taraflar hem de Mısır üzerinde sürekli bir denetim kurmayı planlıyordu. Ama bu arada kendisini bekleyen büyük aşktan hiç mi hiç haberi yoktu...

Caesar'ın Ptoleme'ye olan öfkesinden yararlanmak isteyen Cleopatra, başkentteki saraya dönmekte gecikmedi. Hem de ne dönüş! Rivayete göre, düşman hatlarını geçerken yakalanmamak için kendisini bir İran halısına sardırması, sonra bu halı uşakları tarafından Caesar'a sunulmuştu. Halı açıldı ve genç kadın, yuvarlana yuvarlana ayak ucuna kadar geldiği Caesar'ın gözlerinin içine baktı. Asırlara meydan okuyarak günümüze kadar gelen o efsanevi aşk işte o an başladı.

Dokuz ay sonra Cleopatra, Caesar'ın çocuğunu doğurdu. Bu aşk, dünya iktidarı hırsıyla yanıp tutuşan kalbini bir nebze yumuşatması olmalıydı ki Caesar, Mısır'ı topraklarına katma fikrinden vazgeçerek, çocuğunun annesini Mısır tahtına oturtmaya karar verdi. Belki de bu şekilde, bazı tarihçilerin iddia ettiği gibi, Mısır'ı 'kukla bir rejimle' kendi denetiminde tutmayı planlıyordu.

Durum, devrik kral kardeş/koca'nın hiç ama hiç hoşuna gitmemişti. Ayaklandı. Kısa süreli bir iç savaşın ardından geriye kalan, XIII. Ptoleme'nin, Nil nehrindeki timsahların dişleri arasında kalan parçalarıydı. Cleopatra, eskisinden daha güçlü bir şekilde yine tahtındaydı ama o kanunlar yok muydu o kanunlar? Bu kez de yanına iktidar ortağı olarak, diğer bir kardeş; XIV. Ptoleme oturmuştu...

Aralarındaki 30 yıllık yaş farkına rağmen Caesar ile Cleopatra, Roma'nın efendisinin Mısır'da kaldığı bir yıl boyunca

(MÖ 48-47) mutlu bir birliktelik yaşadılar. Tanıştıklarında Cleopatra 21, Caesar'sa 50 yaşındaydı. Cleopatra, Caesar'dan olan oğluna Ptoleme Caesar adını vermişti. Ama çocuk daha çok (Küçük Caesar) anlamına gelen 'Caesarion' ismiyle çağırılacaktı. Cleopatra'nın oğulları Caesarion'u varis ilan etmesini istemesine rağmen, İmparator buna yanaşmadı, onun yerine yeğenlerinden Octavian'ı varis ilan etti. Cleopatra'nın Caesarion'un doğu ve batıyı birleştireceği, Mısır ve Roma'nın varisi olacağı şeklindeki hayalleri Nil nehrinin bulanık sularında kaybolmuştu.

Cleopatra çocuğuyla birlikte birkaç kez Roma'yı ziyaret etti. Ve muhtemelen Caesar, suikasta kurban gittiğinde de Roma'daydı. XIV. Ptoleme ölünce Cleopatra, eş yönetici ve varisi olarak oğlunu atadı. Ve o günün şartlarına göre sıradan bir uygulama olarak, hem kendinin hem de oğlunun istikbalini –ve tabii ki iktidarlarını- sağlama alacağını düşünerek, kız kardeşi Arsinoe'yu öldürttü.

Caesar'ın suikasta kurban gitmesinin ardından Roma karışmış, iç savaş çıkmıştı. Suikastçıları Brutus ve Cassius'un önderliğindeki klik, Marcus Antonius, Caesar'ın evlatlığı ve veliahdı Octavian ve sıkı bir Caesar hayranı Marcus Aemilius Lepidus tarafından mağlup edildi. Ortalığın yatışmasından sonra Marcus Antonius Roma İmparatorluğu'nun doğusunun, Octavian ise batısının efendisi olmuştu. Lepidus ise imparatorluğun Afrika ve İber Yarımadası'ndaki topraklarının başına geçmişti. Yeni ortaya çıkan bu üçlü iktidarın (triumvirate) en güçlü ismi olarak Marcus Antonius göze çarpıyordu.

Yeni bir Romalı, yeni bir aşk: Marcus Antonius sahnede

Bu arada ülkesine kaçmış olan Cleopatra, Roma'daki yeni güç dengelerini gözetmekten de geri kalmıyordu. Kendisinin ve çocuğunun istikbali için bir gözü Mısır'da, diğeri Roma'da olmalıydı. Roma'nın üç patronu vardı. Cleopatra hangisine yaklaşacağını gayet iyi biliyordu. Roma'dakilerse, Mısır'daki bu

'Büyük İskender artığının' kendi krallığındaki güç istihkâmı için Roma'yı kullanmasından fena halde rahatsızdılar.

MÖ 42'de Marcus Antonius, Roma'ya olan sadakatine ilişkin meseleleri konuşmak için Cleopatra'yı Tarsus'a davet etti. Böylesi bir davete hazırlıklı olan Cleopatra, avı hakkında yeteri kadar istihbarat toplamıştı. Marcus Antonius'un kısıtlı taktik ve stratejik yeteneklerinden, asalet düşkünlüğünden, alkole aşırı ilgisinden, ihtiraslarından ve hepsinden öte kadınlara olan merakından fazlasıyla haberdardı. Her ne kadar Mısır kıtlık, kuraklık ve sefaletten kırıma noktasında olsa da Cleopatra, takındığı tavırlarla Romalıya, kimsenin Mısır'ı, kendisinden daha iyi yönetemeyeceği izlenimini vermek istiyordu.

Tarsus görüşmesine giderken üzerine ülkesindeki en iyi mücevherleri takıp takıştırdı, ipekten elbiselere büründü, ilk karşılaşmanın mümkün olduğu kadar çarpıcı olmasını istiyordu. Kimileri Cleopatra'nın bu tavırlarını müstehcenlik ve bayağılıkla bir tutuyordu. O ise hepsinin farkındaydı. Müstehcenliğe düşkün bir adama müstehcen bir meydan okuma...

Marcus Antonius da mavi kanlı bir Ptoleme kadınına sahip olma fikrini sevmişti. Ne de olsa eşi Fulvia, orta sınıfa mensup bir kadındı. Cleopatra, hedefinin zayıf noktalarını gayet iyi analiz etmişti doğrusu.

Bütün şatafatı ve cazibesıyla Romalının karşısına çıkan Cleopatra'nın rüzgârından Marcus Antonius da kaçamadı. İkili aynı yılın kışını birlikte İskenderiye'de geçirdi. Bu arada Roma'dakiler, ikili arasındaki yakınlaşmayı dikkatle takip ettikleri kadar, bu durumdan rahatsız da oluyorlardı. Yine de tarih, kendi bildiği istikamette akmaya devam edecekti. Bir süre sonra Cleopatra'nın Romalıdan biri kız biri erkek, ikizleri oldu: Alexander Helios ve Cleopatra Selene.

MÖ 37'de Marcus Antonius, Partiyanlarla (Perslerle) savaşa giderken bir kez daha İskenderiye'ye uğradı. Cleopatra ile ilişkisini

tazeledi ve o tarihten itibaren İskenderiye'ye yerleşti. Bu arada yeni bir çocukları daha olmuştu: Ptolemy Philadelphus. Her ne kadar Marcus Antonius, Roma'daki üçlü yönetimin diğer ayağı Octavian'ın kız kardeşiyle evli olsa da, aynı dönemde, bir Mısır ayiniyle Cleopatra'yla da evlendiği iddia edilir.

Cleopatra: “Roma’da da benim hükmüm geçecek!”

Marcus Antonius, Cleopatra'ya karşı Caesar kadar cimri davranmadı. MÖ 34'te Ermenistan'ı ele geçirmesinin ardından, Cleopatra ve Caesarion, Mısır ve Kıbrıs'ın ortak hükümdarları olarak taç giydiler; Alexander Helios Ermenistan ve Parthia'nın (Orta İran) başına geçirildi; Cleopatra Selene, Cyrenaica'nın (bugünkü Libya'nın), Ptolemy Philadelphus ise Phoenicia (İsrail, Filistin), Suriye ve Cilicia'nın (Güney Anadolu) hâkimi oldu. Tüm bu sürecin ve taçlandırmaların sonunda Cleopatra'ya da duruma yaraşır bir unvan verilmişti: *Kralların Kraliçesi*. Ama genç kadının bununla yetinmeye niyeti yoktu. O, tüm doğuyu Roma'ya karşı ayaklandıracak bir intikam savaşına girmek ve Roma'da yeni bir evrensel krallık ilan etmek istiyordu! Cleopatra, 'Dünya İmparatoriçesi' olma hayaline bir adım daha yaklaşmıştı. Hatta sık sık yanındakilere, “*Roma'nın başkentinde de benim hükmüm geçecek!*” diyerek, ihtirasını dile getiriyordu.

*Cleopatra yüzyıllardır romanlara,
oyunlara, filmlere konu olmaya devam ediyor.*

‘İskenderiye Bağışları’ olarak bilinen bu uygulamasıyla Marcus Antonius, Roma İmparatorluğu’nun doğu bölgelerini Cleopatra ve çocukları arasında dağıtmış oluyordu. Sonradan, bu yaptığını “*Bize ait bölgelere sadık yöneticiler atıyorum*” şeklinde izah edecekti Roma Senatosu’na. Öte yandan Marcus Antonius’un kayınbiraderi Octavian’ın gözüyse Roma İmparatorluğu’nun eşsiz gücündeydi. Marcus Antonius’un Cleopatra ve çocukları karşısındaki cömertliğini, kendisine karşı kullanmakta gecikmeyecek ve Roma’nın Mısır’a savaş açması için kışkırtmalara girişecekti. Octavian bunun meyvesini MÖ 32’de aldı: Roma, iki âşığa karşı savaş açtı.

MÖ 31’de Marcus Antonius’un donanması ile Roma donanması, Actium açıklarında karşı karşıya geldi. Cleopatra da kendi donanmasıyla hazır bulunuyordu. Yaygın efsaneye göre, Cleopatra, Marcus Antonius’un nispeten zayıf donanmasının Romalıların devasa gemileri karşısında tarumar olduğunu görünce kaçtı ve savaşı bırakan Marcus Antonius da onu izledi. Octavian, kaçan ikiliyi Mısır’a kadar takip etti. Yolun sonuna geldiğini ve aşkı Cleopatra’nın da öldüğünü düşünen Marcus Antonius, kendi kılıcıyla intihar etti.

Aşağılanmaktansa ölmeyi tercih etti

Sevgilisi ölünce korumasız kalan Cleopatra, yine Roma’nın efendilerinden birinin, Octavian’ın huzuruna çıkartıldı. Lakin bu kez tarih tekerrür etmeyecekti. Zira muzaffer Octavian’ın, Cleopatra’yla ne ilişkiye girmeye ne de uzlaşmaya varmaya niyeti vardı. Yapmak istediği gayet netti: Cleopatra’yı, bir zamanlar hâkimi olduğu şehirlerde köle olarak dolaştıracaktı! Dünya imparatorluğu hayaliyle yola çıkan Cleopatra’nın aklına muhtemelen, benzer bir durumdan geçmiş kız kardeşi Arsinoe

gelmişti. O da kendisi tarafından aynı aşağılamaya maruz bırakılmamış mıydı? Hayır, Cleopatra böyle bir şeye katlanamazdı. Sevgili gibi o da intihar etti.

Antik Roma kaynaklarına göre ise, bir engerek yılanının kendisini sokması üzerine öldü. Olay esnasında İskenderiye’de bulunan Yunanlı tarihçi Strabo ise, iki ayrı senaryodan bahseder. Buna göre Cleopatra, ya bir yılan tarafından sokulmuş ya da kendisi zehirli bir karışım içmişti. Dönemin şiirlerinde ağır basan tema da yılanlı seçeneği işaret eder.

Cleopatra’nın ölümünün ardından Caesar’dan olma oğlu Caesarion kendisini Mısır’ın hâkimi ilan etse de bu durum uzun sürmeyecekti. Octavion, çocuğun kellesini vurdurup, kendisini ‘Mısır’ın yeni hükümdarı’, Mısır’ı da heybetli Roma İmparatorluğu’nun vilayetlerinden biri ilan etti.

Cleopatra, âşıkları ve bu âşıklarından olan çocukları ölmüş; atası Büyük İskender’e nasip olmayan dünya imparatorluğunu kurma hayalleri kanla yıkanmış ve Mısır’daki Ptoleme hanedanlığı yerle bir olmuştu. Cleopatra’nın cesedi Mısır çöllerinin kumları arasında çürürken, aynı çöllerde esen kum fırtınaları, Cleopatra efsanesini dalga dalga yaymaya başlamıştı...

Güzel değil ama güçlü ve yetenekli bir idareciydi

Popüler kültürün ona biçtiği ‘hafifmeşrep’ kisvesini kaldırdığımızda, 18 yaşındayken ülkesinin hâkimiyetini ellerine alan Cleopatra’nın, aslında oldukça eğitilmiş, birçok dili rahatlıkla konuşabilen ve yaşından çok daha büyük bir olgunluğa sahip bir yönetici olduğunu görmemiz zor olmayacaktır. İdarecilik vasfıyla Mısır’ın kuraklıkla etkili şekilde mücadele etmesini sağlamış, sulama kanalları yaptırmış ve verimli ekonomik reformlarla ülkesindeki refahı arttırmaya soyunmuştu. Üstelik iktidara geldiğinde, babasından tam anlamıyla bir enkaz devralmıştı. Ülke iç savaşın eşiğindeydi ve aynı zamanda yönetime talip kardeşleri tarafından ortadan kaldırılma ihtimali, Demokles’in kılıcı gibi

sürekli üzerinde sallanıyordu. Heybetli Roma İmparatorluğu'nun ayak seslerinin, tarıma elverişli toprakları ve diğerk zenginlikleriyle Roma'dakilerin ağzını sulandıran Mısır'ı titrettiğı bir dönemde, kendini yönetimde bulmuştu. Cleopatra'nın günümüzde popüler bir ikon haline gelmesine neden olan ilişkileriye, kişisel olduğu kadar, derin politik hesaplara dayanıyordu. Önce Caesar, ardından da Marcus Antonius'la yaşadığı ilişkilerle, doğudaki Pers tehdidine karşı ülkesini korumaya alırken, Roma'nın bir silindir gibi dünya coğrafyasını silip süpürdüğü bir dönemde, Mısır'ın 20 yıldan daha fazla bir süre bağımsız yaşamasını sağlamıştı.

Cleopatra'nın ilk icraatlarından biri, sikkelerin üzerine kabartma figürünü basmak olmuştur.

NOTLAR

- MÖ 69'da İskenderiye'de doğdu, MÖ 30'da yine İskenderiye'de intihar ederek, 39 yaşındayken bu dünyadan ayrıldı.
- Dönemin tarihçilerine göre elini, Mısır kobra yılanının bulunduğu bir sepete sokarak, kasıtlı olarak kendini zehirletmişti. Zira dönemin Mısır inancına göre kobra zehriyle ölmek, insanı ölümsüz kılıyordu.
- Ptoleme hanedanlığında Cleopatra ismi taşıyan yedinci kadın olduğu için tarihe VII. Cleopatra olarak geçti.
- Roma İmparatoru Marcus Antonius ile evlenmiş ve yine Roma İmparatoru Caesar'la uzun bir süre birlikte olmuştu. Kuvvetli deliller olmamakla birlikte Caesar'la da evlendiğine inanılıyor.
- Her ne kadar Cleopatra ve ailesi, Mısır geleneklerine bağlı kalsalar da aslında Makedon kökenliydi. Mısır'a MÖ 300'lerin başında Büyük İskender'le birlikte gelmişlerdi.
- Hollywood sinema endüstrisi Cleopatra'yı 'baştan çıkartıcı güzelliğe' sahip bir karakter olarak hafızalara kazımış olsa da bunu destekleyen bir delil yoktur. Üstelik iktidarı döneminde sikkelere basılan figürlerde de ortalama güzellikte bir kadın vardır. Bununla birlikte tarihçiler, Cleopatra'nın oldukça zeki, cezbedici ve ikna kabiliyeti yüksek bir kadın olduğunda hemfikirdirler.
- Özellikle insanlar üzerindeki ilk izlenimin önemini kavramış akıllı bir taktikçiydi. Bu yüzden Roma'nın

muzaffer isimlerinden Caesar ve Marcus Antonius ile ilk karşılaşmasını, en etkileyici olacak şekilde planlamıştı.

- Roma'nın kudretli isimleri Caesar ve Marcus Antonius, Cleopatra'ya âşık olmuş, bu aşk, her iki adamın da iktidarının sonunu getirmiş, hayatlarına mal olmuştu.
- 300 yıllık Ptoleme hanedanlığında Cleopatra, Mısır dilini konuşabilen tek Paorah (hükümdar) olmuştu. Bunun haricinde 8 dil daha konuşabiliyordu. İlginçtir, Roma imparatorlarıyla oldukça sıkı fıkı olmasına rağmen, konuştuğu diller arasında Latince yoktu.
- Hayatını Mısır'ı tek parça olarak tutmaya adasa da ölümünün ardından Mısır, Roma İmparatorluğu'nun vilayetlerinden biri olmaktan kurtulamadı.

Firavun'un Eşi Hz. Asiye

Batalıkta çiçek yetişmesi gibi, o da Allah'ın lanetlediği Firavun'un sarayında Hz. Musa'yı yetiştirdi; onu gözü gibi sakınarak, zalimlerin şahı, eşi Firavun'un belalarından korudu. Hz. Musa'ya peygamberlik vazifesi tevdi edilince, ilk iman eden yine o oldu. İmanını sakladı, Firavun'u kalbiyle lanetledi, imanını açığa çıkınca da canından vazgeçti ama inancından taviz vermedi. İslam Peygamberi'nin cennetle müjdelediği, Kur'an'da övgüyle anılan bu iffet ve sabır timsali değerli kadının adı, Hz. Asiye idi.

“Cennet kadınlarının en üstünleri Hatice binti Huveylid,

Fatıma binti Muhammed, Meryem binti İmran,

Firavun zevcesi Asiye binti Muzahimdir.”

Hadis-i Şerif

Asiye, kavminin en seçkin ve erdemli kadınlarından biriydi. Yusuf aleyhisselam zamanında Mısır Sultanı olan ve Hz. Yusuf'a iman eden Reyyân bin Velid'in neslinden geliyordu. Kendisini 'tanrıların tanrısı' ilan eden Firavun'un eşi olmakla birlikte o, Allah'a iman ediyordu. Hz. Musa'yı koruyup kolladı, İslam peygamberinin övgüsünü kazandı ve Kur'an'da taltif edildi.

Dinler tarihi açısından büyük önem taşıyan Hz. Asiye'nin hayatının ilk safhaları hakkında yeterli yazılı kaynağa sahip değiliz. Buna karşın kutsal metinler üzerinden iz sürdüğümüzde, bu değerli kadının hayatıyla ilgili bazı bilgilere ulaşabiliyoruz.

Mısır zalim Firavun'un eziyetleri altında ezilirken o, Firavun'un eşi olma bahtsızlığını yaşıyordu. Firavun, kendisinden önceki ölçüsüz zalimler gibi, Kur'an'da "*Dedi ki: Sizin en yüce Rabbiniz benim*" (Nâziât Suresi/24) ayetiyle de işaret edildiği üzere, tanrılık iddiasında bulunuyor; putlara tapılan düzenin hamiliğini yapıyordu. Buna karşın Asiye, asaleti ve merhametiyle dikkat çekiyordu. Kocasını terör estirirken, o gönüllere ferahlık veriyordu. Halk tarafından Nil Kraliçesi olarak isimlendirilen Asiye, kocasının melanetlerine rağmen, iman etmiş bir kadındı. İslam peygamberi onu asırlar sonra cennetle müjdeleyecekti.

Firavun, özellikle İsrailoğulları'na çok eziyet ediyordu. Allah, onları bu zulümden kurtarmak için Hz. Musa'yı gönderecekti. Firavun bunu rüyasında görmüştü. Rüyada Kudüs tarafından gelen bir ateş, Mısır'a ulaşıyor, alevler Firavun'un saraylarını yalayıp yutuyordu. Lakin bu alevler sadece Firavun'un soyundan Kiptilere zarar veriyor, İsrailoğulları'ysa kurtuluyordu. Kan ter içinde uyanan Firavun, münecimlere rüyasını yorumlamalarını emretti. Yorum onun açısından korkutucuydu:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

"Yakında İsrailoğulları'ndan bir çocuk dünyaya gelecek, Mısırlılar'ın helakine, senin krallığının da yerle bir olmasına sebep olacak."

Buna duyan Firavun'un gözlerine uyku girmez olmuştu. İsrailoğulları'ndan doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emretti. Kur'an'da bu hadise şu şekilde vahyolunacaktı:

"Firavun, memleketin başına geçti ve halkı fırkalara ayırdı. İçlerinden bir topluluğu güçsüz bularak onların oğullarını boğazlıyor, kadınları sağ bırakıyordu. Çünkü o bozguncunun biriydi." (Kasas Suresi/4)

İşte Musa bu şartlar altında doğmuştu.

Oğlunun Firavun'un kurbanı olmasından çok korkan annesi, paniğe kapılmıştı, ancak Allah, annenin kalbine bir ferahlık verip, vahiy yoluyla korkmamasını bildirdi. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılacaktı:

"Çocuğu emzir, başına geleceklerden korktuğun zaman onu suya (Nil'e) bırak. Korkma, üzülme. Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız' diye bildirmiştik." (Kasas Suresi/7)

Kadın, denileni yaptı.

Bu arada Asiye ise içten içe kocasının zulmüne lanet ediyordu. Bir gün saraydaki odasında oturuyordu ki bir şey dikkatini çekti. Sanduka benzeri bir şey, Nil nehrinin ortasında bata çıka ilerliyordu. Muhafızlarına ve cariyelerine onu getirmelerini emretti. Sandığın içinden dünyalar güzeli bir erkek bebek çıktı. Bu ileride peygamberlikle şereflenecek, Firavun'un zulüm imparatorluğunu yerle bir edecek olan Musa'ydı...

Bebek Asiye'ye getirildi. Kadın, bunun Firavun'un cellatlarına yakalanmak istemeyen bir annenin işi olduğunu anladı. Her şeyi göze almıştı, bebeği himayesinde tutacaktı. Musa'yı sarayda gören Firavun öfkeden deliye dönse de Asiye'yi çiğneyip geçemedi.

"Benim için de senin için de bir göz aydınlığıdır o; onu

öldürmeyin; umulur ki bize yararı dokunur, yahut onu evlat ediniriz” (Kasas Suresi/9) diyen Hz. Asiye, kocasını razı etmişti.

Ve böylelikle Asiye, çölde bir gül yetiştirmeye başladı. Öte yandan, sandığı kıyı boyunca izleyen Musa'nın ablası Meryem, her şeyi görmüştü. Durumu annesine aktardı. Bebeğin canı kurtarılmıştı, ama şimdi de bir sütanne bulunmalıydı. Zira bebek Musa, kimsenin sütünü içemiyordu. Meryem, Asiye'nin huzuruna çıkıp, *“Sizin için hayırlı bir aile tanıyorum. İsterseniz çocuğa onlar bakabilirler”* diyerek, kardeşinin tekrar annesine verilmesini sağladı. Bu da bir mucizeydi. Hz. Musa Asiye'nin himayesinde annesinin sütünü emdi, serpildi, büyüdü.

Peygamberlik görevi verildiğinde Hz. Musa'ya ilk iman eden, bu şerefli kadın Asiye olacaktı. İman etti ama bunu kalbinde yaşattı, kocasından sakladı. Lakin gün geldi, kalbinde yeşerttiği iman, saklanamaz oldu. Bir gün, inananlara yaptığı eziyetleri kendinden geçerek anlatan kocasına verdiği tepki sonucu, Firavun her şeyi öğrendi. Delirdi, öfkeden kudurdu. Kendisi 'Tanrıların tanrısıyken', nasıl olurdu da karısı Allah'a iman ederdi! Asiye'yi bu yoldan döndürmek için dil döktü, hilelere başvurdu. Ama hayır, Asiye, geri adım atmıyor, kocasının her baskısıyla, içindeki Allah inancı ve evlatlığı Hz. Musa'yı takip etme isteği daha da artıyordu.

Asiye için nihai seçim günü gelmişti. Firavun tüm Mısır'ı kendisine tapmaya mecbur etmişken, karısının bir 'başkasına' tapmasına göz yumamazdı. Seçenekleri sundu; ya kendisine tapacak, o güne kadar olduğu gibi, Nil'in Kraliçesi olarak şatafat içinde yaşayacak ya da Allah'a imanının bedelini ödeyecekti.

Asiye düşünmedi bile. O tercihini çoktan yapmıştı. Bedelini ödemeye hazırdı. Kalbinde sadece Allah'a ve onun sevgili peygamberi Hz. Musa'ya yer vardı; kocası da olsa, yoldan çıkmış Firavun'a değil.

Asiye'yi Allah yolundan döndüremeyeceğini gören

Firavun, eşinin çarmıha gerilmesini (kimi kaynaklara göre de yere çakılan kazıklara el ve ayaklarından bağlanmasını) emretti. Uzunca bir süre işkenceden geçirilen bu mübarek kadın, en sonunda büyük bir taşla başı ezilerek şehit edildi. Tüm bu ızdırap dolu anlara rağmen Asiye, Allah'ı zikretmekten geri kalmamıştı. Bu durum, Kur'an'da şu şekilde dile getirilecekti:

“Allah, imanı tam olanlara Firavun’un karısını örnek verir; hani o demişti ki: ‘Rabbim! Bana kendi katında, cennette bir ev yap, beni Firavun ve işkencesinden ve onun zalimlerinin elinden kurtar!’” (Tahrîm Suresi/ 11)

Hız. Asiye, konforu ve şirki seçip canını kurtarabilirdi, oysa inancı uğruna ölmeyi göze aldı. Firavun ise arkasından okunacak lanetlerin kapısını aralayarak zelil olup gitti.

Kur'an'da cennetle müjdelenen Hız. Asiye'nin adı dünya döndükçe inananların dilinden düşmeyecek.

NOTLAR

- İsrailoğulları'ndan doğan her çocuğun öldürüldüğü bir ortamda, ileride Firavun'un saltanatının sonunu getirecek Hız. Musa'yı Firavun sarayında yetiştirdi.
- Hız. Musa'nın Firavun'un sihirbazları karşısında üstün geldiğini görünce Allah'a ve peygamberi Musa'ya teslim olmuştu.
- Kur'an'da 'Firavun'un karısı' diye söz edilen Hız. Asiye'nin adı, hadislerde açıkça ifade edilmiştir. Tarih ve tefsir kaynaklarındaysa Asiye binti Muzahim b. Ubeyd b. Reyân b. Velid olarak zikredilir. Asiye'nin büyük dedesi Velid, Hız. Yusuf devrindeki Mısır Firavunu'dur. Diğer yandan Hız. Asiye'nin İsrailoğulları'ndan Hız. Musa'nın halası olduğu da belirtilmiştir.

Hz. Meryem

Uzun yıllar çocuğu olmayan bir çiftin, doğması durumunda Allah'ın hizmetine adayacaklarını vaat ettikleri çocukları olarak doğdu. Erkek olacağını tahmin ediyorlardı; ama olmadı. Yine de vaatlerini tuttular. Genç kız, Allah'ın sevgili kullarından biri oldu, ahlakıyla kavmine örnekti. Ve bir gün bir meleğin kendisine müjdelediği bir haberle hayatı; mucizevi bir şekilde dünyaya getirdiği çocuğuyla da tarih değişti. Allah tarafından övölen, İslam peygamberi tarafından cennetle müjdelenen ve bugün adı milyarlarca insanın dua mırıldanan dudaklarında tekrarlanan bu kadın, Hz. Meryem'den başkası değildi...

“Hani melekler: ‘Meryem, şüphesiz Allah seni seçti,

seni arındırdı ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı' demişti."

(Al-i İmran Suresi, 42)

Yaşadığımız dünyada adı en çok bilinen kadın odur. Her gün milyonlarca Müslüman ve Hristiyan'ın dua dökülen dudaklarında onun ismi tekrarlanır durur. Bir peygambere annelik etme şerefine nail olan bu kutlu kadının hayatı için en güzel kılavuzsa, hakkındaki en güvenilir bilgileri veren Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, semavi dinlerin kitaplarıdır. Şimdi gelin, bizzat Yaratıcı tarafından seçilen, arındırılan ve diğer kadınlara üstün tutulan (Al-i İmran Suresi, 42) ve aynı zamanda İslam Peygamberi'nin ismini vererek cennetle müjdelediği bu mübarek kadının hayatına daha yakından göz atalım...

Din tarihçilerine göre Allah tarafından Hz. İsa'yı dünyaya getirmekle görevlendirilen Hz. Meryem, yaklaşık iki bin yıl önce, o dönemde Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan Filistin topraklarında, Yahudi toplumunun bir ferdi olarak dünyaya geldi. Dönemin yaygın dini putperestlikti. Bizzat Kur'an'da 'âlemlere üstün kıldıkları' ifade edilen Yahudiler de hak dinden sapma göstermişlerdi. Topluma kaos ve küfür egemen olmuştu. Ve işte böyle bir ortam, aynı zamanda, yeni bir peygamberin doğması için gereken şartları da barındırıyordu. Bu kutlu insanı dünyaya getirmekse, Meryem'e nasip olacaktı.

Övülmüş bir ailenin kızı olarak doğdu

Meryem'in mensubu olduğu İmran ailesi, Müslümanların kutsal kitabı Kur'an'a göre, *"Gerçek şu ki, Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini âlemler üzerine seçti; Onlar birbirlerinden (türeme tek) bir zürriyettir"* (Al-i İmran Suresi, 33-34) ifadesiyle, bizzat Allah'ın övgüsüne mazhar olmuş bir topluluktur.

On ikinci ya da üçüncü yüzyıllarda yetişen fıkıh, hadis ve

tarih âlimi İbnü'l Esir'in naklettiğine göre Hz. Meryem'in babası İmran ve annesi Hanna'nın çocukları olmuyordu. Bir gün Hanna bir ağacın gölgesinde otururken yavrusunu doyurmaya çalışan bir kuş görünce, kabaran annelik güdüsüyle, bir çocuk sahibi olmak için Allah'a dua etti. Duası kabul edilirse çocuğunu hizmet etmesi için Beytü'l-Makdis'e(1) vereceğini söyledi. Bu vaadi Kur'an'da *"Bir zamanlar İmran'ın karısı şöyle demişti: Rabbim: Karnımda taşıdığım çocuğu sadece sana hizmet etmek üzere adadım. Bunu benden kabul et"* (Âl-i İmran, 35) şeklinde nakledilecekti. Hanna, bir kızı olacağını hesaplamamıştı.

Meryem'in doğuşunu görmek, babası İmran'a nasip olmadı. Vaadini, doğacak çocuğunun erkek olacağı kanaatiyle yapan annesi, doğumdan sonra yine de kızının Allah'ın hizmetinde olacağını tekrarladı ve ona 'Allah'a ibadet eden kişi' anlamına gelen Meryem ismini koydu. Yine bu durum Kuran'da şöyle dile getirilecekti:

"Hani İmran'ın karısı: 'Rabbim karnımda olanı 'her türlü bağımlılıktan özgürlüğe kavuşturulmuş olarak' Sana adadım, benden kabul et. Şüphesiz işiten bilen Sensin Sen' demişti. Fakat onu doğurduğunda -Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilirken- dedi ki: 'Rabbim, doğrusu bir kız (çocuğu) doğurdum. Erkek kız gibi değildir. Ona Meryem adını koydum. Ben onu ve soyunu o taşta tutulmuş (kovulmuş) şeytandan Sana sığındırıyorum.'" (Al-i İmran Suresi, 35-36)

Allah, Meryem'in annesi Hanna'nın bu içten duasını kabul edecek ve *"Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi"* (Al-i İmran Suresi, 37) ayetinde dile getirildiği üzere, Hz. Meryem'in bir ahlak timsali olarak büyümesini sağlayacaktı.

Zekeriya Peygamber'in gözetiminde büyüdü

Annesi vaadi üzerine kızını kundaklayıp Beytü'l Makdis'e götürdü. Çocuğun sorumluluğunu Hz. Yahya'nın babası Hz.

Zekeriya üstüne alacaktı. (*Yine İbnü'l Esir'e göre, Zekeriya'nın eşi Meryem'in teyzesi veya kardeşiydi*). Allah'ın sevgili kullarından Hz. Zekeriya, Hz. Meryem ile yakından ilgilenecek, onun hayatındaki mucizevi olaylara bizzat tanık olacaktı.

Hz. Zekeriya, Meryem için mescitte özel bir mihrap tahsis etmişti. Meryem burada sürekli ibadet ve dua ile meşgul oluyor, yanına sadece Hz. Zekeriya girebiliyor ve ne zaman yiyecek bir şeyler vermek için Meryem'in yanına girse, her seferinde o mevsimde olmayan meyvelerle karşılaşılıyordu.

Meryem'in seçilmiş bir kul olduğunu tasdik eden bu mucize Kur'an'da şöyle nakledilir: *"Rabbi onu, güzel bir şekilde kabul etti. Ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi ve Zekeriya'yı onun bakımına memur etti. Zekeriya, Meryem'in bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında yiyecek rızık buldu. Bu, sana nereden geldi ey Meryem!" dedi. Meryem; "O, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırır" dedi"* (Ali İmran, 37)

Hz. Meryem, bu nezih ortamda bir ahlak abidesi olarak büyümüştü. Kendisini ziyaret eden melekler sürekli olarak, Allah katındaki makamını ve bir peygamber doğurmak için seçildiğini müjdeliyorlardı. Meryem bu büyük günü bekliyordu.

Cebrail Hz. Meryem'e görünüyor

Meryem'in hayatındaki mucizelerden biri de Cebrail ile görüşmesi idi. Kur'an'a göre Cebrail, korkmaması için, Hz. Meryem'e insan suretinde görünmüştü.

"Kitap'ta Meryem'i de zikret. Hani o ailesinden kopup doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onlardan yana (kendini gizleyen) bir perde çekmişti. Böylece ona Ruhumuzu (Cibril'i) göndermiştik, o da düzgün bir beşer kılığında görünmüştü." (Meryem Suresi, 16-17)

Hz. Meryem, karşısındaki kişinin Cebrail olduğunu bilmediği için, bu yabancı yüzden korkmuş ve Allah'a sığınmıştı:

"Gerçekten ben senden Rahman (olan Allah)a sığınırım. Eğer takva sahibiysen (bana yaklaşma)." (Meryem Suresi, 18)

Cebrail ise müjdesini vermekle yetindi:

“Ben, sana nezih ve kabiliyetli bir erkek çocuk bağışlamak için Rabbinin gönderdiği bir elçiden başkası değilim.” (Meryem Suresi, 19)

Hz. Meryem, daha önceden meleklerin kendisine verdiği müjdeyi hatırlasa da şaşırmişti. Zira evli değildi ve eline erkek eli değmemişti. O güne dek ibadetten başka bir düşünce girmemişti zihnine. Cebrail’e sordu:

“Benim nasıl çocuğum olabilir. Bana hiç bir beşer dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim’ dedi.” (Meryem Suresi, 20)

Cebrail cevapladı:

“Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir.” (Meryem Suresi, 21)

Ve Hz. Meryem, kendisine hiçbir insan eli değmeden, Hz. İsa’ya hamile kalmıştı. Kur’an’daki izleri takip ettiğimizde, bebeğini bir başına doğurduğunu anlıyoruz, doğum sancılarına karşı direnmek için de hurma dallarından güç aldığını.

Kur’an’da *“Böylelikle ona gebe kaldı, sonra onunla ıssız bir yere çekildi” (Meryem Suresi, 22)* ayetinde de işaret edildiği gibi, Hz. Meryem, bu mucizevi doğumun ardından bir süre bir başına yaşadı. Gözlerden uzak bir yere çekilmesi, kavminin şüphe ve itham dolu bakışlarından kurtulmak içindi. Başına gelen bu büyük hadiseyi insanlara nasıl izah edeceğini bilemediğinden sıkıntı içindeydi. Oysa henüz bilmediği çok şey vardı...

Kucağında Hz. İsa ile döndüğünde, olan bitenden habersiz kavminin sözlü saldırılarına ve iftiralarına maruz kaldı Hz. Meryem. Bu durum kavmi açısından anlaşılır gibi bir şey değildi. Daha doğmadan Allah yoluna hizmete adanmış, tertemiz, iffetli bakire Meryem, şimdi kucağında, babasının da kim olduğunu söylemediği bir bebekle karşılarında dikiliyordu.

Söylentiler aldı yürüdü. O ise, Allah’ın kendisine *“Ye, iç;*

gönlünü hoş tut. Eğer birini görürsen, Rahman olan Allah'a susmayı adadım, bugün kimseyle konuşmayacağım de." (Meryem Suresi, 26) şeklindeki emri üzere susarak, saldırıları cevapsız bırakıyordu. (Sahabeden Abdullah İbn Zeyd'in naklettiğine göre bunları kendisine ileten Cibrail değil, kundakta kendisiyle konuşan Hz. İsa'ydı).

Meryem'in üzerindeki baskı giderek artıyordu. O ise konuşmamaya yeminliydi. Ve kendisiyle konuşmak isteyenlere, eliyle kundaktaki bebeği, Hz. İsa'yı işaret etti:

"Bunun üzerine ona (çocuğa) işaret etti. Dediler ki: 'Henüz beşikte olan bir çocukla biz nasıl konuşabiliriz?' (İsa) Dedi ki: 'Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. (Allah) Bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber kıldı. Nerede olursam (olayım,) beni kutlu kıldı ve hayat sürdüğüm müddetçe, bana namazı ve zekâtı vasiyet (emr) etti. Anneme itaati de. Ve beni mutsuz bir zorba kılmadı. Selam üzerimedir; doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak yeniden-kaldırılacağım gün de.' İşte Meryem oğlu İsa; hakkında kuşkuya düştükleri 'Hak Söz.'" (Meryem Suresi, 29-34)

Böylelikle Allah, kavminin Hz. Meryem'den beklediği açıklamayı, Hz. İsa'ya yaptırıyor, iftira bulutlarını dağıtıyor ve aynı zamanda bu mucizeyle Hz. İsa'nın nebiliği İsrailoğullarına bildirmiş oluyordu. Lakin kavmi, diğer peygamberlerin kavimlerinin de yaptığı gibi, mucizelere rağmen, ona inanmamayı tercih edecekti.

Şu ana dek Hz. Meryem'in doğuşundan, Hz. İsa'yı dünyaya getirişine kadarki olaylar silsilesini Kur'an'ın gözünden takip etmeye çalıştık. İslam âlimleri, Müslümanların kutsal kitabında Hz. Meryem'in hamile kalması ve Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili bu kadar detaylı bilgiler verilmesinin sebebi olarak, Yahudi ve Hristiyanların bu konudaki temel bilgileri çarpıtmış ve bu her iki mübarek zata da haddi aşan sıfatlar yüklemiş olmalarını gösterir. Kur'an hem Hz. Meryem'i hem de Hz. İsa'yı olmaları gereken yere

oturtarak aşırılıkları düzeltmiştir. Bununla birlikte Kur'an, Hz. Meryem'in ne kadar yaşadığı ve nerede öldüğü hakkında bilgi vermez. Peki Kur'an neyi düzeltmiştir diyecek olursak... Gelin, Hristiyan dünyadaki Hz. Meryem algısına bir bakalım.

Hristiyanların gözü ile Hz. Meryem

'Madonna' (Hanımefendi) olarak bilinen ve Galile'ye bağlı Nasıra şehrinde yaşamış olan Meryem, Yeni Ahit'te (2) Nasıralı İsa'nın annesi olarak geçer. Yeni Ahit, Hz. Meryem'i, Davud'un soyundan gelen, Yusuf'un nişanlısıyken Kutsal Ruh vasıtasıyla hamile kalan genç bir bakire olarak anlatır.

Hristiyanların büyük bir kısmı Hz. Meryem'in İsa'nın doğumuna kadar bakire olduğuna inanır. Ayrıca Roman Katolik Kilisesi, Rum Ortodoks Kilisesi, Doğu Ortodoks Kilisesi ve bazı Protestan cemaatler Meryem'in hayatının geri kalanını da bakire olarak yaşadığını kabul eder.

Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın hayatının önemli dönemlerinde Hz. Meryem'den de bahsedilir. Ayrıca Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden hemen sonra yapılan toplu ibadetlerde de bulunduğu inanılır. Hayatıyla ilgili ayrıntılara gelince; anne ve babasının isimleri eski kaynaklarda Anne ve Joachim olarak geçer. Hristiyan kiliseleri Meryem hakkında değişik öğretiler sunarlar, bununla birlikte, hepsinin ortak noktası, ona duydukları saygıdır.

Roman Katolik Kilisesi, Doğu Katolik ve Rum Ortodoks Kiliseleri onun Tanrı'nın lütfuna mazhar olmuş (Katolikler Bakire Meryem'in günahsız bir şekilde hamile kaldığına inanırlar) ve dünya hayatı sona erince göğe çıkarılan 'Tanrı'nın (Hz. İsa) her zaman bakire kalmış annesi olarak görürler. Bazı Anglikanlar, Metodistler ve Lutherçiler dâhil olmak üzere Protestanlar da Hz. Meryem'e büyük saygı duyarlar. Roman Katolik geleneği Bakire Meryem ile ilgili çalışmalar için Marioloji bilim dalını oluşturmuş ve yine kilise tarafından yetkili kılınmış, Marianum isimli, sadece

bu alanla ilgilenen okullar kurmuşlardır.

Hz. Meryem, Konstantinopolis Patriği Nestorius'un Hz. İsa ile ilgili öğretilerini sunması için Rum Ortodoks Kilisesi, Doğu Ortodoks Kilisesi ve tüm Rum Ortodoks Kiliseleri tarafından 431'de Efes'te düzenlenen Üçüncü Evrensel Kilise Şurası'nda kabul edilen 'Theotokos' (Tanrı'yı dünyaya getiren) unvanı ile anılır. Aynı anlama gelen Latince 'Mater Dei' (Tanrı'nın Annesi) ifadesiyse, Batı Katolik Kilisesi'nde kullanılan dillerde daha yaygındır. Söz konusu şura, papazların Meryem oğlu İsa'nın aslında Tanrı olduğunu vurgulamak için, 'Meryem'i tereddütsüz bir şekilde Tanrı'nın annesi olarak kabul ettiğini' açıklamıştır.

'Ana Kraliçe' unvanıysa Kral Davud'un soyundan geldiği iddia edildiği ve bu yüzden 'Kralların Kralı' olarak da adlandırılan İsa'nın annesi olduğu için Hristiyanlığın ilk dönemlerinde verilmiştir kendisine. Bu inanç, İncil'deki 1 Krallar 2:19-20 kısmına dayanmaktadır. Burada Kral Süleyman'ın annesi Bathsheba'nın ana kraliçe ilan edilip, onun ve ondan ricada bulunanların tüm isteklerinin yerine getirildiği anlatılmaktadır.

Meryem'den bazen de Yeni Havva olarak bahsedilir, bu inanca göre onun Tanrı'nın emirlerine itaati (Havva'nın itaatsizliğine karşın) insanlığın İsa sayesinde kurtuluşunu sağlamıştır.

Yeni Ahit'teki Meryem öğretisi

Yeni Ahit'te Hz. Meryem'in geçmişi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Nişanlılığı esnasında Cebrail Meryem'e Kutsal Ruh sayesinde geleceği önceden haber verilen Mesih'e hamile kalacağını bildirir. Yusuf bir gün rüyasında Meryem'in hamileliğinden haberdar olur ve çok şaşırır, ancak melek ona hiç korkmamasını ve Meryem'le evlenmesini söyler, Yusuf da bunu yerine getirir. Mark ve John'un yazdığı İnciller ve Aziz Paul'un mektupları İsa'nın doğumu ile ilgili açık bilgiler sunmaz.

Luka İncili'ne göre (3), Cebrail, kısır olan Hz. Meryem'e

mucizevi bir şekilde hamile olduğunu söylediğinde, Meryem hemen Judah'ta (Eski İsrail'in güneyinde bir bölge) kocası Zekeriya ile yaşayan Elizabeth'i görmeye gider. Oraya vardığında Elizabeth onu 'Tanrı'nın Annesi' ilan eder ve bunun üzerine Meryem de bir şükran şarkısı söyler. Üç ay sonra Meryem evine geri döner. Daha sonra Yusuf ve Hz. Meryem Betlehem'e giderler ve Hz. Meryem orada Hz. İsa'yı dünyaya getirir. Sekiz günün ardından çocuk sünnet edilir ve kendisine İsa ismi verilir. Tüm bunlar, Cebraill'in önce Hz. Meryem'e, sonra da Yusuf'a bildirdikleri çerçevesinde gelişir.

Bu işlemlerden sonra sıra, İsa'nın yeni doğan bebekler için uygulanan kanunlar uyarınca Kudüs'teki bir tapınakta Tanrı'nın huzuruna çıkarılmasına gelir; sonra da Mecusilere yapılacak ziyaret, Mısır'a gidiş ve Kral Büyük Herod'un M.Ö. 2/1 civarında ölümüyle Nasıra'ya yerleşmeleri gibi gelişmeler yaşanır. Hz. Meryem Nasıra'da neredeyse otuz yıl kadar yaşar.

Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın gençliğine dair yegâne olayda onun adı da geçer: Hz. İsa 12 yaşındayken Kudüs'teki Paskalya kutlamalarından dönerken Meryem ve Yusuf'un yanından ayrılır ve tapındaki eğitimcilerin arasında bulunur. Bu olayla Hz. İsa'nın peygamberliği arasında geçen süre içinde Hz. Meryem muhtemelen dul kalır, çünkü Yusuf'tan bir daha bahsedilmez.

Vaftizinden ve çölde şeytanın onu ayartmaya çalışmasından sonra, Kana'daki düğünde Hz. İsa suyu şaraba dönüştürerek ilk mucizesini gerçekleştirirken, Hz. Meryem'in de orada olduğuna inanılır. Sonra, Hz. Meryem'in Hz. İsa'nın erkek kardeşlerinin (James, Yusuf, Simon ve Judas) ve adı bilinmeyen kız kardeşlerinin yanında olduğu olaylardan da bahsedilir (Bu, Hz. Meryem'in ölünceye kadar bakire olduğu şeklindeki öğretiyeye karşı ileri sürülen iddialardandır). Hz. Meryem ayrıca Hz. İsa'nın 'çarmıha gerildiği' zaman da "İsa'nın âşık olduğu havarinin yanında" kendi kız kardeşi ile birlikte dururken tasvir

edilmektedir. İncil’de yer almamasına rağmen Hz. Meryem’in, oğlunun ölü bedenine sarılmış haldeki tasviri de ‘merhamet’ adı verilen ve sıkça kullanılan motiflerdendir.

Elçilerin İşleri kısmında (1:12-26, özellikle 14) Hz. Meryem, Hz. İsa’nın göğe yükselmesinden sonra Yüksek Oda’da Matthias’ın Judas’ın yerine seçilmesi esnasında toplanan yaklaşık 120 kişinin arasında 12 havari dışında adı geçen tek kişidir (*Orada Hz. İsa’nın karısının ve erkek kardeşlerinin de olduğu söylenmektedir, ancak adları belirtilmemiştir*). Bundan sonra İncil’de Meryem bahsi geçmemektedir.

James İncili’ne (4) göre ise Hz. Meryem Joachim ve Anna’nın kızıydı. Meryem ana rahmine düşmeden önce Anna kıırdı ve hamile kaldığında kocası da kendisi de oldukça yaşlıydı. Üç yaşındayken anne ve babası Meryem’i kutsanmış bir bakire olarak Kudüs’teki tapınağın hizmetine verdiler.

Roman Katolik ve Doğu Ortodoks geleneğine göre Hz. Meryem, etrafında havariler varken, Hz. İsa’nın göğe yükselmesinden 3 ila 15 yıl sonra, Kudüs’te ya da Efes’te öldü. Daha sonra havariler mezarını açtıklarında Hz. Meryem’in içinde olmadığını gördüler ve bunun üzerine onun da göğe yükseldiğine (*assumption ya da dormition olarak isimlendirilir*) kanaat getirdiler.

Efes yakınlarındaki Meryem Ana Evi, bazıları tarafından Hz. Meryem’in semaya yükselene kadar yaşadığı yer olarak kabul edilir. Aziz John İncili’ne göre Hz. İsa göğe yükselmeden önce, “Kadın, işte oğlun” diyerek Aziz John’u ve Aziz John’a da “İşte anan” diyerek Hz. Meryem’i göstermiştir. Hz. İsa’nın ölümünden sonra Aziz John’un Meryem Ana’yı beraberinde Efes’e getirdiği, kısa bir süre Konsül Kilisesi’nin (Meryem Kilisesi) bugün bir bölümünün altında kalan bir yapıda konakladıkları, 431 yılı Konsül tutanaklarında belirtilmektedir. Daha sonra Aziz John, Meryem Ana’yı önceden hazırlattığı Bülbül Dağı’ndaki eve

(Efes'teki Meryem Ana Kilisesi) götürmüştür. Meryem Ana'nın hayatının son günlerini geçirdiği evin yeri zaman içinde unutulmuştur.

Hz. Meryem'in Günahsız Hamileliği

Roman Katolikleri Meryem'in Günahsız Hamileliğine (immaculate conception); yani İsa'nın Tanrı'nın lütfuna mazhar olup günahsız olarak dünyaya geldiğine inanırlar. Roman Katolik Kilisesi'nin bu isimle 8 Aralık'ta kutladığı bir dini bayram vardır. Bu bayramın adı toplumdan topluma farklılık gösterse de Günahsız Hamilelik inancı Katolik Kilisesi'nin öğretilerinin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Rum Ortodoks Kilisesi ise Günahsız Hamilelik yaklaşımını reddeder. Onların 'günahkâr doğma' ya da 'ilk günah' (*original sin*) olarak bilinen anlayışları, Roman Katolik Kilisesi'ninkinden farklılık gösterir. Onlara göre, ilk günah olmasa bile, Hz. Meryem, bir şekilde diğer insanlardan ayrı tutulacaktır. Bazı Ortodokslar ise Hz. Meryem'in de herhangi bir kadın gibi hamile kaldığına, onun da Adem'in günahını taşıdığına, ancak Hz. İsa'nın (Tanrı'nın) rahmine düşmesiyle tüm günahlarından arındığına inanırlar. Bu görüş, hiç günah işlemediği inancıyla birleşince, onu daha da önemli bir taşıyıcı haline getirir. Fakat bu konuda Ortodoks Kilisesi henüz kesin bir yargıya ulaşamamış görünmektedir.

Protestanlar ise Hz. Meryem'in günahlarından hemen arındığı görüşüne inanmamaktadırlar. Bu öğretiyi Meryem'in hiç günah işlemediğini söyleyen ve daha geniş kabul görmüş öğretiyi karşılaştırılmalıdır. Günahsız Hamilelik öğretisi sadece Meryem'in hiç günah işlemediğini değil, aynı zamanda hamile kaldığı andan itibaren günahattan korunduğunu da ifade eder. Protestanlar, Anglikanlar ve Rum Ortodoksları, Hz. Meryem'e büyük saygı gösterirler, ancak bu onların Roman Katolik Kilisesi'nin Günahsız Hamilelik öğretisini kabul ettikleri anlamına gelmez.

Hız. Meryem'in son günleri

Şu ana kadar, önce Kur'an, ardından da Hristiyan kaynak ve inanışları üzerinden Hız. Meryem'in izini takibe çalıştık. Sonuç olarak tüm ehl-i kitap mensupları, onun Hız. İsa'nın annesi olduğunda hemfikir olsa da bu hamileliğin ve Hız. Meryem'in akıbetinin detaylarıyla ilgili bir fikir birliği görülmemektedir. Bununla birlikte en sağlam ve akla yatkın bilgilerin Kur'an kaynaklı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Birçok kitaba ve filme konu olsa da günümüze kadar süren ve halen devam eden araştırmalara rağmen Hız. Meryem'in hayatının tümüyle ilgili ayrıntılara ulaşamamıştır.

Birçok din tarihçisine göre Hız. Meryem, Hristiyanlık öğretilerinin yayılması işini Havarilere bırakmış ve hayatının son dönemini gizlilik ve sükûnet içinde geçirmiştir. Nerede vefat ettiğine gelince; yukarıda da Hız. Meryem'in hayatının bir bölümünde Efes'te ikamet ettiğine değinmiştik. Bu konu kesin olmasa ve İncil'de Hız. Meryem'in Efes'te kaldığına dair bir bilgi bulunmasa da akli deliller yok değildir. IV. yüzyıl kilise yazarlarından Aziz Epifan 'Panarion' adlı eserinde Efes'teki Aziz John ve Hız. Meryem'i örnek alan bazı kişilerin, dinlerini yaşamak uğruna inzivaya çekildiklerinden bahseder. Aynı şekilde IV. yüzyılda Kudüs'le ilgili araştırmalar yapmış olan Aziz Jerome da Kudüs'te ya da civarında Hız. Meryem'e ait herhangi bir yapı ya da anıt olduğundan söz etmemektedir. Bazı âlimler de Hristiyanlıkta azizler ve din uğruna şehit olanlar için sadece yaşadıkları ve tanındıkları yerlerde kilise kurulabildiğini hatırlatarak, Efes'teki Meryem Ana Kilisesi'ni, Hız. Meryem'in Efes'te yaşadığına ve ruhunun bedeninden orada ayrıldığına delil kabul ederler.

1 Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'nın kimi tarihçilere göre ilk adı. Rivayete göre Mescid-i Aksa Beyt-i Makdis'in kalıntıları üstüne inşa edilmiştir. Yine kimi rivayetlere göre Hız. Muhammed'in Mirac'a çıktığı yer olan Mescid-i Aksa'nın adı olarak

da Beyt-i Makdis kullanılmıştır.

2 *İncil'in ilk bölümünü oluşturan 39 kitaba Eski Ahit denir. Eski Ahit, Tevrat ve Zebur'u da kapsar. Eski Ahit'in ardından gelen ve Hristiyanlarca kutsal sayılan 27 kitapçığaysa Yeni Ahit denir. Yeni Ahit Hristiyanlığın ana unsurudur ve modern Batı medeniyetinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Eski Ahit ve Yeni Ahit'in toplamı, Kitab-ı Mukaddes'i, yani İncil'i oluşturur.*

3 *Yeni Ahit'in ilk dört bölümünü oluşturan kanonik İncillerin üçüncüsüdür. Luka Latince 'aydınlık' anlamına gelir. Bir doktor olan Luka tarafından yazıldığı kabul edilir. Luka, İsa'nın havarilerinden biri değil; Aziz Paul'un takipçilerindendir. Vaftizci Yahya'nın doğumundan İsa'nın göğe yükselişine kadarki yaklaşık 35 yılı kapsar. M.S. 60'lı yıllarda yazıldığı tahmin edilmektedir.*

4 *1611'de İngiltere Kralı I. James tarafından toplanan bir kurul tarafından yapılan İncil çevirisi. 17. yüzyıldan bu yana İngilizce konuşan halkların ortak İncili olarak kabul edilir.*

NOTLAR

- Meryem 'dindar kadın' demektir. Erkeklerden sakınan, iffetli anlamında 'Betül' adıyla da adlandırılır.
- Hamileliği hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım âlim hamileliğin bir veya dokuz saat kadar olduğunu söylerken, diğer bir kısmı da sekiz ay olduğunu söylemişlerdir. Üzerinde en çok ittifak edilen görüşe göre ise, bir kadının tabii hamilelik müddeti kadar gebe kalmış ve yine aynı tarzda çocuğunu doğurmuştur.

İlk Müslüman kadın

Hız. Hatice

(556-619)

Soylu bir ailenin, zengin kızı olarak doğdu. Günah ve haram denizinin ortasında ıslanmadan kıyıya ulaşmaya çalışan bir kadındı. İffetini kendine kalkan yaptı. Ticaretle daha da zenginleşti, kendisine yağın evlilik tekliflerini, düşünmeden geri çevirdi. 'Özel' birini bekliyordu sanki. Nitekim bulacak ve yaşadığı dönemin tabularını devirircesine, evlilik için ilk adımı kendisi atacaktı. Evet, İslam peygamberinin ilk eşı olmuş, onun misyonunu bir an bile tereddüt etmeden tasdik etmişti. Sonrasında da kendisine yakışanı yapacak; malı ve canıyla İslam'a hizmet edecek, sevgili eşinin yanından ve davasından bir an olsun ayrılmayacaktı. O, İslam'a gönül vermiş ilk kadın; Müslümanların anası Hz. Hatice'ydi.

*“Allah, Hatice’den daha hayırlısını vermedi, halk küfür içindeyken,
beni yalanlarken, o doğruladı, iman etti.”*

Hız. Muhammed(sav)

İslam peygamberinin ilk eşi ve ilk Müslüman kadın olan Hz. Hatice, MS. 556'da Mekke'de doğmuştu. Babası Huveylid, Kureyş'in önde gelen isimlerinden zengin bir tüccar; annesi Fâtıma'ysa Mekke'nin tanınmış kadınlarından biriydi. Sürdüğü hayatla, Müslüman kadınların kişisel tarihlerini değiştirmeye namzet bir model oldu.

Cahiliye devri olarak anılan ve ahlaki ölçülerin son derece karışık olduğı bir zamanın kadınıydı. İslamiyet'i kabulünden önce etrafında süregiden gelenek ve alışkanlıklara prim vermemiş, oldukça yaygın olan puta tapıcılığı reddetmiş, tek Allah inancı olan Hanif dinine mensup olarak yaşamıştı. Başından geçen iki evliliğin ardından genç yaşta dul kalan Hz. Hatice, Arapların çok önem verdiğı soy, zenginlik, güzellik gibi sıfatların hepsine sahipti. Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Akabe bin Ebi Muayt gibi Mekke'nin en zengin ve hatırı sayılır isimlerinin kendisine yaptığı evlenme tekliflerini geri çevirmişti. Adeta 'özel' birini bekliyordu. İffet ve yaradılışındaki erdem sebebiyle çevresindekiler onu 'Tahire' (*temiz kadın*) şeklinde çağıyorlardı. Oysa yaşadığı ortam, 'haram'ların 'onur vesilesi' yapıldığı bir yerdı.

Hz. Hatice Mekke'nin en zengin tüccarlarından biriydi. İkinci eşinin ölümünden sonra, kendi adına ticaret yapacak kişileri görevlendirerek şam'a kervanlar çıkarıyordu. Kadınların hor görüldüğü cahiliye toplumunda bir kadının ticaretle uğraşması, o zamanın geleneklerine aykırı bir durumdu. Başarılı bir iş kadınıydı. Elbette ticaretle uğraşmak ona sadece maddi güç kazandırmamış, aynı zamanda yaşadığı toplum içinde sözü geçen biri olmasını sağlamıştı. Müslüman olmadan önce gücü ve serveti yerinde olan Hz. Hatice, zenginliğini gösteriş ve şatafat

yerine İslam'ın toplumsal, ekonomik ve siyasi yükselişi yönünde kullanacaktı. Ama hepsinden önemlisi, İslam peygamberinin ilk ve yaşadığı sürece tek eşi olma şerefini gururla taşıyacaktı.

Evlilik teklifi ondan geldi

Tanışmaları Hz. Hatice'nin ticaret kervanları vesilesiyle olmuştu. Hz. Muhammed, Mekke'de 'el Emin' (*güvenilir*) olarak tanınıyordu. Bu, kervan sahiplerinin ona layık gördüğü bir isimdi. Çünkü o, asla emanete hıyanet etmemişti. O günlerin Mekke'si için bu, olağanüstü bir durumdu. Hz. Hatice de bu emin insanı, kendi kervanlarının başında Şam'a gönderecek ve Muhammed'ül Emin, kısa sürede Hz. Hatice'nin de takdirini kazanacaktı. Hz. Hatice, bu güvenilir insanın, kendisine iyi bir eş olacağına karar verdi. Bu kararını arkadaşı Nefise binti Münye'ye açtığında, tepkiyle karşılandı. Nasıl olurdu da bir kadın evlenme teklifinde bulunabilirdi? Hem de buram buram cahiliye dönemi ıkkelliğinin her yeri kapladığı bir coğrafyada; olacak şey değildi! Ama oldu.

Hz. Hatice, sosyal çevre baskısına rağmen kararlı kişiliği ile evliliğe giden yolda ilk adımı atan taraf olma cesaretini gösterdi. Yaygın inanışa göre Hz. Hatice, *"Ben kendi kavmin arasındaki izzet ve azamet, doğruluğun, emanetin hakkını verdiğin ve güzel huyun için seninle evlenmek istiyorum"* diyerek, niyetini dile getirmişti. Bununla birlikte, Muhammed'ül Emin'in Hz. Hatice'den gelen teklife ilk tepkisi, biraz mesafeliydi. Onun *"Maddi imkânlarım yetersiz, ben böyle bir evliliği nasıl yapabilirim?"* şeklindeki sözlerine Hz. Hatice'nin verdiği karşılık, İslami evlilik anlayışı için zamanla örnek oluşturacak mahiyetteydi: *"Seni güvenilir, doğru sözlü ve güzel huylu olduğun için, orta yolda yer aldığın için seviyorum."*

Bunun üzerine Hz. Muhammed amcası Ebu Talip'e danıştı. Amcasının onayını almıştı. Kureyş'in önde gelenlerinin katıldığı bir toplantı düzenlendi. Ebu Talip övgü dolu sözlerle yeğenini

tanıttı. Onun ardından söz alan Varaka bin Nevfel de, Hz. Muhammed'in ve soyunun üstünlüğünden dem vurup evliliğe razı olduklarını ilan etti. Nikâh akdi okundu ve mihr olarak dört yüz dinar (bazı rivayetlere göreyse yirmi deve) vaat edildi. Evlilik gerçekleşmişti. Aslına bakılırsa Hz. Hatice'nin yakınlarından bilge kişi Varaka bin Nevfel, bu mübarek evliliği çok öncesinden müjdelemişti. Şöyle ki, bir gece Hz. Hatice rüyasında güneşin Mekke üzerinde döndüğünü ve yavaş yavaş aşağı inerek evine girdiğini görmüştü. Rüveyı yorumlayan Varaka, şu müjdeyi vermişti: *"Şöhreti âlemi tutacak büyük birisiyle evleneceksin."*

Hz. Hatice bu evliliği yaptığında 40, Muhammed'ül Emin ise 25 yaşındaydı. Peygamberlikten önce 15, sonrasında da 10 yıl olmak üzere, 25 yıl beraber yaşadılar. Hz. Muhammed, Hz. Hatice'nin sağlığında başka bir evlilik yapmayacaktı. Oryantalist ve İslam karşıtı çevreler, Hz. Muhammed'in bu evliliği Hz. Hatice'nin gücü ve servetinden istifade etmek için yaptığı yönünde bir düşünce yaymaya çalıştılar. Oysa evlilik teklifi bizzat, Hz. Hatice'nin kendisinden gelmişti. Yine aynı çevrelere göre, Hz. Hatice de evlilik kararı alırken, ticari faaliyetlerinin geleceğini düşünmüş ve bu doğrultuda en uygun kişinin Muhammed'ül Emin olduğuna karar vermişti. Ancak her ne söylenirse söylensin, Müslümanlar açısından bu evliliğin gerçek durumu ortadadır. Evliliklerine anlamını veren ne karşılıklı çıkarlar ne de iddia edildiği gibi ticari bir ortaklık beklentisiydi. Ve Hz. Hatice, yaşadığı sürece Hz. Muhammed'in tek eşi olarak kalmıştır.

İslam peygamberiyle ilk eşinin yaşantıları, *"sizin için kendilerinde huzur bulacağınız eşler yarattık"* ayetinin canlı bir örneği olmuştu. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'e ilk inanan insan, onun en büyük destekçisi, hayat arkadaşı ve dert ortağıydı. İlk vahyin gelmesiyle başlayan, müşriklerin Müslümanlar üzerine kurduğu ekonomik ambargoyla devam eden İslamiyet'in ilk

yıllarında daima peygamberinin, yani eşinin yanında yer almış, onun eşi olmanın hakkını layıkıyla vermişti.

İlk tasdik eden o olmuştu

Ve ilk vahiy geldi... Dağlarda uzlete çekilen Hz. Muhammed'in Mekke'ye döndüğünde aktardıklarını tam manasıyla kavrayabilmek herkesin harcı değildi. Hz. Hatice olanca basiretiyle değerlendirdi durumu, eşinin anlattıklarını can kulağıyla dinledi ve bir an bile tereddüt etmeden, *"Sen doğru konuşursun, sılayı rahmi gözeten kimsesin, emanete dikkat edersin, misafirperversin, halkın sıkıntılı ve üzüntülü zamanlarında yardıma koşarsın, Hak Teala seni yalnız bırakmayacaktır"* diyerek, sevgili eşinin misyonunu tasdik eden ilk insan olma şerefini tattı.

Ardından, olan biteni daha da iyi kavrayabilmek için Varaka bin Nevfel'in yanına gittiler. İbranice okuyabilen, İncil'i ve Tevrat'ı bilen Varaka, Hira Dağı'nda Muhammed'ül Emin'e görünenin, peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu anlattı. Zaten daha önce de sık sık *"Kureyş'ten bir kişi, Allah tarafından insanları doğru yola yöneltmek için görevlendirilecek ve Kureyş'in zengin kadınlarından biriyle evlenecektir"* dediğı rivayet ediliyordu.

İlk vahiyden sonra uzunca bir müddet vahiy gelmediğı için peygamberin üzülmeye üzerine, her şeyin Allah'ın elinde olduğunu söyleyerek eşini teselli etmeye çalışan yine Hz. Hatice'ydi. Yine ilk namazı Cebrail'in Hz. Peygamber'e öğrettiğı şekilde birlikte kılmışlardı.

Hz. Hatice'nin altı çocuğı oldu ve Hz. Muhammed'in nesli Hz. Hatice'den olan kızı Hz. Fatıma'dan devam etti. Diğeri bir deyişle Hz. Hatice, Ehli Beyt'in (Hz Muhammed'in ailesinin) en başındaki kadın olarak, Allah'ın aslanı sıfatıyla İslam düşmanlarına kök söktürecek olan Hz. Ali ve onun sevgili eşi Hz. Fatıma'yı yetiştirmişti.

Herkes ona yalancı derken, o inandı...

Hız. Hatice'nin Hız. Peygamber'e gösterdiği özen, sadakat ve vefaya pek çok örnek verilebilir. Hız. Peygamber Nur Dağı'ndaki Hıra Mağarası'nda inzivaya çekildiğinde ona yemek götürürdü. Güçlü sezgileriyle Hız. Muhammed'in üzüntüsünü anında hisseder ve gidermeye çalışırdı. Mekke kuşatma altındayken servetiyle fakir Müslümanların yardımına da yine o yetişmişti. Bu ekonomik ambargo ve kuşatmaya üç yıl boyunca sabretmiş, durumu sorumluluk ve soğukkanlılıkla karşılamış, halinden şikâyet etmemiş, adeta bir sabır timsali olmuştu.

Hız. Hatice hicretten üç yıl önce, 619 yılında, boykotun kalkmasından sonra, 63 yaşındayken vefat etti. İffet, şeref, sabır ve iman dolu hayatıyla, dünyadaki tüm kadınlara eşsiz bir miras bırakarak bu dünyayı terk etti. Onun ölümünü Hız. Muhammed'in amcası Ebu Talip'in ölümü izledi. Hız. Muhammed en çok sevdiği iki insanı arka arkaya kaybedince o yıl İslam tarihine 'hüzün yılı' olarak geçti.

Hız. Hatice vefatından sonra da Müslümanların annesi olarak hiç unutulmadı. Hız. Muhammed onu sıkça anardı. Öyle ki, Hız. Ali'nin ifadesiyle, Hız. Muhammed bir gün hanımlarının yanında Hız. Hatice'den söz ederken gözyaşı dökmüştü. Bunu kıskanan eşi Hız. Ayşe'nin çıkışına ise şöyle seslenmişti:

"Ey Ayşe! Herkes beni inkâr ettiğinde Hatice bana inandı, çevremdekiler 'Yalan söylüyorsun!' dediklerinde 'Doğru söylüyorsun' dedi. İnsanlar maddi varlıklarını saklarken, o servetini önüme koydu. Dünyada bir başıma kaldığım günlerde, 'Üzülme, zamanla zorlukların yerini kolaylıklar alacak' dedi. Ben Hatice'yi bunun için unutmuyorum."

Yine peygamberin ifadesiyle "Onun gönlünde hiç kimsede olmayan bir özellik vardı, insanın gönlündeki hüznü çeker alırdı."

Hatice ismi 'vaktinden önce doğan' anlamıyla onun yaşamını özetliyordu. Vaktinden önce gelmişti, rahata kavuşulan dönemi göremedi. Allah Hız. Hatice'nin fedakârlığını ve imanını,

Cebrail'le gönderdiği selamla mükâfatlandırdı. Daha hayattayken cennetle müjdelenen, Allah'ın selam gönderdiği çok özel bir kadındı o. Hz. Muhammed, ölüm döşeginde yatan sevgili eşi Hz. Hatice'nin başucuna gelip ona şu müjdeyi vermişti: *“Ey Hatice, sevin ki Allah seni İmran kızı Meryem ve Firavun'un zevcesi Asiye'yle eşit kılmıştır.”*

NOTLAR

- Hz. Muhammed peygamberliğini ilan eder etmez, ona iman etti, bu nedenle ilk Müslüman kadın sıfatını taşır.
- Tam ismi, *Ümmü'l-Kasım Hatice binti Huveylid bin Esed bin Abdilüzza bin Kusay el-Kureyşi* şeklindeydi.
- Soyu, baba ve anne tarafından Hz. Muhammed'in soyu ile birleşiyordu.
- Cahiliye döneminde bir savaşta kaybettiği babasından kalan servetle ticarete atılmış, dürüstlüğü ve çalışkanlığıyla Mekke'nin en zenginleri arasına girmişti.
- Rivayetlere göre 400 hizmetçisi vardı ve mallarını ancak 80 bin deve taşıyabiliyordu. Bu rakamlar abartılı olmakla birlikte, devrin önde gelen zenginlerinden olduğu kesindi.
- Tüm servetini İslam uğrunda harcadı.
- Bazı İslam tarihçilerine göre Hz. Hatice, evlilik niyetini kendisi dile getirmemiş, mesajını Aliyye kızı Nefise aracılığıyla Hz. Muhammed'e ilettiği.
- Hz. Hatice, Hz. Muhammed ile nikâhlandıktan sonra 25 sene birlikte yaşadı.
- Hz. Muhammed'in nesli Hz. Hatice'nin çocuklarıyla

devam etti. Hz. Peygamber'in, Hz. Mâriye hariç (oğlu İbrahim küçük yaşta vefat etmişti) diğer hanımlarından hiçbirinin çocuğu olmamıştı.

Jeanne d'Arc

(1412-1431)

Yıl 1420, mekân Yüzyıl Savaşları'nın pençesinde kıvranan Kıta Avrupası. Ortaçağ'ın kılıç sesiyle uyanıp, yüzünü kanla yıkadığı bir dönem. İngiltere Kralı V. Henry ile Fransa Kralı VI. Charles, Troyes Antlaşması'nı imzalamıştır. Böylece VI. Charles ölünce Fransa, İngiltere'ye ait olacaktır. İki kral kısa aralıklarla ölür. Henüz birkaç aylık bebek olan VI. Henry, İngiltere ve Fransa'nın yeni kralı olmuştur. Lakin Fransız tahtının veliahdı VII. Charles'ın, krallığı bir çocuğa bırakmaya niyeti yoktur. Savaş başlar, İngilizler Fransa'daki destekçileri Burgonyalılar'ın da yardımıyla Fransa'nın yarısını işgal eder. Aşılması zor, doğal bir sınır oluşturan La Loire nehri, geçit vermeyince, işgal ordusu hız keser. Bu arada Veliaht VII. Charles, maiyetiyle birlikte bir şatoya sığınmıştır. Taç giymek için Reims'e gitmek istemektedir. Ancak Reims, İngilizlerin elindedir. Orleans gibi büyük Fransız şehirleri kuşatma altındadır. Halkı fakir ve bitkin, ordusu perişan Fransa, tarihinin en karanlık dönemini yaşamaktadır. Ülkeyi içinde bulunduğu durumdan sadece bir mucize kurtarabilecektir. Mucizenin adı Jeanne d'Arc'tır...

“Sizler! Fransız Krallığı’nda hiçbir hakkı olmayan İngilizler! Göklerin tanrısı, benim, Bakire Jeanne’ın aracılığıyla, siperlerinizden ayrılmanızı ve ülkenize dönmenizi emrediyor. Aksi takdirde öyle bir savaş başlatacağım ki, dünya durdukça hatırlanacak! Bu size üçüncü ve son kez yazışım. Bir daha uyarmayacağım.”

Jeanne d’Arc (Bir arpışma ncesi

İngiliz komutana yazdığı bir mektuptan)

Kendi hallerinde çiftçi bir aile olan Jacques d'Arc ve Isabelle'in beş çocuğu vardı. Üçüncü çocukları Jeanne (Jan), Fransa'nın taşrasındaki Domremy kasabasında dünyaya gelmişti. Jeanne sıradan bir çocuk olarak kalsa, kırdaki koyunlarını gütses, zamanı gelince evlenip çok sayıda çocuk yapsa ve dönemin sağlıksız şartlarında yaşayıp genç yaşta, silik bir şekilde bu dünyadan göçüp gitse, siz de bu satırları okuyor olmayacaktınız. Ama olmadı. Sıra dışı bir hayat sürdü. Evet, belki yine oldukça genç yaşta öldü, ama adını, bir ülkenin ulusal sembolü olarak tarihe kazıdı.

Çocukluğunun ilk yılları oldukça sıradandı. Kırılarda babasının sürülerine baktı, annesiyle dini sohbetler yaptı, ev işlerine yardım etti. Her şey olağan görünüyordu. Olağan olmayan tek şey, dine gösterdiği hassasiyetti. Daha genç yaşta ateşli ve oldukça da hassas bir dini duyarlılık geliştirdiği gözlerden kaçmıyordu. Arkadaşları bu durumu, *"Tanrı'nın ve Kutsal Meryem'in hizmetkârlığına adanmıştı kendini"* diyerek nakledeceklerdi.

Jeanne d'Arc'ın çocukluğuna rastlayan dönemde, Fransa oldukça karışıkta. 1415'te İngiltere Kralı V. Henry, Fransız ordusunu Agincourt'ta yenerek Fransa'yı işgal etmişti. İngilizlerin bu meşhur zaferi, Fransız soylularını dağıttığı gibi, ülkeyi de zayıf ve başıboş bırakmıştı. Ülkedeki temel çatlak, Dauphinlerle İngilizlerin desteklediği Burgonyalılar arasındaydı.

Halüsinasyonlarla gelen mesajlar

Jeanne d'Arc on iki yaşındayken halüsinasyonlar görmeye başladı. Kendi ifadesine göre, Tanrı Hz. İsa'nın havarileri aracılığıyla kendisiyle konuşuyordu. Bu halüsinasyonlar

esnasında parlak bir ışık görüyor ve Aziz Michael ile Azize Catherine de bu ışığa eşlik ediyorlardı. Bu pek de sık rastlanır bir şey değildi. Ya deli ya da büyücüydü Jeanne d'Arc, kim bilir? Ama ne olursa olsun, genç kııda sıra dışı bir şeyler olduğu belliydi. Peki hiç kimseye anlatmadığı bu kendinden geçme seansları esnasında Tanrı'yla ne 'konuşuyor'du? Tabii ki Fransa'yı. Anlattığına göre Tanrı ondan Fransızları İngiliz boyunduruğundan kurtarmasını ve veliahtı tahta geçirmesini istiyordu. İstemek ne kelime, adeta onu bu işle mükellef kılmış, genç kızın omuzlarına kutsal bir misyon yüklemişti. Zamanla Jeanne d'Arc'ın dini hassasiyeti daha da arttı; günah çıkartmadığı tek bir gün bile yoktu ki, kerli ferli din adamları bile, genç kııdaki bu tutkuya şaşırıp kalıyorlardı.

Jeanne halüsinasyonlarından bir süre hiç kimseye bahsetmedi. Lakin 1428'de aldığı 'mesajlardan' biri, artık kendisine 'dinleyici' bulmasını söylüyordu. Misyonunu hayata geçirmeye başlayabilirdi. Okuması yazması olmadığı halde, kutsal misyonundan bahsettiği mektuplar yazdırarak, veliaht Kral Charles'a yollamaya başladı...

Ülke perişan bir haldeydi...

Charles de Ponthieu, ya da VII. Charles'ın gerçek bir lider olduğu söylenemezdi. Ülke akıntıya kapılmış bir yaprak gibi sürükleniyor, belirsiz bir istikamete yol alıyordu. Fransız şehirleri İngiliz kuşatması altında inlerken, çaresizlik içinde ne yapacağını düşünen veliaht, yakın adamlarıyla bir şatoya sığınmış, kara kara düşünüyordu. En büyük şehirlerinden biri olan Orleans da düşmek üzereydi. Ne yapabilirdi? Yeterli adamı, silahı ve erzakı yoktu. Üstüne üstlük, deli olduğunu düşündüğü bir kıı, sürekli mektup yollayarak kendisini taciz ediyordu: *"Tanrı'nın elçisiyim, bana bir ordu verin, ben de size Fransa'yı vereyim!"* diyen bu kıı da kimdi?

*Savaş meydanlarında elinde bayrakla dolaşır,
askerlerini aşka getirmeye çalışırdı.*

En sonunda Jeanne'a izin çıktı. Veliahdın huzuruna kabul edilip derdini anlatacaktı. Jeanne atını dört nala Charles'ın şatosuna sürerken, aynı esnada danışmanları ve baş rahibi, Charles'ı, kızın, İngilizler tarafından tutulmuş bir suikastçı, o da olmadı, Tanrı tarafından lanetlenmiş bir şeytan olduğuna ikna etmeye çalışıyorlardı. Evet evet bir şeytan ya da cadı. (*Ortaçağ'da binlerce kadının cadı olduğu gerekçesiyle yakıldığını göz önünde bulundurursak, genç kızın aldığı riski anlamak zor olmasa gerek!*) Her halükârda Charles'ın kaybedeceği bir şey yoktu. Eğer söylediklerinde samimiye, 17 yaşındaki bu çiftçi kız, dindarlığı, inanmışlığı ve Fransa'ya olan sevgisiyle, kitleleri ateşlemek için ideal bir aday olabilirdi. Yine de kral adayı korkuyordu.

Kız kendisini hiç görmemişti, öyleyse onu sınavabilirdi. Mademki Tanrı'nın elçisiydi, o halde kalabalık içinde dahi kralın kim olduğunu bulması gerekirdi! Sadık adamlarından birini yerine geçirdi. Jeanne huzura çıktı. Kalabalığın arasına karışmış Charles, meraklı gözlerle kendisini izlerken, Jeanne, veliahdı oynayan sadık adamın yüzüne uzun uzun baktı. Ve titrek bir sesle konuştu:

"Siz iyi birine benziyorsunuz, ama kral değilsiniz. Lütfen, izin verin onunla konuşayım."

Salondakiler şok olmuştu. Ortalığı hayret nidaları kapladı. Ve Jeanne'ın gözleri, onca kalabalığın içinde, Charles'a odaklandı. Yanına yaklaştı ve yalvaran gözlerle, neden geldiğini anlattı. Charles, ikna olmuştu. Ama etrafındakiler, halen tereddüt içindeydi. Danışmanlarından biri yine ortaya atıldı:

"Bakire olduğunu iddia ediyor, ne bilelim doğru söylediğini?"

Genç kızın sınavları bir türlü bitmiyordu. Charles ile kurmaylarının ve rahiplerin de hazır bulunduğu bir mecliste yapılan muayene ile bakire olduğu anlaşıldı! Lakin bu kez de din

adamları, 'kutsal misyonunu' sorgulamaya giriştiler. Kendisinden bir mucize sergilemesini istediler. Öyle ya, Tanrı tarafından gönderilen biri ise, bu zor olmasa gerekti. Jeanne'in cevabı, tüm şüpheleri silecekti.

"Fransızlar boğazlanırken, Tanrı'nın hizmetkârı olduğunu iddia eden sizler, benden numaralar yapmamı istiyorsunuz. Ben genç bir kıyım. Kılıç kullanmayı bile bilmiyorum. Buraya gelmek için tek başıma iki bin beş yüz kilometrelik düşman hattından geçmek zorunda kaldım. Bu sizin için yeterli bir işaret değil mi? Bana bir ordu verin, size mucizeyi Orleans'ta göstereyim!"

"Bugün burada çok kan dökülecek..."

Bu sözleri duyan Charles'ın en ufak bir şüphesi kalmamıştı. Genç kıza bir ordunun komutasını vermekte tereddüt etmedi. En deneyimli kumandanlarını, ömründe eline kılıç almamış, savaş görmemiş bu köylü kızının emrine verdi. Genç kızın Tanrı tarafından gönderildiğine duyulan katıksız inanç, Fransız askerlerine büyük bir moral destek sağlıyordu. Elinden hiç düşürmediği sancağıyla bu genç kız, hendekten hendeğe atlıyor, surdan sura koşuyor, bazen ayağına, bazen de omzuna saplanan oklara rağmen durmuyordu. Bunun, savaşan bir ordu için ne kadar büyük bir ateşleyici olduğunu kimse inkâr edemezdi.

Bir yıl geçmemişti ki, Jeanne d'Arc idaresindeki Fransız ordusu, Orleans, Patay ve Troyes'te zaferden zafere koşmaya başladı. Birçok Fransız şehri İngilizlerden kurtarıldı. İlginçtir, tüm bu çarpışmalarda Jeanne hiç kimseyi öldürmemişti! İnançları gereği şiddetten ve öldürmekten uzak durmaya çalışıyor, hatta savaş esnasında, düşmanları İngilizlere karşı aşırı ve gereksiz güç kullanılmasını reddediyordu. Yine tüm bu çarpışmalar boyunca, düşmana karşı 'nezaketi' elden bırakmayarak, her çarpışma öncesi yazdığı mektuplarla İngilizleri geri çekilmeleri için uyarıyordu: *"Çekilmezseniz, bugün burada çok kan dökülecek. Ama inanın, bu bizim kanımız olmayacak..."*

Jeanne d'Arc ve ordusunun zaferleri pek çok filme konu oldu

Yukarıdaki kare de onlardan birinden: The Messenger: The Story of Joan of Arc

Bu zaferlerin ardından Jeanne, veliahdın, VII. Charles olarak taç giymesi gerektiğini belirtmiş ve Charles'ı razı etmişti. Reims katedralinde yapılan taç giydirme törenine birlikte savaştığı kumandanlarla katılmış, bu onurda kendine düşen payı almıştı.

Böylelikle Charles, 17 Temmuz 1429'daki taç giyme töreniyle o çok beklediği tahtına şatafatlı bir şekilde oturmuş oluyordu. Savaşta gösterdiği destansı gayret ve katkılarından dolayı Jeanne d'Arc ve ailesine asalet unvanları verildi. Genç kız aynı zamanda komuta ettiği askerlerin hayranlığını kazanmış, adeta onların gözünde bir mistik lider, bir azize mertebesine yükselmişti. Çok geçmeden bu durum resmi olarak da tescillenecekti...

Tahta oturan Charles ideallerini unutuyor

Charles tacını giymişti giymesine ama Fransa halen tam bağımsız değildi. Paris, İngilizlerin elindeydi. Jeanne, gözünü

Paris'e dikmişti. Ama o da ne? Krallığını sağlama alan Charles'ın havası değişmişti. İngilizleri ülkesinden savaşarak değil, konuşarak çıkarma niyetindeydi. Bu yüzden Paris'i kurtarmaya çalışan Jeanne ve komutanlarına, gereken desteği göndermeyecekti. Genç kız buna çok öfkelenmişti. Neredeyse kralinkini gölgelemeye başlayan etki ve otoritesiyle, Charles'ı, *'Tanrı'nın isteğini yerine getirmesini engellemekle'* suçlamaya başlamıştı. Ve bir kral için, kim olursa olsun, otoritesini sarsan birinden daha tehlikeli bir şey olamazdı. Muhteris Charles, kendi ordularını zaferden zafere koşturan bu genç azizeyi gözden çıkartmıştı...

Genç savaşçı, bir yıl geçmeden, Burgundian güçleri tarafından yakalanarak İngilizlere satıldı. Kendilerine kök söktüren bu köylü kızı, nihayet İngilizlerin elindeydi. İngilizler, Jeanne d'Arc'ın yargılanmasını bir şova dönüştürerek Fransızlara gözdağı vermek niyetindeydi. Genç kız, cadılık ve 'erkek elbiseleri' giymesinden dolayı kâfirlik(!) suçlamasıyla yargılamaya karar verdiler. Oysa Jeanne d'Arc, emrindeki kumandanlar, bir kızdaki emir almaktan rahatsız olunca, saçlarını kesmiş ve onlar gibi zırh kuşanmak durumunda kalmıştı. Bu 'erkeksi' tavırları, o dönem Avrupası'nda 'kâfirlikle' suçlanması için yetiyor da artıyordu bile. Aslında tüm bu iddialar ve mahkeme, bir düzmecedendi, İngilizlerin 'hâkim güç biziz' gösterisinden başka bir şey değildi. Bu orkestranın başında da İngilizlerin Fransa'daki sadık adamı olan ve Fransız ulusal kimliğini canlandırdığı için Jeanne d'Arc'a büyük bir kin besleyen Piskopos Pierre Cauchon vardı. Pierre Cauchon, makamını korumak için, okuma yazma bilmeyen Jeanne'a 'kâfir' olduğunu deklare eden bir belge imzalatmaktan kaçınmamıştı. Bunu kabul etmekle ömür boyu hapis cezası alan Jeanne'a hapiste de psikolojik baskı yapıldı.

Fransız din adamlarının kızcağızını ömür boyu hapse mahkûm etmesi, İngilizleri tatmin etmemişti. Bir şekilde kızın

ortadan kaldırılmasını istiyorlardı. Hapishanede Jeanne'a bir komplo düzenleyerek, tekrar 'erkek' elbiseleri giymesini sağladılar. Kilise mahkemesi bu durumu 'kâfirliğin' devamı şeklinde yorumlayarak, Jeanne'ın yakılarak idam edilmesine karar verdi. Jeanne d'Arc, 30 Mayıs 1431'de Rouen meydanında bir kazığa bağlanarak yakıldı ve külleri Seine nehrine savruldu. Aktarılanlara göre Jeanne'ın öldürölmesini izlemek için 10 bin kişi toplanmıştı. Yine anlatılan efsanelerden birine göre, ateşin yakamadığı tek şey, kalbi olmuştu. Ve ilginçtir, uğruna ömrünü harcadığı kral, kendisini tahta çıkartan bu sıra dışı kız diri diri yakılırken, parmağını bile kıpırdatmamıştı.

Jeanne d'Arc'ın yakılışını tasvir eden bir çalışma. İddialara göre kendisinden geriye hiçbir parça kalmasın diye bedenini peş peşe iki kez yakmışlardı.

Yoksa bir efsane miydi?

şu ana kadar anlatılanlar, Jeanne d'Arc gerçeğinin bilinen ya da gerçek olduğuna inanılarak nesillerden nesillere aktarılan kısmıydı. Lakin bir de madalyonun diğer yüzü var: Kimilerine göre asırlardır anlatılan Jeanne d'Arc öyküleri, sadece bir efsane! Benzerlerini ulus devlet sürecinden geçen diğer ölkelerde de gördüğümüz onlarca 'birlik beraberlik' manivelasından biri. Bunu iddia edense, Fransız gazeteciler Marcel Gay ve Roger Senzig. İkilili, Jeanne d'Arc olgusunu neredeyse on yıl araştırdıktan sonra kaleme aldıkları 'L'Affaire Jeanne d'Arc' (*Jeanne d'Arc Davası*) isimli eserlerinde, yüzyıllar boyunca Fransa'nın sembolü olan ve ölkeyi kurtarmak için Tanrı tarafından görevlendirildiğine inanılan güzel çoban Jeanne d'Arc ile ilgili rivayetlerin, İngilizler karşısında zor durumda bulunan Fransız sarayı tarafından uydurulduğunu ve halka moral vermek için 'psikolojik silah' olarak kullanıldığını ileri sürüyorlar.

Fransız kahramanın isminin aslında Jeanne d'Arc değil, Jeanne d'Orleans olduğunu iddia eden ikili, genç kızdan kaldığı söylenen 19 mektuptan 5'ini incelemiş, 3 tanesi üzerinde genç kızın kendi imzası olan bu mektupların hiçbirinde d'Arc isminin geğmediğini ortaya çikarmıştı. İkilili bununla da kalmadı, genç kızın basit bir çoban olmadığını öne sürdü. Buna göre Jeanne d'Arc, yargılanması esnasında "*hiçbir zaman koyun veya başka bir hayvan gütmediğini*" söylemişti. Üstelik çok iyi ata biniyor ve saray Fransızcası konuşuyordu.

Yazarlar, kahramanın ölüm tarihiyle ilgili olarak da 'resmi görüşten' farklı bir tablo çiziyor. 1431'de öldürüldü diye bilinen Jeanne'in, bu tarihten sonra Fransa'nın Metz, Belçika'nın Arlon, Almanya'nın Köln ve hatta 1436'da Fransa'nın Orleans

kentlerinde görüldüğüne dair yüzlerce belgenin varlığına dikkat çeken ikili, Jeanne d'Arc hadisesinin bir manipülasyon olduğu sonucuna varıyor. *"15. yüzyılda aynı bugünkü gibi kamuoyu manipüle ediliyordu, bu bir gizli diplomasiydi. Efsane güzel, ama gerçek daha güzel"* diyen Marcel Gay, İngilizlere karşı zor durumda bulunan Fransız kraliyetinin, asıl adı Jeanne d'Orleans olan bu vatansever kızdan, bir Jeanne d'Arc efsanesini üreterek, bunu 'psikolojik silah' olarak kullandığını iddia ediyor.

Jeanne'ın ölümünden 26 yıl sonra İngilizler nihayet Fransa'dan sürüldü ve gıyabında yapılan yeni bir mahkemede aklanan Jeanne d'Arc, 1920'de kutsanarak azize ilan edildi. Ve o tarihten bu yana Fransa'nın koruyucu azizesi olarak anılan, 19 yıllık ömrüne büyük bir dini bağlılık, adanmışlık ve cesur bir ruh sığdıran Jeanne d'Arc, hakkında anlatılanların tümünün efsane ya da gerçek olması bir yana, Fransa'nın önde gelen kurucu sembollerinden biri olmayı sürdürüyor...

NOTLAR

- Jeanne d'Arc aynı zamanda, *'Orleans Bakiresi'* ve *'Fransa'nın koruyucu azizesi'* olarak da bilinir. Yüzyıl Savaşları'nda ülkesini, İngiliz istilacılara karşı koruduğuna ve direnişi kumanda edip yönettiğine inanılıyor.
- Orleans'ta başına geçtiği Fransız ordusu ile İngilizleri hezimete uğrattığında henüz 17 yaşındaydı.
- Yaşadığına genellikle inanılmakla birlikte; hakkında anlatılanlar, gerçeklerle efsanelerin harmanlanmasıyla ortaya çıkan ve Fransız halkını bir sembol etrafında birleştirmeye yönelik bir karışım olarak kabul ediliyor.
- Özellikle VII. Charles'ın kayınvalidesi Yolande

d'Anjou'nun yönlendirmesi ve organizasyonuyla, merkezinde Jeanne d'Arc'ın bulunduğu 'Bakire Operasyonu'nun, İngilizler karşısında dağılan Fransızlara, 'kutsal bir destek' olarak sunulduğu anlaşıyor.

- Her ne kadar bakire olduğuna inanılsa da, Jeanne d'Arc'ın Robert des Armoises ile evlenmiş olduğu iddia ediliyor. Bununla birlikte, bu iddiayı destekleyen bir kanıt yok.
- İngilizler, kendilerine karşı savaşan Jeanne d'Arc'ı düzmece bir mahkemede yargılayarak, erkek giysileri giyip savaşan ve gaipten sesler duyan bir kâfir olduğu iddiasıyla yakarak öldürttüler.
- Fransız ordularının 1870'te Prusya orduları karşısında bozguna uğramasıyla ülke bir kez daha sembol arayışına girince Jeanne d'Arc efsanesi raftan indirildi ve Cumhuriyet'in kurucu sembollerinden biri kabul edildi.
- Papa XV. Benedict tarafından 1920'de azize ilan edildi.
- Kendisiyle ilgili mahkeme kayıtları bugün Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde saklanıyor.
- Hayatı onlarca kitap ve filme konu oldu. İngiliz oyun yazarı George Bernard Shaw, 'Saint Joan' (Azize Jan) isimli oyunuyla 1925'te Nobel kazandı.

Leh varoşlarından Osmanlı sarayının kalbine

Hürrem Sultan

(1506-1558)

Basit ve sıradan bir kız olarak başladığı hayatı, zamanın en büyük imparatorluğunda sonlandı. Birçok kadın için sonun başlangıcı olabilecek esirlik, ona sonsuz bir güç ve sefahatin kapılarını araladı. Belki de korkudan titreyerek getirildiği sarayda, günü geldiğinde nicelerini titretti. Kendisine biçilen inanılmaz kader, ona dünyanın en unutulmaz aşklarından birini yaşattı. Tek sözüyle canlar alındı, kanlar döküldü... O kadar sevildi ki yıllarca, dev gibi bir imparatorun kalbinin tek hakimi oldu... Güzeldi, akıllıydı, azimliydi ve acımasızdı... Muhteşem Süleyman'ın sevgili eşi, kendisine nikâh kıyılmış tek Osmanlı saray kadını; güç, aşk ve zekâ ile tarihi değiştirmiş bir kadın: Hürrem Sultan'dı.

Mektuplar kaçıp gelse şenlikli İstanbul'dan

Gün ağarırken zülfünün güzel kokusunu alırım Bağdat'tan

Göl yüzünden uzak kalalı nice canlar verdim

Geceleri sabahlara kadar feryat ederim...

Kanuni'nin Hürrem Sultan'a yazdığı bir şiirden

Karadeniz'den süzüle süzüle Boğaz'a giren ve esir taşıyan köhne geminin küpeştesine dayanıp, hüznünlü gözlerle denizi seyreden onlarca esirden biriydi. Kendisini hiç tanımadığı, dilini bilmediğı bir diyara sürükleyen yolculuğa lanet ediyordu. Doğduğı topraklardan koparılmış, zamanın en kudretli imparatorluğunun başkentine götürölen bu genç kızın gözlerinde, diğerklerinin aksine, vahşı bir parlaltı vardı...

Anastasia'nın hayat çizgisini değıştiren şey, henüz genç bir kızken, memleketi Ukrayna'ya yapılan akınlardan birinde esir edilip satılması olacaktı. İstanbul'a getirilen Anastasia, Osmanlı sarayına alındı; ancak ilk günlerini Topkapı Sarayı'nda değıl, muhtemelen Kırım, Manisa veya İstanbul'daki diğerk saraylardan birinde geçirdi.

Geçen süre içinde daha da serpilip güzelleşmesi ve saray adabını öğrenmesinden sonra, Kanuni'nin veziri ve aynı zamanda ona kardeşı kadar yakın olan İbrahim Paşa, Anastasia'yı Topkapı Sarayı'na getirdi. Bu zaman dilimi içerisinde tüm günlerini haremde diğerk cariyelerle beraber geçiren Anastasia, kısa zamanda, hamam sefaları, giyim kuşam ve süslenmeden ibaret olan bu hayattan sıkılacak ve asi bir genç kız rolüne bürünecekti. Hareme girdiğı andan itibaren sergilediğı neşeli ve şen şakrak tavırları sebebiyle, bu anlamlara gelen Hürrem ismi verilmişti kendisine.

İlk kez göz göze geliş...

Hırçınlığı ile ünlenen Hürrem'in yine bir gün haremi birbirine kattığı sırada Kanuni Sultan Süleyman, annesi Hafsa Sultan'la birlikte oradan geçiyordu. Sesleri duyan Sultan Süleyman, içeri girdiğinde Hürrem'i gördü ve çok etkilendi.

Harem ağasına, Hürrem'i rahat bırakmasını ve incitmemesini emretti. Anastasia bu olaydan sonra padişah tarafından tanınmış ve Hürrem Sultan ismiyle anılacağı, hayatının bir sonraki aşamasına geçmişti.

Hürrem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatına giren üç kadından biri oldu. Zaman içerisinde diğeri iki kadının ismi silinip giderken, o her geçen gün daha da parlayacaktı. Bu yolda ilerlemek için çok çaba sarf ediyordu. Gülfem ve Gülbahar Mahidevran Sultanları haremde silmek için türlü oyunlar oynadı. Bu, bir kadının kendini eşine kabul ettirebilme, tek ve eşsiz olma çabasıydı; destansı bir gayretle...

İsimlerinin önünde şatafatlı unvanlar olsa da zamanının en kudretli adamının kalbine giden yolda, onlar da diğeri kadınlardan farklı tepkiler vermeyeceklerdi. Ama tarihe, kadınsı yeteneklerini hançer kıvraklığında kullanan Hürrem geçecekti...

Aralarındaki çekişme o kadar şiddetliydi ki Hürrem Sultan'ın Kanuni Sultan Süleyman nezdinde daha ön planda yer almasına tahammül edemeyen Mahidevran Sultan, bir gün Hürrem Sultan'la saç saça, baş başa geldi. Hürrem'in saçlarını yoldu, yüzünü tırmaladı, canını acıttı. Ancak bu kavga, Mahidevran Sultan'ın beklediğı sonucu vermemiş, bilakis, kendi eliyle kendi ipini çekmiş olmuştı. Çünkü bu kavgadan sonra Hürrem Sultan'ı huzuruna çağırın Sultan Süleyman, Hürrem tarafından reddedilmişti. Olacak şey değildi. Birisi, Kanuni'ye "Hayır!" diyordu. Hürrem zekiydi, ince hesaplar konusunda uzmandı ve sonradan öğrendiğı Türkçeyi mermi gibi kullanabiliyordu. Nedenini sorduğunda Kanuni'ye şu mesajı gönderecekti: *"Yüzüm gözüm çizili, kolum bacağım morarmış bir şekilde Sultan'ın huzuruna çıkmaya layık biri değilim. Eğer bu şekilde huzurunuza çıkarsam sizin büyüklüğünüzü zedelerim."*

Bu sözü duyan Padişah, eşini ikinci bir emirle huzura çağırıldı. Hürrem Sultan, ağlayarak Kanuni'nin ayaklarına kapandı

ve başından geçenleri anlattı. Olayı, Hürrem'in ağzından abartılı bir şekilde dinleyen Padişah, kararını vermişti: Mahidevran Sultan saraydan ayrılacak ve Manisa'da sancak beyi olan oğlu Mustafa'nın yanına sürgüne gönderilecekti. Artık Hürrem Sultan, Osmanlı Sarayı'nın ve Kanuni Sultan Süleyman'ın tek kadınıydı. Hürrem Sultan'la Mahidevran Sultan arasındaki hakimiyet kavgasına neden olan olaysa, Padişah'ın, ilk şehzadesi Mustafa'yı doğuran Mahidevran Sultan'dan sonra Hürrem Sultan'dan da bir çocuk sahibi olmasıydı. Sonradan gelen öne geçmişti...

Ya nikâh, ya berat...

İlk çocuğu Mehmet doğduğunda Hürrem Sultan'ın içini büyük bir korku kaplamıştı. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman'ın daha önce doğan bir oğlu vardı ve babasından sonra muhtemelen o tahta geçecekti. Üstelik, taht kavgalarını önlemek üzere diğer veliahtların ortadan kaldırılmasına cevaz veren Fatih Yasası da halen yürürlükteydi. Amma velakin Hürrem Sultan'da her şeyin çaresi bulunurdu. Bir kez daha kıvrak zekâsını devreye soktu. Padişah'a, *"Sana bir erkek evlat doğurduğuma göre artık kölelikten çıktım. Gelenekler, benim özgür olduğumu söylüyor. Ya beni nikâhına al, eşin olayım ya da bize izin ver; çocuğumu alıp gideyim"* teklifinde bulundu.

Sultan Süleyman gözü gibi sakındığı eşinin gitmesine tabii ki razı olmayacaktı. Bununla beraber, gelenekler de ortadaydı. Padişah, gayrimüslim bir cariyeyle nikâhlanamazdı; daha önce böyle bir uygulamanın örneği yoktu. Zor bir karar aşamasında olan Padişah, Hürrem Sultan'ın talebini kabul etti; ancak sözüne güvenmesini ve bir süre beklemesini istedi. 1521 yılında şehzade Mehmet'i dünyaya getiren Hürrem Sultan'ın daha sonra birer yıl arayla diğer çocukları doğdu. Mehmet'i Mihrimah, Abdullah, Selim, Beyazıt ve Cihangir izledi.

Hürrem Sultan'ın en bilinen tasviri

İlk beş çocuğunu dünyaya getirdikten sonra, Hürrem Sultan muradına nail olacaktı. 1530 yılında Topkapı Sarayı'nda gerçekleşen görkemli bir düğün töreni ve nikâhla padişah, Hürrem Sultan'a "haseki" unvanını veriyordu. Günler süren şenlikler sırasında Atmeydanı'nda (Bugünkü Sultanahmet Meydanı) cambaz, hokkabaz, cirit gösterileri yapıldı, savaş oyunları sergilendi. Kanuni, tören sırasındaki şenlikleri harem halkı ile birlikte izlemişti. Bu tören aynı zamanda Hürrem Sultan'ın şehzadeleri için bir sünnet düğünü olarak da düzenlenmişti.

Hürrem Sultan, Padişah'ın eşi olduğu ilk on yılda 'cariye', sonrasında ölümüne kadar geçen sürede ise 'Haseki Sultan' sıfatıyla saraydaki yerini almış oluyordu. Nikâhın hemen sonrasında altıncı ve son çocuğu Şehzade Cihangir'i doğuracaktı. Padişahın nikâhlı eşi olarak ona çocuk doğurmak, saray hiyerarşisi içinde oldukça önemliydi. Ancak bir sorun vardı: Şehzade Cihangir engelli idi. Bu nedenle ilerleyen yıllarda sarayda kalan Cihangir, din, sanat ve tarih eğitimi alacak, pek ortalıkta görünmeyecekti.

Sarayın tek hâkimi oluyor

Sultan Süleyman'ın nikâhına girmesi ile birlikte sarayda ve Osmanlı yönetiminde ağırlığı artmaya başlayan Hürrem Sultan, kayınvalidesi Hafsa Sultan'ın hayatını kaybetmesiyle birlikte özgürlük alanını daha da genişletmişti. Şimdi, iktidarını sağlama alma ve yayma vaktiydi. Her hamlesini bir satranç ustası gibi, inceden inceye planlıyordu.

Kendi oğullarından birini tahta geçirmek için yaptığı manevraların ilki, kızı Mihrimah Sultan'ı Diyarbekir Beylerbeyi Hırvat asıllı Rüstem Paşa ile nikâhlamak oldu. Bu olay, hem Rüstem Paşa hem de Hürrem Sultan için karşılıklı bir çıkar ilişkisi

ve ikbal kaygısına dayanıyordu. Damat Rüstem Paşa, *Diyarbakir Beylerbeyliğinden Kubbe Vezirliği'ne* atanarak İstanbul'a geldi. Hürrem sağlam bir müttefik kazanmıştı. Arkasından da rakip şehzade Mustafa, Manisa'dan Amasya sancağına gönderildi ve onun yerine Hürrem Sultan'ın büyük oğlu Şehzade Mehmet atandı.

Hürrem Sultan, Padişah üzerindeki nüfuzunu bir taraftan atamalar için kullanırken, diğerk taraftan da bazı siyasi gelişmelere etkide bulunuyordu. Gücünün artmasıyla birlikte sebep olduğu ilk büyük olay, Padişah'ın çok yakını ve sırdaşı olan İbrahim Paşa'nın idamı olacaktı. Hürrem, kendisini genç bir kızken saraya sokan adamı canından etmişti!

Görünüşe göre Osmanlı tahtına Sultan Süleyman'dan sonra Şehzade Mustafa oturacaktı. Hürrem Sultan, İbrahim Paşa'nın Şehzade Mustafa'yı desteklediğine inandığı için Padişah'ı ona karşı doldurmuş, bunun için Paşa'nın tahta göz diktiğini söylemekten bile kaçınmamıştı. Hürrem Sultan, Padişah'ı ikna edince İbrahim Paşa kellesinden oldu. Bu idamın gerçek sebebi tam olarak aydınlanamamış olsa da herkes işin arkasında Hürrem Sultan'ın olduğunu biliyordu. Bu olayı Şehzade Mustafa'nın öldürölmesi takip edecekti...

Tahtın varisleri saf dışı ediliyor

Şehzadelerden Abdullah henüz çocukken, Mehmet ise o günlerde hayatlarını kaybetmişlerdi. Mehmet'in ölümüyle tahta yeni varis aranmaya başlandı. İki oğlunu yitiren Süleyman'ın dört oğlu kalmıştı: Mustafa, Selim, Bayezid ve Cihangir. En büyükleri olan Şehzade Mustafa, muhtemel varis olarak görünüyordu. Oysa değişik planları olanlar vardı...

Padişah eşi olmak, Hürrem'e yetmiyordu. Kararlıydı; köle olarak dâhil olduğu bu iktidar oyununun patronu olacaktı. Bunun yolu da oğullarından birini tahta oturtmaktan geçiyordu. Kanuni artık ihtiyarlamış, saraya çekilmişti. Halkın ve ordunun

gözdesi Şehzade Mustafa, babasının yerini almak için tetikte bekliyordu. Hürrem ise Kanuni'nin yerine oğlu Bayezid'i geçirme planları yapmaktaydı. Müttefiki ve damadı Rüstem Paşa ile kafa kafaya verip komplolarını hazırlamaya başladılar: Şehzade Mustafa bertaraf edilecekti.

Rüstem Paşa İran Seferi'ne gönderildiğinde, plan gereği, bir dedikodu yayılmaya başlandı: Şehzade Mustafa, taht uğruna isyana hazırlanıyordu. Şehzade Mustafa'nın etrafındakiler: *"Babanız kocaldı, seferden, hareketten kaldı. Bu yüzden Vezir-i Azam'ı Serdar edip sefere saldı. Kendi arzusuyla sizi yerine geçirmeyi düşünmüyor bile. Buna Rüstem Paşa manidir. Varıp Rüstem Paşa'nın başını kesseniz. Cümle asker sizi ister. Koca padişah dahi kalan ömrünü Dimetoka'da taat ve ibadetle geçirsın"* diyorlardı.

Dedikodular Kanuni'yi korkuttu, oğlunun kendi saltanatına göz diktiğine inanmaya başlamıştı. Oysa kulağına gelenler, senaryosu Hürrem ve Rüstem Paşa tarafından yazılmış bir düzmeceydi. Bu oyuna gelen Kanuni, kararını verdi: Oğlu Mustafa'nın kellesi alınacaktı!

Tamamen bu sebeple İran Seferi'ne katılmaya karar veren Kanuni, oğlunu çadırına çağırdı. Şehzade Mustafa olup bitenlerden habersizdi. Babasının çadırı önüne gelince atından indi, Kanuni'nin devlet erkânı Şehzade'yi içeri aldı. Şehzade Mustafa içeri girip de babasını göremeyince etrafa şaşkınlıkla bakındı ve ilk gördüğü şey yedi cellat oldu.

Hürrem, amacına ulaşmış, Mustafa artık bir tehdit olmaktan çıkmıştı. Olayda Rüstem Paşa'nın parmağı olduğundan şüphelenen ordu çalkalanmaya başladı. Ordudaki hoşnutsuzluk Rüstem Paşa'nın görevden alınmasıyla giderilecekti. Kanuni ise daha sonra, kendi oğlunu öldürttüğü için kahrolacak, şiddetle yasını tutacaktı.

İlk perdesi başarıyla sahnelenen bu oyunun ikinci perdesi Hürrem için sürprizlere gebeydi. Hürrem, Kanuni'den önce

ölünce, biricik oğlu Bayezid'i tahta geçirme planları da onunla birlikte ölmüştü! Zira Kanuni, Bayezid'i atlayarak, Şehzade Selim'i imparatorluğa varis kılmıştı. Annesinin genleriyle hareket eden Bayezid, babası Kanuni ve kardeşi Selim'i yok etmeye yönelik çalışmalara başladı. Ama sonuçta kendi canından olacaktı. Zira olan biteni fark eden Sultan ve veliaht, Bayezid'in katline ferman verdi. Bayezid, annesinin hırsının kurbanlarından biri olarak tarihin sayfaları arasında yitip gitmişti...

Bu acılı olayı ve diğerk çocuklarının kaybını üst üste yaşamış olan Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan, ilerleyen yaşlarında geçmişe göre biraz daha suskun ve mahzundular. Padişah ve eşi, son yıllarını daha çok kendilerine ayırarak, yazları İstanbul'da, kışları ise Edirne'deki Kavak Sarayı'nda geçirdiler. Bu sırada Kanuni Sultan Süleyman damla hastalığına yakalandı. Hürrem Sultan'ın ise verem olduğundan bahsediliyordu.

Hürrem Sultan, 1558 yılının kış aylarında rahatsızlıkları artınca bir araba ile İstanbul'a getirildi. 17 Nisan 1558'de Beyazıt'taki eski sarayda hayata gözlerini kapadı. İntikam, entrika, aşk ve iktidar hırsıyla örölmüş bir hayat daha tarih olmuştu.

Cenaze namazı Osmanlı'nın önemli din âlimlerinden Ebussuud Efendi tarafından kıldırılan Hürrem Sultan, Süleymaniye Camii'nin bahçesine defnedildi. Hayatın, saray kavgalarının, bundan da ötesi, devlet işlerinin tam ortasında olan Hürrem Sultan, oğullarından birini Osmanlı tahtının varisi olarak görmek için akıl almaz işler yapmıştı. Ancak eşinden önce vefat ettiğiki için bunu görmeye ömrü vefa etmedi.

İran'la savaş, Lehlerle barış

Rusça bilmesi, sanat ve edebiyattan anlaması ve Padişah'ın çok yakınında kalarak siyasi gelişmelere tanıklık etmesinden dolayı Hürrem Sultan'ın önemli diplomatik gelişmelerde de rolü vardı. Sözelimi, 1547'de, tahta çıkmak için Osmanlı'dan destek almaya gelen İran şehzadelerinden Burhan Ali ve Elkas Mirza'ya

aynı ayrı yardım etmişti. Onlar adına törenler düzenleyen ve misafirperverlik gösteren Hürrem Sultan, aynı zamanda 1548'de gerçekleştirilen *Elkas Seferi*'ni de tetiklemişti. Savaşın nedeni, bizzat Hürrem Sultan değildi şüphesiz; ancak şehzadelerin Osmanlı'ya sığınması ve buradan yardım almaları iki ülkenin arasını bozmuştu.

İran'a sefer düzenleyen Sultan Süleyman, yirmi ay boyunca İstanbul'dan uzak kaldı. Padişah'ı savaşıa girme konusunda etkileyen Hürrem Sultan, bununla, hem damadı Rüstem Paşa'nın askeri yeteneklerini Padişah'a sergilemesine zemin hazırlamayı amaçlamış hem de Manisa'daki Şehzade Selim'in devlet işlerinde deneyim kazanmasını ve sefere çağrılmayan Şehzade Mustafa'nın geri planda kalmasını ummuştu. Bir taşla kuş katliamı yapmak istemişti yani. Yine, Elkas Seferi'nden dört yıl sonra çıkılan *Doğu Seferi*'nde de Hürrem Sultan'ın etkisi olduğu iddia edilir. İran'la savaştığı bu dönemde Osmanlı, Hürrem'in soydaşları olan Ruslar ve Lehlerle barış içinde yaşamıştı.

Kocası seferde iken çoğunlukla İstanbul'da kalan Hürrem Sultan, yazdığı mektuplarla eşine payitahttan gelişmeleri aktarıyor, memleketin genel gidişatı, yaşanan toplumsal ve ekonomik olaylarla ilgili bilgiler veriyordu.

Hem sultan hem âşık

Saraya çok genç yaşta cariyeye olarak giren Hürrem, Osmanlı Sultanı'nın gönlünü fethederek, nikâhlı eşi olmayı başarmıştı. Gayrimüslim bir kadının padişahın nikâhına girmesi, Osmanlı'da ilk kez rastlanan bir olaydı. Bu sebeple Hürrem, hakkında hep şüphe duyulan bir isim oldu. Çünkü Osmanlı saray geleneklerine rağmen padişahın nikâhına girebilmesine kimse anlam veremiyordu. Bu yüzden de Hürrem Sultan'ın Kanuni Sultan Süleyman'a büyü yaptırarak kendisine bağladığı iddiaları yayılmıştı. Hatta bu büyü iddiaları, dönemin Venedik ve Alman elçilerinin raporlarına da yansımıştı. Ancak belki de bu büyü, aşk

büyüsyüydü. Zira Osmanlı'nın *Muhteşem Süleymanı* Hürrem'i ilk gördüğü anda âşık olmuştu. Hatta ilk karşılaşmaları Kanuni'nin vakanüvistinin kaleminden şu şekilde kayıtlara geçiyordu:

"Zamanın İstanbulu'nda güzelliğiyle meşhur Çerkez, Gürcü kızlarının önünde garip adımlarla dolaştı. Aniden sevecen, içten bir yüzün karşısında durdu. Bu yüze bir bakış fırlattı. Bu, alışılmadık, biraz yabancı bir güzellik taşıyan bir yüzdü. Tatlı gülümsemesi, yeşil gözleri, uzun kirpikleri vardı. Hiç mi hiç beklenmedik bir şekilde bu gözlere teslim oldu..."

Birlikte oldukları zaman süresince de Kanuni'nin Hürrem'e olan aşkı devam etti. Padişah'ın sefere çıktığı zamanlarda bu aşk, şiirlere, nesirlere ve mektup satırlarına döküldü. Kanuni eşine, 'Muhibbi' mahlasıyla gazeller yazıyor, Hürrem Sultan ise yazdığı mektuplarda ona duyduğu büyük aşkı dile getiriyor; 'Benim padişahım, şahım, sultanım', 'İki gözümün nuru, sermayesi', 'Benim devlet güneşim, saadetimin sermayesi sultanım' gibi ifadelerle sesleniyordu Kanuni'ye. Uzun süren seferler sırasında yazdığı mektuplardan birinde şöyle diyordu:

"Sevgili Padişahım, yüzümü yere koyup, mutluluk sığınağı ayağınızın topraklarını öptükten sonra... Benim devletimin güneşi ve saadetimin sermayesi sultanım, eğer bu ayrılık ateşine yanmış, ciğeri kebab, sinesi harap, gözleri yaş dolu, gecesi gündüzü belirsiz, hasret deryasına gark, biçare, aşkınız ile müptela, Ferhat ile Mecnun'dan beter şeyda kölenizi sorarsanız; ne zamandır ki sultanımdan ayrım, bülbül gibi ah u feryadım dinmeyip, ayrılığınızdan dolayı öyle bir halim var ki Allah, kâfir olan kullarına dahi vermesin."

Yine bu mektuplarda hem sevgisini hem de sosyal ve siyasal konularla ilgili gelişmeleri aktaran Hürrem Sultan, sefer ve ayrılık uzadıkça yaşadığı ıstırabı da satırlara döküyordu. Sultan'dan haber alamadığı için rahat yüzü görmediğini, yeryüzünün kendisine dar geldiğini ve gece gündüz ağladığını söylüyordu. Sultan Süleyman'ın da aşkını dile getirme

konusunda ondan aşağı kalır yanı yoktu:

“Benim birlikte olduğum, sevgilim, parıldayan ayım, can dostum, en yakınım, güzellerin şahı sultanım. Hayatımın, yaşamımın sebebi cennetim, Kevser şarabım. Baharım, sevincim, günlerimin anlamı, gönlüme nakşolmuş resim gibi sevgilim, benim gülen gülüm. Sevinç kaynağım, eğlenceli meclisim, nurlu parlak ışığım, meşalem. Turuncum, narım, narenciyem, hayatımın aydınlığı. Gönlümdeki Mısır’ın sultanı, varlığımın anlamı, İstanbulum, Karamanım, Bütün Anadolu ve Rum ülkesindeki diyara bedel sevdiğim.”

Satırlarca güzel sözü ve iltifatı arka arkaya sıralayan, eşi için en güzel betimlemeleri yapan Padişah, şiirlerinde de bu aşkı dile getiriyordu:

“Sorma aşkın hâletin Mecnun’a bir dîvanedir/Açma aşkın sırrını Ferhad’a kim efsânedir/Sor bana aşkın rumuzun sânâ takrir eyleyen/Can u baş terkin urur âşık hemen pervânedir.”

NOTLAR

- Ukrayna’da bir papazın kızı olarak dünyaya gelen Anastasiya, Hürrem Sultan’a dönüşmüş, Osmanlı’nın ve dünyanın en kudretli sultanlarından birinin eşi, ‘Haseki Sultan’ olarak vefat etmişti.
- Vaftiz edildiğinde kendisine verilen isim Anastasiya’ydı (Oleksandra da denilirdi). Bununla birlikte Batılı kaynaklarda daha çok, doğduğu yere (Roxolania) atıfta bulunularak, Roxona şeklinde isimlendirildi.
- Osmanlı padişahlarından biriyle nikâhla evlenen ilk gayrimüslim kadındı.
- Hem saraya gelmeden önce hem de sonra pek çok isimle çağrılan Hürrem Sultan, Batılı çevrelerce

‘Osmanlı’nın Kraliçesi’ olarak da anılır.

- Hürrem Sultan’ın hem saltanat hem de devlet yönetimi ile ilgili işlere karışmasından dolayı, onunla birlikte sarayda padişah eşlerinin etkinliğinin arttığı söylenir. Bu durum, birçok tarihçi tarafından Osmanlı’nın duraklama ve gerileme sürecine girmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilir.
- Hürrem Sultan, çok fazla sayıda mimari eser ve hayır kurumu yaptırmıştı. Eşi Sultan Süleyman, kızı Mihrimah Sultan, damadı Rüstem Paşa ve kendisi için Mimar Sinan’a çeşitli eserler yaptıran Hürrem, bu eserlerde ‘Haseki’ unvanını kullanmıştı.
- İstanbul’daki Haseki semti, Hürrem Sultan adına yaptırılan ve içinde cami, hastane, okul, imaret, çeşme ve şadırvanın da yer aldığı *Haseki Külliyesi*’nden dolayı bu adı almıştı.

Fransız sarayında yalnız bir İtalyan

Catherine de Medici

(1519–1589)

Çağlar boyunca, çok sayıda kadın dünyayı etkilemeye çalıştı, ancak çoğu başarısız oldu. Bununla birlikte bazıları, içinde yaşadıkları toplumu aşabilme becerisini gösterdi. İşte kimilerinin nefretini, kimilerininse takdirini kazanan bu kadınlardan biri de eninde sonunda Fransa'nın kraliçesi olmayı başarabilmiş bir İtalyandı. Pek sevilmediğı bu ülke üzerinde, Kral olan oğulları sayesinde uzun yıllar söz sahibi olmuş, Avrupa'nın en büyük katliamlarından birini yaptırmış, politik ayak oyunları yoluyla, mezhepler savaşıyla kavrulan Fransa'da ayakta kalmayı başarmıştı. Bu kadın, kimilerinin 'Kara Kraliçe' kimilerinin ise 'Ölüm Kraliçesi' olarak andığı Catherine de Medici idi...

Mediciler, 13. ve 17. yüzyıllar arasında Floransa'da hüküm sürmüş güçlü bir aileydi. Üç papa (X. Leo, VII. Clement ve XI. Leo), çok sayıda Floransa hükümdarı ve Fransa kraliyet mensubu çıkarmış bu sülale, aynı zamanda İtalya'daki Rönesans akımını da derinden etkilemişti. Lakin Mediciler'den biri vardı ki şöhretiyle hepsini bastıracaktı: Catherine.

Catherine de Medici 1519'da Floransa'da doğdu. Babası Urbino Dükü Lorenzo, annesi Madeleine de la Tour d'Auvergne'ydi. Doğumundan kısa bir süre sonra anne ve babasını kaybeden Catherine, kendini bir anda Medici ailesinin bütün mirasının tek varisi olarak buldu. Ailesinin ölümünden sonra onunla ilgilenecek tek bir yakını kalmamıştı. Babasının uzaktan akrabası Kardinal Giulio de Medici Floransa'ya geldi ve kentin yönetimini ele aldı. Küçük Catherine ile artık o ilgilenecekti.

Catherine 8 yaşındayken, Mediciler'in kaldığı saray, Floransa'nın kızgın ve fakir halkının saldırısına uğradı. Catherine ve yakınlarına saraydan kaçmaktan başka çare kalmamıştı; ancak isyan liderleri, küçük kızın geride bırakılmasını istediler. Niyetleri, gelecekte kullanabilecekleri değerli bir rehineye sahip olmaktı. Rehin alınan Catherine, kentin değişik yerlerinde ve manastırlarda yaşadı, eğitim gördü. Küçük kız bu sayede zamanın en iyi yetişmiş kadınlarından biri olacaktı.

Floransa isyanı nihayet, daha sonraları Papa VII. Clement olarak anılacak olan Giulio de Medici tarafından bastırıldı. Catherine, Giulio ile ikamet etmesi için Roma'ya gönderildi. Bu dönemde artık büyümüş olan Catherine'i evlendirme planları yapıldı. Papa Clement ve Fransa Kralı I. Francis, Catherine'in kralın en büyük oğlu Henry ile evlenmesine karar verdiler. Henüz 14 yaşında olan Catherine'e fikrini soran olmamıştı tabii. Dönemin ruhuna uygun 'siyasi evliliklerinden' birinin aktrisi olmak

üzereydi Catherine. Yine de küçük yaşına rağmen, etrafını dikkatle süzüyor, eşiğinde dolaştığı iktidarın kokusunu net olarak alabiliyordu. Kendi deyimiyle *'minyon ve incecik bir yapıya, sarı saçlara, zayıf ve tatlı olmayan bir yüze, fakat bütün Mediciler'e özgü gözlerle sahip'* bir kızdı.

Saraydakileri nasıl etkiledi?

Evlilik merasimleri için Fransa'daki saraya gelişi, zamanın en muazzam kutlamalarından birine sahne olacaktı. Catherine, Fransız monarşisi üzerinde büyük bir etki bırakmak istiyordu. Kısa boylu ve zayıf olmasına rağmen, saraya olağanüstü bir giriş yapmayı planlamıştı. Emri altındaki sanatçılardan aldığı bir tavsiye ile zamanın ilk yüksek ökçeli ayakkabısını giydi. Yüksek topuklar üzerinde salına salına yürüyüşü ve kendine has tarzıyla istediğini almıştı; herkes onu konuşuyordu.

Henry ile evliliğinin ardından yolculuklar yapan Catherine, Fransa'nın büyük kısmını gördü. Burada hiç arkadaşı yoktu. Kendisini 'İtalyan kadın' olarak isimlendiren Fransız soylularıyla arasında sürekli bir mesafe vardı.

Kral Francis'in en büyük oğlu Dauphin 1536'da ölünce Henry, Fransa tahtının varisi oldu. Bu durum, Fransa'nın her yanında huzursuzluklara yol açtı. Pek çok Fransız, bir İtalyan'ın kraliçeleri olmasını kabullenemiyordu. Herkes, Catherine'in bir şeyleri yanlış yapmasını ve Fransa tahtından uzaklaştırılmasını umuyordu. Catherine asla tahta varis olacak bir çocuk doğurmamalı ve kraliçeliği mümkün olduğu kadar kısa sürmeliydi. Ancak Catherine, 1543-1555 yılları arasında, üçü bebek iken ölen on çocuk doğurdu. Oğullarından Francis, Charles ve Henry, daha sonra Fransa Kralı olarak taç giyeceklerdi.

Catherine'in aziz kayınpederi I. Francis 1547'de öldü. Böylece 14 yıllık eşi, 'Fransa Kralı II. Henry' unvanını elde etti. Catherine artık sınırsız gücü olan bir kraliçeydi. Her sözü kanun olan bir kadın! Üstelik Fransız olmayan bir kadın! Catherine'in

İtalyan kimliği, Fransızları daha önce hiç olmadığı kadar galeyana getirmişti. Nasıl olurdu da asil Fransız kanı taşımayan bir İtalyan kendilerini yönetebilirdi!

Fransa'nın dizginlerini eline alan bir İtalyan: Catherine de Medici

Kraliçe'nin canını sıkan, sadece asil kan düşkününü Fransızlar değildi. Evliliğı de pek iyi gitmiyordu. Catherine'in kendisine olan derin aşkına rağmen Kral Henry, metresi Diane de Poitiers'e daha fazla sevgi duyuyor, vaktinin çoğunu onunla geçiriyordu. Bir de bu yetmezmiş gibi, Diane zayıf iradeli Henry'yi tamamen kontrolü altına almış, Fransa'nın yönetiminde söz sahibi olmuştu. Bu durum Catherine'i inanılmaz derecede rahatsız ediyordu; ancak hislerini kendisine saklamayı tercih edecekti.

Eşinin krallığı süresince Catherine arka planda kaldı. İlgi çekmek ve odak noktası olmak için hiçbir sebep olmadığını anlamıştı. Eşi güçlü bir kral imajı oluşturmuştu ve soylular onun iktidarında seslerini çıkartamıyorlardı. Catherine annelik rolünde mutluydu. Sabırla iktidarın kendi eline geçeceği zamanı bekliyordu. II. Henry'nin 1559'da ölümüyle işler değişecekti...

En büyük oğlu II. Francis'in tahta geçmesiyle birlikte, Catherine için hareketli günler başladı. Francis, halk nezdinde babası gibi bir imaj oluşturamamıştı. Hasta ve zayıf bir çocuktı. Francis'in zayıf yönetimi, I. Francis ve II. Henry zamanında kısıtlanan haklarını ve güçlerini geri almak isteyen soylular açısından bulunmaz bir fırsattı. Ama hesaba katmadıkları biri vardı: Catherine.

Fransa'nın dizginlerini eline alan İtalyan...

Francis'in saltanatı çok kısa sürdü. Onun ölümüyle birlikte Catherine'in henüz 10 yaşındaki ikinci çocuğı IX. Charles, krallığın başına geçti. Tabii ki bu küçücük çocuğun koca Fransa'yı idare etmesi beklenemezdi. Catherine kendisinden sakınılan Fransa'nın dizginlerini eline alıyordu. İktidarını Charles'ın ölümünden sonra, diğer oğlu III. Henry döneminde de sürdürecekti. Artık söz sahibi olan Catherine, dikkatli bir şekilde Guise Hanedanlığı'nın etkisini ortadan kaldırma ve ülkenin tek

hâkimi olma planlarına başlamıştı. Enerjisini kraliyeti korumak ve Fransız askeri liderlerinden Gaspard de Coligny'nin önderliğindeki Protestan Hügonatlarla (Huguenot) güçlü Guise Hanedanlığı'nın başını çektiği Roman Katolikleri arasında denge kurmak için kullanacaktı.

Bir Roman Katolik olan Catherine, 1562'de başlayan kanlı iç savaş boyunca her ne kadar genellikle Katolikleri desteklese de denge sağlamak adına zaman zaman Hügonatlara destek vermekten de kaçınmadı. Lakin 1572'de, oğlu Kral Charles üzerinde Hügonatların hâkimiyetinin arttığını görünce, bu duruma kayıtsız kalmamaya karar verdi. Oğlunu denetim altına alırlarsa, Fransa'nın dümeni Protestanların eline geçebilirdi. İktidarın tehlikede olduğunu sezinleyen Catherine, Coligny'yi ortadan kaldırtacaktı. İddialara göre daha önce başka siyasi rakiplerine de yaptığı gibi, Coligny'yi zehirletti. Catherine, iktidarı elinde tutmak için cinayet, entrika ve zehirlerle dolu ölümcül bir mücadele yürütüyordu ve kimseye acımaya da niyeti yoktu.

Coligny'nin öldürülmesiyle ortalık karıştı ve tarihe *Aziz Bartholomew Kıyımı* olarak geçen olayda, bir gecede tam 50 bin Protestan kılıçtan geçirildi! Avrupa'nın soykırımlar listesinde müstesna bir yeri olan bu olayda, tüm parmaklar, Catherine'i işaret ediyordu. Tarihçiler, Kraliçe'nin, kendisi gibi bir İtalyan olan, pragmatizmin ideolojik babası Machiavelli'nin "*Düşmanlarının hepsini bir darbeye ortadan kaldır*" şeklindeki tavsiyesini hayata geçirdiğini iddia etmişlerdi. Bu katliamın ardından mezhep savaşları iyice çığırından çıktı. Bu savaşı durduracak hamle yine ondan gelecekti...

Evlilikleri bir silah gibi kullandı...

İktidar hırsıyla gözü dönmüş bir kadın gibi görünse ya da öyle resmedilse de aslında Catherine, Makyavelist bir idareciden öte bir şey değildi. Önceliği, oğulları vasıtasıyla önemli bir parçası olduğu Fransa monarşisini ayakta tutmaya vermişti. Son çocuğu

II. Henry'nin efemine eğilimlerinin farkındaydı ve asla tahta varis olacak bir evlat sahibi olamayacağını biliyordu. Ama zihninde binbir türlü oyun dönüyordu. Bir 'harici' olarak Fransa'ya gelmiş, monarşieye girmiş, üstelik hiç sevilmediğı bir ülkede kraliçe olarak, iktidarını uzun yıllar muhafaza etmişti. Bunların hepsi kıvrak zekâsı sayesindeydi. Madem çocuklarından hayır yoktu, o halde damatlarından faydalanabilirdi!

Kızı Elizabeth'i İspanya'nın Roman Katolik Kralı II. Philip ile, diğerkızı Margaret'ı ise sonradan IV. Henry olarak Fransa Kralı tacını giyecek Navarre Kralı Protestan Henry ile evlendirmişti. Böylelikle mezhepler arasında hassas bir denge kurmaya çalışmıştı. Tahta geçmesi gerektiğı zaman, Katolikliğı kabul ederse, Henry'nin Fransa için iyi bir kral olacağını tahmin ediyordu; yanılmadı da. Henry tahta çıktığında, Protestanlıktan Katolikliğe geçti ve dini özgürlükleri garanti altına alan düzenlemelerle, 30 yıl boyunca ülkenin ilğini kemiğini sömüren mezhep savaşlarını sona erdirdi. Catherine'in belki de Fransa'ya yaptığı en büyük iyilik, Henry'yi monarşieye eklemlmek olmuştu. Böylelikle Fransız monarşisini bir bakıma kurtarmış oluyordu. İşte bu yüzden ileride, mutlak monarşiler (*absolutism*) çağının mimarlarından biri olarak anılacaktı.

Yaklaşık 40 yıl boyunca Fransa'nın gerçek hakimi o idi.

Fransız monarşisini kurtardı...

Catherine neredeyse bütün hayatını, çocuklarını kontrol altına alarak ülke üzerinde söz sahibi olmak isteyen Fransız soylularına direnerek ve Fransa'nın Katolikler ile Protestanlar arasında ikiye bölündüğü bir dönemde, monarşiyi ve ülkeyi korumaya çalışarak geçirdi. Bir biri ardına kaybettiği oğullarını güvence altına almak ve çocukları ile torunlarını Avrupa'nın en soylu ailelerinden kızlarla evlendirerek, bir istikrar ortamı sağlamak onun her zamanki önceliğı olmuştı. En büyük hatası, Protestanlarla Katolikler arasındaki dini husumetin boyutlarını kavramadaki başarısızlığı olmuştı. Yine de bu pragmatik kadın, 'gelin' geldiğı ülkenin iktidarını ele geçirmeyi, oğulları vasıtasıyla uzun yıllar hüküm sürmeyi ve kanlı mezhep çatışmalarına rağmen dengeleri uzun yıllar korumayı başardı. Bu da az şey değildi.

NOTLAR

- Catherine sanatla yakından ilgilendi, Rönesans'ın filizlenmesinde aktif rol aldı ve tarihe 'Rönesans kadınlarından biri' olarak geçti.
- Fransız sarayındaki bu yalnız kadın, kendi ülkesi İtalya'yı çok seviyordu. Öyle ki özel aşçılarını İtalya'ya gönderiyor, bu aşçılar İtalyan yemeklerini öğrenip saraya geri dönüyorlardı. Fransa, makarna, şurup ve hatta dondurmayı onun aşçıları sayesinde tanıdı!
- Evliliğinin ilk on yılında hiç çocuğı olmadı. İkinci on yılındaysa on çocuğı birden oldu! Bunlardan erkek olanların üçü küçük yaşta ölecek, diğer üçüyse

sırayla Fransa Kralı olacaktı.

- Hükümet otoritesi üstünde geleneksel ya da yasal sınırlamaların bulunmadığı, otoritenin merkezileşmiş bir devlet eliyle en geniş alana yayıldığı ve yetkilerin tek elde toplandığı siyasal sistem olarak bilinen absolutism'in (mutlakiyetçilik) Fransa'daki temellerini attı.
- 1589'da zatürreden öldü. 1793'te devrimci bir kalabalık, mezarındaki parçaları çıkarttı ve kemiklerini, diğer kral ve kraliçelerin bulunduğu toplu bir mezara fırlattı.
- Avrupa'da ilk yüksek topuklu ayakkabıları giyen kadın o idi! Fransız sarayına ilk girişinde etkileyici bir izlenim bırakmak istemiş ve minyon tipli olduğu için topuklu ayakkabı giymişti.
- Fransa'da tütünü ilk kullanan da oydu. Daha çok migrenini bastırmak için kullanıyordu. Daha sonra Fransızlar da kokusunu sevdikleri için tütün kullanmaya başladılar.
- Ülkede mendili ilk kullananın da o olduğu söylenir.
- Ortadan kaldırmak istediği rakiplerini zehirlediği iddia edilirdi. Hatta bunun için sarayında bir kimyager tutuyor ve rakiplerine hediye etmek için zehirli eldivenler yapıyordu. Aynı taktiği asırlar sonra CIA de kullanacaktı.
- Kral II. Henry'i ikna ederek, ünlü kâhin Nostradamus'u sarayın özel doktoru ve astrologu olarak tayin etmişti.

Altın ağ'ın aslan yürekli bakiresi

Kraliçe I. Elizabeth

(1533-1603)

Daha 2 yaşındayken annesi idam edilmişti. Gayrimeşru ilan edilip, tahtan men edildi. Üvey annelerinin dizleri dibinde büyüdü. Tahta çıkan kız kardeşi tarafından hapsedildi. Tüm engellemelere rağmen iktidarı ele geçirdi. Dini özgürlük tanıdığı Katoliklerin suikastına uğradı. Ordusunun başına geçip İspanyol donanmasını bozguna uğrattı. Hiç evlenmedi. Başına geçtiğinde fakirlik ve mezhep savaşlarının eşliğinde olan İngiltere'yi, dünyanın en zengin ve kudretli ülkelerinden birine dönüştürdü. Onun adı Elizabeth idi. Kraliçe Elizabeth...

“Ben zaten İngiltere Krallığı ile evliyim!”

Elizabeth (Neden evlenmediğini sorgulayan Parlamento'ya hitaben)

Kraliçe I. Elizabeth'in iktidar yılları İngiliz tarihinde Altın Çağ (*Golden Age*) olarak anılır. İşte bu sebeple, devrinin üzerinden yaklaşık 4 asır geçmiş olsa da popüleritesinden en ufak bir kırıntı dahi dökülmüş değildir. Halen İngiltere'de monarşinin en sevilen simalarından ve tüm zamanların en saygın idarecilerinden biri olma özelliğini muhafaza ediyor. Daha hayatta iken efsane olmuş ve icraatları ile devrine damga vurmayı başarmıştı. Adanın ekonomik, politik ve dini çalkantılar denizinin ortasında ceviz kabuğu gibi sallandığı bir dönemde dümene geçmiş, ileride İngiltere'nin dünya gücü olarak sahneye çıkmasını sağlayacak ekonomik ve politik genişlemenin temellerini atmıştı. Protestanlığın adada kurumsallaşmasının altında da yine onun imzası vardı.

O bir kadındı. Tüm kudretine rağmen hakkında çok az şey bilinen, üzerindeki esrar perdesini kendi tebaasının bile kaldıramadığı bir kadın...

O bir aşk çocuğuydu...

Babası VIII. Henry, 18 yaşındayken kral olmuş, İspanya Kralı Ferdinand ile Kraliçe Isabelle'in hayatta kalan tek kızları Catherine ile bir ittifak evliliği yapmak zorunda kalmıştı. Lakin gönül ferman ya da siyasi evlilik dinlemiyordu ve krallar da âşık olurdu. 25 yaşındayken, Elizabeth'in annesi olacak Anne Boleyn'e âşık oldu. Catherine'den ayrılıp onunla evlenmek istiyordu ama heyhat; İngiltere, diğer Batı Avrupa ülkeleri gibi Katolikti ve bu evliliğin gerçekleşmesi için Katoliklerin ruhani lideri Papa'nın izni gerekiyordu. Papa izin vermedi. İspanyollar da bu boşanmaya karşı çıkıyorlar, Kraliçe Catherine üzerinden İngiltere'yi el altında

tutmaya devam etmek istiyorlardı.

Kral Henry hem aşkına karşı çıkılmasına hem de ülkesinin iç işlerine çomak sokulmasına öylesine kızdı ki radikal bir şey yaptı: Aşkı için ülkesinin dinini değiştirdi! Daha birkaç yıl önce ülkesinde Martin Luther'in tüm kitaplarını yaktıran, Protestanları idam ettiren ve 'Dinin Savunucusu' unvanıyla Papa'nın övgüsünü alan Kral Henry, yeni bir kilise ve mezhep kurdu: Anglikanizm. Ve hemen ardından da aşkı Anne ile gizlice evlendi. Aynı yıl, 7 Eylül 1533'te Greenwich Sarayı'nda Elizabeth doğdu.

Doğmasıyla birlikte çilesi de başlayacaktı Elizabeth'in. Pek de hoş karşılanmayan bir bebek oldu. Özellikle babası, *"Bu da nerden çıktı şimdi!"* havasında, büyük aşkı Anne'e bakıyordu öfkeli gözlerle. Zira Henry'nin, ilk eşi Catherine'den zaten Mary isimli bir kızı vardı ve adamcağız, kendisinden sonra tahtını emanet edebileceği erkek bir evladın yolunu gözlüyordu. Yeni bir evlilik uğruna ülkesinin dinini bile değiştirmişti, ama ortalıkta henüz bir erkek çocuk yoktu!

Tüm bu manevraların üzerine Elizabeth'in doğumu evdeki planı çarşıya uydurmaya yetmemiş, *'istenmeyen misafir'* Elizabeth'in zavallı annesi, kralı bir erkek çocuğundan mahrum bıraktığı için, zina ve ensest gibi uyduruk iddialarla boynunu celladın önüne eğmek zorunda kalmıştı. Kadıncağızın henüz kanı kurumadan, kralla yaptığı evlilik geçersiz sayılmış, zavallı Elizabeth, tıpkı kız kardeşi Mary gibi, *'gayrimeşru'* ilan edilerek, tahttan mahrum bırakılmıştı.

Üvey anne ellerinde büyüyen kraliçe

Annesiz ve *'istikbalsiz'* bırakılan Elizabeth'in çocukluk yılları, birbiri ardına gelen üvey annelerin dizleri dibinde geçecekti. Önce, krala çok arzuladığı erkek çocuğu Edward'ı doğuran, ama doğum esnasında ölen Jane Seymour; ardından Cleves hanedanlığından Anne; yine kellesinden olan Catherine Howard ve son olarak da Catherine Parr, Elizabeth'in çocukluğuna

damgasını vuran kadınlar olmuştu. Kimi tarihçilere göre Elizabeth'in tarihe 'bakire' olarak geçmesinin ve evliliğe uzak durmasının altında da, babasının başından geçen bu hızlı evlilik trafiğini çevreleyen dramatik kareler ve gelinlerden ikisinin kellesinden olması gerçeği yatıyordu! Ya da bazı İngiliz tarihçilerinin dillendirdiği gibi, o dönem kadınlarının korkulu rüyası 'doğururken ölmek', Elizabeth'i, bekârlığa mahkûm etmişti.

Elizabeth, The Golden Age filminden bir kare.

Her ne kadar kraliçenin evlilikle ilgili kesin rezervleri olmasa da politik ve dini ayrılıklar damat adaylarının elenmesine yol açıyordu. Ya da politik arenanın erkekler tarafından tekelleştirildiği bir dönemde, kraliçenin, yetkilerini bir erkekle paylaşmadaki isteksizliği, bekârlığının sebeplerinden biri olabilirdi, kimbilir?

Elizabeth, çocuk yaşta oldukça sıkı bir eğitim almıştı. William Grindal ve Roger Asham gibi, dönemin önde gelen hocalarının rahle-i tedrisinden geçmiş bu genç kızın ‘seçilmiş’ olduğuna dair söylentiler almış yürümüştü. Genç kızlığa adımını attığında, 5 dili gayet akıcı bir şekilde konuşabiliyordu.

İlk gençliği de çocukluğu gibi gergin bir ip üzerinde geçecekti. Kral babası hayatta iken politik çalkantılardan bir nebze korunuyor olsa da, onun 1547 yılının Ocak ayında ölmesiyle işin rengi değişecekti. Bu arada tahta VI. Edward geçmişti ama VIII. Henry, gayrimeşru olarak etiketlenmiş kızları ile taht arasındaki engeli, ölmeden önce kaldırmıştı. Buna göre Edward’ı Mary, Mary’yi ise Elizabeth izleyecekti. Lakin bir sorun vardı. Edward henüz 9 yaşındaydı ve koskoca İngiltere’nin bacak kadar bir çocuğa bırakılması düşünülemezdi. Dayısı Edward Seymour, ipleri eline alarak İngiltere’nin hamiliğini (*Protector of England*) üstlendi. Bu arada kardeşi Thomas Seymour, ağabeyini kıskanmakta gecikmemiş ve kendi çapında darbe planlarına başlamıştı bile. Ancak çocuk kralı kaırıp kontrolü ele geçirme tezgâhı suya düşünce, kellesine veda etmek zorunda kalacaktı. Bu arada idam edilmeden önce Elizabeth ile evlenmek istediğini de saklamamış, (*Evet o dönemlerin İngilteresi’nde kızların 12 yaşında olması, evlilik için yeterli sayılıyordu*) bir bakıma kızcağızın da başını yakmıştı.

Herkes Elizabeth’in de darbe tezgâhının bir parçası olduğunu düşünmeye başlamıştı. Üstelik tahtın varislerinden

birinin kral ve konseyinin onayı olmadan evlilik lafını etmesi, her babayiğidin harcı değildi. İşin ucunda kelleyi kaybetmek dahi vardı. Sonuç olarak 15 yaşındaki Elizabeth'in, sorgucularını, başarısız darbe ile ve darbecinin evlilik planları ile kendisi arasında bir ilgi olmadığına ikna etmesi biraz zaman alacaktı. İlginçtir, Elizabeth'e göz koyan ihtiraslı ama kifayetsiz Seymour'un, Elizabeth'in son üvey annesi Catherine Parr ile de ilişkisi vardı! İşte genç Elizabeth, böylesi garip bir ilişkiler ağı ve güç oyununun tam ortasında kalmıştı. Üstelik çilesi henüz daha yeni başlıyordu...

Edward, 1553'te sağlık sorunlarından dolayı ölünce, ihtirası aklını gölgeleyen Mary'ye tahtın yolu açıldı. Mary isminin önünde kraliçe titrini görmek için uzun süredir pusuda bekliyordu. Ancak ülkenin dini rotasını tekrar Katolikliğe kırmak istediği ve üstüne üstlük İspanya Kralı Philip ile siyasi bir yaptığı için halkı tarafından benimsenmemiş, eli maşalı bir kraliçe olup çıkmıştı. 1554'te Thomas Wyatt ve adamları Mary'yi devirmek için ayaklanınca, Elizabeth bir kez daha şüpheleri üzerine çekecekti.

Mary, Protestan üvey kardeşinden fena halde rahatsız oluyordu. Yardakçılarının telkinleriyle Elizabeth'in darbecilerle ilişkili olduğu yönünde ikna edilmesi zor olmayacaktı. Her ne kadar darbenin Elizabeth'i tahta çıkarmak için yapıldığına ya da Elizabeth'in bu girişimde parmağı olduğuna dair kesin bilgiler yoksa ve Elizabeth masum olduğuna dair diller dökse de nafileydi. Mary kalemi kırmıştı.

Elizabeth, tutuklanarak meşhur Londra Kulesi'ne tıkıldı. Mary ve yandaşlarının Elizabeth'in idamını görmek için can attıkları malumdu, ama elde sağlam bir delil yoktu. Üstelik çilekeş Elizabeth'in halk arasındaki popülaritesi zaten yüksekti. Mazlumluğunu perçinlemek, pek de akılcı olmazdı. Mary ihtirashydı, ama bu kadarını göremeyecek de değildi.

Londra Kulesi'nde iki ay kalan Elizabeth, oradan, bir yıl kalacağı, Oxfordshire'daki Woodstock Malikânesi'ne sürgün edildi. Koca malikânede sadece kendisi ve hizmetkârları vardı. Çocukluğunun geçtiği Hertfordshire'daki eve ise daha sonra Mary'nin kocası İspanya Kralı Philip'in ısrarıyla dönebilecekti. Uyanık Philip, Mary'nin sağlığının pek iyi durumda olmadığını farkındaydı ve onun ölmesi durumunda tahta geçecek olan Elizabeth'in dostluğunu garantilemek, böylelikle de İngiltere ile ülkesi İspanya arasındaki sıcak ilişkileri sürdürmek istiyordu.

1558'de tahta geçen I. Elizabeth İngiltere'yi tam 45 yıl yönetti. Elizabeth, The Golden Age

Hapisten tahta uzanan çileli yol...

Mary, ruhunu Azrail'e teslim ederken talih, Elizabeth'e gülüyor ve Elizabeth 17 Kasım 1558'de, 25 yaşında, İngiltere'nin en kudretli ismi oluyordu. Ömrü iftiralarla, görmezden gelinerek, sürekli saf dışı edilmek istenerek geçen genç kadın açısından bu durum tam anlamı ile bir zaferdi. *Külkedisi* nihayet tahta çıkmıştı! Babasının ölümünden bu yana kendi ruhu içine hapsolmuş genç kadın, önünde açılan bu iktidar sahasını tepe tepe kullanmakta gecikmeyecekti. Başta at binmek olmak üzere, kendini spora verdi. Ayı avına çıkıyor, atmaca ve şahin besliyor, şövalyelerin müsabakalarını izlemekten zevk alıyor, şatafatlı maskeli baloların tadını çıkarıyordu. Dans ve müzikten de hoşlanıyor, üstelik davetlerde kendisi de enstrüman çalmaktan geri durmuyordu. Bu tür faaliyetleri günah olarak tanımlayan Püriten din adamlarının söyledikleri ise bir kulağından bile girmiyordu açıkçası. Üstelik ruhban sınıfının tiyatroların kapatılması çağrısına rağmen, oyun izlemekten zevk alıyordu. İzlediği serbestlik politikası, edebi açıdan şaheserlerin filizlendiği bir dönemi yol açacaktı.

1559'un 15 Ocak'ında taç giyen Elizabeth takip eden aylarda Protestan kilisesini tekrar canlandırdı ve değeri düşen İngiliz parasını ayağa kaldırdı. Bu arada belki kadınların kilisenin başı olamayacağına inananların, belki de Katoliklerin gönlünü almak için, babasının aksine, kilisenin yüce başı (*Supreme Head*) olmaktansa, yöneticisi (*Supreme Governor*) olmayı yeğledi.

Dini inançlarına dair kesin bilgiler olmamakla birlikte, Protestan kilisesini canlandırması sağlam bir veri kabul edilebilirdi. Evet, yürekten inanan bir Protestandı Elizabeth, neredeyse her gün dua ederdi. Kendine ait şapelde mumlar ve haçlar olmasına özen gösterir, kilise müziğinden hoşlanırdı. Üstelik o günlerde Protestan kiliselerinde moda olan şatafatlı

ibadetlerin aksine geleneksel yöntemleri tercih ediyordu. *(Elizabeth, The Golden Age isimli filmde kraliçenin Tanrı ile ilişkisinin bu minvalde başarılı bir şekilde resmedildiğini hatırlatmak isterim.)*

Kraliçe'nin ılımlı bir mizacı vardı. Dini aşırılıklardan hoşlanmadığı gibi, hiçbir İngiliz'in de dini inançlarından dolayı eziyet çekmesine izin vermemiş, üstelik çevresinden gelen telkinlere rağmen Katoliklerin inançlarının gereklerini rahatça yerine getirmelerini istemişti. Yine de iki mezhep arasındaki siyasi tansiyon, bazen yönetiminin Katoliklere karşı daha sert bir çizgi izlemesine de sebep olmuştu.

Tahta çıkmasıyla birlikte evlilik teklifleri yağmur gibi yağmaya başladı Elizabeth'e. Ama o, bunlardan hiçbirine yanaşmadığı gibi, evliliği politik arenada bir kılıç keskinliğinde kullanmaya başlamıştı! Ya evlilik tekliflerine sıcak baktığını ima ederek olası düşmanlarını yumuşatıp onlarla ittifak kuruyor, ya da teklif sahiplerini, düşmanlarından biri ile evleneceğini ima ederek korkutuyordu! Ama nihayetinde o da bir kadındı ve kalbi iki kez evlilik düşüncesine teslim olur gibi olmuştu. Kalbini ilk titreten, bir zamanlar Londra Kulesi'ni de paylaştığı Leicester Kontu Robert Dudley'di. İkili uzun zamandır birbirini tanıyordu. Kont, belki de Kraliçe Elizabeth'in tek aşkı olarak isimlendirilebilirdi. Ama politik açıdan onunla evlenmesi bir facia olabilirdi. Zira Kont, şaibeli bir adamdı. Kraliçe'yle evlenmek için kendi karısını bile öldürdüğü söyleniyordu. Üstelik İngiltere'ye bağlılığı da su götürürdü. Sonuç olarak devletin bekası Elizabeth'in kalp titreşimlerini bastırdı.

Elizabeth'in kalbini olmasa da kocası unvanını alabilecek bir diğer isimse, Fransa tahtının varisi, Alençon Dükü Francis'ti. Bu evlilik ihtimali de politik hesapların ağına takıldı ve Kraliçe, bir başınalığa mahkûmiyetini devam ettirdi.

Evlenemiyordu ve çocuğu yoktu. Bu, Elizabeth'ten sonra

İngiltere'nin başsız kalması demekti! Öte yandan çocuğu olsa da bu her şeyi çözecek değildi. Katoliklerin gözünde Elizabeth zaten gayrimeşruydu ve tahta hiç çıkmamış olması gerekiyordu. Onların gözündeki asıl kraliçe, tahtı gerçekten hak ettiğine inandıkları, aynı zamanda Elizabeth'in de kuzeni olan İskoç Kraliçesi Mary idi. Özetle, Elizabeth'in Mary'lerden çekeceği henüz bitmemişti!

Elizabeth'in çocuğu olup olmaması bazı çevreler açısından hiç mi hiç önemli değildi; onlar Mary'yi başa geçirmek için düğmeye basmışlardı bile. Ama bir sorun vardı: Mary o esnada Elizabeth'in gözetimi altındaki bir yerde tutuluyordu. İskoçya'daki berbat yönetiminin ardından oğlu adına tahttan feragat edip ülkesini terk etmiş, İngiltere'ye sığınarak idaresini tekrar tesis etmek için Elizabeth'ten yardım istemişti. Elizabeth de hem onu düşmanlarından hem de kendisini ondan korumak adına, devrik kraliçeyi göz hapsine aldirmişti. Mary, yaklaşık 20 yıl kadar göz hapsinde kaldı. Bu zaman zarfında çevresindekiler Elizabeth'e kuzenini idam ettirerek, potansiyel bir rakibi ortadan kaldırmasını telkin ettilerse de o, bunlara prim vermeyecekti. Ta ki Mary'nin, kendisini İngiliz tahtına çıkarmayı hedefleyen ve koyu Katoliklerin mimarı olduğu Babington komplosuna dâhil olduğu anlaşılan kadar. Elizabeth'in ajanları komployu deşifre edince, celladın pıhtılaşmış kanla boyalı keskin baltası, Fotheringay Şatosu'nda Mary'nin kafasını gövdesinden ayırdı. Devrik kraliçe kellesinden, Elizabeth ise kuzeninden olmuştu.

“Biliyorum, zayıf bir kadının bedenini taşıyorum...”

İspanya Kralı Philip ile Elizabeth arasındaki ilişki yumuşak bir zeminde başladıysa da 1560'da Elizabeth'in İspanyol işgaline karşı ayaklanan Protestan Hollandalılara verdiği destekle hava gerilmiş, zaman içinde ikili karşı karşıya gelmişti.

Takvimler 1588 yılını işaret ederken, birbirlerinin gözünü oyacak kıvama gelmişlerdi. Bu gerginliğin bir başka sebebi de

Philip'in bir türlü Elizabeth'i kendisi ile evlenmeye ikna edememiş olmasaydı! Evet, ihtiraslı İspanya Kralı, kız kardeşlerden biriyle olmaz ise diğeriyle, bir şekilde İngiltere üzerinde söz sahibi olmak istiyordu. Bir belagat ustası olan Elizabeth ise bir yandan 'eniştesini' oyalarken, diğeri yandan da emri altındaki John Hawkins ve Francis Drake gibi meşhur korsanlarla İspanyol filolarını yağmalatıyor, hazinesini dolduruyordu.

İspanyollar tarafından '*Bilinmeyen Dünyanın Baş Hırsızı*' olarak isimlendirilen Drake, Elizabeth'in gözde şövalyelerinden biriydi ve kellesine Philip tarafından günümüz parasıyla 10 milyon dolar ödöl konulmuştu. Philip zaten yıllardır İngiltere'yi işgal etmekten, ülkeyi tekrar Katolik yapmaktan ve Elizabeth'i tahttan indirmekten bahsediyordu; bunun üzerine bir de Mary'nin idamı, kendisine uzun zamandır beklediğı fırsatı fazlasıyla sağlamıştı. Artık tahta Mary'yi geçirme söylemini bir kenara bırakmış, İngiltere'yi doğrudan kendisi adına ister olmuştu. Zira İngiltere'deki hükümet, yıllar önce, damadın İngiltere'nin yönetimine karışmaması koşuluyla, Mary ile Philip'in evliliğine yeşil ışık yakmıştı. Philip hiçbir zaman Mary'ye karısı gözüyle bakmamıştı. Adaya evlenmeye giderken bile etrafındakilere, "*Düğüne değıl, sefere çıkıyorum*" diyecek kadar iktidar hırsıyla davranıyordu. Tek derdi, tahta çıkaracağı bir varis vasıtasıyla İngiltere'yi Roman Katolik etki sahasının içinde tutmaktı...

İktidarı boyunca İngiltere'ye Altın Çağı'nı yaşattı. Elizabeth, The Golden Age

1588'in Mayıs ayında Calais açıklarına bakanlar, devasa İspanyol donanmasının heybetinden ürkeceklerdi. Zira yaklaşık 130 gemi ve 40 bin askerden oluşan dev İspanyol donanması, neredeyse ufuk çizgisini kaplamıştı. Philip, yıllardır ağzında gevelediği tehdidi nihayet hayata geçirmişti. Elizabeth'in sarayında ise panik havası yaşanıyordu. Ama Kraliçe'nin eski 'eniştesi' fakat yeni 'düşmanı' Philip'e pabuç bırakmaya niyeti yoktu. Zırhına bürünerek atını cepheye sürdü. Bizzat Tilbury'de

ziyaret ettiği birliklere, zırh kuşanmış hali ile atının üzerinden şu tarihi cümlelerle sesleniyordu:

“Farkındayım. Zayıf ve kırılğan bir kadının bedenini taşıyorum; ama bir kralın kalbine ve cesaretine sahibim. Bir İngiliz Kralının!”

Cesur ve mağrur çıkışı ile askerlerine moral veren demir leblebi, akılcı taktikleri, özel tasarımı gemileri ve denizde patlak veren fırtınanın da yardımıyla, Philip’in donanmasını bozguna uğrattı. Böylelikle bir kadının sadece ülkeyi değil, aynı zamanda orduyu da yönetebileceğini dosta düşmana göstermiş oluyordu!

Elizabeth Osmanlı’nın himayesindeydi

Bu büyük zaferin ardında sadece Elizabeth’in taktik başarısı, cesareti ve adeta bir mucize gibi İngilizlerin imdadına yetişen hava şartları yatmıyordu. Bir başka, ama çok önemli bir unsur daha vardı: Osmanlı! Evet, her ne kadar bugün İngilizler, pek kurcalamayış sevmeseler de Elizabeth’in sırtını dayadığı en büyük güvencelerinden biri de Osmanlı’ydı.

İspanya, Katoliklik vasıtasıyla İngiltere üzerindeki nüfuzunu sürdürmek istiyordu, ama ülkede Protestanlığı yerleştirmeye çalışan Elizabeth başlarına ‘bela’ olmuştu. Bir şekilde bertaraf edilmeliydi, ama nasıl? Bu iş o kadar da kolay değildi. Zira Katoliklere karşı Protestanları destekleyerek bölgedeki dengeleri kontrol eden Osmanlı, Elizabeth’e açık çek vermiş, Akdeniz’deki Türk limanları İngiliz ticaret gemilerine açılmıştı.

Topkapı Sarayı’ndaki imparatorluk koltuğunu dolduran III. Murad, Elizabeth’i gözüne kestiren Philip’in Osmanlı’ya yanaşma çabalarına yüz vermiyor, bilakis İngiltere’nin Osmanlı’daki ilk elçisi William Harborne, 26 Mart 1583’te İstanbul’a gelerek göreve başlıyordu. Bu arada Osmanlı’dan aldığı bu destekten ötürü minnettar olan Elizabeth de boş durmuyor, padişahın annesi Nurbanu Sultan’ı, eşi Safiye Sultan’ı, hocası Sadeddin Efendi’yi, vezirlerini ve Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa gibi komutanları

hediyelere boğuyordu. Bu arada III. Murad'a yazdığı mektuplarda, Katolikleri 'putperestler' olarak tanımlıyor, Protestanlıkta da tıpkı Müslümanlıkta olduğu gibi suretlere tapınmanın yasak olduğundan dem vurarak, Sultan'a 'hoş görünmeye' çalışıyordu. Sultan III. Murad'ın yazdığı cevabi mektup, Elizabeth'i rahatlatıyordu:

"Siz dahi südde-i sa'adetime ita'at ve inkiyada sabit-kadem olup, ol caniblerde vakıf ve muttali olduğunuz ahbarı arz ve ila'm etmekden hali olmıyasız" diyordu Sultan. Yani: *"Osmanlı'ya bağlandınız, gerisini merak etmeyiniz."*

Elizabeth, 'İspanyol Armadası'nı İngiliz Kanalı'nda bozguna uğrattırken, aynı esnada Osmanlı donanması da İspanyol donanmasının bir kısmını Akdeniz'de oyalayacak ve Kraliçe'nin işini kolaylaştıracaktı.

Elizabeth'in ülkesine adanmışlığı, daha önce hiçbir kraliyet mensubu ile kıyaslanamayacak boyuttaydı. Politik bilinci yüksek bir yönetici olarak etrafında Sir William Cecil ve Sir Francis Walsingham gibi bilgeleri bulundurması, danışmaya verdiği önemi gösteriyordu. Son söz sahibi olmasına rağmen, bu ayrıcalığını fikirlerini empoze etmekte kullanmadı. Danışmanlarının benimsemediği fikirler üzerinde ısrarcı olmuyordu. Bununla birlikte zaman zaman acımasız ve kararsız olduğu da görülüyordu. Her ne kadar dış görünüş olarak şatafatı sevse de devlet işlerine yaklaşımı bir o kadar sade, ciddi, muhafazakâr ve yere sağlam basar karakterdeydi.

Tahta çıktığı 1558'de İngiltere, mezhep çatışmaları yüzünden elden ayaktan düşmüş, virane bir ülkeydi. Sıkıntılar ve iktidarla örülü hayatına 24 Mart 1603'te gözlerini yumduğunda ise, dünyanın en zengin ve kudretli ülkelerinden biri.

Altın Çağ'da neler oldu?

Elizabeth dönemi bir bakıma İngiliz Rönesansı'nın yaşandığı bir zaman dilimi olmuş, İngiliz şiir ve edebiyatı oldukça

önemli bir seviyede gelişme göstermişti. Elizabeth tiyatrosu olarak da anılacak akım doruğa çıkmış, başta William Shakespeare olmak üzere birçok önemli isim sanatın çitasını yükseltmişti.

İngiltere bu dönemde merkezi, iyi organize olmuş ve etkili bir hükümete kavuştu. Ekonomik olarak da Amerika ile yeni yeni baş gösteren ticaretin meyveleri toplanmaya başlandı.

Elizabeth, tutumlu politikalarıyla, mali disiplin yaratabilmiş, böylelikle bütçe, önceki hükümetlerin borcunu ödediği gibi fazla verir hale gelmişti. Yine bu dönem, Avrupa'nın ilk sermaye piyasalarından olan İngiltere borsasının açılışına da şahit olacaktı. Mali politikaların çağdaşlaşması yönünde dev bir adımdı bu. Elizabeth vergileri azaltarak ekonomiye ivme kazandırmıştı. Her ne kadar gelir dağılımında eşitsizlikler göze çarpsa da bu dönemdeki İngiliz ekonomisi, öncekilere nazaran daha çok zenginlik üretebildi.

İngiltere'nin bugünkü üretim, düşünce ve siyasi yapısında

I. Elizabeth döneminin ciddi etkisi vardır. Elizabeth, The Golden Age

Elizabeth döneminde işkence konusunda da düzenlemeler yapıldı. Sadece vatana ihanet eden suçlular üzerinde kullanılmasına izin verilen işkenceye, büyük ölçüde sınırlama getirildi. Dönemin yaygın uygulamalarından biri olan 'cadı yakma' da epeyce azaldı! Kadınlara yönelik tek iyileşme, yakılmaktan kurtulmak değildi tabii. Elizabeth döneminin kadınları, medeni haklar bakımından da Kıta Avrupası'ndaki

hemcinslerinden öndeydiler.

Thomas Digges ve Thomas Harriot gibi önde gelen astronomlar çalışmalarıyla kâinata ışık tutmaya çalışmış, William Gilbert manyetizma konusunda çığır açan eseri *De Magnete*'yi yazmış ve özellikle haritacılık alanında önemli atılımlar yapılmıştı. Tüm bunları tetikleyen faktörse İngilizlerin denizcilikte ulaştıkları noktaydı. Elizabeth'in amirallerinden Sir Francis Drake dünyanın etrafında turlamış, bir başka denizci Martin Frobisher kutba ulaşmıştı. Yine Kuzey Amerika'daki ilk İngiliz yerleşimi de bu döneme rastladı.

Elizabeth'in Altın Çağı'nda filizlenen bilimsel çalışmalar, bir asır sonra Sir Isaac Newton gibi tarihi değiştiren bilim adamlarının yetişmesini sağlayacak ve bilimsel çalışmalar *The Royal Society (Kraliyet Cemiyeti)* çatısı altında kurumsallaşarak zirveye ulaşacaktı.

NOTLAR

- Katoliklerle Protestanların birbirini yediği bir dönemde, ülkesindeki birliği sağlayıp, halkını fakirlikten zenginliğe taşımayı başardı.
- Ordusunun başına geçerek heybetli İspanyol armadasını bozguna uğrattı.
- 1562'de geçirdiği çiçek hastalığından dolayı neredeyse ölüyordu. Hastalığın yüzünde bıraktığı izleri kapamak için, o dönemin İngiltere'sinde oldukça yaygın olan pudrayı abartılı bir şekilde kullanıyordu.
- En büyük rakibi ve aynı zamanda kuzeni de olan Mary'nin idam fermanını imzalamasına rağmen ikili hiçbir zaman yüz yüze gelmemişti.

- Kalabalık önünde konuşmada çok başarılıydı. Bu özelliğini özellikle cephede askerlerini İspanyollara karşı yüreklendirmede kullanmıştı.
- Asları ile bizzat yüz yüze görüşmeyi tercih eder, motivasyon tekniklerini başarıyla kullanmasıyla tanınırdı. İngilizler bu yüzden kendisine *‘ilk profesyonel halkla ilişkiler uzmanı’* der!
- Kız kardeşi Mary’nin ülkeyi Katolik mezhebinde tutması vasiyetine rağmen tahta çıkınca İngiltere’de Protestanlığı yerleştirdi. Radikal Katoliklerin düzenlediği suikasttan, tertibe sızan ajanları sayesinde kurtuldu.
- Hiç evlenmediği için ‘bakire kraliçe’ olarak anıldı. Çocuğu olmadığı için onun ölümü ile birlikte Tudor’ların hanedanlığı sona erdi ve taht I. James’e geçti.
- 45 yıl iktidarda kaldı.
- Koca İspanyol donanmasını mağlup etmesine rağmen fareden çok korkardı. Hatta bir keresinde korkusundan ağaca çıktığı bile rivayet edilir.
- Yaklaşık 70 yaşındayken kan zehirlenmesinden dolayı öldü.

Elizabeth Bathory

(Kanlı Kontes)

(1560–1614)

16. yüzyılda, Osmanlı'nın Avrupa'yı kasıp kavurduğu bir dönemde, kıtanın gözlerden uzak bir köşesinde, Transilvanya'da doğdu. Osmanlı sultanlarının hareme kapanmasıyla doğan otorite boşluğu, onun içindeki 'vampiri' çıkarmasına fırsat verecekti. Kendisi gibi sapık kocası Kara Şövalye ile başlattıkları terör kumpanyasına, onun ölümünden sonra hız verecek, sonsuz gençliğin iksirini, kurbanlarının kanında arayacaktı. Söylentiler gerçek, gerçekler masal oldu. Mevsimler birbirini kovaladı, asırlar geçti. Kurbanları ve kendisi, toprağın bağrında çürüdü ve yitip gitti. Çürümeyen tek şey, vampir hikâyelerine hâlâ ilham kaynağı olan o uğursuz ismi oldu: Elizabeth Bathory. Ya da daha çok bilinen ismiyle, Kanlı Kontes...

“Sen bu dünyada ne nefes alıp vermeyi ne de

Tanrı'nın ışığını görmeyi hak ediyorsun..."

Kontes'i yargılayan mahkemenin hâkimi

Avrupa'nın siyasi rengini I. Elizabeth, Korkunç İvan ve XIII. Louis'ninki gibi modern hükümdarlıklar belirliyordu. Bununla birlikte, kıtanın gözlerden uzak bir yerinde, halen eski batıl inançlardan kurtulamamış bir ülke bulunmaktaydı: Transilvanya.

Bu küçük ülke, adeta bir sır kutusuydu. Tarihin ücra köşelerinde uzanan bu toprakların, en az kendisi kadar gizemli bir efendisi vardı: Elizabeth Bathory. Ya da icraatları sebebiyle kendisine yakıştırılmış ve gerçek isminden daha fazla bilinen lakabıyla Kanlı Kontes...

Hizmetçilerine ve çalıştırdığı kızlara inanılmaz işkenceler yapan ve 650 genç kıızı öldürmekle suçlanan bu kadın, tarihin en kanlı sadistlerinden biriydi. Bir dağın tepesine konuşlanmış, kartal yuvasını andıran devasa Cachtice Şatosu'nu kanlı partileri için kullanıyordu. Zamanla köylüler, bu korku yuvasını 'Vampirler Şatosu' olarak isimlendireceklerdi. Kan, gizem ve terör kokan bir dönemdi. Ve Osmanlı'nın gölgesi altındaki bu topraklarda garip gelişmeler yaşanıyordu.

Garip bir ailede doğdu...

Oldukça zengin ve ülkedeki en güçlü Protestan ailelerden biri olan Bathorylere mensup Elizabeth 1560'ta doğdu. Ailesinde birçok savaş kahramanı, bir kardinal ve geleceğin Polonya Kralı bulunuyordu. Ama bu sadece madalyonun bir yüzüydü. Diğer yüzündeyse, az sayıdaki asil Macar aileleri arasında süregelen yakın akraba evliliklerinden doğmuş anormal insanlar vardı. Nasıl mı? Söz gelimi Elizabeth Bathory'nin amcalarından birinin Satanist ayinlere düşkün olduğu biliniyordu. Halası Clara hizmetçilerine işkence yapmaktan zevk alan, tanınmış bir

biseksüeldi, kardeşi Stephan ise ayyaş bir zamparaydı. Ailesindeki pek çok insan çeşitli ruhsal hastalıklardan muzdaripti. Elizabeth'te de çocukluğundan beri birtakım anormallikler vardı.

Dünyaya geldiğı yıllarda, bölgenin tek hâkimi olan Osmanlı İmparatorluğu gerileme dönemine girmişti. Transilvanya'ya kadar uzanan Osmanlı, savaşlardan daha çok hareme ilgi gösteren padişahların tahta geçmesiyle güç kaybetmeye başlamıştı.

Elizabeth, 6 yaşındayken, kişiliğı üzerinde derin izler bırakacak bir olaya şahit oldu. Şatoya eğlence için bir grup Çingene çağrılmıştı. Bunlardan biri, çocuklarını Türklere satmakla (devşirme sistemiyle alınmıştı muhtemelen) suçlanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Tek derdi, çalgısıyla ekmegini kazanmak olan adamın, kulakları sağır eden feryatları Elizabeth'in dikkatini çekmişti. Şafak vakti dadısından kaçtı ve adamın nasıl cezalandırıldığını görmek için şatonun dışına çıktı. Dışarıda yere yatırılmış bir at vardı. Askerler atın karnını yarıp ölüm cezasına mahkûm edilen adamı, sadece kafası dışarıda kalacak şekilde, can çekişmekte olan hayvanın içine soktular. Sonra da atın karnını diktiler! Hem at hem de zavallı adam, çığlıklar içinde çırpınarak öldü. Elizabeth bu olayı baştan sona izlemiş ve içindeki tuhaf mekanizma işlemeye başlamıştı.

Elizabeth son derece zeki bir kızdı; öyle ki Transilvanya Prensi'nin bile zar zor okuma yazma bildiğı bir zamanda o Macarca, Latince ve Almancayı akıcı bir şekilde konuşabiliyordu.

Küçük yaştan itibaren, asi köylülerle başa çıkma yolunun acımasızlıktan geçtiğini düşünüyordu. Akranlarına terbiye, saygı gibi kavramlar öğretilirken, Elizabeth şiddet konusunda hiçbir sınırlamayla karşılaşmamıştı. 1571'de 'Macaristan'ın Kara Şövalyesi' ismiyle nam salmış, zalim ve merhametsiz savaşçı Ferencz Nadasdy ile nişanlandı.

Elizabeth oldukça hızlı gelişiyordu. Erkek giysileri giymeyi ve erkek oyunları oynamayı seviyordu. Bu esnada bir köylüden

hamile kalmış, babasız olarak dünyaya gelen kızı, Elizabeth'in yaşamı boyunca bir daha ortaya çıkmamak şartıyla bir köylüye verilmişti. Elizabeth bu sırada henüz 12 yaşındaydı...

Elizabeth, 1575'te, henüz 15 yaşında iken, 21 yaşındaki Nadasdy ile Varanno şatosu'nda evlendi. Kutsal Roma İmparatoru Maximillian'ın bile davet edildiği görkemli bir düğün yapıldı. Taze damat Ferencz, vaktinin çoğunu, evinden uzakta Türklere karşı savaşarak geçiriyordu. 'Korkunç Beşli' olarak da bilinen, düşmana korku salan ve kılıcı keskin beş Macar savaşçıdan biriydi. Bu esnada Nadasdy ailesinin Macaristan'daki mülkü Sarvar şatosu, Elizabeth'e emanet edilmişti. Elizabeth'in içindeki 'şeytan'ın ortaya çıkması için gereken şartlar artık hazırđı: Bol vakit ve gözlerden uzak bir mabet...

Güzelliğiyle etrafa nam salmış olan Elizabeth, hizmetçilerine yaptığı muamelelerle kötü bir şöhret kazanmış, şatosunu bir işkencehaneye çevirmişti. Erkekler ve kadınlar arasında sayısız âşığı vardı; ancak topraklarına girenin artık oradan çıkabilme ihtimali yoktu.

Kara Şövalye ile Kanlı Kontes çok nadir bir araya geldikleri için, evliliklerinin ilk on yılında çocukları olmadı. Ama Elizabeth daha sonraları dört çocuk dünyaya getirecekti. Akrabalarına yazdığı mektuplardan anlaşıldığı üzere, çocuklarının üzerine titreyen bir anneydi. Başkalarının çocuklarını ise sadece titretiyordu. Korkudan...

Güzelliği ile ilgilenmekten artakalan vakitlerde, zaman öldürmek için lezbiyen halası Kontes Carla Bathory'yi ziyaret edip, düzenlenen âlemlere katılmaya başladı. Bir süre sonra asıl tutkusunun gösterişli genç kızlara eziyet etmek olduğunu fark etmişti. Zihnindeki karanlık köşeleri keşfetmekten büyük bir zevk alıyordu. Bununla birlikte tek tutkusu cinsellik değildi; büyüye de ilgi duymaya başlamıştı. Tanıştığı kara büyücü Dorothea Szantes, Elizabeth'in sadist eğilimlerini arttırmıştı.

Kocasına yazdığı mektupta, yeni öğrendiği büyülerden bahsediyordu:

“Siyah bir tavuğu yakala ve onu beyaz bir sopayla öldür. Kanını düşmanının üstüne sür. Eğer vücuduna süremiyorsan, herhangi bir giysisini eline geçir ve ona sür. Artık o senindir.”

Karı koca işkence alışverişi yapıyor!

Eşi Kara Şövalye de kötülükte ondan geri kalmıyordu. Onun da hobisi hizmetçilere işkence etmektir. Ancak o karısı gibi öldürmüyor, sadece acı çektirmekle yetiniyordu. Savaşmak için gittiği uzak diyarlardan öğrendiği, özellikle de Türk esirler üzerinde uyguladığı işkence tekniklerini sapık karısına öğretiyordu. Çift arasındaki bu ‘bilgi alışverişi’ Elizabeth’i çok heyecanlandırıyor, gözlerini parlatıyordu.

Katil sevgililer kendilerine has işkence teknikleri de geliştirmişlerdi. Hasta numarası yaptığından şüphelendikleri bir hizmetçiye alıp, ayak parmaklarının arasına benzine batırılmış kâğıt parçaları koyarak ateşe veriyorlardı. Bu olaydan sonra birkaç kişi dışında hasta olduğunu söyleyen hiçbir hizmetçi çıkmamıştı.

Bir hizmetçinin kaçması Elizabeth’e göre affedilemez bir suçtu ve cezası, infaz yöntemi farklılık gösterse de, her zaman için ölümdü. 12 yaşındaki Pola bir şekilde kaçmayı başardıktan sonra yakalanıp geri getirildiğinde üstüne sadece beyaz bir elbise giydirilmişti. Kontes genç kıza yaklaşıp onu oturulamayacak kadar dar, ayakta durulamayacak kadar da küçük bir silindir kafese soktu. Kız içeri girdiğinde bir makara kafesi kaldırdı ve düzinelerce küçük çivi kafese saplandı. Kız çivilerden kaçmaya çalışıyor, ancak Elizabeth’in cücesi Ficzeko ipleri hareket ettirerek kafesi çeviriyordu. Pola’nın vücudu paramparça olmuştu.

Elizabeth Bathory, ya da kendisine daha çok yakışan ismiyle Kanlı Kontes

Dehşet, acı ve ölüm: Elizabeth Bathory...

Elizabeth, kurallarını çiğneyen hizmetçilerin tırnaklarının altına iğne yerleştirirdi. Eğer kızlar yemek vaktine kadar Elizabeth'in giyeceğı kıyafeti dikemezlerse, işkence kaçınılmazdı. Bir defasında terzisi olan bir genç kızın ağzını parmaklarıyla ayırmıştı. Elizabeth, kurbanları acı içinde kıvrılırken mutlaka onların yüzlerini görmek isterdi. Eğer hizmetçisi kıyafetlerini güzelce ütöleyememişse, yüzü kızgın bir demirle izi hayatı boyunca silinmeyecek bir şekilde dağlanırdı. Dehşet, acı ve ölüm Elizabeth Bathory için heyecan verici şeylerdi.

Kendisi gibi sapık olan kocası Ferencz, 1603'te zehirlenerek öldü. Anlaşılan, işkenceler birinin canını fena halde sıkmıştı! Ancak Ferencz'in ölümü Elizabeth'e ibret olmadı.

Bir süre sonra Kontes'in hayatına Anna Darvulia adında esrarengiz bir kadın girdi. Bu 'insan kılığındaki vahşî hayvan', Elizabeth'e birçok yeni işkence tekniğı öğretmişti. Uygulamalar için ısrarla genç kızları, en önemlisi de yalnızca köylü kızları seçiyordu.

Kontes Bathory, uzun simsiyah saçları ve bembeyaz yüzüyle olağanüstü bir güzelliğe sahipti. Kehribar rengindeki gözleri bir kedininkileri andırıyordu. Fakat hiçbir güzelliğın, ilerleyen zaman karşısında dayanma gücü yoktu.

Başlangıçta kendisindeki bu değişimi makyajla ve pahalı elbiselerle kapatmaya çalıştı. Ancak ne yaparsa yapsın, sürekli artan kırışıklıklarını gizleyemiyordu. Aynaya her baktığında, gördüklerinden daha çok nefret ediyordu. Bir gün başına gelen basit bir olay, Kontes'in ölümsüzlük aşkını daha da depreştirdi. Elizabeth'in saçıyla ilgilenen hizmetçilerinden biri, ya yanlışlıkla saçını çekmiş ya da efendisinin saç modeliyle ilgili yanlış bir şey söylemişti. Öfkesinden küplere binen Kontes kıza öyle bir vurdu

ki kızın burnundan kan fışkırdı ve Elizabeth'in yüzüne sıçradı. Aynada kendine bakan Elizabeth, bir mucizenin gerçekteştiğini gördü: Kan yüzündeki çizgileri yok etmişti. Aslında etmemişti de Elizabeth açısından inanılması en güzel şey, o an için buydu! Kaybettiğı gençliğine tekrar kavuşacağını düşünen Elizabeth buna çok sevindi. Darvulia, söylediğı her şeye inanan Elizabeth'e, kaybettiğı gençliğini nasıl bulabileceğini özetledi: *"Genç bedenlerin kanını alırsan, onların fiziksel ve ruhsal özellikleri de sana geçer!"*

Elizabeth, yardımcılara net bir emir verdi:

"Bana çok sayıda hizmetçi genç kız bulun!"

Elizabeth bazı günler kızları yatak odasının zeminine yatırır ve onlara öyle işkenceler yapardı ki kovalar dolusu kan akardı. Bu 'gençleşme' seanslarının ardından, halen hayatta kalacak kadar şanslı olan yardımcıları, yerdeki kanların üzerine kül serperek, ortalığı temizlerdi.

Hastalık bile Elizabeth'in işkence sevdasına ket vuramıyordu. Duruşmasında konuşan bir tanığın ifadesiyle Elizabeth, *"Hasta yatağından doğrulur, kendisine getirilen kurbanın yanaklarını ve omuzlarını vahşi bir köpek gibi dişler, ısırırdı."*

Elizabeth'in sapık fantezileri ve ebedi gençliği uğruna, on yılda 600'den fazla kız delik deşik edilmiş, kanları çekilmişti. Ancak cinayetler arttıkça, her seri katil gibi Kontes de daha az dikkatli davranmaya başlayacaktı.

Yüzlerce genç kızın akıl almaz işkencelere maruz kaldığı 'Vampirler Şatosu'

Elizabeth kurbanlarının etlerini pencereden dışarı savurmasıyla ünlüydü. Şatonun etrafı cesetlerle doluydu ve Elizabeth'in sosyete içinde yeni işkence teknikleriyle övündüğü duyuluyordu. Bu arada çürümüş cesetlerin teşhis edilememesi için üstlerine kireç döktürüyor ve gecenin karanlığında, bulunamayacakları bir yere gömdürüyordu. Fakat cesetleri gömmekle görevlendirdiği kişi, onları taşıyamayacak kadar zayıftı ve cesetlerin bazıları oldukları yerde kalmaya başlamıştı. Çürüyen

insan etinin ağır kokusu tüm şatoyu sardı. Koku öyle bir hal aldı ki artık içerde durulamıyordu.

Gariptir ki Elizabeth bir süre sonra öldürölen kızların dini kurallara göre defnedilmesi için tarz değişikliğine gidecekti! Bunun için papaz Andreas Berthoni'yi görevlendirmişti. Ancak önüne damarları kesilip kanları boşaltılmış iki kız cesedi getirilen papaz, bu görevi yapmayı reddetti; çünkü 'bilinmeyen ve gizemli bir şekilde ölen' çok fazla kişi gelmeye başlamıştı kendisine. Ufukta şüphe bulutları görünüyordu...

Günler ayları, aylar yılları kovaladı. Elizabeth'in sonsuz yaşam cinayetleri devam etti. Kurbanlar her seferinde, 'ortadan kaldırılması' kolay köylü kızları oluyordu.

Baş yordakısı Darvulia ölünce Elizabeth, yanına bir başka habis ruh almakta gecikmedi: Büyücü Erzsi Majorova. Bu yeni 'dost'la birlikte, arayışlar da değişecekti. Majorova, efendisine, kurbanların asil bir soydan gelmeleri gerektiğini telkin ediyordu. Ne kadar soyluluk, o kadar gençlik! Lakin soylu kızları bu tuzağa düşürmek, zavallı köylülerde olduğu kadar kolay değildi. Onları, asil ve zengin Kontes'in yanında yaşamanın çok büyük getirileri olacağına ikna etmek gerekiyordu.

Bu arada şatoda yaşanan garip olaylarla ilgili söylentiler de ceset kokuları gibi hızla yayılıyordu. Bununla birlikte birkaç asil genç kız daha Kontes'in 'gençliğine' hizmet etmekten kurtulamayacaktı. Soylulara kolay ulaşılamayınca, rota yine köylülere döndüröldü. Bu kez köylü kızları yıkanıp paklanıyor ve asil gibi davranmaya zorlanıyorlardı! Artık kurban yakınları da yavaş yavaş seslerini yükseltmeye başlamıştı. Bunlardan biri de kızının Kontes'e hizmet ederken öldüğünü duyan Anna Gonczy'di. Kızının cesedini görmek istemiş ama isteği reddedilmişti. Çünkü zavallı kızın bedeni işkence izleriyle doluydu. Çaresiz anne, o topraklarda hiç dikkate alınmayan değersiz bir köylü olabilirdi ama kızının başına gelenleri anlayacak

kadar da zekiydi. Kontes için tehlike sinyalleri çalmaya başlamıştı...

Elizabeth güçlü bağlantılarıyla adaletin kollarının kendisine uzanmasını engelliyordu. Bölgedeki din adamlarından Aziz Janos Ponikenusz, kilise ve şato arasındaki yeraltı geçitlerini incelediğinde, yeni öldürülen kızların parçalanmış cesetleriyle dolu dokuz sandık bulmuştu. Sandıkların kapakları kilitlenmemişti bile. Kontes'in kendine güveni, aklını gölgelemeye başlamıştı. Ponikenusz, durumu üstlerine bildirmek için yazdığı raporda, Kontes Bathory için '*yeryüzündeki en korkunç katil*' tespiti yapıyordu. Ancak rapor gitmesi gereken yere gidemedi; Kontes'in adamları işlerini iyi yapmıştı.

1610 kışında, Elizabeth hâlâ sosyal statüsünün onu kanun önünde dokunulmaz kıldığını düşünüyordu. Hizmetçileri, dört kızın cesedini şatonun duvarından aşağı savurduklarında, bir grup köylünün bu duruma şahit olduğunu fark etmemişlerdi. Elizabeth mahalli Hristiyan bakanların yaptığı uyarıyı ciddiye bile almamıştı. Sonuçta köylüler kimdi ki? Uzun müddet bu durumu istediği gibi idare etmeyi başardı. Göstermelik de olsa dindar biriymiş gibi davranıyor; dini ayinlere katılıyor, hatta ruhban okulu öğrencilerine, öldürdüğü kızların mezarları başında ağıt ve ilahiler söyletiyordu!

Çoğu kendi ailesinden miras kalan büyük bir servete sahip olmasına rağmen, Elizabeth hâlâ parasızlıktan şikâyet ediyordu. Macar soyluları şövalyelerin parasını genellikle kendi ceplerinden verirlerdi. Hükümdarın ise genelde parası olmazdı; bu yüzden Ferencz, Kral Matthias'a büyük bir miktar para (17 bin 408 altın) ödünç vermişti. Elizabeth bu parayı Macar Kralı'ndan almak istedi. Paraya ihtiyacı vardı. Nihayetinde cinayet pahalı bir işt!

Ekonomik darboğazı aşmanın çaresini, ailesinden kalan şatolardan ikisini satmakta buldu. Ailenin geri kalanı Elizabeth'in yaptıklarından daha önce de haberdardı ama artık çizmeyi aştığını

düşünüyorlardı. Transilvanya prenslerinden kuzeni Kont Thurzo, ailenin diğer üyelerini toplayarak Elizabeth'in Cachtice Şatosu'nu terk edip Varanno'ya yerleşmesini ve orada '*son günlerini geçireceği*' bir manastıra kapatılmasını istedi.

Elizabeth'le ilgili şikâyetler nihayet Macar Parlamentosu'nun gündemine gelmişti. Parlamento'nun Kontes'in aleyhine tanıklık edenleri dinlemesi üç gün sürdü. Elizabeth köşeye sıkışmıştı. Kutsal Roma İmparatoru II. Arşidük Matthias, düzeni tekrar kurmaya kararlıydı. Soyluların kanun tanımayan olağanüstü güçlerinin sonu geliyordu.

Kanlı Kontes'le ilgili şikâyetler kulağına kadar gelen Arşidük'ün bizzat kendisi, Elizabeth hakkında bir soruşturma başlattı. Elizabeth'in kuzenlerinden Gabor Bathory, Kral II. Matthias'ı devirip Transilvanya'yı genişletmek, böylece de imparatorluğun bir kısmını kendi topraklarına katmak istiyordu. Bu siyasi çatışmanın içine girecek ve bedelini ödeyecek kişiye, Bathory soyundan Elizabeth olacaktı. Eğer suçlu bulunursa kendi mallarına da el konulacağından korkan ailesi, güvenliklerini tehlikeye atacağını düşündükleri Elizabeth'i gözden çıkarmaya hazırlanıyordu. Acıdır ki döktüğü onca kana rağmen, Elizabeth'in korku krallığının sonunu getiren, işlediği cinayetler değil, iktidar savaşının ortasına düşmüş olmasıydı.

Çanlar Kanlı Kontes için çalıyor...

Kral Matthias Elizabeth'i yok etmeye kararlıydı. Eğer suçlu bulunursa tüm mallarına el konulacaktı; en önemlisi de Elizabeth'in Kral'dan geri almaya çalıştığı borç geçersiz sayılacaktı. Parlamento, Macar Katolik soylularının baskısı altında, Budapeşte'nin Türklerin eline geçmesiyle geçici başkent ilan edilen Bratislava'da toplandı. Soylular, şikâyetleri ve sayıları 40'a varan şahitleri dinledi. Elizabeth'in barbarca faaliyetlerine köylü kızlarının yanı sıra soyluları da alet etmesi onları özellikle kızdırmıştı. Elizabeth'in parlamento üyesi kuzeni Kont Thurzo da

zor durumda kalmıştı. Thurzo, Elizabeth'in, yani kendi ailesinin mallarına Kral tarafından el konulmasını önlemek için bazı deliller bulmaya çalışırken, Kral Matthias'dan hiç beklemediği bir emir alacaktı:

“Bana o kadının kellesini getirin!”

Elizabeth etrafındaki çemberin daraldığının farkındaydı; ama ilginçtir, kan dökme iştahından hiçbir şey kaybetmemişti! Kral'ı ve kuzeni Thurzo'yu zehirlemeye kalktıysa da başarılı olamadı.

Ve nihayet 1610 yılının 30 Aralık gecesi şatosu basıldı. Kral'ın özel muhafızları hızla ana bahçeyi geçerken, Kont Thurzo karanlıkta bir şeye takılarak tökezledi. Ayağına takılan, bir genç kızın paramparça edilmiş cesediydi. Şatonun 50 metre altında yer alan hücrelerin girişine ulaştı. Çivili demir bir kapı çıktı karşısına. İçeride hava rutubetliydi ve çok ağır bir koku vardı; fakat Thurzo görüşünü engelleyen karanlığa rağmen ileride bir sandalyenin üzerinde çömelmiş, elli yaşlarındaki kadını fark etti.

Kadın çılgına dönmüş bir şekilde ona yöneldiğinde Thurzo, sevgili kuzeni Elizabeth'i fark etmekte zorlanmadı. Elizabeth, *“Bu saygısızlığının bedelini ödeyeceksin”* diye bağırınca Thurzo, *“Maalesef hanımefendi, ben hizmetçilerinizden biri değil, bu lanetli mekâna adalet getiren Macaristan prensiyim!”* karşılığını verecekti. Bu esnada Kont'un adamları yaşanan katliamı araştırmak için odaya dolmuşlardı. Elizabeth'in adamları yakalanmış, kendisi de odasına kapatılmıştı. Şatoda yapılan aramada, kanla dolu kovalar, yarı canlı, işkence görmüş genç kızlar ve elliden fazla ceset bulundu. Film bitmişti.

Ölümüyle birlikte efsanesi doğuyordu...

Elizabeth'in yargılanmasına Ocak 1611'de başlandı. Her ne kadar terör kumpanyasını birlikte yürüttüğü kadrolu cadılar ve yardımcılar, 'vampirlik', 'büyücülük' ve 'pagan ritüelleri uygulamak' gibi yapılanların doğasına denk düşen suçlamalarla

yargılansa da Elizabeth, sadece adi suçlardan hâkim karşısına çıkarılmıştı. İmtiyazlı eller yine devredeydi.

Öldürülenlerin sayısının, suç ortakları tarafından 30-40 civarında olduğu iddia edilse de son dakikada ortaya çıkan Suzanna adlı bir şahit, perdeyi indiriyordu. Mahkemeye Elizabeth'in el yazısından çıkmış bir liste sundu. Listeye kaydedilen kurbanların sayısı 650'yi buluyordu. Bu vampir ruhlu kadın, tüm kurbanlarını kayda geçirmişti!

Tüm yardımcıları, 'vampirlerle' yaraşır şekilde idam edildi. Kendisine gelince, başlangıçta kazığa bağlanıp, yakılarak idam edilmesine karar verilse de saraylı olduğu için, cezası ömür boyu hapse çevrildi. Hâkim, mahkûmiyet kararını Elizabeth'in yüzüne karşı şöyle haykırdı:

"Sen vahşî bir hayvansın. Hayatının son aylarını yaşıyorsun. Sen bu dünyada ne nefes alıp vermeyi ne de Tanrı'nın ışığını görmeyi hak ediyorsun. Bu dünyadan gitmeli ve bir daha geri dönmemelisin. Gölgeler seni karanlığa gömecek ve yaşadığın bu yabani hayattan pişmanlık duyman için orada fazlasıyla vaktin olacak."

Elizabeth'in kan üzerine inşa olmuş sefil hayatı, 31 Temmuz 1614'te, hücresinde bir başınayken sona erdi. Daha cesedi çürümeden, günümüze kadar ulaşacak vampir hikâyeleri dört bir yana yayılmaya başlamıştı...

NOTLAR

- Bram Stoker'ın, ünlü korku kahramanı *Kont Drakula* karakteri için Elizabeth'in yaşamından esinlendiği iddia edilir.
- Kocasını kaybetmesinin ardından yaşadığı ölüm korkusunun, Elizabeth'i daha da çıldırttığına ve işi 'kan içmeye' kadar vardığına inanılır.
- Transilvanya kaynaklı vampir hikâyelerinin ortaya

çıkmasına, Elizabeth'in sapkınlıkları neden olmuştu. Köylüler, kontesin kurbanı olan 'kanı çekilmiş' cesetleri bulunca, bunları bir insanın yapamayacağını düşündü, günümüze kadar gelen vampir efsanesi de böyle doğdu.

- Elizabeth'in kanlı geçmişine şahit olan Cachtice Şatosu'nun kalıntıları, halen Slovakya sınırları içindedir. Şato, Kontes'in ölümünün ardından bir daha hiç kullanılmadı.
- Cinayetleri ve yargılanmasıyla ilgili kayıtlar, Macaristan devlet arşivinde saklanmaktadır.

Yarım asırlık Valide Sultan terörünün başrol oyuncusu

Kösem Sultan

(1590-1651)

Çok uzak diyarlardan koparılıp, devrin en önemli, en bakımlı bahçesine, Harem'e bırakılan bu çiçek, çok uzun bir dönem kokusunu yitirmeden sahnede kaldı. Büyülü bir çiçek olmalıydı; devrin padişahı onsuz yapamadı. Solmamak üzere verdiği mücadelede, hiçbir engel tanımadı; ne evlat, ne torun... Hırsı ve belki de kendinden başka kimseyi sevememesi sebebiyle acımadı, üzülmeydi. Tek bir emeli vardı: Hep başrolde olmak! Başardı, lakin zaman geldi nefret ektiği topraklarda, sadece nefret büyüdü ve su testisi su yolunda kırıldı. Eş, anne, büyükanne, hangi rolü oynarsa oynasın her daim son derece tehlikeli olan bu zehirli çiçek; Hürrem Sultan ile başlayan 'devletin dümenine yapışan pudralı eller' zincirinin son ve en kanlı halkası Kösem Sultan'dı...

‘Tarihimizin en kurnaz,

en ihtişamlı ve en meşum kadını!’

Suzan Sözen (Siyah Zambak isimli eserinde

Kösem Sultan'a ithafen)

Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesinin suçluları arandığında parmaklar sıklıkla, ihtirasları akıllarının önünde giden padişah eşlerini göstermiştir. Özellikle Hürrem Sultan ile açılan bu dönem, bir başka sultanla, imparatorluğun kontrolünü ele alıp, iktidar şerbetinden kana kana içmek isteyen Kösem Sultan'la doruk noktasına çıkmış; imparatorluk tarihinin kanlı sayfalarının sayısı artmıştır. Şimdi okuyacaklarınız onun akıl almaz, dramatik ve bir o kadar da ibretlik hikâyesidir...

Osmanlı Padişahı III. Mehmet 1603 yılının 21 Aralık gecesi öldüğünde, geriye iki şehzade bırakıyordu: Ahmet ve Mustafa. Her iki kardeş de sarayda büyümüştü. Küçük olan Mustafa'nın akıl sağlığının pek de yerinde olmadığına dair emareler vardı. Taht için en makul isim olan Ahmet, henüz 15 yaşındayken, devletin başına geçecekti. Peki ya Mustafa? Kardeş katlini mübah sayan Fatih Kanunnamesi gereği, boynundan mı olacaktı?

Saltanatın işleyişi bunu gerektiriyordu ama gelenek, Sultan Ahmet'in vicdan duvarlarına çarpıp parçalandı. Kardeşine kıymayacaktı. Bunun yerine onu hareme hapsetmeyi tercih etti. Mustafa, haremden kendisi için özel olarak hazırlanmış bir yerde yaşıyordu. Yiyecek içeceği, saraya geçmesini engellemek için inşa edilmiş duvar üzerine açılmış delikten veriliyordu. Taht için ayak bağı olmadığı sürece sorun yoktu. Mustafa, harem duvarları arasında 14 yıl sürecek olan yalnızlığına gömüldü...

İlk görüşte aşk...

Çocuk padişah Ahmet'in bir de gözdesi vardı; görenlerin güzelliğinden feleğini şaşırdığı Kösem... Padişahla aynı yaşıydı. 1590'da, muhtemelen Bosna'da 'Hristiyan Anastasya' olarak doğmuş, Bosna Beylerbeyi tarafından İstanbul'daki saraya hediye

olarak gönderilmişti.

Devşirilerek Müslüman yapıldığı Osmanlı sarayındakiler ona *Kösem*, yani, '*önde giden*' diyeceklerdi. Tabii ki hiç kimse onun ne kadar 'ileri gidebileceğini' tahmin etmemişti o vakit.

Ahmet, Mahpeyker (Ayyüzlü) olarak isimlendirdiği Kösem'e ilk gördüğü an vuruldu. Ve o çocuk yaşımda Kösem'le evlenerek, onu Haseki, yani saray hiyerarşisinde oldukça muteber bir konum olan 'nikâhlı padişah eşı' yaptı. O andan itibaren Kösem'in güç tutkusu, bir örümcek ağı gibi örülecek ve kadın, sarayı avuçlarının içine almaya başlayacaktı.

Kösem, kendisine körkütük âşık Sultan Ahmet'in 27 yıllık kısa ömrü boyunca el üstünde tutuldu. Bir dediği iki edilmedi. Genç bir kızken, dünyaya hükmeden bir imparatora hâkim olmanın tadıyla sarhoş olmuştu. Ve bundan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Ayşe ve Fatma sultanlarla, Murat, İbrahim ve Süleyman şehzadeleri doğurdu.

Zeki kadındı Kösem. Saltanatın, özellikle de sarayın uzun entrikalar tarihini satır satır ezberlemişti. Rahat etmesi için kendi evlatlarından birinin tahta oturması gerektiğini biliyordu. Lakin sevgili eşı, tıpkı tahta çıkarken Fatih Kanunnamesi'ni göz ardı ettiğı gibi, saltanın kurallarından birini daha değıştirmişti.

Ekberiyet olarak da bilinen bu uygulamaya göre artık devletin başına, ölen padişahın en büyük oğlu değil, Osmanoğulları'nın yaşça en büyük erkeğı geçecekti. Böylelikle kardeş katli uygulaması tarihe karşılıyor, Şehzade Mustafa'nın da uzun süren 'Harem sürgünü' sona eriyordu. Duvar yıkılmış, Mustafa hem gün ışığını hem de tahtı görmüşti. Artık o padişah I. Mustafa'ydı.

Ekberiyet'in gizli mimarıysa, telkinleriyle kocasını yönlendiren Kösem'den başkası değildi. Kösem bu yolla kendi gizli iktidarını perçinlemek niyetindeydi. Sultan Ahmet öldüğünde geride 7 oğlu kalmıştı. Osman Gazi'den bu yana

devam eden eski veraset usulüne göre tahta en büyük oğlan Şehzade Osman'ın (Genç Osman) geçmesi gerekiyordu. Lakin ufak bir sorun vardı. Genç Osman, Kösem Sultan'dan değil, Sultan Ahmet'in diğeri eşi Mahfirûze Haseki'den doğmuştı! Osman'ın padişahlığı, annesi Mahfirûze Haseki'yi 'Valide Sultan' yapacak, Kösem devre dışı kalacaktı. Üstelik Genç Osman'dan sonra onun evlatları, olmadı üvey kardeşi Mehmet tahta çıkacak, belki de Kösem'in çocukları hiçbir zaman bu şansı yakalayamayacaktı. Kurduğı bu dehşet senaryosu, Kösem'in hiç ama hiç hoşuna gitmiyordu...

I. Mustafa 'kafes hayatı'ndan çıkmıştı çıkmasına ama ufak bir pürüz vardı. Akli dengesi pek yerinde değildi! Ama varsın olsun; arkasında kapı gibi, Ocak Ağaları'nın da (*Yeniçerilikte yüksek bir rütbe*) desteğini alarak kendisini tahta oturtan Kösem vardı. Çok akıllı olmasına gerek yoktu, ne de olsa Kösem onun yerine düşünürdü...

Kâtib Çelebi ve Müneccimbaşı gibi, devrin önde gelen isimlerinin de hastalığını doğruladıkları I. Mustafa, doğal olarak tahtın ağırlığını kaldıracak durumda değildi. Osmanlı'nın akil adamları bu duruma sadece 96 gün dayanabilecek, akabinde Dar-üs-Saade Ağası Hacı Mustafa, Sadaret Kaymakamı Sofu Mehmed Paşa ve Şeyhülislam Hocaade Esad Efendi'nin girişimleriyle Genç Osman, 'İkinci Osman' olarak tahta çıkarılacaktı.

Kösem Sultan'ın iktidarı ağır bir darbe yemişti. Pes edecek miydi? Asla!

Osman vizyonerdi...

Henüz 14 yaşında tahta çıkan Osman'ın ufku genişti. Yaşını aşan planları vardı. Gevşemeye başlayan Yeniçeri Ocağı'nı tamamen lağvetmeyi, Türkmenler, Araplar ve Kürtlerden oluşan yeni bir orduyla tekrar Avrupa yollarına düşmeyi planlıyor; kimi kaynaklara göreyse, 'Kızıl Elma' olarak nitelenen Roma'yı alarak, Fatih'in hayalini gerçekleştirmek istiyordu. Başkenti Anadolu'ya

taşımak, bozulan ilmiye sınıfına çeki düzen vermek ve belki de bazılarını çok rahatsız edeceği kesin olan, *'haremi tasfiye ederek'* hanedanın Türk kızlarıyla evlenmelerini sağlamak gibi planları vardı. Ancak hiçbirini hayata geçiremedi. Zira ayaklanan ve I. Mustafa'nın validesi Handan Sultan tarafından da kışkırtılan Yeniçeriler, Osmanlı tarihinde ilk kez bir padişahı akla gelmeyecek şekilde aşağıladıktan sonra 'çok iğrenç bir şekilde' katledecek ve tahta tekrar I. Mustafa'yı çıkaracaklardı.

Saray entrikalarıyla meşhur Kösem Sultan

Henüz 18'inde olan Osman, "Niyyetûm hidmet idi saltanat-u devtetime / Çalışur hâsid ü bedbâh, aceb nekbetime" (*Niyetim saltanat ve devletime hizmet etmekte. Ama gariptir ki, kıskanç ve kötü niyetliler hep aleyhime çalıştı*) diye diye bu dünyadan göçüp gidiyordu.

İşaret ettiği kıskançlardan biri olan Kösem ise, olan biteni, Osman'ın iktidarıyla sürgüne gönderildiği Edirne'deki eski saraydan dikkatle takip ediyordu. (Kimi kaynaklar, onun da Yeniçerilerin ayaklanmasını, İstanbul'daki bağlantılarıyla teşvik ettiğini yazar)

Kösem muradına eriyor

Yeniçerilerin tahta oturttuğu I. Mustafa'nın bu ikinci saltanatı bir sene üç ay yirmi iki gün sürecekti. 1623 yılının 10 Eylül Pazar günü Ali Paşa'nın gayretiyle I. Mustafa ikinci defa tahttan indirilince, nihayet IV. Murat'a saltanat yolu açılacak, validesi Kösem Sultan da muradına erecekti. O artık hep olmayı düşlediği gibi Valide Sultan, yani padişah anasıydı. Ama adeta padişahın ta kendisi olacaktı. Zira Murat tahta çıktığında, henüz 11 yaşındaydı! Kösem'in bu dolaylı iktidarı, oğlu olgunlaşınca dek, tam 8 yıl 8 ay sürecekti ve devlet işlerinde son söz onun olacaktı!

Ve Murat annesini pasifize ediyor

Sultan Murat'ın kendi ayakları üzerinde duracağı zamana kadar imparatorluğu Kösem ve yine onun baskısıyla sadrazamlığa getirilen Topal Recep Paşa ile önde gelen Yeniçeri ağaları yönetti. Ordu, siyasetin tam göbeğine girmiş, yozlaşmıştı. Genç Murat, ara ara sesini çıkarsa da kendisine 'Genç Osman' hatırlatılıyor, üstüne üstlük annesinin engellemeleriyle karşılaşılıyordu. Bu durum, devletin çökme noktasına geldiğini gören Murat'ın, 10 Şubat 1432 Salı günü patlak veren isyanla birlikte dizginleri eline

almasına dek devam edecekti.

İsyanla başlayan kargaşa ortamı üzerine Recep Paşa'yı idam ettiren genç Sultan, annesinin devlet işlerinin içine giren ellerini de kırmış, onu etkisiz hale getirmişti. Kösem'in pasifize edilmesiyle Osmanlı kendine gelir gibi oldu. Orduya çeki düzen veren Murat, Bağdat Seferi'ne çıktı; Bağdat ve Musul alındı, Türk-İran sınırı bugünkü şekline çok yakın olarak çizildi. Kösem'in gölgesinin saray üzerinden kalkmasıyla, Osmanlı devlet çarkı tekrar işlemeye başlamıştı...

Kösem küllerinden doğuyor

1640 yılında 8 Şubat'ı 9'a bağlayan gece Osmanlı'nın kudretli padişahlarından IV. Murat henüz 28 yaşındayken vefat etti. Bu ani kayıpla yasa boğulan saray halkı içinde üzülmeyen biri vardı: Murat'ın annesi Kösem Sultan! Aksine sevinmişti, çünkü kendisini ve avanesini saraydan uzaklaştıran Murat gitmiş, diğeri oğlu İbrahim tahta çıkmıştı. Kösem, bir kez daha 'oğluna kol kanat geren' anne rolüyle iktidara yapışacaktı.

'İkinci Kösem Sultan İktidarı' nerdeyse sekiz buçuk yıl sürecek, bu zaman boyunca Kösem yine istediğı gibi at oynatıp Osmanlı arabasının frenine basacaktı. Devlet yine gevşeme emareleri gösteriyordu. Lakin tarih tekerrür edecek, Sultan İbrahim de ağabeyi gibi annesini iktidardan uzaklaştırmaya karar verecekti. Ama bunu pahalıya ödeyecekti. Kösem'de daha ne numaralar vardı...

Devlet tam ayağ kalkarken oğlunu boğduruyor

Hakkında çıkarılan 'deli' yakıştırmalarına rağmen Sultan İbrahim, gayet akıllı ve ne yaptığını bilen bir hükümdardı. Annesinin etkisini kırdıktan sonra imparatorluk işlerini toparlamıştı. Kırım'daki Azak Kalesi alınmış, Almanya ve Avusturya'ya seferler düzenlenmiş, hatta ilk kez Osmanlı akıncıları Bavyera içlerine kadar ilerleme başarısı göstermişlerdi.

Aynı dönemde St. Jean şövalyeleri Türk ticaret gemilerinin başına dert olmuştu. Sultan İbrahim, şövalyelerin en büyük sıgınağı Girit Adası'nın alınmasını emretti.

Osmanlıların Girit'in Hanya limanını alması, Avrupa'yı şoke etmişti. Almanlar ve İtalyanlar adanın yardımına koştu. Osmanlılar bu kez adadaki Resmo Kalesi'ni fethetti. Savaş kızışıyordu. Ama tüm bunları umursamayan Kösem Sultan, daha sinsi planlar yapıyordu. Karar vermişti: Tekrar söz sahibi olmak için oğlunu ortadan kaldırtacaktı! Saray içi darbeyle İbrahim'i kapısı ve duvarları örülmüş bir odaya hapsettirdi. İbrahim'i, canlı olarak gören son kişiye, Evliya Çelebi'nin tasviriyle "*neûzu b'illah yüzünde bir zerre nûr kalmayan*" baş cellat Kara Ali oldu. Kösem, oğlunu boğdurmuştu!

Bu kez torununu avuçlarının içine alıyor

Öz evladının katili olmak pahasına iktidar ihtirasından vazgeçmeyen Kösem, torunu IV. Mehmet'in (Avcı Mehmed) 8 Ağustos 1648 tarihindeki taht töreninin en mutlu kişisiydi muhtemelen. Henüz 7 yaşındaki yeni Sultan, büyükannesine saltanatın kapılarını bir kez daha açmış oluyordu! Lakin bu kez karşısında yeni Valide Sultan, IV. Mehmet'in annesi, padişah annelerinin devlet işlerine müdahil olmasına sıcak bakmayan Hatice Turhan Sultan vardı.

Kösem'e manevra sahası bırakmamaya ve oğlunun dizginlerini bu hırs küpü kadına kaptırmamaya çalışan Turhan Sultan, ayak oyunları ustası Kösem'in canını sıkırmaya başlamıştı. O halde onun da çaresine bakılmalıydı. Kösem kararını vermişti. Nasıl oğlunu boğdurduysa, bu kez de torununu ortadan kaldırtacak, böylelikle hem Turhan'ı Valide Sultanlıktan edecek hem de daha kolay idare edebileceğini düşündüğü; oğlu İbrahim ile Saliha Dilâşûb Sultan'dan olma 9 yaşındaki diğer torunu Şehzade Süleyman'ı (II. Süleyman) tahta geçirecekti.

Karanlık planını hayata geçirmeye yönelik ilk adımı,

Mehmet'in sünnetinde attı. Cerrahbaşıyla anlaşarak küçük sultana 'sünnetli suikast' düzenletti. Operasyonda bilinçli olarak hata yapılmıştı ve küçük padişah az kalsın kan kaybından ölüyordu.

Mehmet kurtulmuştu, lakin büyükannesi pes edecek gibi değildi. Bu kez daha kapsamlı bir plan hazırladı. Usturanın yerini zehir alacaktı. Mehmet'in yemeğine zehir konacak, ondan da kurtulursa, Kösem'in kontrolündeki Ocak Ağaları sarayı basıp padişahı katledeceklerdi. Ama sarayın duvarları inceydi ve sinsî planların çok çabuk duyulmak gibi kötü bir huyu vardı. Vakti zamanında Kösem'in gadrine uğramış harem kadınlarından biri, kulak misafiri olduğu planı Turhan Sultan'a çıtlattı.

Kösem'in bardağı taşıran bu son planı, saraydaki akil adamların sabrını tüketmişti. Turhan Sultan, adamlarından Baş-Lala Uzun Süleyman Ağa'ya kısa ve net bir emir verdi: "*Kösem'i canlı görmek istemiyorum!*"

Takvimler 3 Eylül 1651 tarihini gösterirken, odasında yeni planlarla meşgul olan Kösem'in kapısı kırıldı. Padişaha sadık askerler, yıldırım hızıyla içeri dalarak, Kösem Sultan'ı ellerine geçirdikleri bir perde ipiyle boğdular. Entrikayla beslenip, kanla sulanmış bir devir kapanmıştı.

Saray kadınlarının devlet işleriyle bağlantısını koparan bu operasyonda, Kösem'in terör rejimine yardım ve yataklık eden 38 Ocak Ağası da idam edildi. IV. Mehmet, babasının katledilmesinde parmağı olan yetmiş kişiden hayatta kalanları 'avlamıştı.' 'Kösem Rejimi'nin artıklarının temizlenmesinin ardından Köprülü ailesine mensup sadrazamlar iş başına gelmeye başladı ve Valide Sultanların devlet çarkındaki etkileri, Kösem ile birlikte son buldu.

NOTLAR

- Sırp asıllı olduğu belirtilse de 1603 yılında Yunan sahillerine yapılan bir baskında Osmanlılara esir düşmüş bir Rum olabileceği de söylenir. Kendi isteğiyle Müslüman olmuştur.
- On dört yaşındayken cariyeye olarak alındığı Topkapı Sarayı'nda güzelliği ve çekiciliği sayesinde kısa zamanda hareme girdi.
- Sultan I. Ahmet, görür görmez Kösem'e vuruldu ve hatta daha önce saltanat tarihinde görülmedik şekilde, onunla evlenmeden tahta çıkmayı reddetti!
- Otuz dört yaşında Valide Sultan oldu. Kocasını I. Ahmet, oğulları IV. Murat ve İbrahim ve torunu IV. Mehmet'in saltanatları esnasında imparatorluğun en önemli aktörüydü.
- Sözü geçtiği sürece Hristiyan cemaatleri korumak için elinden geleni yaptı.
- Devlet işlerine müdahale ettiği yaklaşık 50 yıl boyunca Ocak Ağaları'ndan yardım aldığı için sözünün geçtiği anarşi dönemi tarihe 'Ağalar Saltanatı' olarak anıldı.
- Olağanüstü boyutlara ulaşan ve Osmanlı hazinesinden bile daha çok olduğu iddia edilen serveti, öldüğünde hazineye devredildi.
- Öldürülmesinde rol oynadığı padişah Genç Osman, Osmanlı tarihinde ordu darbesi sonucu katledilen ilk padişahı. Yedikule zindanlarında boğulmadan önce, yarı çıplak at üzerinde gezdirilmiş, suratına tükürülmüş ve çeşitli kötü muameleye maruz kalmıştı.

Büyük Katerina

(1729-1796)

Alman prensliklerinden birinde prenses olarak gözlerini açtı. 1745'te Rus tahtının veliahdı Prens Carl Peter Ulrich (III. Petro) ile evlendi. Stratejik bir evlilikti bu. Anavatanından Rusya'ya göçtü. Rus dilini öğrendi. Kendini en iyi hocalarla yetiştirdi. Güzeldi, alımlıydı, hepsinden önemlisi ise ihtirash ve zeki bir kadındı. Hedefleri büyüktü. Zirveye daha hızlı ulaşmak için Rus Ortodoks Kilisesi'ne bile girdi. Döneminin önde gelen aydınlarıyla arkadaşlık kurdu, fikirlerinden beslendi. Parçası olduğu bir darbe ile kocası devrilince, kendisi Rusya'nın tek hâkimi, Rusya ise bambaşka bir ülke olacaktı. Ayakta zor duran ülkeyi, dünyanın sayılı güçlerinden biri yapan bu kadın, Rus İmparatorluğu'nun görkemli çariçesi Büyük Katerina'dan başkası değildi...

“Yıkmaktan korktuğumun altını oyarım”

Katerina

Günümüzde Rusya denilince ilk aklımıza gelen isim Putin'dir. Yaşı 30'a yaklaşanlar, komünist düzenin ipini çeken Gorbaçov'u da onun yanına ekleyebilirler. Biraz daha eşelersek Brejnev, Kruşçev, Stalin ve Lenin gibi, artık anıtlaşmış isimleri hatırlayanlarımız da çıkacaktır. Oysa bugünkü modern Rusya'nın mimarlarından biri, bir kadındı: Çariçe Katerina. Ya da Rusların ona verdiği isimle Büyük Katerina.

Rus tarihindeki aynı isimli ikinci çariçe olan Katerina, Çar Petro (ki o da 'büyük' sıfatı ile anılırdı) ile başlayan Batılaşma hamlesini devam ettirip, ülkesinin adını süper devletler arasına kaydettirmeyi başaran kişidir.

2 Mayıs 1729'da, bugünkü Polonya sınırları içerisinde, bir Alman prensinin kızı olarak doğdu. Doğumundan 16 yıl sonra, Rus tahtının varisi Holstein Dükü Peter'in karısı oldu. Fakat dönemin siyasi içerikli birçok evliliğinde olduğu gibi bu evliliğin de her tarafından mutsuzluk fışkırıyordu. Yine de ihtiraslı ve bir o kadar da zeki bir kadın olan Katerina, St. Petersburg'da kendisine bağlı çekirdek bir kadro oluşturmakta gecikmeyecekti. 1754'te, ileride imparator olması planlanan Paul'ü doğurdu. 1762'ye gelindiğinde, eşi III. Peter ismiyle tahta çıkmıştı.

Dengesiz, istikrarsız ve tebaasını hor görme eğiliminde olan Peter, kısa zamanda Rus cemiyeti içinde kendisine dış bileyen grupların ortaya çıkmasına sebep oldu. Bunun faturasını ödemekte gecikmeyecekti. İmparatorluk muhafızları, birkaç ay sonra, 18. yüzyıl Rusyası'na yakışır bir tarzda ilmek ilmek işlenen bir saray darbesi sonucu Peter'i devirip yerine Katerina'yı oturttular.

Aydınlanmacılarla dirsek temasına girdi

Rus tahtının yeni sahibi Katerina, Fransız aydınlanma edebiyatı ile yakından ilgiliydi ve politik zihniyeti üzerinde bu akımın büyük bir etkisi vardı. Voltaire ve Diderot gibi isimlerle sık sık yazışmalar yapıyor, çalışmalarına mali destek veriyor, hatta Diderot örneğinde olduğu gibi, sarayını bu isimlerin oyunlarına açıyordu.

Her ne kadar eylemlerinin başlangıç noktası, Batı Avrupa'da olumlu bir imaj yaratmak ise de aydınlanmanın bazı fikirlerini Rusya'daki reformları hayata geçirme ve yönetimde akılcılığı oturtma yönünde kullanma konusunda samimi ve istekli olduğu biliniyordu. Hukuk reformuna olan ilgisine karşı, 1767'de bu işi gerçekleştirmek için atadığı komisyon başarısız olmuştu. Buna karşın, döneminde ilk defa kızlara yönelik okullar açılması ve yine bu dönemde tıp okulunun kurulması, Katerina'nın başarı hanesine yazılmıştı.

İktidarının ilk yıllarında Katerina, Rus asillerinin ve özellikle belli başlı soylu ailelerin desteğini almaya özen gösterdi. III. Peter'in asillere askerlik zorunluluğunu kaldıran düzenlemesini onayladığı gibi, onlara birçok ayrıcalık tanıdı, unvan verdi, toprak ve bu toprakların işlenmesi için köleler tahsis etti. İlginçtir, toprağa bağlı kölelik açıktan açığa lanetlense de Katerina, devlete ait köleleri toprak ağalarına ve asillere vererek, köleliği daha da kurumsallaştırdı. Toprak ağalarının köleler üzerindeki etkisini yaygın hale getirdi ve köleliği yeni ele geçirilen topraklarda da uygulamaya soktu.

*Çariçe II. Katerina tacını giyer giymez ülkesini
modernleştirme projelerine başladı.*

Avrupa'daki birçok kişi Katerina iktidarının uzun soluklu olacağına inanmıyordu. Kanında bir damla Rusluk olmayan bir 'Alman tohumu' ne kadar başarılı olabilirdi ki? Öte yandan Katerina da içinde bulunduğu durumun ne kadar kırılgan olduğunun farkındaydı. İmparatoriçe Elizabeth ve Büyük Petro'nun birlikte çalıştığı bürokratlara dokunmadı. İktidarın aynı zamanda bir kadro işi olduğunun farkındaydı. Hatta pek hoşlanmasa da Elizabeth'in gözde adamlarından Şansölye Vorontzov'a da dokunmadı. Kendisine uzun yıllar danışmanlık yapacak olan Nikita Panin'i Dışişleri'ne getirdi. Yazlık Saray'da Senato'yla ilk kez buluştuğunda, ülkesinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum karşısında hayrete düşecekti. Ordunun büyük bir kısmı halen ülke dışındaydı ve aylardır maaşlar ödenememişti. Kendi tabiri ile "ordunun hali içler acısıydı." Yüz milyon nüfuslu ülkesinin bütçe açığı 17 milyon rubleye ulaşmıştı ve kimse hazinede ne var ne yok tam olarak bilmiyordu. Durum karanlıktı...

'Rusya'da kaç şehir var?'

Kime dokunsanız, yolsuzluk, adaletsizlik ve kötü muameleden dert yanıyordu. Katerina, "Rusya'da kaç şehir var?" diye sorduğunda Senato'dakilerin cevap verememesi, aslında her şeyi anlatıyordu! Haritaya bakılmasını istedi. Harita yoktu! Cebinden çıkardığı 5 rubleyi, yardımcılarının birine vererek harita almaya yolladı. İşte Katerina'nın dizginlerini ele almaya çalıştığı Rusya, böyle bir ülkeydi; cahil, dağınık, bilgidен ziyade efsanelerin at koşturduğu ve Avrupa'ya kıyasla oldukça geri bir dünya.

Kararlıydı, Rusya'nın zenginliğini arttıracaktı. Madem Rusya bir tarım toplumuydu, o halde toprağa eğilmeliydi.

Kremlin Sarayı'nın kalbindeki katedrallerden birinde, Novgorod Başpiskoposu'nun da katılımıyla tacını giydikten sonra St. Petersburg'a döndü. Yapılacak iş çok, aciliyet had safhadaydı.

İlk etapta tarımdaki verimliliğin artırılması gerektiğine karar verdi. Toprağı incelemek ve uygun ürünleri belirlemek üzere uzmanlar görevlendirdi. İngiltere'deki tarım tekniklerini ve yeni yeni kullanılmaya başlanan makineleri ülkesine getirdi. Hayvancılıkta yeni yöntemlerin benimsenmesinin kapısını açtı, at yetiştiriciliğini teşvik etti. Lakin bir sorun vardı. Bazı bölgelerde işgücü eksikti. Rusya'nın ayağa kalması gerekiyordu, ama kimin kol gücüyle? Bunun da yolunu buldu: Yabancı, özellikle de Alman gazetelerine, işçi ilanı verdi. Potansiyel işçi adaylarını cazip koşullarla ülkesine davet ediyordu. İşe yaradı da. Binlerce Alman, Katerina ve annesinin 20 yıl önce teptiği yollara düşerek Rusya'ya geldi.

Çarıçe'nin bir sonraki adımı madenler oldu. Rusya'nın el değmemiş topraklarındaki cevherleri ortaya çıkarmaları için jeologları görevlendirdi. St. Petersburg'da ilk madencilik okulunu kurdurdu. Üstelik okul bünyesinde öğrencilerin eşzamanlı eğitimi için bir de maden açtırdı. Diğer yandan Rusya'nın önemli gelir kaynaklarından kürkçülüğü de göz ardı etmedi. Özellikle Sibiryaya kaynaklı kürk sektörünü teşvik etti.

İhtiraslı Çarıçe, durmuyor, bir daldan diğerine sığıyordu. Moskova ve St. Petersburg gibi aşırı kalabalık iki şehir haricinde isteyen herkesin her yerde fabrika açabileceğini ilan eden Katerina sayesinde, ülke hızla kalkınmaya başladı. Bir süre sonra tarım işçileri, büyük tekstil fabrikaları işletir hale geldi. Bunun yanı sıra keten ve çanak çömlek işçilikleri, dericilik ve mobilya işlemesi gibi alanlarda da fark edilir bir canlanma görülmeye başlandı. Katerina, bu aşamada gözünü dışarıya çevirdi, günümüzün moda tabiriyle yabancı sermayeyi ülkesine davet etti. Özellikle İngiltere'den bilgi ve teknoloji ithal etmeye çalıştı, savaş gemileri ve doklar inşa

edilmesi için İngiltere'den uzmanlar getirtti.

Rusya'yı dönüştürüyor...

Büyük hayalleri olan bu kadın bir tarım toplumu olan Rusya'yı neredeyse şantiyeye dönüştürüyordu. Çelik fabrikasındaki işçileri barometre, termometre ve diğer teknik cihazların yapımını öğrenmeleri için İngiltere'ye yolluyor; Moskova dışında tekstil, Yaroslov'da keten, Volga bölgesindeyse deri ve mum fabrikaları açtıyordu. Tahta çıkışından kısa bir süre sonra ülkedeki fabrikaların sayısı 984'ten 3 bin 161'e fırlamıştı!

Çariçe ülkenin ithalat ve ihracatını tıkayan tıpaları da çıkarınca, özellikle Çin ile olan ticari ilişkilerde patlama yaşanmış; Mançurya'nın patikaları, iki ülke arasında mal taşıyan deve kervanlarıyla dolup taşmaya başlamıştı. Velhasıl, 1765'e gelindiğinde, İmparatoriçe Elizabeth'in (Yelizaveta Petrovna) bıraktığı borçların büyük bir kısmı ödenmiş, bütçe fazla vermeye başlamıştı.

Bürokrasiye savaş açtı...

Katerina, sadece ülkesinin cebi ile değil, aynı zamanda tebaasının üzerine giydikleriyle de yakından ilgilendi. Bütün vali ve generallere, emirlerindeki bölgelerin tapu kadastro haritalarını çıkartmalarını emretti. Yollar, hastaneler, köprüler inşa edilmeye başlandı. Ülkedeki memurların sayısı ikiye katlandı, bürokrasiyle savaş başlamıştı.

Çariçe şehir planlamasına da el attı, ülkedeki tüm şehirler, 1930'dan sonra Kalinin olarak isimlendirilecek olan, emperyal Rusya'nın önemli merkezlerinden Tver'e göre yapılandırılacaktı. Büyük bir ana cadde, iki büyük merkezi birbirine bağlayacaktı. Merkezlerden biri idari binalar, diğeryse mağazalar için ayrılmıştı. Üstelik yangınla mücadele için, yolların genişliğinden binaların yüksekliğine kadar birçok alanda standart getirilmiş, Yeni Rusya, Katerina'nın vizyonuna göre ete kemiğe bürünür olmuştu.

Katerina iktidara geldiğinde ÷lkedeki okulların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. Eğitim için genelgeler yayınlayan Çariçe, her kasabaya en az iki, her şehre de en az 6 öğretmenli okullar kurulması yönünde talimat verdi. Üniversitelere ise fazla kafa yormuyordu. Zira henüz ÷lkesinde üniversiteleri döndürecek kadar yetişmiş beyin olmadığının farkındaydı. Bunun yerine daha fazla sayıda öğrencinin yurtdışına gitmesini teşvik etti.

Sağlık hizmetleri de Katerina iktidarının başında dök÷len alanlardan biriydi. Özellikle çiçek hastalığına karşı savaş açan Çariçe, yurtdışından uzmanlar getirtip, Moskova ve St. Petersburg'da bu hastalıkla mücadele için özel merkezlerin kurulmasını sağladı, hatta hastalığa karşı aşıların denenmesi için bizzat gönüllü oldu. Aşıların Çariçe üzerinde işe yaradığını gören halk, tedavi merkezlerine koştu. Katerina 1763'te Rusya'nın ilk tıp okulunu da kurdurdu. Rus doktorları artık bu merkezde yetiştirilecekti. Çar Büyük Petro ÷lkede askeri hastaneleri ilk kurduran isimdi. Katerina ise siviller için hastaneler açtırdı, üstelik bu işi kurumsallaştırdı. Hangi yerleşim biriminde hangi sağlık biriminin olacağını bile genelgeyle netleştirmişti.

Dünyaca ünlü sanat eserlerini ülkesine getirdi, Hermitage Müzesi'ni kurdu.

Ülkesini tepeden tırnağa değiştirmeyi kafasına koyan bu kadının sahnede olduğu tek alan devlet işleri değildi. Sanat gibi bir tutkusu daha vardı. Öyle ki bugün dünyanın en görkemli müzesi olarak kabul edilen St. Petersburg'daki Hermitage'ın da temellerini o attırdı. Tahta çıktığında imparatorluk hazinesindeki sanat eserlerinin sayısı sadece birkaç düzineydi. Dünyanın tüm şaheserlerinin kendi ülkesinde olmasını isteyen Katerina, kısa zamanda bu sayıyı 3 bin 926'ya çıkartacaktı!

Katerina'nın yönetimi esnasındaki en büyük çaresizliği, toprağa bağlı köleliği, yani serfliği kaldıramamış olmasıydı. Açıkçası buna gücü yetmemişti. Zira ülkeyi dönüştürmek için bel bağladığı soyluların, topraklarının işlenmesi için serflere ihtiyacı vardı. Çariçe, bu uygulamanın kaldırılmasını gelecek kuşaklara bırakarak, sadece serflerin yaşam koşullarında iyileştirmeyi hedefleyen sınırlı uygulamalarla yetindi.

Katerina'nın bir tutkusu iktidar ise, bir diğeri de erkeklerdi! Özellikle de gözde subaylarından Gregory Orlov ve Gregory Potemkin. Olağanüstü yeteneklerle donanmış bir asker olan Potemkin, Katerina'nın adeta sağ kolu idi ve kalbini kaptırdığı kadının iktidarda kalması için tüm hünerlerini sergiliyordu. Katerina da Potemkin'e önemli devlet işlerini emanet etmekten geri kalmıyordu. Katerina ve Potemkin ikilisinin en ses getiren icraatlarından biri de Kırım'ı Osmanlıların elinden alarak tekrar Rus sınırlarına dahil etmek olmuştur.

Osmanlı sultanlarına kök söktürdü

III. Mustafa, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerine rastlayan iktidarı boyunca Osmanlı ile iki kez boğaz boğaza geldi, güney sınırlarındaki bu görkemli imparatorluğun başını epeyce ağrıttı. Tahta çıkmasının üzerinden 6 yıl geçmişti ki III. Mustafa yönetimindeki Osmanlı'yla savaşan (1768-1774 Osmanlı-Rus

Savaşı) Katerina, I. Abdülhamit ile Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzaladı, Kırım bu antlaşma ile bağımsız oldu. Bununla birlikte, tüm Rus liderlerin yüreğindeki 'sıcak denizler' hevesi Katerina'nın da içini ısıtmış olacaktı ki Çariçe 1783'te Kırım'ı ele geçirdi. Bu durumu kabullenmeyen Osmanlılar, I. Abdülhamit liderliğinde tekrar Ruslarla savaşı (1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı) girdi. Lakin bu savaştan yüzünün akı ile çıkan Çariçe oldu. Osmanlılar III. Selim döneminde Katerina'yla imzaladıkları Yaş Antlaşması'yla Kırım'ı Ruslara bırakmak zorunda kaldılar. Yenilmez armada gibi görülen Osmanlı ordusu, Çariçe'nin orduları karşısında pes etmiş ve Osmanlı ilk kez Hristiyan bir güce toprak kaptırmıştı. Kırım'ı ele geçiren Ruslar, o tarihten itibaren burada kuracakları donanmayla Boğazlar'ı zorlayacak ve 19. yüzyıl boyunca Osmanlı'nın başını ağrıtmaya devam edeceklerdi.

1780'lere gelindiğinde Potemkin Rusya'daki en önemli adam, Rusların topraklarıysa, Baltıklardan Karadeniz'e kadar ulaşır olmuştu. Bu arada, tarihçilerin, Katerina ile Potemkin'in gizli bir törenle evlendikleri yönündeki iddialarını hatırlatmak isterim. Yine de böyle bir evliliğin gerçekleştiğini destekleyen kesin kanıtlara ulaşılmış değildir. Aşkları ise su götürmez bir gerçektir. Potemkin, son nefesine kadar Çariçe'ye bağlı kalmıştır.

Katerina, daha önce de belirttiğimiz gibi, Rusya'nın kapısını Fransız aydınlarına açmıştı. Voltaire, Diderot ve Baron von Grimm gibi isimlerle sık sık mektuplaşmış, Fransız sanatçı Etienne Falconet'e, Büyük Petro'nun büyük bir kayanın üstündeki bir ata oturmuş şekilde, görkemli bir heykelini yaptırmıştı. Bu heykeli bugün St. Petersburg'da görmek mümkün; üzerindeki "Petro Primo, Catherina Secunda" (*Birinci Petro, İkinci Katerina*) yazılı plakasıyla. Yeteri kadar açık bir mesaj değil mi?

Katerina 1783'te Prenses Dashkova'yı, Rus tarihinde ilk kez bir kadını, Rus Bilimler Akademisi'nin başına atadı. Çariçe aynı

zamanda Diderot'nun kütüphanesini ve ölümünün ardından da Voltaire'in kitaplarını ülkesine getirtti, imparatorluk kütüphanesindeki kitap sayısını birkaç yüzden 38 bine kadar çıkarmayı başardı!

Erkek delisi miydi?

Katerina ismi ne yazık ki Türkiye'de daha çok hayali 'Baltacı-Katerina' denklemi içerisinde hatırlansa da bu Katerina'nın, o 'Katerina' ile ilgisi yok! En azından numaraları farklı! Osmanlı Sadrazamı Baltacı Mehmet Paşa ile yakınlaşarak, karşılığında Kırım'ı kopardığı palavrası ile akıllara gelen Katerina, aynı isimli çarîçelerin I numaralı olanı. İkisinin arasında tam 45 yıl var. Bununla birlikte II. Katerina'nın da kadın-erkek ilişkilerinde ölçüyü kaçırdığı yönünde iddialar var. Kimi kaynaklara göre II. Katerina'nın hayatına giren erkeklerin sayısı 300'e ulaşmıştı! Kimilerine göreyse Çarîçe, aslında yalnız bir kadındı. Doğduğu topraklardan uzakta, bir başka ülkenin hükümdarı olarak zor bir görev üstlenmiş, içindeki özlemi ülkesi için çalışarak ve entelektüel bulduğu erkeklerle vakit geçirerek telafi etmeye çalışmıştı.

Tarihçiler, II. Katerina'nın erkeklerle olan ilişkilerindeki çalkantıları, babasına karşı duyduğu suçluluk duygusuyla da açıklamaya çalışırlar. Katerina, babasına rağmen dinini değiştirmiş, babası bu dünyadan kızına küs olarak göçüp gitmişti. Bu durumun Katerina'yı derinden sarstığı söylenegedir. Yine de son tahlilde, çalkantılı özel hayatı ve hayatına girdiği iddia edilen onlarca erkek bir kenara bırakılırsa, Orlov ve Potemkin'in, Çarîçe'nin yaşamındaki başlıca aktörler olduğunu söyleyebiliriz. Hiç şüphe yok ki, 'kadın' Katerina'nın yaşadıkları, 'Çarîçe' Katerina'nın başarılarını gölgelemeye yetmemiştir.

Katerina otuz dört yıllık iktidarının ardından, 17 Kasım 1796, sabah 10 civarında banyodan çıkarken felç geçirdi, kısa bir süre sonra da hayatını kaybetti. Ertesi gün İngiliz Büyükelçisi

Charles Whitworth, “*Dün gece... bu eşsiz prenses inanılmaz hükümranlığını sona erdirdi*” şeklinde bir rapor geçiyordu Londra’daki amirlerine. Bu arada kendisine ‘Büyük Katerina’ denilmesinin, ölümünden sonra olduğunu hatırlatmak isteriz. Kendisi sağken adının önünde bu tarz bir yüceltme sıfatı kullanılmasına itiraz etmiş, “*Yaptıklarımı bağımsız bir şekilde yargılama işini, gelecek kuşaklara bırakmak isterim*” demişti. Halkı ona bu sıfatı çok görmeyecekti, çünkü Rusya, Katerina’sına çok şey borçluydu.

NOTLAR

- Asıl adı Sophie Fredericke Auguste von Anhalt-Zerbst’ti.
- Dört yaşındayken Alman Hükümdarı I. Frederik’in huzuruna çıkarılmış, “*Eteklerine boyum yetişmiyor ki!*” diyerek, eteğini öpmeyi reddettiği imparatoru kızdırmıştı.
- On dört yaşındayken, I. Petro’nun torunu, Rus İmparatoru olacak 15 yaşındaki kuzeni Piyotr ile evlendi.
- Subay sevgilisinin bağlantıları ile darbe düzenleyerek kocasını devirdi ve çariçe oldu. 34 yıl iktidarda kaldı.
- Rusya’da hızlı bir reform süreci başlattı. Gelir toplama işini askerlerden alıp sivillere verdi. Hukuk reformu yaptı. Meclis kurdu. Ülkenin korkuyla yönetilen bir imparatorluk değil, temel yasalara sahip bir monarşi olması için çalıştı.
- Edebiyat, sanat ve mimaride ülkesini şaha kaldırdı.
- Düşmanı Osmanlı’yla girdiği savaşları kazandı; Rus ticaret gemileri Boğazlardan geçmeye başladı, Kırım’ı

Osmanlılardan aldı, Ruslar Karadeniz’de söz sahibi oldu.

- Çariçeliği döneminde Novorusya, Kırım, Ukrayna, Beyaz Rusya, Litvanya ve Kurşas’ı (Letonya) alarak, batısı ve güneyindeki 518 bin km²’lik bir alanı Rus topraklarına katmayı başardı.
- Avrupa’dan satın aldığı 250 tabloyu sergilemek üzere St. Petersburg’da inşa ettirdiği Hermitage Müzesi, kendisinden sonra gelen hükümdarların da katkılarıyla dünyanın en eski ve en büyük müzelerinden biri haline geldi.
- Çariçeliği sırasında evlilik yapmadı. Çok sayıda erkekle ilişki yaşadığı ve sevgililerini büyük malikânelerle ödüllendirdiği iddia edildi.

Florence Nightingale

(1820-1910)

Zengin bir ailenin kızı olarak doğdu. Kardeşlerinin gözü süste, eğlenmedeyken o okuyor, inceliyor ve insanlığa faydalı biri olmanın yollarını arıyordu. Arayışı, kendi ifadesiyle, Tanrı'nın ona yaptığı çağrıya uyarak, hemşirelik mesleğinin temellerini atacağı bir yaşam sürmeye karar vermesiyle sonuçlanacaktı. Kırım Savaşı esnasında sergilediğı insanüstü performansla önce İngiliz askerlerinin, ardından da tüm ulusun kahramanı oldu. Hiçbir zaman ön planda olmak istemedi. Sürekli çalıştı, hasta olup görme yeteneğini kaybettiğinde bile... Adı okullara verildi, hemşireliğin deniz feneri oldu. Mesleğini dünyanın en saygın uğraşlarından birine dönüştürdü. Yaşadığı dönemde şöhretiyle İngiltere Kraliçesi'ni bile gölgede bıraktı. Aslında rastladığınız her hemşirede biraz da onu görüyorsunuz. Onu, yani Florence Nightingale'i...

“Dini cemiyyet falan kurmak istemiyorum, aksine iyi para ödenen bir meslek dalı kurmak istiyorum. Ahlaken, ruhen, bedenlen hemşirelik mesleği için gerekli koşullara sahip, hangi sınıf ve mezhepten olursa olsun her kadına en iyi eğitimi vermek ilkem olmuştur... Hastalara yardım etmek isteyen kişi duygusal bir hayalperest değil, aksine zor işleri seven, sağlam biri olmalıdır.”

Florence Nightingale

Zengin, üst sınıfa mensup ve iyi ilişkilere sahip İngiliz ailesi *Nightingale*lerin kızı olarak, *Tuscany Grand Düklüğü* sınırları içindeki Florence kentinde doğdu. Küçük yaşta maneviyata yöneldi. Anne ve babasının bütün itirazlarına rağmen hemşire olmak istiyordu. Soyluluk ve hemşirelik!.. Bu da neydi Allah aşkına? Lakin hemşire olma isteğı, genç kızı avuçlarına almıştı bir kez. Belki de onun statüsündeki bir kadın için üstlendiğı görev, kendisine biçilen eş ve annelik rollerine karşı bir isyan niteliğı taşıyordu. O günlerde hemşirelik, fakir kadınların ve başka çaresi olmayanların tercihi olarak görölüyordu. Yine de Florence, annesinin bütün öfkesi ve engellemelerine rağmen hemşireliğe adım attı.

Aralık 1844'te, devlet yardımıyla yaşayan bir yoksulun, Londra'daki bir hastanede ölmesi toplumsal bir skandala yol açmış, ama aynı zamanda kahramanımızın ne kadar doğru bir yolda olduğunu göstermişti. Sağlık hizmetleri dökölüyordu. Nightingale, geliştirilmiş tıbbi imkânların ve hastane şartlarının iyileştirilmesinin önde gelen savunucusu oldu.

Florence, 1850'de Kaiserswerth-am-Rhein'deki *Lutheryan* topluluğunu ziyaret etti. Kilisede hayır işleriyle görevli kadınların, hastalıkları nasıl tedavi ettiklerini gözlemledi. Burada edindiğı tecrübeler Nightingale'in hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri olacaktı. Öğrendiklerini *Kilise Görevlisi Kadınlar İçin Tedavide Pratik Uygulamalar* isimli bir kitaba döktü. Hemşireliğin kitabını yazmaya kararlıydı...

Kırım Savaşı ve Üsküdar günleri

Florence Nightingale'in hemşirelikte çığır açacağı an, bütün dikkatlerin onun üzerinde toplanmasını sağlayan Kırım

Savaşı olmuştu. Mart 1854'te İngiltere ve Fransa, Rusya'ya savaş ilan etmiş, Eylül ayında müttefik birlikler Kırım'a çıkmıştı. Kan gövdeyi götürüyordu. *Times* gazetesinde, cephedeki İngiliz askeri hastanelerindeki yaralılarla ilgili dehşet verici haberler çıkıyordu. Savaş Bakanı Sidney Herbert, bu duruma *"Niçin şefkatli hemşirelerimiz yok?"* diyerek isyan edecek ve kendisine yazdığı bir mektupla, bu iş için en uygun ismi göreve çağıracaktı: Florence Nightangale'i.

Ekim 1854'te Nightingale ve kendisinin eğittiği 38 gönüllü hemşire İstanbul'daki İngiliz kampına gönderildi. Üsküdar'daki Selimiye kışlasına ulaşan Florence, durumu çok kötü olan yaralı askerlerle karşılaştı. Az sayıdaki sağlık personeli de yetkililerin ilgisizliği nedeniyle mağdurdur. İlaç kıtlığı vardı, hijyene dikkat edilmiyordu ve yaralılarda ölümcül enfeksiyonlar oluşuyordu. Hastaların gıda ihtiyacı tam anlamıyla karşılanamıyor, sağlık ekipmanı eksikliği hissediliyordu. Yine de o ne yapması gerektiğini biliyordu.

Arkadaşlarıyla birlikte öncelikle hastane ve ekipmanların baştanbaşa temizliğine, hasta bakımının yeniden organizasyonuna soyundu. Lakin Üsküdar'da bulunduğu sürece ölüm oranı düşmemiş, aksine artmaya başlamıştı. Üsküdar'da geçirdiği ilk kış boyunca 4 bin 77 asker savaş yarısından ziyade, tifo, tifüs, kolera ve dizanteri gibi hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirdi. Ve ilginçtir, Florence'in hastanesindeki ölüm oranı, doğudaki hastaneler içindeki en yüksek orandı! Hastanenin geçici barakalarındaki sağlık şartları, kalabalık hasta sayısı için son derece elverişsizdi. Eksik havalandırma sistemi her şeyi daha da kötüleştiriyordu. İngiliz hükümetinin büyük bir özveriyle geceli gündüzlü çalışan Florence'a destek ekibi göndermesiyle birlikte, ölüm oranları hızlı bir şekilde azalacaktı.

Mesleği uğruna ülkesinden binlerce kilometre uzaklara gitmekten çekinmedi.

Florence, bu yüksek orandaki ölümlerin yetersiz gıda ve ilaçlar ile az sayıdaki personelden kaynaklandığına inanıyordu. İngiltere'ye dönüşünden sonra da düşüncesi değışmedi ve orduya sunmak için, askerlerin çok kötü koşullarda yaşadıklarını kanıtlamaya yönelik ipuçları toplamaya başladı. Ama bulguları kendisini yalanlayacaktı. Zira ölümlerin çoğu, bizzat kendisinin sorumluluğunda olan 'sıhhi temizlik' şartlarından kaynaklanıyordu. Bu durum, Florence Nightingale efsanesine küçük çaplı bir darbe vursa da buradan elde ettiği acı tecrübeler, bundan sonraki kariyerini önemli ölçüde etkileyecekti. Mekân temizliğinden ziyade sıhhi temizliğe eğilen bu sağlık gönüllüsü kadın, barış zamanında askeri ölümleri azaltmada önemli rol oynayarak, hastanelerdeki sağlık koşullarının yeniden yapılandırılmasına dikkat çekecekti.

Lambalı Kadın efsanesi doğuyor

Kırım Savaşı'nın zor koşullarında gece gündüz demeden yaralılara baktığı için askerler Florence Nightingale'e 'Lambalı Kadın' ismini vermişlerdi. *The Times*'ta çıkan bir haberde, 'bakıcı melek' olarak nitelenen Nightingale'in silüetinin hiç abartı olmaksızın hastanenin bütün koridorlarında görüldüğü, bütün ihtiyaç sahiplerinin yüzlerine onu görünce gülümseme ve huzur yayıldığı yazıyordu. Bütün sağlık personeli akşam evine gittiğinde, o gecenin sessizliğinde elindeki lambayla dolaşıyor, ölüme direnmeye çalışan takatsiz hastalara tek başına güven veriyordu. Bu, İngiltere'nin en uzun soluklu efsanelerinden biri olacak ve tarihçi Raphael Samuel'in dediği gibi, İngiltere'nin kahramanlarından biri olacaktı.

*Elinde lambasıyla gece gündüz çalışan Nightingale'e hastalar
"Lambalı Kadın" diyorlardı.*

Kahraman eve dönüyor

BBC'ye göre, Florence Nightingale 1857'de İngiltere'ye bir kahraman olarak dönmüş ve neredeyse Kraliçe Victoria'dan daha meşhur olmuştu. Lakin aşırı çalışmanın bedeninde yarattığı tahribatla *Malta Humması* olarak da adlandırılan *brusella* hastalığının pençesine düşmüştü. Artık bakılması gereken kendisiydi. Yine de durmaya niyeti yoktu.

Yatağından kalkmaması yönündeki tavsiye ve kısıtlamalara rağmen Kraliçe Victoria'nın bir davetine karşılık verdi ve Ordu Sağlığı Kraliyet Komisyonu'nun yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynadı. Ancak, kadın olduğu için Komisyon'da resmi personel unvanını alamamıştı!

Sağlık turizmine ilk dikkat çeken o oldu

Florence Nightingale henüz Türkiye'deyken, onun adına bir yardım fonu açılmış ve toplanan yardımlarla hemşire eğitimini sağlamaya dönük yatırımlar yapılması kararı alınmıştı. Nightingale ayrıca 1856'da Türkiye'den yolladığı mektuplarla, bugün 'sağlık turizmi' adı verilen yeni bir konseptin öncüsü de oluyordu. Florence, Türkiye'deki kaplıcaları övdüğü mektuplarında hasta bakım yolları, perhiz bilgileri ve diğer önemli noktalarda hastalar için aydınlatıcı bilgiler veriyordu.

1859'da Nightingale fonunda 45 bin sterlinden fazla para birikmişti ve bu parayla St. Thomas Hastanesi bünyesinde *Nightingale Yetiştirme Okulu* kuruldu. (*Londra'daki bu hastanenin şimdiki adı Florence Nightingale Hemşire ve Ebelik Okuludur*)

Düşünceleriyle hemşireliği kurumsallaştırdı

Nightingale, *Hemşirelik Notları* isimli kitabını 1860'ta yayımladı. Hemşireliğe basit bir giriş niteliğindeki kitap, iyi bir tiraj yakaladı. Nightingale, bundan sonraki hayatını hemşirelik mesleğini geliştirmek, modern bir forma sokmak ve icra edenlere para ve saygınlık kazandıran bir mesleğe dönüştürmek için harcamak istiyordu. Hükümet ilaç sektörünün yeniden organize

edilmesinde de Nightingale'nin tavsiyelerine başvurdu.

Nightingale, düşünceleriyle Birleşik Devletler Sağlık Komisyonu'nun kurulmasına da ilham verdi. 1869'da Kadınlar Medikal Koleji'ni açtı, bir yıl sonra da 'Amerika'nın ilk eğitilmiş hemşiresi' Linda Richards'ı yetiştirdi. Çırağı Richards, ABD ve Japonya'ya giderek hemşireliğin büyük öncülerinden biri olacaktı.

Ve bir gün, bu kadar özverili ve yoğun çalışmanın faturasının kesildiği an gelecekti. Florence Nightingale, modern tıpta *kronik yorgunluk sendromu* olarak bilinen rahatsızlığa yakalanmıştı. Önce görme yetisini kaybetti; sonra da, 13 Ağustos 1910'da, doksan yaşındayken Park Lane South Sokağı'ndaki evinde, geride insanlığa hizmet idealiyle örülmüş çileli bir hayat bırakarak bu dünyadan göçtü.

Belki Nightingale'in görmeye ömrü yetmedi, ama hayatını adadığı hemşirelik, zamanla saygın bir meslek oldu. Peki, kazandıran bir meslek oldu mu? Kim bilir, belki de bunun için yeni bir Nightingale'in gelmesini bekleyeceğiz.

NOTLAR

- 7 Şubat 1837'de günlüğüne, "*Tanrı benimle konuştu ve beni hizmetine çağırdı*" yazmış, ömrünün sonlarına doğru yaptığı bir açıklamada da bu 'çağırıcı' tüm yaşamında dört kez duyduğunu iddia etmişti.
- Ölümünden üç yıl önce İngiliz Kralı'ndan *Britanya İmparatorluğu ve İnsanlık Yüksek Hizmet* madalyası alan ilk kadın olmuştu.
- Öldüğünde sadece Amerika'da Nightingale adını taşıyan binin üzerinde okul vardı.
- 1883'te, kendisine *Kraliyet Kızıl Haçı*'nı veren Kraliçe Victoria tarafından ödüllendirildi.

- 1907'de *Order of Merit* (İngiltere üstün hizmet madalyası) alan ilk kadın oldu.
- Kırım Savaşı sırasında, istatistiki analiz yöntemini ilk uygulayan kişi oldu.
- 2002'ye kadar İngiliz banknotları üzerinde portresi kullanılan ender insanlardan biriydi.
- Nightingale'in doğum günü her yıl *Uluslararası Hemşireler Günü* olarak kutlanıyor.
- Birleşmiş Milletler, ölümünden tam bir asır sonrasına denk gelen 2010'u *Dünya Hemşirelik Yılı*, doğumunun 200. yıldönümüne denk gelen 2011-2020'yi ise *Birleşmiş Milletler Sağlıklı Dünya Yılları* ilan etti.
- Hemşirelik mesleğini sekteye uğratacağı düşüncesiyle, kendisine yapılan tüm evlilik tekliflerini geri çevirmişti.

Harriet Beecher Stowe

(1811-1896)

Amerikalı dindar bir ailenin kızı olarak doğdu. Küçük yaştan itibaren Tanrı'yla arasında özel bir bağ kurdu. "İyi bir insan olup Tanrı'ya hizmet edecekti." Ama nasıl? Sadece iyi olmak yetmezdi, aynı zamanda başkaları için de bir şeyler yapmalıydı. Ve yaşadığı coğrafya, buna çok uygundu; kölelik sisteminin, ülkedeki siyahlara kan kusturduğu Amerika. Yazmayı seviyordu, yetenekliydi. O halde, kalemini bir silah gibi kullanıp, 'kötülüğe' karşı savaşabilirdi. "Gerçekten hüznü duyma kabiliyeti olan bir ruhun, iyiliğe de kabiliyeti vardır" diyerek, nesiller boyunca katlanan şöreti, kendi adını bile geçecek olan eserini kaleme aldı: 'Tom Amca'nın Kulübesi'. Kitleleri 'hüzünlendirip', kölelik karşısında 'iyilikten' yana tavır almaya zorlayan eseri, Amerika'da çığır açtı. Kölelik, büyük bir darbe alırken, bu edebiyat şövalyesi cesur kadının adı da tarihe geçiyordu: Harriet Beecher Stowe

“Kalemle, kılıcın yaptıklarından daha fazlasını yapabilirsiniz”

Harriet Beecher Stowe

ABD Başkanı Abraham Lincoln, kendisiyle karşılaştığında ona *“Demek bu büyük savaşı başlatan kitabı yazan küçük kadın sizsiniz”* demişti. Başkan’ın göndermede bulunduğu bu kitabın adı ‘Uncle Tom’s Cabin’di (Tom Amca’nın Kulübesi) ve Amerika’daki kölelik uygulamasına duyulan öfkeyi anlatıyor, bu sistemin hem beyazlar hem de siyahlar üzerindeki yıkıcı etkilerinden bahsediyordu.

Lincoln’ün ‘küçük kadın’ diye hitap ettiği bu kişi, Harriet Beecher Stowe’du. Dünya genelinde 3 milyondan fazla satan eseri, hemen hemen aynı sayıda tiyatro oyununa ve gösteriye konu olmuş, etkisini İngiltere’de bile hissettirmişti. Kölelikle ilgili eserleri Kuzey Amerika’da kölelik karşıtlarını harekete geçirmiş, köleliği savunan Amerika’nın Güney eyaletlerindeyse tepkiyle karşılanmıştı. Nihayetinde Amerika’nın Kuzey ve Güney eyaletleri arasında yaşanan iç savaşın ardından kölelik kaldırıldı. Yazdığı bu eserle, Amerika’da köleliğin kaldırılmasında etkili bir rol oynayan ve dünya genelinde kölelik sisteminin gündeme gelmesini sağlayan Harriet, tarihi değiştiren kadınlar arasına girmeyi en çok hak eden isimlerden biriydi.

Dindar ailenin dindar kızı

Harriet Beecher Stowe, 14 Haziran 1811’de Amerika’nın Connecticut eyaletindeki Litchfield kasabasında dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açtı. Harriet, eyalet kongresinin üyesi Lyman Beecher ile eşi Roxana Foote Beecher’in yedinci çocuğu ve dördüncü kızıydı. Babası Lyman Beecher ünlü ve etkili bir vaiz, teolog ve Amerikan İncil Topluluğu’nun (American Bible Society) kurucusuydu. Kölelik karşıtı faaliyetlerde de aktif rol oynuyordu. Annesi de oldukça inançlı bir kadındı. Tanrı’dan,

çocuklarının kalbine insanlara hizmet duygusunu yerleştirmesini istiyordu. Bu duası kabul edilecek, Beecher ailesinin bütün çocukları, hayatlarını Hristiyan inancının yayılmasına adayacaklardı.

Sıradan bir çocukluk süren Harriet'in yaşamındaki ilk değişiklik, 4 yaşında annesini kaybetmesi oldu. Bu tarihten sonra çocukların yetiştirilmesi konusunda babanın ağırlığı kendisini hissettirdi. Her ne kadar ailenin hem maddi olarak desteklenmesini hem de duygusal olarak ayakta kalmasını sağlamak zor olsa da baba Lyman bunu başardı.

Harriet'in kendi ifadesine göre babası, evlerini bir "moral cennetine" çevirmişti. Lyman Beecher, eşinin ölümünden birkaç yıl sonra yeniden evlendi; ancak Roxana'nın çocukları hiçbir zaman üvey annelerinin denetimine girmediler. Duygusal olarak ve eğitimleri konusunda babalarına bağlılıkları devam etti.

Harriet iyi bir eğitim aldı. Sekiz yaşındayken Litchfield'deki ünlü Miss Sarah Pierce Okulu'na yazıldı. On üç yaşına kadar eğitimini burada sürdürdü ve daha sonra kardeşi Catherine tarafından açılan Hartford Kız Akademisi'ne katılmak üzere evden ayrıldı. Burada Latince, İtalyanca ve Fransızca öğrendi. Biraz utangaç ve içine kapanıktı; ama yazmayı ve okumayı seviyordu.

On üç yaşında tatil için eve geldiği bir gün, babasının yaptığı dini bir sohbetin ardından hayatını Hz. İsa'ya adamaya karar verdi. Bu karar, Harriet'in hayatının geri kalanı şekillendirecekti.

Yazarlık, evlilik ve bir kez daha yazarlık

1833 Ağustos'unda 'Western Monthly Magazine' adlı bir dergide bir öykü yarışmasının ilanını gördü. Yazar olmayı hayal eden Harriet, kısa bir öyküsünü yarışmaya yolladı ve birinci oldu. Öyküsü 1834 Nisan'ında basıldı. Aslında Harriet, bu başarıdan sonra yürekenip, yeteneğine güvenerek yazmayı meslek haline dönüştürebilirdi. Ancak 1836 Ocak'ında 25 yaşındayken,

kendisinden 9 yaş büyük, kölelik karşıtı bir profesör ve aynı zamanda rahip olan Calvin Stowe ile evlendi. Yazarlık kariyeri biraz bekleyecekti. Yedi çocukları oldu. Harriet en büyük önceliği, çocuklarını sevgiyle büyüttüğü bir yuva kurmaya vermişti. Çocuk büyütmeyi kutsal bir fedakârlık ve Tanrı'ya hizmet olarak görüyordu.

Calvin ve Harriet'in mutlu bir evlilikleri vardı; zor zamanlarında birbirlerine destek olmayı bilmişlerdi. Hayatları boyunca birçok zorlukla karşılaştılar; çocuklarından birini daha küçükken kaybettiler. Maddi krizler de cabasıydı. Her şeye karşın, birbirlerine olan saygılarını daima korudular. Öyle ki Harriet, kocası için *"Eğer sen benim çok sevdiğim kocam olmasaydın, sana kesinlikle âşık olurdum!"* diyordu. Ancak Calvin evi geçindirmekte zorlanmaya başlamıştı. Bu yüzden Harriet, aileye maddi destek sağlamak için dini dergilere ve gazetelere, ev hayatıyla ilgili hikâyeler yazmaya başladı. Yazmaktan kazandığı parayla, ev işleri ve çocuklarını büyütme görevini paylaşabileceği yardımcıları tuttu. Bu esnada Calvin, eşinin yazarlık gayretini teşvik ediyor, Amerika ve İngiltere'de Harriet'in edebiyat ajansı gibi çalışıyordu. Ohio'da yaşadıkları sırada evleri, kaçak kölelerin Kanada'ya giderken uğradıkları birçok 'istasyon'dan biriydi.

Amerika'yı sarsan kitap...

1850'de nüfusu 23 milyon olan Amerika'da 3.2 milyon zenci köle bulunuyordu. Kölelik, Amerikan tarihinin en netameli ve tartışmalı konulardan biriydi. 1840'lı yıllardan itibaren köleliğin kaldırılmasını savunan hareket genişlemiş ve aralarında gazete editörleri, öğretmenler, papazlar ve yazarların bulunduğu pek çok kesim köleliğin kaldırılmasına destek vermeye başlamıştı. Bu insanlara göre hiçbir şey köleliği haklı kılamazdı. İşte bu ortamda Harriet, ünlü eseri *'Tom Amca'nın Kulübesi'*ni yazdı. Bu kitap Amerika'yı sarsacaktı...

Harriet, kitabında beyaz efendilerin kölelerine iyi ve

hoşgörülü davrandığı şeklindeki efsaneyi paramparça ediyordu. Ona göre her 'iyi kalpli' köle sahibi, paraya ihtiyacı olduğunda kölelerini satıyor ve onları ailelerinden ayırıyordu. Kölelik sisteminin merkezi konumunda olan Ohio'da ve komşu eyalet Kentucky'de yaşadığı için, kölelik sistemini çok yakından görme imkânı bulmuş olan Harriet, kitabında kendi deneyimlerini de dile getirmişti.

Harriet'in hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri de 1850'de yaşandı. O yıl Amerika'da, kaçan köleleri gittikleri yerlere kadar izleyip geri getirme hakkı ile Güneylileri imtiyazlı kılan; Kuzeylileri ise, kaçmış köleleri eski sahiplerine geri yollamakla yükümlü hale getiren ve aksi takdirde cezalandırılmalarını öngören *Kaçak Köle Yasası* yürürlüğe girmişti. Bu yasa, kölelik karşıtlarının bardağını taşıran son damla idi.

Bütün bunlar üzerine Harriet'in kalemine sarılmasında erkek kardeşinin eşinin kendisine yazdığı mektup çok etkili olmuştu. Kardeşinin eşi kendisine "*Kalemimi senin gibi kullanabilseydim, köleliğin ne denli utanç verici bir şey olduğunu tüm ulusun anlayabilmesi için bir şeyler yazardım*" diye sesleniyordu. Bu çağrı karşılıksız kalmayacaktı. Harriet, en güçlü silahını, kalemini kullanmaya karar verdi.

Kölelik sisteminin yüzünde, bir tokat gibi patlayacak eserini yazmaya başladığında, en küçük çocuğu Charles Edward, henüz süt emiyor ve geceleri yanında yatıyordu. Bu yüzden gündelik ev işlerini yaparken kurguladığı eserini, geceleri yazıya aktarıyordu. Harriet, 25 yıl sonra en küçük oğluna yazdığı bir mektupta söz konusu eseri yazma sürecinden şu şekilde bahsediyordu: "*Halkımız tarafından kölelere reva görülen haksızlık ve vahşet karşısında üzüntüden neredeyse kalbim parçalanıyordu. Bazı geceler sen yanımda uyurken çocukları ellerinden alınan zavallı köle anneleri düşündüğümde ateş gibi yaşlar akardı gözümden.*"

1851 ilkbaharında öyküsünün ilk bölümünü bitirmiş ve

Washington'da yayınlanan, dönemin kölelik karşıtı gazetelerinden *National Era*'ya yollamıştı. Öyküsü üç ay boyunca tefrika edilecekti. Harriet, romanı kitap olarak piyasaya çıksa bile, bunun kendisine ün ve para kazandıracağına inanmıyordu. Zaten Boston'daki büyük bir yayınevi de Güney'deki satışlarını düşürebileceği korkusuyla Harriet'in kitap taslağını geri çevirmişti. Dergide dizi olarak yayınlanmasıyla yetinecekti ki, en sonunda böyle bir riske girebilecek genç bir yayıncı buldu. Ancak 'köleliğe karşı savaş', kölelikten nefret eden Kuzey'de bile pek tutulan bir konu değildi. Tüm bunlara karşın *Tom Amca'nın Kulübesi*, 1852'de raflardaki yerini aldı. Ve...

Kısa zamanda 3 milyon sattı

Kitap piyasaya çıktığının ilk gününde 3 bin adet sattı. Tiraj birinci yılın sonunda 300 bine; ve devamında dünya genelinde 3 milyona ulaştı. Kitap, Kuzey'de hayranlık uyandırırken, Güney'de öfkeye yol açmıştı. 1853 yılı Ocak ayında *Tom Amca'nın Kulübesi* Amerika'da 200 bin baskıya ulaşmış, Almanca ve Fransızcaya çevrilmişti. 1854'e gelindiğinde eser 60 dile çevrilmiş; 'kölelik', yalnız Amerika'nın değil, artık tüm dünyanın en güncel meselelerinden biri haline gelmişti.

Harriet, *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni, Kaçak Köle Yasası çıktıktan sonra yazmıştı ve kitap, Amerikan edebiyat tarihinde, kahramanı zenci olan ilk eserdi! Harriet, kitabında köleliliği yerden yere vururken, kölelikten yararlanan veya ona müsamaha gösteren beyazların, zamanla ahlaki değerlerini nasıl yitirdiklerini gösteriyordu. Köleliğe bağlılıklarını sona erdirmek için, beyaz Amerikalı dostlarının (özellikle de Kuzeylilerin) vicdanlarına sesleniyor; kaçan köleleri iade etmemeleri ve onlara saygılı davranmaları çağrısında bulunuyordu.

Kitabın yayınlanmasıyla birlikte, kölelik taraftarları da karşı saldırıya geçti. Kitapta anlatılanların hayal ürünü olduğunu öne sürüyorlardı. Bu saçmalıklar, Harriet'ı çok sinirlendirmişti,

iddialarını ispatlamak için *Tom Amca'nın Kulübesi'nin Anahtarı* isimli başka bir kitap daha yazdı. Kitabını oluştururken temel aldığı gerçek olayları ve belgeleri ortaya koydu. Derlediği birçok belgenin arasında, kölelik yanlısı Güney gazetelerinden *Nashville Gazette*'nin 22 Ekim 1852 tarihli nüshasında çıkan şu ilan da vardı: *"Satılık: 10 yaşından 18'ine kadar iyi gelişmiş kızlar, 24 yaşında bir kadın ve çok şirin 3 çocuklu, 25 yaşında, çok işe yarar bir kadın. Müracaat: Williams Glower."*

Harriet, *Tom Amca'nın Kulübesi*'nden sonra, 1856'da kölelik karşıtı ikinci önemli eseri *Dred*'i yazdı ve kısa sürede Amerika'nın en çok kazanan ve en ünlü yazarlarından biri oldu. Yıkılmaz denilen kölelik sisteminin surlarında kalemiyle devasa bir gedik açmış, milyonların zihnine *"Kölelik insan onuruna aykırı bir şeydir ve ortadan kaldırılmalıdır"* düşüncesini yerleştirmişti. Bu asil ve cesur çabası karşılıksız kalmayacaktı.

'Tom Amca' kölelik sisteminin temellerini sarstı

Amerika'da 1854'te köleliğe karşı hareketin temelleri atıldı ve Cumhuriyetçi Parti kuruldu. 1860'ta, kölelik karşıtı Cumhuriyetçi Başkan Abraham Lincoln döneminde çıkan iç savaş, Kuzey eyaletlerinin zaferi ile sonuçlandı ve kölelik resmen kaldırıldı.

Harriet, savaştan sonra Lincoln ile bir araya gelmişti. Başkan, bu kalem savaşçısını, *"Demek o büyük savaşı başlatan kitabı yazan küçük kadın sizsiniz"* diyerek selamlayacaktı.

İç savaşın bitiminden sonra Stowe ailesi, Florida'ya taşındı. Harriet burada kadınların oy verme hakkını savunanlar arasına katıldı ve 'Heart and Home' adlı dergide tüm mesleklerin kadınlara açılmasını isteyen başyazılar yazdı. Kadınların *"Tanrı'nın ve doğanın onlara verdiği her türlü yetenekten faydalanması gerektiğine"* inanıyordu.

Harriet B. Stowe, tarihi değiştirmek için en güçlü silahını, kalemini kullandı.

Harriet, Florida'da fazla kalmadı ve hayatının geri kalanını geçirmek üzere Connecticut Hartford'a geri döndü. Burada kadınları ön plana çıkardığı 'Kutsal Tarihte Kadın' (*Woman in Sacred History*) adlı eserini yazdı. 1896'da 85 yaşında öldü ve Massachusetts eyaletinin Andover kentindeki Phillips Akademisi'nin bahçesine gömüldü. Örnek bir hayat sürmüş, tarihe geçen özdeyişinde de belirttiği gibi, kalemiyle, birçoklarının kılıçla yaptıklarından daha fazlasını yapmıştı...

NOTLAR

- Gerçekçi bir yazardı. Birçok olayı ve kişiyi, gerçekçi ifadelerle detaylı bir biçimde tarif ediyordu. Aralarında Sarah Orne Jewett ve Mary Eleanor Wilkins Freeman gibi isimlerin bulunduğu pek çok yazarı etkiledi.
- Otuzdan fazla kitap yazdı. Ancak hiçbirisi *Tom Amca'nın Kulübesi*'nin başarısını yakalayamadı.
- İlk eseri çocuklara dönük bir coğrafya kitabıydı. Ancak bunu kardeşinin adıyla yayınlamıştı.
- Diğer eserlerine bakıldığında ve üslup açısından değerlendirildiğinde, Harriet'in kölelik karşıtı eserleri önemini kısmen kaybeder. Çok farklı türde metinleri olan Harriet, çocuk kitaplarının yanı sıra hikâye, roman ve biyografi alanında da eserler kaleme almıştır. Bazıları Harriet'in en iyi eserlerinin New England'daki hayatı anlattığı 'The Ministers Wooing' ve 'Old Town Folks' olduğunu düşünür. Bu eserlerinde, dönemin yaşam biçimini çok detaylı bir şekilde ele almıştır. Sosyal hayata yönelik tarifleri,

özellikle de eserlerinde yer verdiği küçük karakterler, diğerkültürlerle iletişim kurabilme yeteneğini göstermektedir.

- Yazarlığı, İngiliz hikâyeci George Eliot'a yazdığı bir mektupta şu şekilde tanımlıyordu: *“Kitap, karanlığa uzatılan ve başka bir eli tutabileceğı umulan bir el gibidir.”*

Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluğun Sembol İsmi

Kraliçe Victoria

(1819 – 1901)

Alman asıllıydı, İngiltere'nin en uzun süre tahtta oturan kraliçesi oldu! Başında bulunduğu imparatorluğın sınırları dünyanın neredeyse dörtte birini kaplıyor, toprakları üzerinde güneş batmıyordu. İngiltere'yi dünya devi yapan Sanayi Devrimi onun döneminde yaşandı; ülkenin bugünkü siyasi yapısını oluşturan devasa adımlar atıldı. Aynı zamanda büyük bir âşıktı! Kocasını öldürdü, bir daha halkın içine çıkmadı, hep siyah giydi. Ömrünü diğer büyük aşkına; imparatorluğuna adadı. Kanı halen Avrupa'nın değişik monarşilerinin üyelerinin damarlarında akmaya devam eden bu kadın, çağına adını veren Victoria idi...

“Yenilgi ihtimalleriyle ilgilenmiyoruz.

Bizim için öyle bir şey söz konusu değil.”

Victoria

Büyük Britanya ve İrlanda'dan oluşan Birleşik Krallığı 1837– 1901 yılları arasında yöneten Kraliçe I. Victoria, İngiltere tarihinin en uzun süre tahtta kalan ismiydi. 63 yıl yedi ay yönettiğı Birleşik Krallık'ta, bu dönemin Victoria Çağı (*Victorian Age*) olarak anılmasını sağlayacak kadar etkili bir idare ortaya koymuştu.

Tahta çıktığı dönemde Birleşik Krallık'ta anayasal monarşi düzeni çoktan kurulmuş ve Kral ile Kraliçe'nin siyasi güçleri kısıtlanmış olmasına rağmen, Victoria dönemin en önemli sembol ismi olacaktı. Victoria Çağı'nda, Sanayi Devrimi zirve noktasını yakaladı. İngiliz İmparatorluğu da tarihinin en geniş topraklarına ulaştı ve dünyanın en büyük küresel gücü haline geldi.

Victoria çocuklarını ve torunlarını Avrupa'nın soylu ailelerinden kişilerle evlendirdi. Bu şekilde Avrupa'yı birbirine bağlayarak, bazılarınca bugün artık fiili olarak kabul edilen 'Avrupa Devleti'nin temellerini attı ve 'Avrupa'nın büyükannesi' lakabını aldı. Günümüzde halen birçok Avrupa monarşisi, Kraliçe Victoria'nın soyundan gelen kişiler tarafından yönetilmektedir.

Victoria 24 Mayıs 1819'da Londra'daki Kensington Sarayı'nda doğduğunda, tahtla arasında, babasının yanı sıra üç büyük kardeşi de vardı. Victoria'nın vaftiz babası Rusya İmparatoru I. Alexander, vaftiz annesiye Kraliyet Prensesi ve Saxe-Coburg-Saalfeld Dowager Düşesi Prenses Charlotte idi. Vaftiz babasının onuruna Alexandria Victoria ismini almasına rağmen aile içinde kendisine hep Drina diye hitap ediliyordu.

Ancak isminin Alexandria olması, aile içinde sorunlara sebep olmuştu. Amcası ve gelecekte İngiltere Kralı olacak olan IV. Edward, isminin Elizabeth olmasını istemiş ve Victoria isminin o

güne dek İngiltere’de kullanılmadığını öne sürmüştü. Ancak itirazları boşa çıktı: Victoria, Victoria olarak kalacaktı.

Kraliçe Victoria, düğününde beyaz gelinlik giyen ilk kadındı.

Küçük yaşta İngilizce, Almanca, İtalyanca, Yunanca ve Fransızca öğrendi. Aritmetik, tarih ve müzik dersleri alan Victoria, amcası Kral IV. Edward'ın vefat olabilecek bir çocuğu olmadığı için, vefat prenses olarak tahta en yakın kişi konumuna gelmişti. Victoria, 1836 yılında 17 yaşındayken ileride kocası olacak olan Saxe-Coburg ve Gotha Prensi Albert ile tanıştı. Prens Albert, Victoria'nın kuzeniydi. Albert'in babası, Victoria'nın dayısıydı. Bir kraliyet mensubu olarak evlilik teklifinin Victoria'dan gelmesi gerekiyordu ve ikili 1840'ta evlendi.

Art Arda Gelen Ölümler ve Tahta Geçiş

Victoria, 24 Mayıs 1837'de 18 yaşına basmıştı. Yaklaşık bir ay sonra bir gece annesi onu uyandırdı ve 71 yaşındaki amcası Kral IV. Edward'ın kalp krizinden öldüğünü haber verdi. Victoria, bu olayı günlüğünde şöyle anlatacak: *"Sabah altı gibi annem beni uyandırdı. Lord Conyngham ve Canterbury Başpiskoposu'nun burada olduğunu ve beni görmek istediklerini söyledi. Yataktan çıktım ve üzerimde gecelik olduğu halde oturma odasına geçtim. Lord Conyngham, amcamın gece saat 02:15'te öldüğünü ve benim artık Kraliçe olduğumu söyledi."*

Kocası ölünce hayata küstü

Kocası Prens Albert'in, Windsor Kalesi'ndeki kötü koşullardan dolayı yakalandığı tifodan ölmesi, Kraliçe'yi adeta yıktı ve Victoria yaşamının geri kalanını siyahlar içinde yas tutarak geçirdi. Halk önüne fazla çıkmamaya çalıştı. Böylelikle 'Windsor Dulu' olarak da anılmaya başlanmıştı. Hayatının geri kalanında kraliçeliğin gerektirdiği görevleri yerine getirmek haricinde, İskoçya'daki Balmoral Kalesi, Wight adasındaki Osborne Evi ve Windsor Kalesi gibi yerlerde münzevi bir hayat yaşamayı tercih edecekti.

Kraliçe, 1901 yılı Noel'ini Osborne Evi'nde geçirdi. 22 Ocak

1901'de burada beyin kanamasından yaşamını yitirdi. Cesedine beyaz bir elbise giydirildi ve gelinlik duvağı takıldı. Kocasını Prens Albert'in yanına, Windsor Parkı'na defnedildi. Kraliçe 'siyah' cenaze törenlerini sevmediği için Londra mor ve beyaz renklerle donatılmıştı.

Öte yandan dünyaya küstüğü bu dönemde Kraliçe Victoria ile İskoçyalı uşağı John Brown arasında duygusal bir ilişki yaşandığı, hatta ikilinin gizlice evlendiği iddiaları ortaya atılmıştı. Bu dedikodular, kendisine takılan onlarca lakaba, 'Bayan Brown'ın da eklenmesine sebep olmuştu. İddialar saray tarafından yalanlansa da, vasiyeti üzerine tabutuna iki şey koyulmuştu: Bir tarafına Albert'in geceliği, diğer tarafınaysa Brown'un resmi. Sol avucundaysa Brown'un bir tutam saçı vardı...

Adını verdiği çağda neler oldu?

Victoria dönemi İngiltere'yi tarihinin en yüksek noktasına taşıyarak dünya gücü yapan bir dizi değişim ve gelişmelere sahne oldu. Sözelimi tahta çıktığında nüfusu 2 milyon olan Londra, öldüğünde 6.5 milyonluk bir dünya şehriydi. Ülke tarım toplumundan sanayi toplumuna geçti. Bunda tabii ki buharın bir güç olarak sanayinin hizmetine koşulması ve sanayi devriminin Victoria dönemine denk gelmesi de büyük rol oynamıştı. Makineleşmenin sanayiye patlatması, ülkeye büyük bir zenginlik ve bunun yanı sıra sosyal ve ekonomik sorunlar da getirmemiş değildi.

İlk Victoria Dönemi olarak da isimlendirilen 1838-1848 yılları, aynı zamanda İngiltere'deki ilk demiryolunun açılışına ve parlamenter sistemin elden geçirilmesine tanıklık etti. 1832'de çıkartılan Reform Tasarısı'yla orta sınıfa mensup erkeklere oy kullanma hakkı tanındı ve böylelikle ülkedeki temsil sistemi daha adil bir tabana oturdu.

Sorunlar da yok değildi. Sanayileşmenin peşi sıra gelen sosyal ve ekonomik sorunlardan dolayı Victoria'nın ilk dönemini

işsizlik, fakirlik ve ayaklanmalarla örölü ‘Sorunlar Çağı’ olarak isimlendirenler de olmuştu. Buna karşın *Orta Victoria Dönemi* olarak da bilinen 1848–1870 dönemi, her ne kadar sorunsuz geçmese de zenginlik, iyimserlik ve istikrar dönemi olmuştu. Özellikle bu dönemde insana, ekonomiye ve teknolojiye yapılan yatırım, İngiliz İmparatorluğu’nu yaratacaktı.

64 yıl boyunca tahtta kaldı.

Bu dönemde imparatorluğun genişlemesi ahlaki bir sorumluluk olarak görüldüğü için, misyonerlik faaliyetleri had safhaya çıkmıştı. Bununla birlikte aynı dönemde, dinin nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik tartışmalar da almış yürümüştü. İngiliz Kilisesi, dini ritüellerin doğası hakkında çatışan görüşlere sahip üç farklı kola bölünmüş; felsefi alandan dine yönelik mantıkçı saldırılar başgöstermiş; dönemin biyoloji ve jeoloji paradigmaları dini inançları, insanın yaradılışıyla ilgili yerleşik inançları ve İncil'i çürütmeye kalkışmıştı.

Victoria Çağı'nın son dönemi olan 1870-1901 ise, imparatorluk olmanın faturasının çıkarıldığı bir zaman dilimiydi. Bu dönemde İngiltere, askeri ve ekonomik üstünlüğü ile ilişkili tehditlerle karşı karşıya kalmıştı. Karl Marx ve Friedrich Engels gibi düşünürlerin devrimci teorilerinden beslenen birçok sosyalist akım ivme kazanmıştı. Yine bu dönemde edebiyatta melankoli ve estetikçilik zirveye çıkmış, modernist yaklaşımlar da filizlenmeye başlamıştı.

Kadın hakları geliştirdi ama...

Victoria'nın uzun süreli hükümdarlığı, aynı zamanda ülkedeki kadınların yaşam şartlarındaki gelişmelere de tanıklık edecekti. Kadınlarla erkekler arasındaki dengesizlikler, 'Kadın Sorunu' (*The Woman Question*) başlığı altında toplanan tartışmaları besledi ve kadınlar kademeli olarak önemli haklar kazandı. Her ne kadar başlangıçta seçme ve seçilme hakkından mahrum olsalar da, zamanla küçük çocuklarının velayetlerini alma, evlilikte edinilen malları üzerlerine alma gibi haklar edindiler, dönemin sonlarına doğru da yüksek tahsil yapabilmek şansına kavuştular.

Victoria Çağı, sadece parlıtılarla anılması gereken bir zaman dilimi olmadı tabii ki. Sanayileşmenin sonucu olarak kadınların

büyük oranlarda iş gücüne katılması, ağır ve ucuza çalışma şartları ve bunun getirdiği sıkıntılar ülkede kadın istismarını patlama noktasına getirmişti.

Yine bu dönemde okur yazarlık oranı süratle artmış, edebi eserler, sanayinin de gelişmesiyle daha ucuza mal edilmeye başlanmıştı. Süreli yayınlardaki patlama, romanların popülerleşmesi, şiirdeki gelişmeler de yine bu döneme has özelliklerdi. Dönem boyunca popüler olan tiyatro, George Bernard Shaw ve Oscar Wilde gibi güçlü isimlerin, daha çok Victoria iktidarının yalanlarını ve ikiyüzlü politikalarını hicveden komik eserleriyle zirve noktasına ulaşmıştı.

Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk

İngiltere, Victoria döneminde sadece bir ada toplumu olarak kalmamıştı haliyle. Daha çok küresel bir imparatorluğun merkezi olarak, birçok kültürle etkileşimin odak noktası olma görevi görmüştü. Her ne kadar bu etkileşim genellikle tek taraflı olsa da!

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, neredeyse yerkürenin dörtte biri İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçasıydı ve Londra'daki yönetim, 400 milyon kişiye hükmediyordu!

1901'e gelindiğinde İngiltere'nin doğrudan ya da dolaylı sömürgelerini şu şekilde sıralamak mümkündü: Avustralya, İngiliz Guyanası (günümüzde Guyana), Brunei, Kanada, Kıbrıs, Mısır, Gambia, Gana, Hong Kong, İngiliz Hindi (günümüz Bangladeş, Hindistan, Myanmar, Pakistan ve Sri Lanka'sı), İrlanda, Kenya, Malawi, Malezya, Malta, Mauritius, Yeni Zelanda, Nijerya, Sierra Leone, Singapur, Somali, Güney Afrika, Sudan, Rodezya (Zimbabve) ve Trinidad Tobago!

Kraliçe Victoria'nın 'üzerinde güneş batmayan imparatorluğu' geniş sınırlara yayılmıştı ve bünyesinde farklı yönetim şekilleri hüküm sürüyordu. Sözgelimi doğrudan Londra'dan yönetilen Jamaika gibi kolonilerin yanı sıra, kısmen

İngiltere'ye bağlı olan Uganda gibi sömürgeler de vardı. Hindistan 1857'den sonra doğrudan Londra'dan yönetilmeye başlanmış ve 1877'de Victoria, Hindistan İmparatoriçesi unvanını taşımaya başlamıştı. Kanada ve Avustralya gibi, Avrupalı nüfus barındıran kolonilerse, kademeli olarak kendi kendilerini yöneten hükümetlere kavuşmuş ve yüzyılın sonlarına doğru İngiliz İmparatorluğu projesinin eşit ortakları olarak kabul edilmeye başlanmışlardı. İlginçtir (ve aynı zamanda acıklıdır da) yerli nüfusu baskın olan Sierra Leone ve Trinidad Tobago gibi koloniler bağımsızlıklarını 20. yüzyıla kadar kazanamayacaktı. Victoria dönemi aynı zamanda emperyalizm ve sömürgecilikle ilgili tartışmaların da başladığı bir zaman dilimiydi.

Yeni Emperyalizm tartışmaları başlıyor

İngilizlerin ünlü devlet adamı Joseph Chamberlain'ın 'The True Conception of Empire' (*İmparatorluğun Gerçek Algılanışı*) isimli eserinde belirttiği gibi, İngiltere'nin Amerika kıtasındaki kolonilerini kaybetmiş olması, İngilizlerin imparatorluk inşa iştahını kesmişti. Buna karşın bir süre sonra proje, Hindistan alt kıtasını da imparatorluk sınırları içine alacak şekilde gelişmeye devam etti. Özellikle 1870-1900 arasındaki hızlı gelişim, imparatorluk inşa sürecine yeni bir yaklaşım tarzı doğurmuş ve böylelikle 'Yeni Emperyalizm' (*New Imperialism*) olarak bilinen ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam edecek olan bir süreç çıkmıştı ortaya.

Bu zaman diliminde İngiltere, Avrupalı rakiplerine karşı, özellikle Afrika'da olmak üzere, yeni topraklar edinmek için sıkı bir rekabete girişti. Yeni Emperyalizm döneminde, fiziki sömürgelerden ziyade, özellikle ekonomik olarak göbekten İngiltere'ye bağlı sanal sömürgeler ağırlık kazanacaktı. Yine bu dönem, klasik sömürgecilikle yeni emperyalizm arasındaki farklara yönelik sert ideolojik tartışmalara da beşiklik etti. Aralarında İngilizlerin de bulunduğu entelektüellerin

sömürgecilik ve emperyalizme dönük ağır eleştirileri, 'beyaz adamın üstünlüğü' iddialarının da ortaya çıkmasına neden olacaktı. Özellikle Victoria döneminin önde gelen isimleri, imparatorluğun sınırlarını genişletmesine medenileştirici bir kılıf bularak, yapılanları ahlaki ve ırki üstünlükle açıklama ve savunma yolunu seçmişti.

Victoria Çağı'nın bilim adamları da bu yöndeki iddialara bilimsel kılıf giydirme misyonunu üstlenmişti. Onlara göre Avrupalı olmayanlar, biyolojik ve kültürel açıdan yeteri kadar gelişmemişlerdi ve bundan dolayı kendilerini idare etme ve topraklarını geliştirme hususunda yardıma ihtiyaçları vardı! Öyle ki,

W. Winwood Reade ve Richard Marsh gibi, dönemin önemli yazarları, sömürgelerde yaşayan bu 'yarı gelişmiş insancıkları', 'korkulması gereken yamyamlar', 'canavarlar' ya da 'insan benzeri' varlıklar olarak niteleyecek kadar ileri gitmişlerdi. Tüm bu sömürgeleştirme süreci ve onu haklı çıkarmaya yönelik girişimler, ünlü yazar Rudyard Kipling'in 'The White Man's Burden' (*Beyaz Adamın Yüğü*) başlıklı şiiriyle ete kemiğe bürünmüş, sömürgeleştirmenin medeniyet götürmekle eşdeğer ve diğerlerini 'adam etmenin', beyaz Batılıların sırtındaki ahlaki bir yük olduğuna inanılmaya başlanmıştı.

Uzun süren iktidarı boyunca monarşinin meşrutî boyut kazanması yönünde ciddi adımlar atıldı.

Son anına dek imparatorluğu için çalıştı

Toparlamak gerekirse, Victoria'nın uzun soluklu yönetiminde iktidar, kademe kademe seçkinlerden seçilmişlere aktarıldı. Birbiri ardına yapılan, 1867 tarihli 'İkinci Reform Düzenlemesi' (*Second Reform Act*), 1872'de hayata geçirilen gizli oy uygulaması ve 1884'te yürürlüğe giren yılda 10 pounddan fazla geliri ya da mal varlığı olanlara oy kullanma zorunluluğu getiren 'Temsil Düzenlemesi' (*Representation of the Peoples Act*) gibi kanuni düzenlemeler, seçme ve seçilmeye dayanan sistemin ekonomik ve sosyal temellerini attı. Sonuç olarak siyasi partilerin de üzerinde olan anayasal monarşi fikri, yine Victoria döneminin ürünüydü. *(Buna karşın Victoria, olan biteni uzaktan seyretmedi ve yeri geldiğinde kendi görüşlerini zorla da olsa siyasilere dikte ettirmekten geri durmadı!)*

İkinci Reform Düzenlemesi'nin ardından ortaya çıkan iki partili (Liberal ve Muhafazakâr) sistem, kraliçenin manevra alanını azalttı ve böylece başbakanın seçilmesindeki sınırsız müdahale özgürlüğüne set çekildi. Bununla birlikte, kendisi de imparatorluk fikrinin büyük savunucusu olan kraliçe, iktidarı boyunca, kendi frekansında olan Benjamin Disraeli gibi başbakanlarla çalışmaktan zevk aldı.

İlerlemiş yaşına rağmen son ana kadar görevinin gereklerini yerine getirmeye çalıştı, resmi ziyaretlerden geri durmadı. Güney Afrika'daki Boer Savaşı (*Güney Afrika'ya hâkim olmak için Hollandalı kolonicilerle yapıldı*) iktidarının son yıllarında ağzının tadını kaçırsa da kraliçe, yarım asır önce gerçekleşen Kırım Savaşı'nda olduğu gibi, burada da cepheyi ve askeri hastaneleri ziyaret etti ve tarihe geçen şu sözleri sarf etti: *"Yenilgi ihtimalleriyle ilgilenmiyoruz. Bizim için öyle bir şey söz konusu değil."*

NOTLAR

- On sekizinde tahta çıktı. 63 yıl 7 ay İngiltere'nin başında kalarak bir rekor kırdı.
- Alman kökenliydi ve ana dili Almancaydı. Bunun yanı sıra İngilizce, Fransızca ve Hintçe konuşabiliyordu.
- Uzun süren iktidarı döneminde İngiltere, sanayi devrimini yaşadı, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçti, en geniş sınırlarına ulaşarak 'Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk' oldu.
- Üç ayrı suikast girişiminden yara almadan kurtuldu. Saldırıların artması üzerine İhanet Yasası çıkarıldı.
- İrlanda'da patlak veren patates kanseri hastalığı sonucu ortaya çıkan kıtlık 4 yıl içinde 1 milyon kişinin canına mal olmuş, Osmanlı İmparatoru Abdülmecid, İrlanda'ya 10 bin pound yardım göndermek isteyince Victoria bu yardımı reddetmişti. Çünkü kendisi sadece 2 bin pound yardım gönderebiliyordu.
- Sınırsız popülaritesinde, devrinde gelişen gazetecilik ve fotoğrafçılık gibi yeniliklerin yanı sıra, demiryollarının da ilk kez onun döneminde hayata geçmiş olması, büyük rol oynadı. Sık sık seyahat ederek geniş kitlelere ulaşan Victoria, tren yolculuğu yapan ilk kraliçeydi.
- Düğününde beyaz gelinlik giyen ilk kadındı! Onun ardından beyaz gelinlik dünya çapında moda oldu.
- Kocasının ardından 10 yıl yas tuttu ve sürekli olarak siyah giydi.

- Şarkı söylemeyi, resim yapmayı ve opera izlemeyi severdi.
- Victoria Çağı'nda, edebiyat ve sanattaki patlamanın yanı sıra, eski ile yeniyi harmanlayan mimari ve tasarım da kendine özgü bir sanat dalına dönüştü.
- Prens Albert'dan olan 9 çocuğunun yanı sıra çok sayıda torunu, Avrupa'nın değişik monarşilerine gelin ya da damat olmuştu. 2008 yılı itibariyle Kraliçe Victoria'nın soyundan gelen ve Avrupa monarşilerine dağılmış isimler şu şekilde sıralanabilir: Birleşik Krallık Kraliçesi II. Elizabeth, Norveç Kralı V. Harald, İsveç Kralı XVI. Carl, Danimarka Kraliçesi II. Margrethe, İspanya Kralı I. Juan Carlos, Yunanistan'ın devrik Kralı II. Constantine ve Romanya Kralı Michael. Öte yandan Sırbistan, Rusya, Beyaz Rusya ve Almanya krallıklarının tahtları ile Saxe-Coburg ve Gotha, Hanover, Hesse, Baden ve Fransa'nın bazı hanedanlarının varisleri de Victoria'nın torunlarıdır.
- İddialara göre Osmanlı arması fikri, Victoria'dan çıkmıştı. Fransa'nın Sultan Abdülmecid'e 'Legion' nişanı vermesi üzerine harekete geçen Kraliçe Victoria bir arma tasarımı yaptırıp Sultan Abdülmecid'e hediye etmişti. Bu iddiaya göre, güneş, hükümdar tuğrası, Osmanlı sancağı, adaleti temsil eden terazi ve Kur'an-ı Kerim gibi birçok sembolle Osmanlı'yı anlatan armanın fikir kaynağı Britanya Kraliçesi Victoria'dır.

Marie Curie

(1867-1934)

Fakir, ama kalbi eğitim için atan bir ailede doğdu. Hep daha fazlasını öğrenmek istedi. Bir yandan çalıştı, bir yandan da bilimin sınırlarını zorlayacak adımlar atmanın hayallerini kurdu. Hayatı pahasına da olsa bu hayallerini gerçekleştirdi. Elementlerin ölümcül ve gizemli dünyasına yelken açtı, fırtınalarla, dev dalgalarla boğuştu. Nobelleri topladı. Birçok ilke imza attı. Üstelik tüm bunları, laboratuvarında bulunan tek elbiseyi, önlü arkalı giyerek yaptı. Zenginliği hep başkalarında gördü ama insanoğluna zengin bir bilimsel miras bıraktı. Ölümcül radyolojiyi, kadınsı hassasiyetiyle evcilleştirip, kullanımımıza sundu. Bedenini tutkulu aşkı bilime kurban eden bu kadının adı Madam Curie'ydi...

*“Bilimin kendi içinde inanılmaz bir güzelliği olduğuna inanıyorum.
Laboratuardaki bilim adamı, sadece bir teknisyen değil, aynı
zamanda, doğanın sırları karşısında, peri masallarını büyük bir
hayranlık ve şaşkınlıkla dinleyen bir çocuk gibidir.”*

Marie Curie

Hayatı boyunca pek çok rol üstlendi; değişik yer ve zamanlara göre bazen anne, bazen eş, bazen fizik araştırmacısı, üniversite öğrencisi, Polonya milliyetçisi, enstitü idarecisi, bağış toplayıcı, röntgen (x-ray) uzmanı, danışman ve bazen de öğretmen oldu. Ancak uğruna hayatını feda ettiği fizik araştırmalarını gerçekleştirmemiş olsaydı, bugün radyoaktivite konusunda çok az şey biliyor olacaktık veya radyoloji bilimi ondan yıllar sonra keşfedilecekti. Polonya asıllı Marie Curie, 1937 yılında aşırı radyasyona maruz kalmaktan dolayı yakalandığı kan kanserinden hayatını kaybettiğinde, geride iki Nobel Ödülü bırakmış ve radyoloji biliminin kurucusu olarak dünyayı değiştiren kadınlar arasına adını yazdırmıştı.

Uranyumla yaptığı deneyler sonucu radyoaktiviteyi keşfederek Radyoloji biliminin kurucusu olan, toryumun radyoaktif özelliğini bulan, radyum elementini araştıran Madam Curie, 1903 Nobel Fizik ve 1911 Nobel Kimya Ödülü'nü aldı. Ayrıca Curie, Nobel Ödülü'nü alan ilk kadın, iki kere alan ilk bilim insanı olarak da tarihe imzasını attı. Gelin, bu fizik kahramanının hayatının bilinmeyen dehlizlerinde turlayalım.

Adam olacak çocuk babasından...

Daha çok '*Madam Curie*' olarak da bilinen Marie Curie, 7 Kasım 1867'de Polonya'nın Varşova kentinde, fertlerinin büyük kısmı öğretmen olan bir ailede dünyaya geldi. Öğretmen olan babası Wladyslaw Sklodowski, aynı anda birkaç okulda birden idarecilik yapıyordu. Kendi çocuklarıyla birlikte Varşova Üniversitesi'nde biyoloji okuyan babası, doğduğunda adı Maria Sklodowski olan Marie'nin de aralarında bulunduğu çocukları tarafından 'yürüyen ansiklopedi' olarak isimlendiriliyordu.

Madam Curie'nin büyükbabası Jozef Sklodowski de 'yüksek Cumhuriyetçi' düşüncelere sahip bir okul idarecisi ve öğretmendi. Fakir aile çocuklarını soylu ailelerin çocuklarıyla aynı sınıfta okumaya teşvik ederek kariyerini bitirme noktasına getirmişti. Annesi Bronislawa'ysa çocukları üzerinde, özellikle de Marie ve Manya üzerinde çok büyük bir etkiye sahipti. Ailenin diğer büyükleri gibi kendini eğitime adanmıştı. Varşova'nın en büyük kız okullarından birinin müdürelüğünü yapıyordu.

Aile, uzun süre Varşova'nın Freta Sokağı'nda bulunan bir apartmanda yaşadı. Marie de bu apartmanda beş çocuğun en küçüğü olarak dünyaya geldi. Annesi, okuldan eve, evden okula eğitimcilik, ev hanımlığı ve annelik arasında mekik dokuyor, bazen bekâr bir kadın olarak kalmış olmayı istiyor, ancak çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmeyi de ihmal etmiyordu. Marie, işçi sınıfına yukarıdan bakmamayı sıkı bir Cumhuriyetçi olan annesinden öğreniyordu.

Ailenin hayatı, 1871 yılından itibaren, baba Sklodowski'nin kardeşinin onlarla yaşamaya başlamasıyla değişecekti. Ailenin sonradan fark edeceği üzere amca, 'çağın vebası' olarak bilinen tüberküloza yakalanmıştı. O dönemde tüberküloz, keskin bir orak gibi, zengin-fakir demeden önüne çıkan herkesi biçiyordu. Marie'nin annesi de bu dönemde ya bir öğrencisinden ya da eşinin kardeşinden tüberküloz mikrobi kaptı. Anneleri artık evde ayrı bir odada yaşamaya başlamıştı. Marie'nin hayatındaki ilk felaket bu olmuştu, ama sonuncusu olmayacaktı.

Tedavi çabaları sonuç vermedi ve henüz 11 yaşındaki Madam Curie, 1878'de annesini kaybetti. Bu kayıp onu derinden sarsmıştı. Bir süre, kardeşleriyle annesini tedavi edebilecek bir doktoru hayal ettikleri oyunlar oynadı. Bilimin ve tıbbın insani amaçlarla kullanılması gerektiği şeklindeki düşüncesi çocuk zihninde şekillenmeye başlamıştı bile.

Madam Curie'nin hayatını şekillendiren bir başka önemli

olaysa Polonya direniş hareketiydi. 1790'lı yıllarda Polonya; Rusya, Beyaz Rusya ve Avusturya'nın işgali altında, bu üç devlet tarafından paylaşılmış durumdaydı. Madam Curie'nin yaşadığı Varşova, Rusya'nın elindeydi. Curie doğmadan 3 yıl önce Ruslara karşı bir ayaklanma olmuş ve Curie'nin dedesi de bu direnişte aktif rol almıştı. Ancak direniş başarısızlıkla sonuçlanmış ve aralarında Curie'nin ailesinin de bulunduğu Polonya'nın bazı zengin ve soylu aileleri varlıklarını yitirmişti. Yönetim Rusların elindeydi ve devlet okullarını da Ruslar kontrol ediyordu. Direnişin başarısız olmasının ardından birçok entelektüel ve bilim adamı Paris gibi Avrupa şehirlerine kaçmıştı. Marie'nin babası silahlı direnişte aktif olarak yer almak yerine pasif direnişi seçmişti. Bugün 'Polonya pozitivizmi' olarak bilinen eğitimin, direnişin en önemli araçlarından biri olduğuna inanıyordu. Bu düşünce taraftarlarına göre eğitim, dünyayı daha yaşanılır bir yer haline getirecek en önemli araçtı. Marie'nin ailesi eğitime önem veriyor; her ne kadar okullar Rusların denetiminde olsa da Polonyalı öğretmenler, bir yolunu bulup öğrencilere Polonya dilini ve tarihini öğretiyorlardı.

Marie'nin ilk gittiği okulda da diğerlerinde olduğu gibi 'iki müfredat' vardı. Biri Rusların kontrolündeki, diğeryse müfettişler veya denetçiler olmadığında öğretmenlerin izlediği müfredat. Ancak bu durum küçük Marie'yi bunaltmış ve öğrenimini kötü etkilemişti. Bunun üzerine babası onu 10 yaşındayken tamamen Rusların kontrolündeki bir okula verdi.

Ancak bu okullardan mezun olanların, Varşova'da iş bulma şansları pek yoktu ve kadınların eğitimi sınırlıydı. Sözgelimi kadınların üniversiteye gitmesi yasaktı. Marie'ye annesinin izinden giderek bir kız okulunda öğretmen olmak istiyordu. Hem ablası Bronia hem de Marie, eğitimlerini Polonya dışında sürdürmek yanlısıydı; ancak ailenin maddi durumu bunu kaldıracak gibi değildi. Lakin ikisi de vazgeçmedi ve bir çözüm

yolu bulundu.

Abla kardeş çalışıp, birbirlerini okuttular

Bronia, Paris'te tıp öğrenimi görecekti, Marie ise çalışarak ablasına maddi destek sağlayacaktı. Bronia da mezun olduktan sonra, ileride Sorbonne'da okuyacak olan Marie'ye yardımcı olacaktı. Marie'nin, ablası gibi tıp eğitimi görmek yerine fizik ve matematik öğrenimini tercih etmesi de bu dönemde olmuştu. Jadwiga Szczasinska-Dawidowa tarafından 1882 yılında Polonya'da 'Uçan Üniversite/Flying University' adlı bir organizasyon kurulmuştu. Bu, üniversite seviyesinde eğitim almak isteyen kadınların gittiği gizli bir akademiydi. Marie de bu akademiye fizik ve matematik derslerine katılmış, deneyler yapmıştı.

Yirmi dört yaşındayken iki günlük bir tren yolculuğunun ardından 1891 yılında Paris'e, ablasının yanına gitti. Bir süre ablasına yardım ettikten sonra Uçan Üniversite'de aldığı eğitimi sürdürmek üzere Sorbonne Fen Bilimleri Akademisi sınavlarına girdi. Sınava giren 1825 kişi arasından sıyrılmayı başaran 23 kadından biri olmuştu. Amacı, eğitimini tamamlamak ve fizik öğretmeni olmaktı.

Birkaç yıl sonra abla Bronia evlendi. Hep birlikte üniversiteye bir saat uzaklıkta bir apartmanda yaşamaya başladılar. Ancak hem siyasi hem de mesleki konularından dolayı evin çok geleni gideni olduğu için, Marie bu kalabalık ortamda eğitimini sürdüremeyeceğini anladı. Paris'in Latin Mahallesi'nde bir apartmana taşındı. Her ne kadar o dönemde bu tür yerlerde yaşayanlar Paris sosyetesini tarafından ayak takımı olarak görülse de bu, Marie'yi rahatsız etmedi. Günün büyük kısmını okulda laboratuvarlarda geçiriyordu ve hayatından memnundu. Onun aklını meşgul eden tek şey, bilimdi. Lüks ve sınıfsal şatafatlar değil...

İki yıllık eğitimin ardından sınıf birincilikleriyle birlikte,

fizik ve matematik dallarında yüksek lisans dereceleri alarak mezun oldu. Şimdiki hedefi öğretmenlik diploması alıp Varşova'ya dönmekti.

Bay ve Bayan Curie, tüm ömürlerini feda edecek kadar bilim âşğı idiler.

Yaşamı değiştiren bir evlilik

Aynı yıl bir arkadaşının evinde 35 yaşındaki Pierre Curie ile tanıştı. “Piezo elektrik”i keşfeden bilim adamı Pierre, aynı zamanda Endüstriyel Fizik ve Kimya Okulu Laboratuvarının Başkanıydı. Pierre, bir süre görüştüktan sonra Marie’ye evlenme teklifinde bulundu. Ancak Marie, evliliğe sıcak bakmıyor ve evliliklerinin önünde bazı engeller olduğunu düşünüyordu. Onun için bilim, bir eşten önce geliyordu. Her ikisi de kendilerini işlerine adadıkları için, Pierre’e yan yana apartmanlarda yaşamayı teklif etti. Pierre bunu kabul etmedi. Bir diğerk engelse Pierre’in Polonyalı olmamasıydı. Marie, eğer onunla evlenirse bir gün Polonya’ya dönme hayalinden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Bunun üzerine Pierre’e kendisiyle birlikte Polonya’da yaşamayı teklif etti. Sonunda çift, 26 Temmuz 1895’te evlendi. Maria Sklodowska, Marie Curie olmuştu...

Evliliğin ardından iki bilim âşışının radyoaktif elementler üzerine beraber çalışmalarda bulunduğu 14 yıl, Marie Curie için en verimli dönem olacaktı. İlk kızı Irene dünyaya gelince çalışmalarına bir süre ara verse de durmaya niyeti yoktu. Öğretmenlik diplomasını aldıktan sonra kocasının ayarladığı bir laboratuarda, daha önce ünlü bilim adamlarından Henri Becquerel tarafından duyurulan; uranyum tuzlarının yaydığı ve sonraları radyoaktivite olarak adlandırılacak ışın üzerine detaylı araştırmalara başladı. Kocas, sanki tez danışmanıymış gibi kendisine yardım ediyordu.

Marie, uranyum elementinde radyoaktif maddeler bulunduğunu düşünüyordu. Bu maddenin sırlarını çözmeyi kafasına koymuştu. Bu dönemde radyoaktivite üzerine birçok makalesi yayınlandı. 1898 başlarında çalışmalarına hız vermiş, toryumun radyoaktif ışınlar yaydığını fark etmişti. Bu noktada eşi Pierre de kendi çalışmalarını bırakarak Marie’ye yardım etmeye başladı. Tıpkı büyük balık yakalayan bir balıkçıya, diğerklerinin yardım etmesi gibi. Bazı eleştirmenler, bu düşünceleri bulan ve

araştırmaları yapan asıl kişinin Pierre olduğunu savunurlar. Gerekçeleri de Pierre öldükten sonra Marie'nin bu konuda hiç makale yayınlamamasıdır.

Marie, nihayet yakaladığı balığı pişirip, servis etmeye karar vermişti. Araştırmalarının sonunda radyoaktivitenin atomla ilgili bir kavram olduğu ve minerallerin moleküler yapısından kaynaklanmadığı tezini ortaya attı. 1900'lü yıllarda birçok bilim adamı atom diye bir şeyin varlığına inanmıyordu. Bu iddiası birçoklarını güldürmüştü: *"Neler diyordu bu kadın böyle kuzum?"*

Bu arada aynı alanda çalışmalar yapmakta olan Becquerel de boş durmamış, iki farklı uranyum mineralinin daha aktif olduğunu keşfetmişti. Temmuz 1898'de Curieler yeni bir radyoaktif element olan ve uranyumun radyoaktif bozunmasından ortaya çıkan polonyumu bulduklarını duyurdular. Eylül 1898'de Fransız kimyacı Eugene Demarcay'ın spektroskopi yöntemi ile tanımlanmasına yardım ettiği, doğal radyoaktif element olan radyumunu bulduklarını açıkladılar. Marie, 1903 yılında doktorasını vererek Fransa'da gelişmiş bilim alanında doktora unvanı alan ilk kadın oldu. Aynı yıl kocası ve Becquerel ile paylaştığı Nobel Fizik Ödülü'nü de alarak, Nobel Ödülü sahibi ilk kadın olarak tarihe geçti.

Radyumun Tehlikeli Güzelliği

1904 yılında eşi Pierre Sorbonne'da, Marie de Sevr'deki bir kız okulunda öğretmenliğe başladı. Aynı yılın sonlarına doğru ikinci kızları Eve doğdu. O sıralar Marie ve Pierre, radyasyondan kaynaklanan rahatsızlıklar geçirmeye başlamıştı. Hamama giren terlemek üzereydi...

Curielerin Nobel Ödülü'nü almasının ardından medya, yeni bulunan radyum elementini *'mucize ilaç'* olarak lanse etti. Ancak araştırmaları sırasında radyoaktivitenin etkisinden dolayı hem Curieler hem de Becquerel, birçok rahatsızlık geçirmişti. Gözle görülür bir hastalığı olmamasına rağmen Curie, çalışmaları

sırasında 8 kilo vermişti. Hatta ilk çocukları Irene'den sonra bir kez daha hamile kalan Curie, hamileliğinin beşinci ayında büyük ihtimalle radyasyonun etkisinden dolayı düşük yapmıştı. Curie'nin ve dünyanın bilmediği şey, radyum ve diğer radyoaktif elementlerin güçlü ve görünmez gama ışını yayıyor olmasıydı. Gama ışınları, hem insan hem de hayvan vücudu için yıkıcı bir etkiye sahipti.

Radyasyon Curieleri öylesine etkilemişti ki Nobel aldıklarında ne Madam Curie'nin ne de eşinin ödülü almaya gidecek gücü vardı. Doktorları kendilerini muayene ediyor, ancak bir teşhis koyamıyorlardı. Bugün aşırı radyasyona maruz kalmanın yan etkileri bilinse de o dönemde radyum maddesinin insan dokusuna zarar verdiği yeni yeni kabul ediliyordu. Araştırmacılar, radyumun hastalıklı dokulara uygulanarak tedavide kullanılabileceği fikri üzerine yeni çalışmalar yapıyorlardı. Amerikalı mucit Alexander Graham Bell de kanserin tedavisi için tümöre radyum verilmesini öneriyordu.

19 Nisan 1906'da Pierre bir at arabasının çarpması sonucu ölünce Marie, iki çocuğu ile dul kaldı. Ancak Sorbonne Üniversitesi, kocasının yerine fizik profesörü olarak Marie'yi atadı ve Madam Curie 1908'de Sorbonne'da görev yapan ilk kadın profesör olarak, bir ilke daha imza attı.

Bilimsel kariyeri gölgeleyen aşk

Her ne kadar elindeki bilim feneriyle atomların karanlık odalarını aydınlatmaya kendini adanmış olsa da sonuçta Marie de bir kadındı. Kalbi olan bir kadın... 1910 yılının yazında, aynı zamanda kocasının da bir öğrencisi olan Paul Langevin ile yaşadığı gönül ilişkisi, kariyerinin ve toplum içindeki itibarının gerilemesine yol açacaktı. Tümü erkeklerden oluşan Fransız Bilim Akademisi, Marie'nin üyeliğine taş koyduğu gibi, 'bilim âşığı' kadın, yaşadığı gerçek bir 'aşktan' dolayı eleştiri bombardımanına maruz kalmıştı. Mutsuz bir evliliği olan Paul Langevin ile Marie

arasındaki bu ilişki, gazetelere Langevin Skandalı olarak yansıdı ve Marie'nin ikinci Nobel Ödülü'ne gölge düşürdü.

Madam Curie, İsveç Kralı Gustav ile birlikte, ikinci defa Nobel alırken...

Bu dönemde Paul, Marie'ye birçok mektup yazdı, ancak bu mektupların büyük kısmı Paul'un eşi Jeanne'in eline geçti. Jeanne'in kardeşi Paris'te yayınlanan bir gazetenin editörüydü. Öfkeli kadının ailesi, Paul ve Marie'yi mektupları yayınlamakla tehdit etti. Ve dediklerini de yaptılar. Skandalın patlak vermesiyle birlikte, Marie'nin ülkeyi terk etmesini istemeye varacak kadar şiddetli bir propaganda başladı. Âşığı Langevin, gazetenin editörünü halkın önünde yapılacak bir düelloya davet etti; ancak her ikisinin de silahını çekememesi, konunun kapanmasını sağlayacaktı.

Bilim dünyası bu skandaldan fazla etkilenmedi. Curie ile Poincare 1911'de Solvay Konferansı sırasında radyum ve polonyumun keşfi ve araştırılmasındaki rollerinden ötürü Nobel Kimya Ödülü'ne layık görüldüler. Böylece Marie, iki Nobel Ödülü alan ilk isim olarak, 'ilkler' listesine bir çentik daha atmış oldu. Yaptığı çalışma, bir elementin radyoaktif işlemlerden sonra başka bir elemente dönüşebileceğini gösteriyordu. Bu, kimya alanında yepyeni bir sayfanın açılması demekti.

Madam Curie, Aralık 1911'de Nobel Ödülü'nü almak için gittiği Stockholm'de yaptığı konuşmada çalışmaların eşine ait olduğu yönündeki iddialara cevap verdi. Eşinin yardımlarını küçümsemediğini; ancak radyoaktivitenin atomun bir özelliği olduğu hipotezinin tamamen kendi çalışması olduğunu söyleyerek eleştirileri susturdu.

Bundan sonraki yaşamına kocasının ölümünün ardından geçirdiği sarsıntılı dönemden dolayı yaşadığı depresyon damgasını vursa da Madam Curie, 1914 yılında Paris Üniversitesi'nde kurulan Radyum Enstitüsü'nün ilk müdürü oldu. Hayatı boyunca radyumun tıptaki önemine dikkat çekti. Birinci Dünya Savaşı sırasında kızı Irene ile birlikte, genç hemşire adaylarına X ışını teknolojisini öğretti ve fizik tedavi uzmanlarına

savaş ortamında radyoloji ekipmanını nasıl kullanacaklarını gösterdi. Ancak bu sırada ikisi de yüksek dozda radyoaktif ışına maruz kalmış, alarm zilleri onlar için çalmaya başlamıştı.

Ölümü ‘aşkının’ elinden oldu

Ömrü boyunca bilime katkısını sürdüren Marie, Varşova’daki Radium Enstitüsü’nün kurulmasında da önemli rol oynamıştı. O dönemde Amerikan Başkanı Herber Hoover’ın kendisine verdiği 50 bin dolar ödülle yeni kurulan laboratuara radyum satın alacak kadar bu işe sevdalıydı. Lakin ilk aşkı olan bilimin ona hazırladığı tatsız sürpriz, kapısını çalmakta gecikmedi. 1934 yılında Fransa’nın Savoy kentinde, aşırı radyasyona maruz kalmaktan dolayı yakalandığı kan kanseri sonucu öldü. Ne hazindir ki, kendisine iki Nobel Ödülü getiren ve bilim dünyasında çığır açmasını sağlayan çalışmaları, gün gelip ölümüne sebep olmuştu. Bu yüzden kendisine ‘*bilim için ölen kadın*’ denilirken, radyoaktivite birimine de ‘curie’ adı verilecekti.

Kızı Irene de bu yoldaki çalışmalarını sürdürerek annesinin izinden gitti. Bir fizikçi olan kocası Frederick Joliot ile beraber yürüttüğü çalışmalarda yapay radyoaktiviteyi keşfetti. Eşiyle birlikte yaptıkları keşiflerden dolayı 1935 yılında Nobel Ödülü’ne layık görüldüler.

Marie Curie, yaşadığı 67 yıl boyunca genç bir kızıdan anneliğe, bir fen öğrencisinden fizik profesörüne, idealist bir çocuktan dünyanın en ünlü bilim kadını olmaya kadar pek çok rol üstlendi. Curie, 1995’te nihai yerini buldu. Külleri, Fransa’nın hem erkek hem de kadın kahramanlarının anıtının bulunduğu Pantheon’a gömüldü. Hatırasıysa tıpkı ömrünü adadığı radyoaktif maddeler gibi ışımaya devam ediyor...

NOTLAR

- 1891’de fizik ve matematik okumak için Sorbonne’a

girdi.

- 1898'de kocası Pierre Curie'yle birlikte radyoaktif elementler olan radyum ve polonyumu keşfetti.
- Uranyumla yaptığı deneyler sonucu radyoaktiviteyi keşfetti.
- 1903'te Sorbonne'da fizik doktorasını tamamladı.
- 1906'da Genel Fizik Profesörü ve Sorbonne'da öğretim görevlisi ilk kadın oldu.
- 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nda cephelerde kullanılması için röntgen cihazlarıyla donatılmış ambulansları geliştirdi.
- Radyoaktivite üzerine yaptığı çalışmalarla iki kez Nobel Ödülü kazandı ve Radyoloji biliminin kurucusu oldu. Aynı zamanda Nobel alan ilk kadındı.
- Tuvalet ve banyonun çok ama çok lüks sayıldığı o günlerde, Nobel'den aldığı parayla yaptığı ilk iş, evlerine özel bir tuvalet ve banyo yaptırmak olmuştur.
- Uzun süre radyasyona maruz kaldığı için kan kanserinden öldü. Öyle çok radyasyon almıştı ki kullandığı not defterleri hâlâ radyasyon yaymaya devam ediyor.
- Kendisi ile anılır olan radyumdan çıkan ışınların kanserin bazı çeşitlerinde tümörleri yok ettiği ortaya çıkınca kanser tedavisinde, soyadından ilham alınarak, curieterapi (kemoterapi) olarak bilinen tedavi dönemi açıldı.
- Kızı Irene Joliot-Curie de 1935'te Kimya dalında Nobel Ödülü kazandı.

- 1944'te bulunan yeni bir element, Marie ve kocası Pierre'in anısına 'Curium' olarak isimlendirildi.

Helena Rubinstein

(1870-1965)

Okuyamadı. Ufukta zorla evlendirilme tehlikesi belirince başka bir kıtaya kaçtı. Garsonluk ve dadılık yaptı. Doğru insanlarla tanışıp, isabetli adımlar attı. İnsanoğlunun en ağır basan güdülerinden birine, ‘güzel görünmeye’ oynadı ve kazandı. Kozmetik sanayinin kollarının önce Amerika’yı, ardından da tüm dünyayı bir ahtapot misali sarmasının bir numaralı mimarı oldu. Mütevazı denilebilecek bir fikirden hareketle, değeri günümüz şartlarıyla milyar dolarlara ulaşan devasa bir ‘güzellik’ şirketi kurdu. Öldüğünde, dünyanın en bilinen isimlerinden biriydi. Emin olun, tuvalet masanıza dikkatle baktığınızda, adını göreceksiniz: Helena Rubinstein.

“irkin kadın yoktur, tembel kadın vardır.”

Helena Rubinstein

Alaaddin'in zengin olmak için içinden cin çıkan sihirli lambası vardı; Helena Rubinstein'ın ise, annesinin güneşten korunması için kendisine verdiği 12 tüplük yüz kremi ya da tarihe geçen adıyla: *Crème Valaze'i*. Kozmetik sanayisinin devi Rubinstein, açtığı güzellik salonlarıyla ve dağda çobanların kullandığı bir yüz kremi dünyaya pazarlamakla bir marka olmayı başardı. Onun "*Çirkin kadın yoktur, tembel kadın vardır*" sözü, bugün kozmetik sanayisinin kullana kullana eskitemediği reklam cümlesi olmaya devam ediyor...

1902'de dünyanın ilk güzellik enstitüsünü açtı ve pazarladığı güzellik kremiyle bir dünya markası yarattı. İş dünyasına ve kadınların güzellik yaşamlarına olan etkisiyle, dünyayı, en azından kadınların 'kişisel tarihini' değiştiren isimlerden birisi oldu.

Kremden doğan imparatorluk

Aslında Crème Valaze'in, Karpat Dağları'ndaki çobanların kullandığı kremlerden farkı yoktu; Helena'nın kremin iyileştirici gücü olduğu şeklindeki iddiaları da daha sonra sağlık otoriteleri tarafından sorgulandı. Ancak ürün yüksek kaliteliydi ve sahip olduğu enerji ile hayal gücü, *New York Times*'ın ifadesiyle Helena'yı '*Amerika'nın en büyük kadın girişimcisi*' yapmıştı. Helena'nın yarı bilimsel güzellik doktrinleri, uygulamaları, tedavi yöntemleri ve tavsiyeleri, 20. yüzyılın müthiş büyüme gösteren şirketleri için bir temel oluşturacaktı. Bu zeki kadın, 'soğuk kreme ve hayal gücüne' dayanan ve şaşırtıcı bir hızla büyüyen bir imparatorluk kurmuş, üstelik Napoleon'un yaptığı gibi, kardeşlerini imparatorluğunun uç beyleri ilan etmişti.

Polonya'nın Krakov şehrinde, muhtemelen bir Noel Günü

dünyaya geldi. Yaşamının ilk dönemi hakkında net bir bilgi bulunmayan Rubinstein'ın, doğum yılı da net değildir. En çok rağbet gören tarih 1870 olsa da, 1871 veya 1872 yıllarında doğmuş olabileceğİ de tahmin ediliyor. Yumurta taciri bir babayla, ev hanımı bir annenin sekiz kızının en büyüğüydü.

Orta halli bir aile olan Rubinsteinlar, Helena'yı ilk önce İsviçre'de bir sağık okuluna gönderdi. Parlak bir öğrenci değildi, okulu bırakmak zorunda kalınca babası, zengin bir dul ile evlenmesini istedi. Evden kaçıp soluğu Avustralya'da yaşayan amcasının yanında aldı. Vakit geçirmeden İngilizce derslerine başladı. Her ne kadar daha sonra, yaşadığı bu yeni yerden, '*aç, yalnız ve fakir*' olmaktan dolayı şikâyetçi olsa da bu yeni zorunlu vatanının, kozmetik imparatorluğuna giden merdivenin ilk basamağı olacağını bilmiyordu...

Güneşten çatlayan yüzler ve...

Avustralya'daki kadınların yüzlerinin tozdan ve aşırı güneşten bozulduğunu, kuruduğunu fark etmişti. Polonya'dan gelirken annesinin kendisine verdiğı, süt ve diğer bazı maddelerin karıştırılmasıyla yapılmış yüz kremi, Avustralyalı kadınların dikkatini çekmişti. Bu krem, annesinin Macar arkadaşı kimyager Jacob Lykusky tarafından yapılmıştı. Rubinstein, daha sonra, Avustralya'ya sadece bu kremin tropikal iklimlerde işe yaradığını göstermek için gittiğini söyleyecekti. Tabii ki çok sonra, şöhret olduktan sonra...

Helena, ilk işini Melbourne'a giderken gemide tanıştığı iki kişiyle beraber kurduğunu anlatacaktı. Buna göre, bunlardan birisi vali yardımcısıydı ve kendisini 'sosyete' ile tanıştırmıştı. Dięeriyse Elizabeth Sokağı'ndaki ilk güzellik salonunu açması için kendisine 250 pound borç vermişti. Oysa Helena, Melbourne'da önce *Café Doré*'da, daha sonra da sanatçıların uğrak yeri *Winter Garden* çay evinde garson olarak çalışıp para biriktirmişti. Aynı zamanda Geelong yakınındaki Meltham'da Steve Fairbairn adlı bir

zenginin çocuklarına dadılık yapmıştı.

Café Doré'da çalıştığı sırada planlarını, *Robur Tea Co.* adlı bir çay şirketinin yöneticilerinden J. T. Thompson ile paylaştı. Thompson genç bir ressam ve sanatçıydı. Kız kardeşi Ceska da Helena'nın memleketi Krakov'dan henüz gelmişti. Thomson, bu ilişki sonucu oluşan sempatiyle genç kızın hayallerine destek olmaya karar verdi. Helena, Thompson'dan aldığı 100 poundla ilk salonunu açtı. İlk olarak *Crème Valaze* adıyla satmaya başladığı kremi, 10 penny'ye mal ediyor, korkunç bir kâr marjıyla 6 şilin'e satıyordu! Kremin satışlarından iki yılda 12 bin pound kazandı. Avustralya'nın güneşi, Helena'nın ceplerini doldurmaya başlamıştı...

Kozmetik devinin doğuşu

İşleri büyütme kararı aldı; sadece krem satmak yetmezdi. Dünyada güzelliğe ihtiyaç duyan daha milyonlarca kadın vardı! 1905'te Avrupa'nın en iyi uzmanlarından ders alıp cilt bakımını öğrenmek için Paris'e gitti. Parfüm ve moda sektörünün henüz emeklemeye başladığı bu şehir, '*güzelliğin sırlarını*' öğrenmek için doğru bir adresti ve o andan itibaren tanışacağı önemli isimler, başarıya giden yolda Helena'ya ivme kazandıracaktı.

Paris 243 Collins Sokağı'nda bir salon açtı. Elde ettiği başarıda, salonunda Alba'yı söyleyen Nellie Melba'nın arkadaşı Nellie Stewart'ın yardımı da etkili olmuştu. Boyu 1,47 cm olan Helena, Melba şarkı söylediği sırada bir sandalye üzerine çıkıp 'diva'nın cildini inceliyordu...

Bu sırada Helena, Melbourne'de tanıştığı Polonya asıllı Amerikan yazar Edward William Titus'un büyüleyici etkisine kapılmıştı. İkili 28 Temmuz 1908'de Londra'da evlendi. Edward, Helena'yı sanat ve edebiyatta modernizm akımıyla tanıştırdı. Genç kadına ait güzellik salonlarının duvarlarını Leon Bakst ve Alexandre Benois gibi ressamların eserleri süslemeye başlayacaktı bundan sonra.

Evliliğinin ardından Londra'ya taşınan Helena, Grafton Sokağında bulunan, Lord Salisbury'ye ait evi satın aldı. Bir süre sonra da 100 bin poundluk bir yatırımla Londra'da *'Helena Rubinstein's Salon de Beauté Valaze'* adlı yeni güzellik merkezini açtı. Dört katlı ve 26 odalı bu apartmanı yine Rus sanatçıların eserleriyle dekore etmişti. Avrupa'dan aldığı güzellik uzmanı sertifikasının, yeşile boyalı duvarlarında asılı olduğu ve altın sarısına boyanmış ahşap işlemeli sandalyelerin bulunduğu Valaze Enstitüsü'nde kurumuş ciltler tedavi ediliyor, el ve ayaklardaki nasırlar yumuşatılıyor ve saç bakımı yapılıyordu. Polonya'dan Manka ve Stella adlı kardeşlerini ve her ne kadar kremlerin büyük kısmını kendisi yapsa da Dr. Lykusky'yi yardımcı olarak getirmişti. Kardeşleriyle birlikte Sidney'de Valaze Masaj Enstitüsü'nü ve Yeni Zelanda'da bir başka şube daha açtı. Rubinstein krallığının sınırları genişliyordu...

O dönemde kadınlar makyaja meraklı değildi; ancak Helena'nın kocasının da içinde bulunduğu sosyete camiası, zamanla güzellik merkezine akın etmeye başladı. Bir yıl sonra İngiliz sosyetesinden binlerce kadın, güzellik bakımları için yılda neredeyse 200 pound öder hale gelmişti, ki o dönem için bu oldukça büyük bir paraydı!

Helena Paris'te de, kardeşi Pauline'in yönettiğı bir güzellik salonu açtı. Özel ürünleri, yine Dr. Lykusky'nin kremiydi. Bunun yanı sıra aralarında göz farlarının da bulunduğu yeni ürünleri kullanılmaya başlamıştı. Yüz makyajına gösterilen geleneksel tepki giderek azalmış ve makyaj, kadınların günlük yaşamının bir parçası haline gelmişti. Dünyayla birlikte zevkler de değişiyordu...

Bu arada Helena'nın Roy Valentine Titus ve Horace Titus isimlerinde iki oğlu oldu. Onları büyötmek için kısa süreliğine iş dünyasından elini ayağını çekti ve 1914'te Paris'e taşındı. Bu günlerde Büyük Savaş da ufukta görünmüştü.

Savaştan kaçış ve açılan yeni kapılar

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine, kocasının uyruğu yüzünden ailesiyle birlikte Paris'ten Amerika'ya kaçmak zorunda kaldı. Rubinstein, yine zorunlu olarak geldiği bu yeni vatanda oldukça bakir bir pazar olduğunu fark etmekte gecikmedi. Amerikalı kadınların pek de kendilerine baktıkları söylenemezdi. Onlar da Avrupa'daki hemcinsleri gibi yüz makyajına karşı kayıtsızdılar. Piyasada bu yönde bir girişim de görünmüyordu. Bu, Helena için altın bir fırsattı...

Amerika'ya gelişlerinden bir yıl sonra, 1916'da New York 49. Batı Caddesi'nde '*Maison de Beaute*' adlı ilk güzellik salonunu açtı. Tek salon zamanla yetersiz kalınca San Francisco, Boston, Philadelphia, Chicago, Washington ve Toronto'daki yenileri buna eklendi. Bu salonların işletmesiniyse, Londra'dan getirttiği kardeşi Manka'ya verdi. Bu arada ürünlerini stoklamak için birkaç apartman dairesi kiralamıştı.

Kozmetik sanayisinin bir diğer güçlü kadını Elizabeth Arden'le rekabeti, bu yıllarda Amerika'da başlayacaktı. Her iki kadın da etkin pazarlamanın, lüks paketlemenin, temiz üniforma giyen güzellik uzmanlarının çekiciliğinin, ürünler konusunda ünlülerin onayını almanın, cilt bakımı reklamını yapmanın ve ürünlerini yüksek fiyatla satmanın yüksek getirisinin farkındaydı.

Rubinstein, 1917'de ürünlerinin toptan satışını yapmaya başladı. Bu arada salonlarında uygulamaya başladığı 'Güzellik Günü' projesi, büyük başarı getirdi. Reklamlarında orta sınıfa ait alımlı bir kadın fotoğrafı kullanıyordu. Mesaj gayet açıktı: Herkes güzel görünebilirdi. Bunun için soylu ya da zengin olmak gerekmiyordu! Fifth Avenue'da Elizabeth Arden ve Revlon'un kurucusu Charles Revson ile yaşadığı rekabet, artık anlamsız ve acıklı seviyelere ulaşmıştı. Rubinstein, rakiplerine fark atıyordu.

Bu arada eşi Titus'tan ayrıldı ve Avrupa'daki yatırımlarına yoğunlaşmak için 1928 yılında Amerika'daki şirketlerini 7.3

milyon dolara Lehman Kardeşlere satarak Paris'e döndü. St. Louis'te özellikle sanatçıların ve yazarların geldiği bir güzellik salonu açtı ve içini dekoratif modern sanat malzemeleri, antika mobilyalar ve mücevherlerle doldurdu. Sahip olduğu çok fazla sayıdaki eşya için *"Ben bir iş kadınıyım, fazla fazla almaya alışığım"* diyordu.

Amerika'da Wall Street'in çökmesinin ardından şirket hisselerinin 60 dolardan 3 dolara düşmesiyle, sattığından daha düşük bir değere, yaklaşık 1 milyon dolara, şirketini geri aldı ve Amerika'ya döndü. Amerika'nın 15'e yakın eyaletinde yeni salonlar açarak hisselerinin değerini milyar dolarlar seviyesine çıkardı.

Haziran 1938'de kendisinden 23 yaş küçük, Gürcü asıllı bir Rus göçmeni olan Artchil Gourielli-Tchkonja ile evlendi. Bazıları bunun bir reklam evliliği olduğunu iddia etti. Helena yeni evliliğini de nakite dönüştürmekte gecikmeyecekti. Kocasının adını taşıyan bir erkek kozmetik serisi çıkardı.

Öğle yemeğini evden getirdi, 5 dolarlık pijama giydi

Enerji dolu ve istekli, diğer yandan da gizemli ve dürüst olan Helena, iş dünyasında yaptıklarıyla tüm dünyayı hayrette bıraktı. Öğle yemeğini evinden getirecek kadar tutumlu ama mücevher, resim ve heykel koleksiyonu yapacak kadar da eli açık ve koleksiyonculuğa düşküncüydü. Aynı zamanda elbiselerini dönemin en ünlü modacılarına diktiriyordu. Kurduğu şirketlerin üst düzey yöneticilerini de hep yakın aile bireylerinden seçiyordu.

1953 yılında İngiltere ve Güney Afrika'daki yatırımlarını kontrol etmek için Helena Rubinstein Vakfı'nı kurdu. Bu vakıf, 21. yy başında UNESCO'nun desteği ile verilmeye başlanan Helena Rubinstein Dünya Bilim Kadınları Ödülü'nün temelini oluşturdu. Avustralya'daki varlıklarını Ceska ve Manka'ya bıraktı. Bu merkez de 1957'de Avustralya'da sanat bursu vermeye başladı.

Rubinstein, İsrail'e çok cömert yardımlar ve bağışlarda

bulundu. Tel Aviv'de, içerisinde topladığı minyatür eserlerinin sergilendiği bir odanın da bulunduğu Helena Rubinstein Modern Sanat Merkezi'ni kurdu. Merkezin idaresini ve gelirini İsrail'e devretti. 1953'te kurduğu Helena Rubinstein Vakfı sağlık, tıbbi araştırmalar ve rehabilitasyon hizmetleri için maddi kaynak sağlıyordu. Vakıf aynı zamanda Amerikan İsrail Kültür Vakfı'na destek veriyor ve İsraillilere burs temin ediyordu.

1956'da kocasını, iki yıl sonra da oğlu Horace Titus'u kaybetti. 1959'da Amerikan kozmetik sanayisini temsilen Moskova'daki Amerikan Ulusal Fuarı'na katıldı.

Parasına çok düşküncü. Beş dolarlık pijama giyerken, milyon dolarlık mücevher koleksiyonunu yatağının altındaki elbise kutusunda saklıyor ve bundan aşırı zevk aldığını gizlemiyordu. Onun için mal, gerçekten de canın yongasıydı! 1964'te Park Avenue'daki apartmanında bir hırsızlık girişimiyle karşı karşıya kaldı. İşyerine giren hırsızlar, birçok çalışanın elini ve ağzını bağladı. Rubinstein'ı bir sandalyeye bağlayan hırsızlar ölüm tehdidinde bulundular; ancak o, paranın ve mücevherlerin yerini söylemedi! Hırsızlar elleri boş dönmüştü.

Hiç emekli olmadı; ancak son yıllarında işlerini florasan lambalarıyla ışıklandırılmış yatağından idare etti. 1964 yılında anılarını topladığı 'My Life for Beauty' (*Güzelliğe Adanmış Hayatım*) adlı kitabını yayınladı. 1 Nisan 1965'te New York'ta bir hastane odasında 95 yaşında öldü. Geride sadece bir oğlu vardı. 1 milyon dolar civarındaki nakit parası, kurduğu vakıflara kalmıştı. Kurduğu şirketlerle beraber düşünüldüğünde tüm mal varlığının 100 milyon dolar civarında olduğu tahmin ediliyordu.

NOTLAR

- Polonya doğumlu bir Yahudi'ydi.
- Zorla evlendirilmemek için gittiği Avustralya'da,

kendi adıyla anılacak olan dünyanın en büyük kozmetik markasını oluşturdu.

- Amerika'ya ilk gittiğinde, *“Tüm Amerikalı kadınların burunları pembe, dudakları gri. Ve hepsinin yüzü bembeyaz. Burada hayatımın işini yapabilirim”* dediğı rivayet edilir.
- Olağanüstü servetine rağmen, cimriliğıyle dillere destan oldu.
- İkinci eşi, ‘prens’ unvanı taşıdığı da iddia edilen soylu bir Gürcü’ydü. *‘Prences Rubinstein’* sıfatını kullanmak için onunla evlendiğı iddia edildi.
- Kızını ve damadını Nazi Almanyası’ndan kurtarması için kendisinden yardım isteyen Yahudi bir arkadaşına, *“Zamanım yok, başkasından yardım iste”* dediğı rivayet edilir.
- İsrail’de yaşamasa da özellikle ömrünün son yıllarında İsrail’e önemli yatırımlar yaptı.

Avrupa komünizminin anası

Rosa Luxemburg

(1871-1919)

Devrimci lider, gazeteci, sosyalist teorisyen. Kendini her zaman işçi sınıfı ülkesinin vatandaşı olarak gördü. Kitlesele eylemin, spontanlığın ve işçi sınıfı demokrasisinin savunucusu oldu. Revizyonistlere ve onların lideri Eduard Bernstein'a yönelik eleştirileri, Avrupa politik düşüncesine yaptığı en büyük katkı kabul edildi. Ömrü hapislerde, sigara dumanı kaplı, kasvetli salonlarda geçti. İnsancıl bir sosyalizm anlayışı için çarpıştı; mücadeleye adanmış hayatı, bir kanalda sona erdi. Öleli nerdeyse bir asır oldu. Lakin ismi, düşünen beyinlerde hiç ölmedi: Rosa Luxemburg

“Özgürlük, her zaman ve sadece

farklı düşünebilenler için özgürlüktür.”

Rosa Luxemburg

Hayatı boyunca kendisini bir işçi sınıfı üyesi olarak gördü ve uluslararası bir göçmen olarak yaşadı. Sosyal adaletin ve özgürlüğün sadece sosyalizmle elde edilebileceğine inanıyordu. Sosyalizmin ve komünizmin yükseldiği dönemde, ortaya koyduğu teorilerle tanındı. Öyle ki bu düşünceleri kendisini Lenin ve Stalin’le ayrı düşürecek kadar etkili oldu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında dönemin sosyalistlerinden ayrılarak kurduğu *Spartaküs Birliği*, daha sonra *Alman Komünist Partisi* olacaktı. Spartakistler olarak bilinen grubun hem düşünce hem de aksiyon alanında lideri olarak, solcu devrimcilerin merkezi organı *The Red Flag* (Kızıl Bayrak) adlı gazeteyi kurdu. Savaşın ardından Spartakistlerin ayaklanması üzerine, kendisiyle birlikte Spartaküs Birliği’ni ve Kızıl Bayrak’ı kuran en yakın dava arkadaşı ve büyük aşkı Karl Liebknecht ile birlikte, monarşi askerleri tarafından öldürüldü.

Ölümünün ardından Liebknecht ile birlikte, hem Marksistlerin hem de demokrat sosyalistlerin sembolü haline geldi. Naaşı bir kanala atıldıktan aylar sonra bulundu; ancak yaklaşık 55 yıl sonra, portre figürü devlet tarafından pulların üzerine basılacaktı. Bir Marksist teorisyen, sosyalizm ideologu ve hareketli bir devrimci olan ve düşünceleriyle dünyadaki sosyalist hareketleri etkileyen bu kadın, ‘Kızıl Rosa’ lakaplı Rosa Luxemburg’dan başkası değildi.

Kendini ‘Sosyalist Hacı’ olarak tanımlayan Rosa, 1870 veya 1871 yılında, işgal altındaki Polonya’nın Ruslar tarafından kontrol edilen kısmında bulunan Zamosc’ta Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Kereste taciri olan babası Elias Luxemburg ve annesi Line Löwenstein’in beşinci çocuğuydu.

Ailesi 1873’te, Rosa henüz iki buçuk yaşındayken Varşova’

ya taşındı. Beş yaşındayken ağır bir kalça eklemi rahatsızlığı geçirdi ve tam bir yıl yatağa mahkûm oldu. Lakin bu zorunlu yatak istirahatını boşa geçirmeye niyeti yoktu ve adam olacak çocuk daha o yaştan belli olacaktı. Yataktan kalktığında, kendi kendine okuma yazma öğrenmişti ama hastalığı kalçasında kalıcı bir sorun bırakmıştı. Ölene kadar aksak yürüyecekti.

Rosa'nın çocukluğunda Polonya bağımsız bir devlet değildi. Viyana Konferansı'nda galip devletler tarafından paylaşılmış; batısı Beyaz Rusya'ya, güneydoğusu Avusturya'ya, Rosa'nın yaşadığı orta Polonya ile doğu ve kuzeydoğu şehirleri ise Rusya'ya verilmişti. On üç yaşındayken Varşova' da ikinci sınıf bir kız lisesine girdi. Okula ağırlıkla Rus yöneticilerin çocukları kabul ediliyordu ve dersler Lehçe değil, Rusçaydı. Öğrenciler aralarında sadece Rusça konuşabiliyorlardı. Küçük Rosa'nın tek sıkıntısı dil değildi. Yahudi olmasından kaynaklanan bir baskıyla daha karşı karşıyaydı. Kişiliğinin ayrılmaz parçası olacak muhalif tavırlarını, daha o günlerde sergilemeye başlayacaktı. Mezun olduğunda karnesine 'otoriteye karşı muhalif tavır yüzünden öğretmenlerle sorun yaşadığı' şeklinde bir not düşülmüştü.

Arkadaşları evcilik oynarken o imparatora sesleniyordu

Alman İmparatoru I. Wilhelm 1884'te, Rosa on üç yaşındayken, Varşova'ya resmi bir ziyarette bulundu. Bu nedenle bir şiir yazan Rosa'nın mısraları, daha o yaşlarda otoriteye karşı isyankâr ruhunu ortaya koyuyordu:

Nihayet göreceğiz seni

Batı'nın gücü

Belki ben bile izleyeceğim

Saksonya bahçelerinde dolaşan seni

Sakin Saray'a geleceğimi sanma

*Aklıma bile getirmem aslında
 Sizin gibilere saygılarımı kanıtlamayı
 Bilmek isterdim yoksa
 Neler konuşulur ortamınızda
 Senli benli konuşuyorsundur çarla
 Politikadan hiç anlamam ya,
 Fazla uzatmayayım, ama
 Sevgili Wilhelm sen de sakın unutma:
 Söyle kurnaz Bismarck soysuzuna
 Barışın ırzına geçmeye bilenmesin
 Ey Batı'nın İmparatoru
 Bunu Avrupa için yapasın.*

On beş yaşına gelmişti ve kanı kaynıyordu. Siyasetin gizemli dünyası, onu bir mıknatıs gibi kendine çekiyordu. Rusya yanlısı partilere muhalif olarak kurulmuş sol görüşlü *Proletariat* (İşçi) *Partisi*'ne gitti. Parti o sıralarda özellikle lise ve üniversite öğrencilerinin gözdesiydi. Bu arada Rosa okulunu 1887'de birincilikle bitirdi; ancak muhalif tutumu yüzünden okulunun en yüksek ödülü olan altın madalya kendisine verilmedi. Bunu hiç önemsemedi, onun için hayatta 'takdir edilmekten' daha önemli şeyler vardı.

İdamlar gözünü korkutmadı

Siyasete ilk adımını genel bir protesto gösterisi organize ederek attı; ancak bu ayaklanma sert bir şekilde bastırıldı ve partinin liderlerinden dördü idamla cezalandırıldı. Parti dağıtıldı ve Rosa gibi geride kalan diğer lider adayları gizli gizli bir araya gelmeye başladı. Ruslar, *Proletariat* mensuplarına nefes aldırmamakta kararlıydı. Operasyonlar yeniden başlayınca, kaçmaktan başka çareleri kalmamıştı. Rosa henüz 18'ini

doldurmamıştı ki *Polonya İşçiler Birliği* yöneticileriyle birlikte, saman yüklü bir at arabasına saklanarak Almanya-Polonya sınırından İsviçre'ye kaçtı. Yeni bir hayata başlıyordu...

Rosa, Anadolu Lunacharsky ve Leo Jogiches gibi sosyalistlerle birlikte Zürih Üniversitesi'ne girdi. Felsefe, tarih, siyaset, ekonomi ve matematik alanında dersler görmeye başladı. İdari bilimler, Ortaçağ, ekonomi ve borsa krizleri konularında uzmanlaştı. Marks ve Engels'in yapıtlarıyla da bu dönemde tanışacaktı. 1892'de hukuk okumaya başladı. Aynı yılın sonlarına doğru *Birleşik Polonya Sosyalist Partisi* (PSP) kuruldu ve bütün mülteci gruplar bu partiye katıldı. İsviçre o günlerde Rus devrimci Marksizm hareketinin en önemli merkezlerinden biriydi.

Rosa Luxemburg aynı zamanda ciddi bir aktivistti.

1893'te Leo Jogiches ve Julian Marchlewski ile birlikte PSP'nin milliyetçi politikalarına karşı koymak için *Sprawa Robotnicza* (İşçi Davası) gazetesini kurdu. Bağımsız bir Polonya devletinin ancak Rusya, Avusturya ve Almanya'da gerçekleşecek sosyalist bir devrimle var olabileceğine inanıyordu. Ve mücadelenin sadece bağımsız bir Polonya için değıl, aynı zamanda kapitalizme karşı yürütölmesi gerektiğini

düşünüyordu. Rosa, 'R. Kruzsynska' takma adını kullanarak gazetenin editörlüğünü de üstlenmişti.

Bu dönemde *Sosyalist Enternasyonel*'in Üçüncü Kongresi Zürih'te gerçekleştirildi. Gazete ile bağlantılı grup, kongrede Polonya delegasyonunun bir parçası olarak temsil hakkı istedi. Ancak bu kabul edilmedi. Rosa Luxemburg, sosyalizm düşüncesi altında ulusların kendi kararlarını kendilerinin alabilmesi düşüncesine karşı çıkarak Vladimir Lenin ile ters düşmüştü. Leo Jogiches, Julian Marchlewski ve Adolf Warszawski ile birlikte kongrenin ardından kendini *Proletariat*'ın devamı olarak gören *Polonya Sosyal Demokrat Partisi*'ni (SDKP) kurdu.

Hayatının büyük kısmını Almanya'da geçirmesine rağmen Polonya Sosyal Demokratları'nın başlıca teorisyeni olmuş ve Jogiches'in yardımıyla partisini yönetmişti. *Polonya Komünist Partisi* kurulana kadar, bu dört kişi ana politikaları belirledi. 1895'te takma isimle, kendi sosyalist düşüncelerini içeren ve sosyalizmde ulusalcılık sorunuyla ilgili ilk açıklamasını yaptığı bir kitap yayınladı. Sosyalizm içinde milliyetçiliğin (özellikle Polonya milliyetçiliğinin) vurgulanmasının, çalışan sınıfları yoğun ve saf sosyalizm anlayışından uzaklaştıracağını düşünüyordu. Sosyalistlerin milliyetçi düşüncelere izin vermesinin, onları siyasal açıdan güçsüz bir burjuvaziye bağlamaktan başka işe yaramayacağını savundu. Bu düşünceleriyle Liebknecht'ten Lenin'e kadar birçok sosyalistle ayn düştü. Eserleri, sosyalistler tarafından sert biçimde eleştirildi.

Düşünce tarihine silinmez bir iz bırakan Rosa Luxemburg

1898'de Gustav Lübeck ile evlendi ve Alman vatandaşlığını kazanarak Berlin'e taşındı. Almanya'ya geliş sebeplerinden biri ve belki de en önemlisi burayı politik eylemin en çok başarıya ulaşacağı yer olarak görmesiydi. Berlin'de Alman sosyal demokrat hareketi için çalışmaya başladı, Dresden ve Leipzig'de parti gazetelerinde yazılar yazdı. Bu arada dava arkadaşı Leo Jogiches ise Zürih'te kalmıştı.

Dinleyicileri büyüleyen ve partisinin birçok taraftar ve oy kazanmasını sağlayan bir hatip ve gazeteci olarak Rosa, Alman İmparatorluğu'nun hemen hemen her yöresinde *Sosyal Demokrat Parti* için halkı harekete geçirmeye yönelik geziler düzenledi. SPD'nin sol kanadının lideri gibi görülüyordu.

Alman Parlamentosu'nun seçim kampanyası sırasında yaptığı bir konuşmada 20 yıl önce de hicvettiği Alman İmparatoru Wilhelm'e "*Alman işçilerinin yaşamlarının garanti altında ve iyi olduğundan söz eden adamın gerçeklerden hiç haberi yok*" diye sesleniyordu. Ancak bu sefer 'Majestelerine' hakaretten üç aylık hapis cezasına çarptırıldı ve 1904-1906 arasında siyasi faaliyetleri ve görüşleri nedeniyle üç kez hapse girdi. 1907 yılının bir bölümünü Zwickau'da bir hapis hanede geçirdi. Saksonya Kralı Albert öldüğünde çıkarılan genel bir af la serbest kaldı; ancak "*dünyadaki hiçbir kral tarafından kendisine bir şey hediye edilsin istemediği*" için hapis haneden çıkmayı reddedince, zorla çıkarıldı.

1905 Rus Devrimi sırasında sosyalizmin, politik ve ekonomik ilişkilerin bizzat işçiler tarafından daha büyük bir demokratik kontrole dönüştürüldüğü bir devrim süreci olduğu tezini öne sürdü. Rus Devrimi'ni büyük bir umut olarak görüyordu. 1906 yılında Varşova'da tutuklandı; ancak sağlık sebeplerinden dolayı serbest bırakıldı.

Rosa, Rus sosyal demokratlarının Mayıs 1907'de Londra'da gerçekleştirdikleri 5. Parti Toplantısı'na SPD'yi temsilen katıldı.

Aynı yıl SPD'nin Berlin'deki Merkez Parti Okulu'nda doçent oldu ve 1914'e kadar burada ders verdi, siyasi bir silah olarak genel grev hakkındaki düşüncelerini geliştirdi. Bu dönemde iki büyük kuramsal eseri olan *Ulusal Ekonomiye Giriş* ve *Sermaye Birikimi*'ni yazdı. Kapitalizmin lanetli olduğunu ve ekonomik sebeplerden dolayı çökmeye mahkûm olduğunu savunuyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla esen milliyetçi rüzgâr, SPD'nin de böyle bir eğilime yönelmesine neden oldu; ancak Luxemburg milliyetçi fikirlere kesinlikle karşıydı. SDP'nin Almanya'nın savaşa girmesini desteklemesine çok kızmıştı. Bu sebeple partiyle olan tüm ilişkisini kesti ve savaş sırasında yaşamının büyük kısmını hapiste geçirdi.

Hapishanede kaleme aldığı mektupların çoğunu arkadaşı ve sekreteri Mathilda Jacob'a hitaben yazıyor, Jacob da bunların dışarı çıkmasını sağlıyordu. Ekim Devrimi'ni, tüm dünyada yaşanacak devrimin öncüsü olarak görüyordu ve hapisteyken *Spartakusbriefe* (Spartaküs Mektupları) ile *Die Russische Revolution* (Rus Devrimi) adlı eserlerini kaleme aldı. 1916 yılında yayınladığı *The Junius Pamphlet* (Junius Broşürleri) adlı eserinde Sosyalizm ile Barbarizm arasındaki seçimin, işçi sınıfının kararlı hareket etmesi gerektiği dünyanın tarihi açısından bir dönüm noktası olduğunu savundu.

İlimli sosyal demokratlarla yaşadığı farklılıklar sonucunda Clara Zetkin, Franz Mehring ve Karl Liebknecht ile birlikte 1916 yılında *Spartaküs Birliği*'ni kurdu. Birlik, iki yıl sonra *Almanya Komünist Partisi* oldu.

Rosa, Ekim 1916'dan Temmuz 1917'e kadar tekrar hapse girdi. Eylül 1918 tarihli Spartaküs mektubunda Bolşevikleri oldukça sert bir şekilde eleştiriyordu. 1917'de Spartaküs Birliği, savaş karşıtı ve eski SDP'li olan Karl Kautsky'nin kurduğu *Bağımsız Sosyal Demokrat Parti* (USDP) ile birleşti. Kasım 1918'de Kayser'in görevinin sona ermesinin ardından USDP ve SDP

yeniden iktidara geldi ve bunu Kiel'de Alman Devrimi'nin başlaması takip etti. Almanya'nın birçok yerinde savaşa ve monarşiye son vermek için Alman işçiler ve askerlerin oluşturduğu konseyler kuruldu. USDP bu konseyleri destekledi.

Breslau'daki cezaevinden tahliye olan Luxemburg, kendisinden bir gün sonra hapisten çıkan Liebknecht ile birlikte Spartaküs Birliği'ni yeniden organize etti ve *Red Flag* adlı bir gazete kurdu. Tüm siyasi tutukluların salıverilmesini ve idam cezasının kaldırılmasını istiyorlardı. Bağımsız Sosyalistler ve Uluslararası Komünistler (IKD) ile birleşen Spartaküs Birliği, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg liderliği altında *Almanya Komünist Partisi* oldu.

Ocak ayıyla birlikte ikinci bir devrim dalgası başlamıştı; ancak Rosa, Liebknecht'in aksine bu hareketi desteklemedi ve Berlin'de gerçekleşen, hükümet karşıtı Spartakist ayaklanmasına gönülsüzce katıldı.

Başarısızlıkla sonuçlanan bu hareket, Adolf Hitler için de belirleyici bir dönüm noktası olmuştu. Sosyal Demokrat lider Friedrich Ebert, ayaklanmaya karşılık olarak, milliyetçi ve sağ görüşlü *Freikorps* askerlerine sol kanatlı bu devrimi bastırma emrini verdi. Luxemburg, Karl Liebknecht ve Wilhelm Pieck ile birlikte tutuklandı. Pieck kaçmayı başarırken Luxemburg ve Liebknecht hapisaneye götürüldükleri 15 Ocak'ı 16 Ocak'a bağlayan gece Alman Freikorps askerleri tarafından öldürüldü.

Ölüm emri, kendilerini sorgulayan Yüzbaşı Waldemar Pabst tarafından verilmişti. Luxemburg'un cesedi Landwehr kanalına atıldı ve ancak Mayıs ayında Berlin Hayvanat Bahçesi'nin bir kanalında bulunabildi. Liebknecht'in cesedi ise isimsiz olarak morga kaldırıldı. Bundan 55 yıl sonra, 15 Ocak 1974'te Federal Almanya Ulaştırma Bakanlığı Rosa Luxemburg anısına özel bir posta pulu çıkaracaktı.

Öldürölmesinden dolayı Waldemar Pabst değil ama sadece

bir Freikorps askeri, Otto Runge 2 yıl hapis yattı. Pabst, 1962 yılında *Der Spiegel* dergisine verdiği röportajda iki SPD lideri Savunma Bakanı Gustav Noske ve Şansölye Friedrich Ebert'in, Luxemburg'a yönelik hareketlerini onayladığını söylemişti.

Luxemburg'un sevgilisi Leo Jogiches de 1919'da öldürüldü. Ancak gönül ilişkileri zaten 1906'da bitmişti. Leo Jogiches, ölümünden kısa bir süre önce Clara Zetkin ve Mathild Jacob ile birlikte Luxemburg'un eserlerini toplayarak yayınlamaya karar vermişti. Ancak proje, Lenin'in Luxemburg hakkındaki eleştirel düşüncelerinden dolayı yavaş ilerledi. Lenin, Luxemburg'un milliyetçi ideolojiyi hafife aldığını, Komünist Parti'nin rolünü zayıflattığını ve toplu hareketin gücüne gereğinden fazla önem verdiğini düşünüyordu. Luxemburg da Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin (self-determinasyon) ilkesini kabul etmiş olmasını eleştiriyordu. Daha sonra Stalinci akımlar da Luxemburg'un düşüncelerini eleştirdiler. Luxemburg'un toplanan eserleri, 1970-75'li yıllara kadar Demokratik Almanya'da piyasaya çıkmadı.

1970'li yıllarda Luxemburg'un çalışmaları ve düşünceleri, ciddi bir biçimde ele alınarak değerlendirilmeye başlandı. Teorileri, sosyal demokrasi veya komünizme bir alternatif olarak düşünülmüyordu. 1980'li yıllarda Marksist çalışmalar çekiciliğini kaybettiğinde Luxemburg'un düşünceleri özellikle feminist teorisyenler arasında hâlâ tazeliğini koruyordu. Luxemburg hiçbir zaman kadın haklarına yönelik hareketlerin içinde yer almamıştı. Ona göre kadınların özgür olmaları için, kapitalizmin baskısından kurtulmaları gerekiyordu. Ancak sosyalist özgürlük de kadınların özgürlüğü olmadan imkânsızdı.

Rosa Luxemburg'un ölümünden yıllar sonra bile hâlâ popüler olmasının sebebi, muhtemelen şu sözlerinde saklıydı:

"Sosyalizmi tembel, uçar, egoist, düşüncesiz, kaygısız insanlarla gerçekleştiremezsiniz. Sosyalist bir toplumun, kendi

bulunduğu yerden, genel refah için tutku ve hevesle dolu, yoldaşı insanlar için fedakârlık ve duygudaşlıkla dolu, en zoru gerçekleştirmeye kalkışacak cesaret ve kararlılıkla dolu insanlara ihtiyacı vardır.”

NOTLAR

- Bertolt Brecht’in onun için yazdığı ve kendisine ‘Kızıl Rosa’ diye hitap ettiği şiir çok popülerdir.
- Troçkist tarihçi-yazar Isaac Deutscher, Rosa hakkında *“Onun öldürülmesiyle Hohenzollern Almanyası son zaferini kutladı, Nazi Almanyası ise ilk”* diye konuşmuştu.
- 1986 yılında Margareta von Trotta imzalı ve Luxemburg’u Barbara Sukowa’nın oynadığı “Rosa Luxemburg” adlı film büyük ticari başarı elde etti.
- Polonya ve Almanya sol hareketlerinin yıldızıydı. Lenin’e kafa tutabilen ender isimlerden biriydi. Onun dışardan bilinç yükleme fikrine katılmamış, işçi sınıfının kendiliğinden doğruya ulaşacağına inanmıştı. Kimilerine göre Avrupa’da komünizmin gerçek lideri Lenin değil, oydu.
- Kitlesel eylemlerin sonuca giden en iyi yollardan biri olduğuna inandı. Genel grevin işçilerin sosyal haklar kazanmalarını sağlayacak bir yol olduğunu savundu.

Mata Hari

(1876-1917)

Adı her zaman casusluk, gizem, egzotizm ve cinsellikle birlikte anıldı. Küçük bir ülkede doğdu, kocaman ünü tüm dünyayı kapladı; önce dansöz, ardından da casus olarak. Yaptıkları dünyayı değiştirecek büyüklükte değildi; ancak bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istemeyerek bir efsane haline geldi ya da getirildi. Dünyaya asıl etkisi, hayatının son yıllarında kulaktan kulağa dolaşan efsanesinin, artık tüm dünyanın doğru kabul ettiği bir ‘gerçeğe’ dönüşmesiyle olacaktı. Hayatı dramatik bir şekilde sona erse de sıradan bir ev kadınlığından Avrupa çapında bir dansöze, oradan da dünya çapında bir casusa dönüşerek, sıradışı bir hayatın hakkını vermişti. O, istihbarat dünyasının unutulmaz ismi Mata Hari’ydi.

“Kendi kendine çok eğlenebilen bir kadınıın.

Bazen kaybeder, bazen de kazanırım."

Mata Hari

Tarihteki en ünlü kadın casuslardan biri olmasına rağmen, başarılı olmaktan çok uzaktı. Aslında saf ve kolayca kandırılabilir, tuzağa düşürülebilir birisiydi.

Şöhreti bulması çok ironik oldu. Belki başarılı diye nitelendirilebilecek bir kariyeri yoktu; ama hakkındaki efsaneler gerçekliği sorgulanmadan kabul görecekti ve onu belki de hiç olmadığı bir noktaya taşıyacak, kadın casus denince akla gelen ilk isim olmasıyla, bu kitaptaki yerini de garantileyecekti.

Tarihin akışı açısından sıradan, geriye bıraktığı miras açısından ise dünyanın en ünlü casuslarından biri olan Mata Hari'nin hayatı ve maceraları, bugün kendisini 20. yüzyılın ilk ve en tehlikeli kadın casusu olarak gören insanları düşündürmeye devam ediyor. O halde buyurun, okuyalım.

Hayat değiştiren gazete ilanı

Hollanda'nın Leeuwarden bölgesinde 7 Ağustos 1876'da dünyaya geldiğinde, Margaretha Geertruida Zelle ismiyle vaftiz edilmişti. Ailesi, dindarlık ve tüccarlığı aynı potada eritmiş Calvinistlerdendi. Hali vakti yerinde bir şapka satıcısı olan babası başka bir kadın için evi terk edip, annesi de bu olaydan kısa bir süre sonra öldüğünde, genç kız, hayatın tüm zorluklarıyla karşı karşıya kaldı.

Mart 1895'te, 19 yaşındayken *Het Nieuwes van den Dag* gazetesinde gördüğü bir ilan, hayatını değiştirecekti: İskoç kökenli Hollandalı Yüzbaşı Rudolf MacLeod 20 yıldır Hollanda'nın sömürgelerinden Endonezya'da yaşıyor ve kendisine uygun bir eş arıyordu.

Bu o zamanlar için oldukça yaygın bir uygulamaydı. İlan yayınlandığında MacLeod, sıtma hastalığından yeni kurtulmuş,

Amsterdam'da iyileşmeye çalışıyordu. Aslında ilan, gazetede çalışan ve Yüzbaşı MacLeod'un yakın arkadaşı olan muhabirlerin şakasıydı. İlane 16 kişi cevap verdi. Margaretha bunların sonuncusuydu. Cevabına iliştirdiği fotoğraf, yüzbaşının dikkatini çekmişti.

İlk randevuları, aralarındaki 21 yıllık yaş farkına rağmen romantik bir havada geçti. Birbirlerine çok sayıda mektup yazdılar (MacLeod, mektupları daha sonra Hollandalı muhabirlere satacaktı). Kısa sürede evlendiler ve biri erkek biri kız, iki çocukları oldu. Aile, 1 Mayıs 1897'de Endonezya'ya giden *Prenses Amalia* isimli gemiye binerek, yeni bir hayata doğru yelken açtı. Buraya kadar her şey normaldi. Margaretha milyonlarca ev kadınından biriydi. şimdilik...

Asya'da filizlenen yeni bir kimlik

Güneydoğu Asya'daki Endonezya, sadece birkaç yıllığına çiftin yuvası olacaktı. İlerleyen yıllarda MacLeod'un aynı bölgedeki değişik noktalara peş peşe tayin edilmesi, Asya ikliminden kaynaklanan hastalıklar ve bu arada oğullarının ölüümü, evliliklerini dayanılmaz hale çevirmişti. Genç kadının hayal ettiği hayat, hiç de bu yaşadığına benzemiyordu! Margaretha Avrupa'ya, özellikle Paris'e dönmek istiyordu. Eşine olan aşkı, büyük bir olasılıkla, MacLeod'un emekli olmasıyla bitmişti; zira artık üzerinde şatafatlı bir üniforma yoktu.

Aile Amsterdam'a döndü. Fakat MacLeod bu ilişkiden çok yorulmuştu ve ailesini bırakıp kaçtı. Margaretha kızının velayetini üzerine aldı ve çocuğu akrabalarına bırakıp, rotasını Paris'e çevirdi. Bir daha arkasına bakmamak üzere...

Doğu egzotizmini Batı'da pazarlamasıyla ilgi çeken Mata Hari, aslında pek de başarılı bir dansçı değildi.

Güzelliğini kullanmaya başladı

Paris'e vardığında güzelliğinin işe yarayacağını fark etmesi uzun sürmedi. Bir artistin yanında model olarak çalışmaya başladı. Ancak yaşayabilmek için yeterli parayı kazanamıyordu, Hollanda'ya dönmek zorunda kaldı. Lahey ve Amsterdam'da sıkıntılı bir dönem geçirdi ve yine Paris'e geçti. Ancak bu sefer talihliydi. Lahey'in önde gelen zenginlerinden Baron Henry de Marguire ile tanışmış ve onun himayesine girmişti. Ve ardından pahalı elbiseler, takılar gelmeye başladı. Henry, Margaretha'yı Paris'teki *Grand Hotel*'e yerleştirdi, cüzdanını genç kadının hizmetine sundu. Margaretha, baronu kullanmaya kararlıydı.

Lahey'de ilk önce binicilik öğretmeni olarak iş buldu ve sirklerde gösteriler yapan bir ekibe katıldı. Boş olduğu vakitlerde ekipteki Ernest Molier isimli bir arkadaşından dans dersleri almaya başladı. Bu esnada, Margaretha ismini de daha havalı olacağı gerekçesiyle Marguerite olarak değiştirdi.

O dönem Paris'te Doğu egzotizmi bir hayli popülerdi. Güney Asya'da bir süre yaşayan Margaretha da bu kültürden etkilenmişti. Endonezya ve civarında geçirdiği 5 yıl boyunca edindiği kültürel birikimi ve burada öğrendiği geleneksel java danslarını, egzotik güzelliğiyle birleştirerek, döneme hâkim olan havadan faydalanmaya karar verdi. Dansı beceremiyordu; ama yine de doğal bir zarafete sahipti. Güneydoğu Asya'da gördüğü dans şekillerine dayalı, en azından Avrupalılar için tamamen farklı bir tarz oluşturmaya çalıştı. Hollandalı köylü kızı, bambaşka bir kişiliğe dönüşüyordu...

Dansçı ve zenginler için hayat kadını

Başlangıçta etrafındakilere Javalı bir Budist rahip ile Hollandalı bir kadının kızı olduğunu söylüyordu. Sonradan

köklerini Hollandalı önemli bir koloni yetkilisine dayandıracaktı. Ancak ilk sahne performansında kendisini 'Lady MacLeod' olarak tanıtmıştı. Soranlara babası MacLeod'un bir İngiliz aristokratı, annesinin ise kendisine Hindu tapınaklarında dans öğreten bir Hintli olduğunu söyledi. Bu yeni kimliğini oluşturma sürecinde, yalan söyleme konusunda oldukça rahat davranıyordu. *(Hayatını konu alan 'Mata Hari: Gerçek Hikâye' isimli eserde Russel Warren, Margaretha'nın yalanlarını sıralarken hiçbir sorunla karşılaşmadığını, çünkü Avrupalıların çoğunun, Endonezya adalarıyla Hindistan'ı birbirine karıştırdığını aktarır)*

Margaretha, izleyenlere değişik gelen gösterisiyle, Doğu Sanatları Merkezi Guimet Müzesi'nin sahibi Emile Guimet'in dikkatini çekmeyi başardı. Mata Hari'ye dönüşmesindeki son adım olan Guimet, müzede dans etmesi teklifinde bulundu. Ancak ne eski orijinal ismi, ne de yeni aristokratik lakabı, bir Hindu tapınak dansçısı açısından gerçekçi görünüyordu. Sonunda Endonezya'da konuşulan Java dilinde 'günün ışığı' ya da 'günün gözü' anlamlarına gelen Mata Hari'de karar kılındı.

Guimet müzeyi, Hinduların yıkım ve yeniden üretim tanrısı Şiva'nın heykelinin de yer aldığı bir şekilde dekore etti. Yanan bir kâse, 4 farklı dansçı ve mumlar yerleştirildi. Mata Hari, müzenin koleksiyonundan emanet alınmış, tiril tiril, transparan şallı ve dansını biraz daha erotik hale getiren bir elbise ile izleyicilerin karşısına çıktı. Seyirciler, daha önce böyle bir şey izlememişler ve Mata Hari'nin egzotik ve bir o kadar da erotik figürleri tarafından büyülenmişlerdi. Mata Hari'nin şöhreti, kısa sürede Paris'ten taşıp Avrupa'ya yayıldı. Rus ve Fransız aristokrasisinden büyük elçiler de dâhil olmak üzere çok sayıda üst düzey yetkili, hayranları arasına girdi. Ve tahmin edileceği üzere, bu cebi dolu, yakası süslü hayranları için sadece dans etmekle yetinmiyordu...

Her ne kadar şöhreti, 'sanatsal kılıflarla' tüm Avrupa'da

haklı gösterilmeye çalışılsa da işin gerçeği farklıydı. Dans şekli ona, Avrupa'nın en bilinen soylu metresi ve fahişesi unvanını kazandıracaktı. Yıllar sonra hakkında yazılan 'Şafağın Çocuğu' başlıklı bir makalede Mata Hari'nin geldiği nokta *"Birinci Dünya Savaşı'na ramak kala Mata Hari; askerlerin, devlet adamlarının, dünyanın her yerindeki siyasi aktörlerin cüzdanlarında ve gönüllerinde dans edecek yolu bulmuştu"* ifadesiyle tanımlanacaktı.

Neredeyse on yıl süren bu 'dansözlük' serüveni boyunca, savaş bakanlarından bankacılara, asillerden orta kademe subaylara kadar, oldukça geniş bir yelpazeye yayılan bir hayran kitlesi edinmişti. Lakin ilerleyen yaşı, sahne kariyerini tehdit etmeye başlamıştı. Kariyerinin sonlarına yaklaştığı 1914 yılında 38 yaşındaydı. Yine de İngiliz *Daily Telegraph* gazetesi, onu *"maun kırmızısı saçlı, uzunca boylu, 35-40 yaşları arasında, oldukça güzel bir kadın"* olarak betimliyordu. Açıkçası, en güzel zamanları geride kalmıştı, birçok genç rakibi türemişti. Belki farkında değildi ama kendisini, çok ama çok farklı bir dünya bekliyordu; tehlikeli bir dünya...

Acemi casus işbaşında

Casusluk dünyası, 'genç ve güzel' kadınları yem olarak kullanmak konusunda her zaman cömert davranmıştı ve Mata Hari de konumu ve bağlantılarıyla bu iş için biçilmiş kaftandı. Almanlar Mata Hari'yi bir şekilde Alman Gizli Servisi'ne angaje ettiler. Birinci büyük savaş patlak vermeden birkaç yıl önce dansçı Mata Hari, Löerrach şehrindeki Alman İstihbarat Okulu'nda casusluk eğitimi almaya başlamıştı. Kendisine H21 kodu verildi. Eğitimin ardından, 1915'te, görev sahası Fransa'ya döndü. Bu kez dans eder gibi görünüp, bilgi toplayacaktı. İlginçtir, Fransız Gizli Servisi, Mata Hari'nin Almanlar hesabına çalıştığını fark etmişti ama kadının hem Fransız hem de Hollanda hükümetlerindeki sağlam bağlantıları, kendisini dokunulmaz kılıyordu. Bu arada suçüstü yapılabilecek bir açık da vermiyordu. O halde

yapılabilecek tek şey vardı: Mata Hari'yi çift taraflı ajan olarak kullanmak.

Kendisine Almanların lehine çalışıyormuş gibi davranmaya devam ederek, aslında Almanya'ya ihanet etmesini ve perde arkasında Fransızlara çalışmasını teklif ettiler. Mata Hari teklife olur verdi, lakin Fransızların, bu kadının güvenilirliği hakkında tereddütleri vardı. Bu yüzden Mata Hari'yi sınamak için Belçika'ya gönderdiler. Orada altı Fransız ajanla bağlantıya geçecekti. Fransızlar, istediklerini kısa zamanda acı bir şekilde öğrendiler: İki hafta gibi bir sürede söz konusu altı ajan Almanlar tarafından yakalanarak kurşuna dizildi. Mata Hari, danslarında olduğu kadar başarılı olamamıştı casusluk işlerinde. Aslına bakılırsa dansları için de aynı şey söylenecekti yıllar sonra.

Fransızlar Mata Hari'yi gözden çıkarmışlardı, ama Fransızlara büyük bir darbe vurmalarına yardım ettiği Almanlar da ona şüpheyle bakmaya başlamıştı. Bugün Fransa'yı satan, yarın Almanya'yı da satabilirdi. Yine de Mata Hari'yi el altında tutmaya karar verdiler. Öte yandan İngiliz gizli servisi de bir süredir Mata Hari'yi izliyor ve onun aslında Clara Benedix isimli bir Alman casus olduğundan şüpheleniyordu. Kadını, 1916 Kasımı'nda sorgulamalarına rağmen, casusluk yaptığına ilişkin bir delil bulamamışlardı.

Gözden düşen Mata Hari, Fransa'ya dönmek zorunda kalmıştı. Bu arada Fransızlar, savaştaki tüm başarısızlıklarını fatura edecek bir günah keçisi bulmuşlar, neredeyse bu beceriksiz dansöz-casusun tüm Fransa'yı batırdığını iddia etmeye başlamışlardı. (Bir bakıma Mata Hari'yi efsane haline getirerek, şu anda hayatını okumanızın da zeminini oluşturluyorlardı!) Buna karşın tüm öfkeleri üzerinde toplayan bu kadına, yine sağlam bağlantılarından dolayı dokunulamıyordu. Hakkında güçlü bir delil olmaması da cabasıydı. Yine de bu deliller için fazlaca beklemelerine gerek kalmayacaktı.

Yıllar sonra Cambridge Üniversitesi'nden Profesör Christopher Andrew'un kendisi hakkında sarf edeceği '*Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Mata Hari, casusluğu bir fantezi olarak benimsemişti*' cümlesiyle işaret ettiği gibi, rahat durmaya pek niyeti yoktu. İstihbaratın tozunu yutmuştu bir kez; ya da bu dünyanın deyişiyile, '*Bir kez casus olan, her zaman casus kalır*'dı.

Dişiliğıyle tuzağına düşürdüğü Fransız, İngiliz, Rus kurbanlarından elde ettiği gizli bilgileri şifreleyerek, güya kızına yazdığı mektuplar kisvesiyle, Almanlara ulaştırmaya devam etti. Ama halen acemiydi.

Alman istihbaratçılarla görüşmek üzere gittiğı Madrid'de Alman askeri ataşesi Binbaşı Kalle ile tanışmıştı. Kalle, Berlin'e müttefiklerinin okuyabileceğı kodda bir mesaj yolladı. Mesajda casus 'H-21'in değerli bilgilerle kendisini ispatladığını söylüyordu. Ancak mesajı okuyan, sadece Berlin'dekiler değildi. Paris'tekilerin gözü de Mata Hari'nin üstündeydi ve Kalle'nin mesajını deşifre etmişlerdi.

Paris'e dönen Mata Hari, Elysees Sarayı Otel'i'nde tutuklandı. Evinde yapılan aramalarda bulunan yüklüce miktardaki Alman markını, 'aşk' karşılığı aldığını iddia etse de Fransızlar bunu 'casusluk ödemesi' olarak değerlendirmeyi tercih edeceklerdi. Arama esnasında bulunan görünmez mürekkep de Mata Hari'nin '*Hayır! Bu bir makyaj malzemesi!*' itirazlarına rağmen, deliller listesine kaydedilmişti. Zaten fırsat kollayan Fransızlar, Mata Hari'yi büyük bir iştahla tutukladılar.

Tutuklanışı propaganda aracı olarak kullanıldı. 50 bin Fransız askerin ölümünden sorumlu tutuluyordu! 1915'in Aralık ayına kadar Almanlara yaptığı 8 casusluk faaliyetinden dolayı yargılandı. Aslına bakılırsa Fransızlar Mata Hari'yi, tabiri caizse, önce asıp sonra yargılamışlardı! Suçlu bulundu. Kurşuna dizilecekti.

Bu arada vatandaşı Mata Hari'nin serbest bırakılması için

temyiz başvurusunda bulunan Hollanda Kraliçesi'nin isteği reddedildi. Almanların Fransızlara yönelik esir değişimi teklifi de kabul görmedi. İdam kaçınılmazdı.

Gözlerinin bağlanmasını veya bir kazığa bağlanmayı reddeden Mata Hari, 15 Ekim 1917'de, 41 yaşındayken, idam mangasının tüfeklerinden çıkıp, sabahın sessizliğini dağıtan mermilerle yaşamını yitirdi.

Daha kanı kurumadan, *'Fransa'yı mahveden kadın casus Mata Hari'* söylentisi de dalga dalga yayılmaya başlamıştı. Bir rivayete göre son sözleri *'Merci monsieur'* oldu. Bir başka rivayete göreyse kurşunlar bedenine girmeden önce üzerindeki elbiseyi çıkarmış ve çınlıçplak bir şekilde *'Evet fahişeyim, ama hiçbir zaman hain olmadım!'* demişti.

Fransızların bu idamı, o dönemde gündemi değiştirmek için kullandığı söylendi, ancak dava hakkındaki resmi bilgiler 100 yıllığına mühürlendiği için olayın aslı bugün halen gizemini koruyor.

Mata Hari'nin cenazesine sahip çıkan bir yakını olmadı ve cesedi muhtemelen tıbbi araştırmalar için kullanıldı. Baş gövdesinden ayrılıp mumyalandı ve Paris'teki Anatomi Müzesi'ne konuldu. Ancak 2000 yılında araştırmacılar, Mata Hari'nin gerçek kafasının muhtemelen 1954'te, müzenin yeri değiştirildiği sırada kaybolduğunu ileri sürdüler. Resmi kayıtlarda müzenin Mata Hari'nin cesedini de teslim aldığı ortaya çıktı, ancak akıbeti konusunda bir bilgi bulunamadı.

Çifte ajan olarak çalışan, askeri sırları elde etmek için erkekleri baştan çıkaran egzotik bir dansçı olduğu düşüncesi, efsane olmasına ve tarihin *'femme fatale'* (ölümcül dişi) isimlerinden birine dönüşmesine yetti.

Pek çok tarihçi, Mata Hari'nin, oynamaya çalıştığı oyunun ciddiyetinin farkına varmadığı konusunda hemfikirdir. Dünyevi zevkleri heyecanlı ve gizemli olduğuna inandığı casusluk

oyunuyla harmanlamaya kalkışmış, bedelini de kanıyla ödemişti.

Her ne kadar tarih ve popüler kültür, onu bir efsane olarak sunsa da 20. yüzyılın sonlarında çok sayıda tarihçi amatör bir casus, hatta casus olmayı becerememiş bir dansöz ve son kertede de şöhretinin kurbanı olmuş bir kişi olarak tanımlayacaktı Mata Hari'yi. Yine de kim ne derse desin, doğru ya da yanlış, kadın casuslardan bahsedildiği sürece, Mata Hari efsanesi yaşamaya devam edecek.

NOTLAR

- Hakkındaki ilk film 1921'de Almanlar tarafından çekildi. Ancak bir efsane olmasını ve ününün dünya çapında duyulmasını sağlayan, 1931 tarihli, başrolünde Greta Garbo'nun oynadığı 'Mata Hari' isimli filmi. Her ne kadar gerçek olgulara dayalı bir kurguya sahip olsa da film, tarihi gerçekleri sunmak yerine yeni hikâyelerin ve fantezilerin oluşmasını tetikledi.
- Sayısız film, dizi, kitap ve hatta bilgisayar oyununa konu oldu. Bunların çoğu gerçeğe dayalı eserlerdi, ancak büyük bir kısmı spekülatif olmaktan ileriye gidemedi.

Amelia Earhart

(1897-1937)

Her zaman hemcinslerinden farklı oldu. Hep onların yapmadıklarını yaptı. Erkeklerin varlık gösterdiği sahalarda başarılı olan kadınları kendisine örnek aldı. On yaşında ilk kez gördüğü uçaklar, bir daha hiç hayatından çıkmadı. Gökyüzünde kırılmadık rekor bırakmadı. Henüz uçağının motoru soğumadan, yeni bir rekor için havalanmaya hazırlanıyordu. Uçmayı, gökyüzü ile kadınlar arasındaki engelleri kaldırmayı çok ama çok sevdi. Hem de hayatını bu uğurda feda edecek kadar. Dünyanın etrafında uçağıyla tur atmaya çalışırken kaybolsa da ismi, bir efsane olarak kuşaktan kuşağı ‘uçuyor.’

“Yıldızlar neredeyse dokunabileceğim kadar yakındı. Daha önceden hiç bu kadarını bir arada görmemiştim. Hayatım boyunca, uçuşun cazibesinin her şeyden daha güzel olduğuna inandım. Buna o gece ikna olmuştum.”

Amelia Earhart

(Atlantik'i bir başına geçtiğı geceyi anlatırken)

İlginçtir, Amelia ilk kez on yaşında, bir kasaba fuarında uçak gördüğünde hiç etkilenmemişti. *“Bir tahta ve metal karışımıydı. Ve hiç de olağanüstü bir şey gibi görünmemişti”* diyordu. Neredeyse on yıl kadar sonra, bir akrobatik uçuş gösterisinde, havacılığa duyduğu aşkın ilk tohumları atıldı. Uçak pilotlarından biri, bir tepenin üzerinden kendisini seyretmekte olan Amelia ve arkadaşını görünce, muhtemelen genç kızlara hava atmak için, keskin bir manevrayla iki arkadaşın üzerine dalışa geçmiş, yaklaştığında ise neredeyse uçağın kanatlarıyla ısılık çalarak ve bu arada selam çakmayı da unutmayarak, tekrar havalanmıştı. Pilot, Amelia'nın ya da arkadaşının kalbini çalamamıştı belki ama işte o an kahramanımız, kalbini havacılığa kaptırmıştı. Uçak, tiz bir sesle üzerlerinden tekrar tırmanmaya başladığında, Amelia, korku ve coşkuyla karışık bir hisse kapılmıştı. *“Sanki o kırmızı küçük uçak, bizi sıyrıp geçerken kulağıma bir şey fısıldamıştı”* diyecekti yıllar sonra.

28 Aralık 1920, Amelia'nın hayatının dönüm noktası oldu. Moda tabirle, o günden sonra bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Zira Pilot Frank Hawks, Amelia'ya ilk uçuş deneyimini tattırmıştı. *“Yerden 300 metre kadar havalanmıştık ki, işte o an, hayatımın geri kalanında gökyüzünde olmam gerektiğine karar verdim. Uçmak zorundaydım”* diyordu, o günü anlatırken.

Her ne kadar genç kız, ideallerine inançla sarılsa da bu iş, o dönemin Amerikas'nda o kadar kolay değıldi. Önyargıları bir kenara bırakın, her şeyden önce maddi sorunlar, Amelia ile gökyüzü arasındaki mesafeyi uzattıkça uzatıyordu. Lakin tam bir 'erkek Fatma' olan Amelia, kendisine karşı çıkılmasına alışkındı. Geleneksel davranış kalıplarını yıkmakta pek mahir olan genç kız, kanatsız yaşamında da ele avuca sığan biri değıldi esasında;

ağaçlara tırmanıyor, sırtına yüklendiğı kızakla kendisini yamaçlardan aşağı salıyor, 22 kalibrelik tüfeğıyle farelere tarlaları dar ediyordu! Erkek Fatmalığının altını çizmemiz sebepsiz değildi doğrusu. Zira Amelia'nın ilginç bir hobisi de vardı. Film yönetmenliğı, hukuk, reklamcılık, idarecilik ve makine mühendisliğı gibi, o dönem için, erkeklerin egemenlik ilan ettiğı sahalarda başarılı olan kadınlarla ilgili gazete kupürlerinden oluşan bir günlük tutuyordu.

1915'te Hyde Park High School'dan mezun olduğunda dünya milletleri, ilk büyük savaşı girmişlerdi. Amelia bu yıllarda Kanada'da bir askeri hastanede hemşire olarak çalışmış, ardından da kısa bir süre kamuda görev yapmıştı. 3 Ocak 1921'de gördüğü ilk uçuş dersinin ardından, altı ay boyunca deli gibi çalışarak ilk uçağını almaya muvaffak oldu. Amelia, ikinci el, sarıya boyalı ve iki koltuklu Kinner Airster'ına 'Kanarya' (Canary) ismini vermiş ve onunla doğruca gökyüzünün yolunu tutmuştu. Bu mütevazı uçakla 14 bin feet'e (yaklaşık 4 bin 900 metre) yükselip kadınlar dalındaki ilk rekoruna da imza atmıştı. Bunu diğer rekorları, hem de inanılmaz bir hızda takip edecekti.

Bir telefonla hayatı değışti

1928 yılının Nisan ayıydı. Amelia, kendisine gelen telefonu bağlamak isteyen sekretere, "Şu an meşgulüm" diye karşılık verdi. Yine kendisine kötü bir şaka yapılacağını düşünüyordu. Sekreterin telefonun acil olduğu uyarısıyla görüşmeyi kabul etti. Başlangıçta ahizenin ucundaki sesin, uçuş tutkusunu bilen ve kendisini işletmeye çalışan bir arkadaşına ait olduğunu düşünse de çok geçmeden işin ciddiyetini anladı. Kendisine yöneltlen soru gayet netti:

Amelia, uçuş öncesi ekipman kontrolünde

“Atlantik Okyanusu’nu uçarak geçecek ilk kadın yolcu olmak ister misin?”

Bir an için aklına uçakta ‘fazla bagaj’ olarak bulunacağı düşüncesi gelse de pek duraksamadan cevabını verdi. “Evet!”

Ayağının tozuyla New York’a giden Amelia, projenin mimarları ile, daha sonradan macerasının kitabını basacak yayıncı

George P. Putnam ve yolculuğun basın kampanyasını yürütecek isimlerle görüştü. Her konuda mutabakata varılmıştı. Amelia, pilot Wilmer “Bill” Stultz, yardımcı pilot ve uçuş mühendisi Louis E. “Slim” Gordon’un eşliğinde, 17 Haziran 1928’de Newfoundland’daki Trepassey Harbor’dan, ‘Dostluk’ (Friendship) isimli Fokker F7 ile havalandı. 21 saatte Atlantik’i geçen ekip, İskoçya Burry Port’a indi. Günümüz ticari jetlerinin bu mesafeyi 7 saatte aldığını göz önünde bulundurursak, üçlünün bu uçuşunun, o zaman bile başlı başına büyük bir başarı olduğu görülür. Seyahat tüm dünyada ses getirdi. Ekip, Amerika’ya döndüğünde New York’ta resmigeçitle karşılandı ve Başkan Calvin Coolidge’ın Beyaz Saray’da kendi onurlarına verdiği resepsiyona katıldı. Amelia, uçağı kendisi kullanmasa da Atlantik’i uçarak geçen ilk kadın yolcu olmuştu. Devamı gelecekti...

Hiçbir zaman çağdaşı pilotlar gibi giyinmedi, ırklığından asla taviz vermedi!

O günden sonra, Amelia'nın hayatı gökyüzünde geçecekti. Cleveland Kadınlar Uçuş Derbisi'nde üçüncü olmasının ardından Atlantik seyahati esnasında tanışıp arkadaşlığını ilerlettiğı yayıncı Putnam ile hayatını birleştirdi. Bir gün, evlilikle bunca hareketli bir hayatı nasıl bağdaştırdığını soranlara, *"Evlilik çift kontrollü bir ortaklıktır"* diyecekti.

En az Amelia kadar macera düşkünü olan Putnam, karısının bu sıra dışı tutkusuna en büyük desteğı verenlerin başında geliyordu. Karı koca gizli bir plan üzerinde çalışıyordu: Amelia, bu kez Atlantik'i tek başına geçecekti!

Atlantik'i geçiyor... Tarihe de geçiyor...

20 Mayıs 1932'de Newfoundland Harbor Grace'den

havalanan Amelia, Paris'e inme hedefiyle gökyüzüne tırmanışa geçti. Güçlü kuzey rüzgârları, buzlu hava koşulları ve mekanik sorunlar, genç kadını canından bezdirse de hedefinden döndüremedi. Ufak bir sapma olmuş; Amelia, Paris yerine, İrlanda Londonderry yakınlarında bir otağa inmek zorunda kalmıştı. Ama bunun hiç önemi yoktu. Sonuçta 35 yaşındaki Amelia Erhart, Atlantik'i tek başına geçen ilk kadın olarak gazete manşetlerini süslemeyi başarmıştı! Bu tarihi yolculuğun son anlarını, *"Etrafta otlayan inekleri bir parça korkutmuş olsam da, bir çiftçinin evinin yakınlarında durmayı başarabildim"* diyerek aktaran Amelia, bir anda dünya gündemine oturmuştu. Bu kez Beyaz Saray'da bir başka Başkanın, Herbert Hoover'ın konuğu olan genç kadın, Başkanın elinden, dünya kâşiflerinin çatı kurumu olan National Geographic Society'nin sunduğu altın madalyayı alıyordu.

Atlantik'i tek başına geçmesinin ardından ülkesindeki kadınların gözbebeği oldu, onlarca kadın ondan ilham alarak havacılığa yöneldi.

Bununla da bitmemiş, Amerikan Kongresi de kendisine; tarihte ilk kez bir kadına, bir sivil verilebilecek en yüksek onur olan *The Distinguished Flying Cross* (Seçkin Uçuş Nişanı) vermişti.

Törende konuşan Başkan Yardımcısı Charles Curtis, “Hayatını riske atmayı göze alıp, bir havacı olarak yeteneğini ve destansı cesaretini sergiledi” sözleriyle kadın pilotu övüyordu. Ama hepsinden önemlisi, Amelia asıl başka bir şey için seviniyordu: Bu tarihi uçuşla irade, soğukkanlılık, sürat, koordinasyon ve zekâ gerektiren işlerde kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu ispatlamış, yıllar önce tuttuğu günlüğün kahramanlarından biri olmuştu. Artık küçük kızlar, onun fotoğraflarıyla süslüyorlardı günlüklerini...

1936 tarihli bu fotoğrafta, dünya turuna çıkacağı Electra modeli uçağın kokpitinde

Amelia Earhart ve uçuş mühendisi Fred Noonan Mayıs 1937'de basına bu şekilde poz vermişlerdi. Beraber çıktıkları bu sefer, son uçuşları oldu.

Rekordan rekora uçuştu

Takip eden yıllar, Amelia'nın yeni rekorlarına şahitlik etti. Amelia Erhart, 11 Ocak 1935'te Honolulu'dan California Oakland'a uçarak, Pasifik Okyanusu'nu tek başına uçan ilk kişi oldu! 2 bin 408 millik (1300 km) yolculuk esnasında yaşadığı şu sahne, kimbilir kimleri havacılığa âşık edip macera tutkusuyla kavuracaktı: *"Belki de hayatımın en özel sıcak çikolatasını bu uçuşta içmiştim. Pasifik'in ortasında bir yerde, yerden 8 bin feet (2 bin 450 metre) yüksekte, bulutların arasında, bir başıma... kelimenin gerçek anlamıyla bir başıma."*

Amelia durmadı. Bir yıl sonra bu kez Mexico City'den Newark'a uçuştu. İnişte kendisini devasa bir kalabalık bekliyordu. Tebrik için gelen hayranlarının yol açtığı izdihamdan, iki polis memurunun kendisini el ve ayaklarından kavrayarak apar topar polis arabasına tıkmalarıyla kurtulacaktı.

1937'de, 40. yaş gününe yaklaşırken, bu yılı unutulmaz bir seferle taçlandırmaya karar verdi. Dünyanın etrafını turlayan ilk kadın olacaktı! Aynı yılın Mart ayında başarısızlıkla sonuçlanan bir girişimde uçağı zarar görse de kahramanımız kararlıydı. İki motorlu bir Lockheed Electra yaptırdı. *"İçimden bir his, bunun son iyi uçuşum iyi olacağını söylüyordu ve bu son mermiyi yerinde kullanmaya kararlıydım"* diyordu.

Ölüm yolculuğuna kanat çırpıyor

Amelia ve uçuş mühendisi Fred Noonan, 1 Haziran 1937'de dünyanın etrafını turlamak üzere Miami'den havalandı. 29 bin millik (53 bin 708 km) uçuş başlamıştı. İlk durakları Puerto Rico San Juan'dı. Buradan da Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyılarını takiben, Afrika ve Kızıldeniz'e geçeceklerdi. Karaçi uçuşuyla bir başka ilke imza atıyorlardı. Daha önce hiç kimse Kızıldeniz'den

Hindistan'a durmaksızın uçmamıştı. Kalküta'dan havalanan Electra, Rangoon, Bangkok, Singapur ve Bandoeng rotasını takip etti. Muson yağmurları iki kişilik ekibi birkaç gün Bandoeng'a hapsedse de, bu bahaneyle uçuş esnasında sorun çıkaran bazı seyrüsefer cihazlarına gereken tamirleri yaptırmışlardı. Bu arada ani iklim değişiklikleri ve Güney Asya'nın tropik iklimi Amelia'yı dizanteriyle tanıştırdı ancak kahramanımız kararlıydı. Bu seyahati mutlaka bitirecekti.

İkili, 27 Haziran'da Bandoeng'dan havalanarak Avustralya Port Darwin'e indi. Burada yön bulucu onarıldı ve uçaktaki paraşütler paketlenerek Amerika'ya gönderildi. Uzun Pasifik uçuşunda onlara ihtiyaç olmayacaktı. Böylelikle yakıt için ekstra yer de kazanmış oluyordardı.

29 Haziran'da Yeni Gine Lae'ye ulaştılar. O ana kadar 22 bin mil (40 bin 744 km) kat etmişlerdi. Daha önlerinde gidilecek 7 bin mil (12 bin 964 km) vardı. Uçsuz bucaksız gibi görünen Pasifik üzerinde 7 bin mil... Amelia, yolculuğun bu durağından, son kez kaleme aldığını bilmediği seyahat güncesini *Herald Tribune'e* yolladı. Fotoğraflarda oldukça yorgun ve hasta olduğu göze çarpıyordu.

Yetersiz haritalar Noonan'ın rota planlamasını güçleştiriyordu. Bir sonraki durakları olan Howland Island, seferin en zorlu ayağıydı. Pasifik'in ortasındaki Lae'den 2 bin 556 mil (4 bin 733 km) uzakta olan Howland Island, 2.5 km uzunluğunda, 800 metre genişliğinde, küçücük bir kara parçasıydı. Diğer bir deyişle, okyanusun ortasında doğal bir havalimanı. Amelia ve Noonan, 274 mil (507 km) daha fazla uçabilmelerine yetecek fazla yakıtı yer açmak için uçaktaki gereksiz her şeyi attılar. Aynı esnada Amerikan donanması da neredeyse ülkenin gözbebeği olmuş Earhart'ın seferini takip ediyordu. Donanmaya ait Itasca hücumbotu, gelişmiş telsiz kapasitesiyle hemen Howland'ın açıklarında bir yere

demirlemişti. Diğer üç savaş gemisi de rota üzerinde, işaret feneri görevi yapmak üzere, tüm ışıkları açık bir şekilde pozisyon almıştı. *“Howland, Pasifik’te samanlıktaki iğne gibiydi. İşaretleme için elimizdeki her imkânı kullanmalıydık”* diyordu seyahat güncesinde, dünyanın etrafını yukarıdan turlamayı kafasına koyan Amelia.

2 Temmuz’da, yerel saatle 12.30’da, ikili, yerden teker kesti. Ama kimse, bu kez son defa havalandıklarını bilmiyordu. Uçakta, 20-21 saat uçmalarına yetecek kadar yakıt vardı; yaklaşık 1000 galon kadar.

Olumlu hava raporlarına rağmen, bulutlarla kaplı, yağmurla dövülen bir gökyüzü içinde yol almaya başladılar. Bu durum, Noonan’ın geleneksel rota belirleme yöntemlerini; diğer bir deyişle yıldızlara bakarak yön tespit etmesini imkânsız hale getirmişti. Güneşin batmasına yakın Amelia, baş telsizci Leo G. Bellarts’ı arayarak Itasca’nın pozisyonunu istedi. Ama karşılıklı olarak belirledikleri bir sonraki seferde gemiyle telsiz bağlantısı kurmayı başaramayacak, akabinde de, zaten tüm uçuş boyunca sorunlu olan bağlantıyı, parazitlerden dolayı tamamen kaybedeceklerdi. Sabah 7:42’de Itasca şu mesajı aldı: *“Üzerinizde olmalıyız ama sizi göremiyoruz. Yakıtımız azalıyor. Size telsizle de ulaşamıyoruz. Bin feet’te (300 metrede) uçuyoruz.”* Gemi mesajı yanıtlamaya çalıştı ama gönderdikleri mesaj uçağa ulaşmamış görünüyordu. 8:45’te Amelia son bir kez daha şu mesajı geçti: *“Kuzey ve Güneye doğru gidiyoruz.”* Ve bir daha da uçaktan haber alınamadı...

Çiftin kaybolmasının ardından Başkan Roosevelt’in emriyle, 9 savaş gemisi ve 66 uçağın katıldığı, o güne kadar görülmuş en kapsamlı arama kurtarma operasyonu başlatıldı. 19 Temmuz’a gelindiğinde, operasyon için 4 milyon dolar harcanmış, 65 bin km²’lik okyanus yüzeyi taranmış, ama nafile, Amelia’nın uçağına ait en ufak bir ize bile rastlanmamıştı.

Amerikan hükümeti isteksiz bir şekilde arama operasyonuna son verdi.

1938'de, Howland Island'da Amelia'nın anısına bir deniz feneri inşa edildi. Bugün bile hakkında birçok teori üretilmesine rağmen, genç kadının başına ne geldiğinde dair en ufak bir bilgiye bile ulaşamadı. Hayatını havacılığa adanmış bu sıradışı kadın, tehlikelerin farkındaydı, ama her zaman onların üzerine gitmeyi yeğledi. Son seferine çıkmadan önce kocasına yazdığı mektuplardan birinde, misyonunu gayet mütevazı bir şekilde özetliyordu:

“Bilmeni isterim ki karşılaşabileceğim tehlikelerin farkındayım. Bunu, yapmak istediğim için yapıyorum. Kadınlar da erkeklerin yaptığı şeyleri denemeli. Başarısız olurlarsa, başarısızlıkları, en azından diğerleri için aşılanacak yeni bir engel olur.”

Okyanusun ortasında sırta kadem basmasının üzerinden 71 yıl geçmiş olsa da, dünya bu cesur gökyüzü âşışını, “Kadınsın, bu işler sana uygun değil” söyleminin revaçta olduğu bir dönemde, havacılık gibi zorlu bir alanda açtığı çığır ve hayatı pahasına sergilediği cesaretle hatırlamaya devam ediyor.

Rekorları ve Başarıları

- Kadınlar yükseklik rekoru: 14 bin feet (4 bin 200 metre, 1928)
- Atlantik'i yolcu olarak geçen ilk kadın (1928)
- 100 km'de hız rekoru (1931)
- Autogyro (uçak helikopter arası bir taşıt) uçuran ilk kadın (1931)
- Autogyro ile yükseklik rekoru: 15 bin feet (4 bin 500 metre, 1931)
- Autogyro ile Amerika'yı kat eden ilk kadın (1932)
- Atlantik'i tek başına geçen ilk kadın (1932)

- Atlantik'i tek başına ikinci kez geçen ilk kadın (1932)
- The Distinguished Flying Cross nişanı alan ilk kadın (1932)
- Amerika'yı bir ucundan diğerine durmadan kat eden ilk kadın (1933)
- Kıtalararası kadınlar hız rekoru (1933)
- Hawaii'den California'ya Pasifik'i uçarak geçen ilk insan (1935)
- Los Angeles, California'dan Mexico City'e uçan ilk insan (1935)
- Mexico City'den New Jersey Newark'a durmaksızın uçan ilk insan (1935)
- California Oakland'dan Hawaii Honolulu'ya (doğudan batıya) uçuşta hız rekoru (1937)

NOTLAR

- 24 Temmuz 1897'de Kansas'ta doğdu. İlk uçağı 10 yaşındayken gördü.
- Altı üniversite değiştirmesine rağmen, eğitimini zamanında tamamlamayı başardı.
- 24 yaşındayken pilot lisansını aldı.
- İlk uçağını almak için gereken parayı annesinden aldı.
- 26 yaşındayken uluslararası pilot lisansı alan 16. kadın oldu.
- Charles Lindenberg'in Atlantik'i tek başına aşmasından 5 yıl sonra, bir kadın olarak aynı şeyi yaparak tarihe geçti.
- Hiçbir zaman klasik uçuş üniforması giymedi. Kendi

tasarladığı özel kıyafetlerle uçtu. Uçuş gözlüklerini de havalanana kadar takmadı, uçağı iner inmez de çıkardı. Bir kadın pilot olarak şıklığı hiçbir zaman ihmal etmedi!

- Başkan Roosevelt'in karısı Eleanor Roosevelt ile yakın arkadaş olmuşlardı. Hatta first lady, Amelia'dan uçuş dersi almak için özel öğrenci lisansı bile çıkarmıştı.
- Popüler olduğu dönemde doğan kız çocuklarına onun adını vermek bir salgın halini almıştı.
- Kayboluşunun üzerinden 71 yıl geçti. Ne uçağına ne de naaşına ulaşılabilirdi. Hakkında Amerikan ajanı olduğu için düşmanın eline esir düştüğünden tutun da, kimliğini değiştirerek evlendiğı ve sakın bir hayat sürdüğüne dek onlarca komplo teorisi üretildi.

Ilse Koch

(1906–1967)

Bir işçi ailesinin kızı olarak doğdu. Birinci Dünya Savaşı yorgunu Almanya’da ayakta kalmaya çalışan milyonlarca insandan biriydi. Fabrikalarda çalıştı, ardından bir kitapçıda... Her şeyiyle sıradan bir kız gibi görünüyordu. Ama zihninin kıvrımlarında yaşattığı canavar, Almanya’yı esir alacak bir başka canavarla, Nazizm ile birlikte uyanacak ve etrafa dehşet saçacaktı. Normal koşullarda hiç kimsenin dikkatini çekmeyecek bu tipik Alman kızı, Hitler’in yarattığı olağanüstü koşullarda, 20. yüzyılın en hayret uyandıran katillerinden biri olacaktı. Sapıklığa varan takıntılarını gerçekleştirdiği toplama kampından hareketle ‘Buchenwald Cadısı’ olarak isimlendirilen bu kadın, bilinçli bir Yahudi karşıtı mıydı, yoksa içindeki bastırılmış şeytan, doğmak için Nazilerin ortaya çıkışını mı beklemişti, bilinmez. Ama bir şey kesindi ki dünya bu ismi unutmayacaktı: Ilse Koch

“Bu kadın, Nazi savaş suçlularının en sadistlerinden biriydi. Herhangi bir yerde bir çığlık duysanız, bunun, onun işkenceyle öldürdüğü masum insanlara ait olduğuna emin olabilirdiniz.”

Ilse Koch davasının savcısı, 1951

Hitler, Avrupa'yı çizmelerinin altında çatır çatır ezerken, bu çizmeleri zevkle parlatan cellatlardan biri de bir kadındı: Ilse Koch. Şimdi okuyacaklarınız, insanın kanını donduran cinayetleri gözünü bile kırpmadan işleyen bu hastalıklı ruhun hikâyesidir...

Göreve geldiği andan itibaren Hitler, Nazilerle birlikte toplumdaki tüm '*istenmeyen unsurlardan*' kurtulmanın ve böylece üstün Aryan ırkını oluşturmanın yollarını aradı. Bu istenmeyen unsurlar Yahudileri, Çingeneleri, zihinsel veya fiziksel özürlüleri, eşcinselleri ve aydınları; kısacası safkan Alman ırkına giden yolda engel oluşturan herkesi kapsıyordu. Aslında, ilk olarak bunların sürgün edilmesi düşünüldü, ancak İkinci Dünya Savaşı esnasında karada, denizde ve havada kıran kırana savaşan Almanya'nın '*ince işler*' için zamanı yoktu: Nazi ölüm makinesi devreye sokuldu.

Almanların 'gözlerine batan' fazlalıklara yönelik katliamları esnasında bir kadın, bu kıyımları görevden daha öte bir anlayışla, adeta aşkla benimseyecekti. Bu kadın Buchenwald Kumandanı'nın karısı Ilse Koch'tan başkası değildi. Sadist ve cinsellik düşkünü kadın, mahkûm erkeklerin, kadınların ve çocukların çektiği eziyetten zevk alıyor, onları işkenceyle öldürmeden önce, iğrenç cinsel ilişkilere zorluyordu. Evini, öldürülen mahkûmların derilerinden yapılan küçültülmüş kafalar ve abajurlarla süslüyordu! İnanılmaz derecede hasta bir ruha sahip olan bu kadın adını tarihe, 'Buchenwald Cadısı' olarak yazdıracaktı. Peki, kimdi bu kadın?

Ilse, 1906 yılında Saksonya kırsalındaki Dresden'de bir işçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Okul yıllarında iyi bir ailenin sakin ve terbiyeli kızı olarak bilinen Ilse'nin bir özelliği dikkat çekiyordu: Erkeklerle aşırı derecede düşküncü. On beş

yaşında okulu bırakınca bir fabrikada işçi olarak çalışmaya başladı, kısa bir süre sonra da bir kitapçıda iş buldu.

Bu sırada Almanya ciddi bir ekonomik durgunluk yaşıyordu. Ülke Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım dolayısıyla zor durumdaydı. Kriz eşliğinden geçen ülkeler, her türlü aşırılığa elverişli bir tarla gibi olurdu ve bu kural, Almanya için de işlemeye başlamıştı. Saksonya'nın bereketli topraklarında, çok ama çok zehirli bir çiçek yetişmek üzereydi...

İlse, çevresindeki tekdüzeliğin de etkisiyle, etrafında gelişmekte olan yeni ve güçlü çekim merkezini fark etmekte gecikmedi. Bu cazibe odağı, 1930'ların başında Nazi Partisi olarak kendini göstermeye başlamıştı.

Genç, güzel, sarışın Ilse, kitapçıya gelen Nazi subaylarının dikkatinden kaçmıyordu. Çok geçmeden işi ilerletip, partinin ve Alman gizli polisinin (Gestapo) önde gelen üyeleriyle ilişki yaşamaya başladı. İlişkilerini kullanarak kısa sürede partide sekreter olarak çalışmaya başladı. Gestapo'nun başı ve Hitler'in baş cellatlarından Heinrich Himmler'in, güzel sekreteri fark etmesi uzun sürmedi. Hayalini kurdukları safkan ırk için, genç, güzel, sağlıklı ve 'sarışın' Alman kadınlarına ihtiyaçları vardı. Ilse'nin, başyardımcısı Karl Koch'la evlenmesini istedi. Partinin temel hedeflerinden olan Aryan ırk göz önünde bulundurulduğunda, Ilse ve Karl ideal bir çiftti. Aslında Karl Koch eşinden boşanmış ve iflas etmiş bir banka memuruydu. Diğer bir deyişle, kendine yeni bir heyecan arayan, savaş yorgunu bir ruhtu... Nazilere 1931'de katılmış ve kısa sürede yükselip SS (Schutzstaffel, Koruma Takımı) Örgütü'nün en önemli üyelerinden biri olmuştu.

Verilen görevleri kendine has acımasız yöntemler uygulayarak yerine getirmesi amacıyla SS'i hayata geçiren Hitler, geleneksel olan her şeyi tuzla buz etmeyi çok seviyordu. Dizginleri ele geçirdikten sonra çok sayıda insanı silahaltına aldı.

Aryan ırkının mensupları, daha iyi bir hayat vaadiyle askere davet edilmişti.

Karl Koch mükemmel bir adaydı. Berlin yakınlarında kurulan ve kötü bir üne sahip Sachsenhausen toplama kampında, albay rütbesiyle terör estiriyordu. Eski bankacı, sadist bir zorba olmuştu.

Karl ve Ilse, 1936'da, bir akşam üzeri bir meşe ağacının altında evlendiler. Yeni karısı, Karl'ın ne iş yaptığıyla hiç ilgilenmiyordu. Aksine, işçi sınıfı ailesinin tekdüze yaşam tarzından kurtulup, üst düzey bir subay eşi olduğu için gurur duyuyordu. Karl aşırı disiplinli, örnek bir Nazi subayydı. Kendine has yöntemiye, üzerinde jilet takılı kırbaçlarla mahkûmlara işkence etmekte. Ayrıca, işkence esnasında kelebek vidaların ve demirle dağlama yönteminin kullanılmasını desteklemiş, çok geçmeden örgüt, ondaki potansiyelin farkına varmıştı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Karl, adını o bölgedeki bir kayın ormanından alan Buchenwald isimli yeni bir kampın kumandanlığına getirilecekti. Koch çiftinin terör kumpanyası başlamak üzereydi...

Sapık çift savaşla birlikte harekete geçiyor...

Almanya'yı esir alan terör ikliminde binlerce kişi sokaklarda vurularak, açlığa terk edilerek ve trenlerde gazlanarak öldürüldü. Ancak adı bile insanları ürkütmeye yeten SS, soykırımın yeterince hızlı ilerlemediğine kanaat getirince, yıllar önce siyasi hükümlüler için oluşturulan toplama kamplarının çoğu, yok etme kamplarına dönüştürülecekti.

1937'de kırsal Weimar bölgesinde kurulan Buchenwald, zayıfların katledildiği, sağlıklı olanların ise ölesiye çalıştırıldığı bir yerdi. Ayrıca tüm bu kampların en dehşet verici olanı Auschwitz için de yardımcı istasyon görevi yapıyordu. Özellikle Yahudiler öldürülmek üzere gaz odalarına götürülmeden önce, kısa bir süreliğine Buchenwald'da bekletiliyorlardı. Diğer pek çok toplama

kampı gibi, buranın nüfusu da Reich (*Hitler'in Nazi Almanyası*) döneminde belirgin bir şekilde artmış, kıyım süreciyle birlikte mahkûmların sayısı binden, 80 bine çıkmıştı! 1937 yazı boyunca SS, tutuklulara 'boş vakitlerinde' taş ocağından kampa koca koca taşlar taşıttı. Taşımakta zorlananlar, diğerlerinin önünde infaz ediliyordu. Aynı zamanda düzinelerce tutuklu, kocaman bir at arabasına zincirlenerek ve şarkı söylemeye zorlanarak, çok ağır yükleri çekmeye mecbur ediliyordu. SS askerleri bu tutuklulara '*Şarkı Söyleyen Atlar*' adını koymuşlardı.

Kampta hiç gaz odası bulunmuyordu, çünkü buna gerek yoktu. Hükümlüler fabrikalarda ve kamp çevresinde ölesiye çalıştırılıyordu. Ortalama yaşam süresi üç aydı. Buchenwald'ın resmi hedefi, tutukluları 'çalıştırarak öldürmekti.' Bu herkesi kapsıyordu; her ay genci yaşlısı, erkeği kadını yüzlerce kişi hastalıklar, yetersiz beslenme, aşırı yorgunluk, işkenceler ve infazlar sonucu hayatını kaybediyordu. Buchenwald'ın dehşet verici bir yüzü daha vardı: Sınırsız tıbbi araştırmalar.

SS'e bağlı Hijyen Enstitüsü, Tifüs ve Virüs Araştırmaları Bölümü burada bulunuyordu. Anestezi yapılmadan gerçekleştirilen sterilizasyonlar, yeni ilaçları denemek için yapılan iğneler, insanların acıya, ısıya ve soğuğa karşı dayanıklılığını ölçmek için yapılan tuhaf deneyler, sıradan uygulamalardandı. Nazi kasapları tutuklular üzerinde canlı ameliyatlar yapıp, insanların karaciğerleri üzerinde deneyler gerçekleştiriyorlardı. Vücudunda yanık olan talihsizlerin yaralarına ise zehir akıtılıyordu. Tutuklulara ölümcül hastalıklar bulaştırılıp üzerlerinde gözlem yapılıyordu. Yüzlerce kişiye tifüs bulaştırıldı, yavaş yavaş ama acı çekerek ölmeleri izlendi. Doktorlar ve bilim adamlarına göre bu insanlar, Nazi biliminin yüce amacına ve Aryan ırkının korunmasına hizmet etmek için kullanılan deneklerden başka bir şey değildi. Nazi ideallerinin yanında insan hayatının ne önemi olabilirdi ki?

Tüm bu infazların gürültüsü, radyonun sonuna kadar açılan sesiyle bastırılıyordu. Ve işte tüm bu iğrençliklere sahne olan yer, Koch çiftinin 'mutlu', panjurları kan kırmızısı, yeni yuvasıydı...

Önce partiye çocuk, sonra sadistlik...

Karl ve Ilse, Buchenwald'daki ilk birkaç aylarını, Nazi Partisi'nin kıdemli üyeleri tarafından şart koşulan 'en az iki çocuk' beklentisini karşılamak için geçirdi. Nazilere göre, kadının asıl görevi '*kocas, çocukları ve eviyle*' ilgilenmekti; ancak Ilse'nin bunlarla yetinmeye pek niyeti yoktu. Formalite yerine getirildiğinde kocası tekrar işlerine döndü. Ilse'yi unutmaması çok sürmemişti.

Ilse artık kendi işleriyle uğraşabilirdi. Etrafında canilik ve rezalet hüküm sürerken o, kumandanın karısı olarak konforlu ve ayrıcalıklı bir hayat yaşıyordu. İlk başta kendine küçük imtiyazlar tanıdı; örneğin tutuklulardan kendisine Almancada asalete işaret eden 'Gunadige Frau' unvanıyla hitap etmelerini istedi; ancak çok geçmeden farklı işlere de girişecekti.

Karl'ın tutuklulardan zorla aldığı ve zimmetine geçirdiği 250 bin markla yaptırdığı özel bir bahçesi vardı. Burada Ilse'yle birlikte sabah yürüyüşü yaparlar, özel bir platform üzerinde bulunan SS bandosu da bu esnada müzik çalardı. Evinin sadece birkaç metre uzağındaki insanlar açlıktan ölüirken, görünüşüyle ilgili takıntıları olan Ilse, Madeira şarabıyla banyo yapardı. Gündüzleri elinde kırbaçıyla kampın etrafında dolaşır, görünüşünü beğenmediği tutuklulara saldırırdı. Acı çeken insanları gördükçe gözleri açılır ve nabızı hızlanırdı. Köpeğini hamile kadınların üstüne salar, olan biteni keyifle izlerdi. Geceleri ise subayların eşleriyle seks partileri düzenlerdi. Bu partileri, kocasının emrindeki genç subaylarla girdiği toplu ilişkiler izledi.

Tarihin unutamayacağı bir acımasızdı.

İhtiraslı kadın, tutuklulara uygulanan cezalandırma tekniklerine ve işkencelere bayılmıştı. Kısa sürede cinsellik düşkününü bir sadist olarak adını duyurdu. Mahkûmları iğrenç cinsel ilişkilere zorlayıp sonra onları zevkle izliyordu. Garip zevklerinden biri de kampın önünde durup yeni gelen esirleri seyretmektir. Yeni 'misafir'lerini çıplak halde bekliyor, gelenlere ağza alınmayacak küfürler ediyordu. Eğer içlerinden biri kazayla ona bakacak olursa, bayılana kadar dövülüyordu. Bir defasında, muhafızlar gelen üç kişinin ikisini öldüresiye dövmüş, üçüncüsünü de kafasını pisliğe sokarak boğmuşlardı. İlse, bu olay hakkında hazırladığı raporda adamların sadece kendisine yan gözle baktıklarını yazmıştı.

Yirmi dört esiri eli titremeden kurşuna dizdi...

Nazi ordusu Doğu Cephesi'nde batağa saplandığında, İlse ölüm kampında resmen oyun oynuyordu. Bir gün muhafızların çalışan mahkûmlara ateş açtığını görünce, 'şenliği' kaçırmak istemedi. Eline tabancasını alıp, yirmi dört kişiyi daha öldürülenler listesine ekledi! Ancak bu onun için sadece bir başlangıçtı. Daha da ürkütücü yönleri su yüzüne çıkmak üzereydi. İnanılması zor ama İlse, evini insan kafalarıyla süslemeyi çok seviyordu; birçok mahkûmun kafasının kesilip, kimyasallarla küçültülüp greyfurt büyüklüğüne getirilmesini emretmişti! Bu kafalardan onlarcası, İlse'nin çocuklarıyla birlikte her gün oturup yemek yediği odayı süslüyordu. Canavar ruhlu kadın Nazi Almanyası'nın en tiksiniilen isimlerinden biri olmuştu.

İlse genç mahkûmların vücutlarından hep hoşlanmıştı ve çekici erkekleri getirip, önünde gösteri yaptırırdı. Ve tatminsiz zihnine çılgınca bir fikir geldi. Beğendiği mahkûmların derilerini yüzdürüp bir terziye kitap kapağı, cüzdan, eldiven ve abajurlar

yaptıracaktı! Çoğu Alman anne çocukları için yün atkı ve çorap örerken, bu çılgın kadın insan cesetlerinden el işi ürünler yapıyordu! *(İnsan derisinden yapılan eşyalar konusundaki iddianın, aradan geçen bunca zamana rağmen kesinleştirilemediğini de eklemek isterim.)* SS kurbanlarının ilk önce derileri yüzölüp, ardından 'Patolojik Blok' olarak da bilinen II. Blok'ta etleri tabaklanıyordu. Özellikle abajurlar Alman Irkı'nın üstünlüğünün sembolü olarak görülüyordu. İnsan derisinden yapılan eşyalar akşam yemeği partilerinin vazgeçilmezleri haline gelmiş, karı koca arasında verilen hediyeler arasındaki yerini almıştı. Derinin kalitesi arttıkça, eşyanın değeri de artıyordu.

Savaş sonrası yapılan soruşturmalarda çoğu kişi 'insan derisinden yapılan hediyeliklerin' gerçekliğine inanmakta zorlansa da modern adli tıp teknikleri, bazı numunelerde insan kalıntısı kullanıldığını doğrulayacaktı. Buchenwald'da bulunan esirlerden biri, sonradan yapılan mahkemede bu Nazi işkencesi hakkında şu anekdotu aktarıyordu:

"Yoklamalar sırasında SS mensuplarının eşleri kurbanlarını seçerlerdi ve bunu kocalarından daha acımasızca yaparlardı. Özellikle güzel dövmele deri arıyorlardı. Onları memnun edebilmek için meydanda mahkûmların çırılçıplak bulunduğu özel yoklamalar gerçekleştirilirdi. Sonra bu hanımlar defiledeymiş gibi eleştirilerini belirtip seçimlerini yaparlardı. Kıkırdamaları, çığlıkları ve zevkten attıkları hafif kakhahalar duyulabiliyordu. 'Bu güzelmiş' diye mırıldanıp, seçtikleri kişiyi parmaklarıyla işaret ederlerdi."

İlse Çingene ve Rus tutukluların derilerini tercih ediyordu ve derilerinin zarar görmemesi için zehirli iğneyle öldürölmelerini istiyordu. Dövmeli derilerden eldiven yaptırır ve bunları işkence yapacak insan ararken ellerine takardı. Ancak kötölük yapmaktan zevk alan sadece İlse değildi; kocası Karl da mahkûmlara acı çektirmeye bayılıyordu. Bunun için Buchenwald'a gelir gelmez, içinde vahşi hayvanların beslendiği küçük bir hayvanat bahçesi

yaptırmıştı. Buchenwald'dan sağ çıkmayı başaran Morris Hubert'in ifadesiyle: *"Kampta içinde bir ayı ve bir kartalın bulunduğu bir kafes vardı. Her gün bir Yahudi'yi o kafese atarlardı. Ayı kurbanı parçalara ayırır, kartal da kemiklerini didiklerdi."* Fransa'nın Yahudi Başbakanı Leon Blum da Dachau'ya götürülmeden önce bu hayvanat bahçesinde bir hayli hırpalanmıştı.

Zulümleri Nazileri bile çileden çıkardı!

Koch çifti savaş boyunca hüküm sürdüler; ancak bu sırada üstlerinden hiçbir engellemeye karşılaşmadılar da denilemez. Tuhaftır ki Nazi yönetimi tutuklular üzerinde korkunç deney ve işkenceler yapılmasına yeşil ışık yakmakla birlikte, kurallara aykırı davrananları cezalandırmayı da ihmal etmiyordu. Ya da şöyle diyelim; zulmün de bir sınırı vardı!

Ilse ve Karl 1941'de *'aşırı zalimlik, yolsuzluk ve onursuzluk'* suçlamalarıyla bir SS mahkemesinin önünde buldular kendilerini. İnsanları dövmek, eziyet edip öldürmek bir yere kadardı, ama bunları yaparken zevk almak çok daha farklı bir şeydi. Sonunda dava düştü ama Karl, Polonya'daki Majdanek toplama kampına gönderildi. Ilse ise Buchenwald'a geri döndü. Artık arkasına saklanacağı güçlü bir koca yoktu. Kamptaki diğer üst düzey subaylarla ilişkiler yaşamaya başladı ve çok fazla sivrilmemeye çalıştı.

Bir süre sonra Karl, karısının yanına, Buchenwald'a döndü, ancak geçmişi bir türlü peşini bırakmıyordu. Çok geçmeden hırsızlık ve haraç alma suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı. Bu bir Nazi subayının yapabileceği en kötü şeydi. İşkence ve adam öldürmenin Reich'i soymanın yanında lafı mı olurdu?

Karl soğuk bir Eylül sabahı, bir zamanlar karısıyla terör estirdiği zulüm kampının avlusunda vurularak idam edildi. Kısa bir süre öncesine kadar kendilerine kan kusturan kamp komutanının idamını barakalarından izleyen esirlerin yüreği

soğumuştu şüphesiz. Ama ‘Buchenwald Cadısı’ halen oralarda bir yerlerdeydi.

Canavar ruhlu Ilse, kocasının kanı kurumadan kayıplara karşmıştı bile. Rus ordusu Nazileri önüne katıp sürerken, Ilse Nazi zulmünden kaçarak müttefiklere sığınmak için batıya doğru ilerleyen mültecilerin arasına karşmıştı. Ludswigsburg’a giderek arkadaşlarının yanında saklanmaya başladı.

Amerikalılar, 10 Eylül 1945’te Buchenwald’a girdiler. Kurtarılan esirler Ilse’yi unutmamıştı. Bu arada Amerikalı askerlerin kamplarda şahit olduğu zulüm örnekleri öylesine mide bulandırıcıydı ki Başkan Eisenhower, Buchenwald’a giren tüm askerlerin kamptaki o korkunç manzarayı görmesini istedi. Başkan, *“Ne için savaştıklarını bilmiyor olabilirler, ancak en azından neye karşı savaştıklarını öğrensinler”* diyordu.

Ilse Koch, savaş sonrasında yargılanırken

Alman ordusunun dağılmasını takip eden birkaç ay içinde Müttefiklerin kendisinden daha önemli kişilerin peşinde olduğuna inanan Ilse, tedbiri elden bırakıp, halkın arasına karıştı. Ancak bu durum uzun sürmeyecekti. Savaşın bitiminden iki yıl

sonra yakayı ele verip, Dachau'da mahkemeye çıkarıldı. Bu arada başka bir mahkûmdan hamile kalmaktan da geri durmamıştı! İlerleyen haftalarda, Ilse'nin sapık eğilimlerinden muzdarip olmuş eski tutuklular, aleyhinde şahitlik yaptılar. Savcı Ilse'yi 50 binden fazla mahkûmun ölümünden sorumlu tutmuştu! Ilse ise *"Ben sadece şeytanın uşağıydım"* diyerek savundu kendini. Mahkemede kendisine ceset fotoğrafları gösterildiğindeyse *"Yalan! Hepsi yalan!"* diye bağınyordu. Tüm suçlamaları reddederek müttefiklerin kendisine tuzak kurduğunu iddia etti.

Dava devam ederken istem dışı hareketler sergileyerek ve boş gözlerle bakarak, deli numarası yapmaya başlamıştı. Ancak mahkeme doktoru onu hücrelerinde muayene ederken, Ilse kahkahalar atıp oynadığı bu oyundan nasıl zevk aldığını söylemekten de geri durmuyordu. Mahkeme salonunun önü, kendisinin hemen idam edilmesini isteyen kalabalıklarla dolup taşıyordu. Ancak hevesleri kursaklarında kalacaktı: Mahkeme Ilse'yi ömür boyu ağır hapis cezasına çarptırmakla yetindi.

Ancak henüz her şey bitmemişti. Almanya'daki geçici yönetimin sorumlularından Amerikalı General Lucius D. Clay 'delil yetersizliği' gerekçesiyle Ilse'nin serbest bırakılmasını sağladı. Bu gelişme dünya çapında çalkantıya neden oldu. Davaya bakan savcı, *"Bu büyük bir hukuk skandalı. Bu kadın, Nazi savaş suçlularının en sadistlerinden biriydi. Herhangi bir yerde bir çığlık duysanız, bunun, onun işkenceyle öldürdüğü masum insanlara ait olduğuna emin olabildiniz"* diyordu.

Adalet yerini bulmalıydı. Geçmişle yüzleşmek isteyen savaş sonrasının Alman yetkilileri, Ilse'yi yeniden tutukladı. Neredeyse 250 tanık Ilse aleyhinde ifade verdi ve Ilse ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Sonuç olarak, yine dört ayak üzerine düşmüş ve darağacından kurtulmuştu.

Bavaria Aichach Hapishanesi'ndeki hücrelerinde ölmeyi bekleyen Ilse, 1967'de ilk kez yargılanışı esnasında dünyaya

getirdiği oğlu Uwe'ye bir mektup yazdı. Mektupta sürekli Nazi Partisi'nin üst düzey yetkilileri yüzünden günah keçisi seçildiğinden yakınıyordu. Ancak işlediği suçlardan pişmanlık veya üzüntü duyduğuna dair en ufak bir şey söylemiyordu.

İlse, aynı yılın 1 Eylül'ünde, 61 yaşındayken, oğluna yazacağı son mektubu kaleme almadan önce yemeğini yedi. Sonra yatak çarşaflarını birbirine bağlayarak üstündeki lambaya taktı ve kendini astı. Yazdığı son mektupta, *"Benim için artık başka yol kalmadı. Ölüm tek kurtuluş!"* diyordu.

NOTLAR

- Savaş sonrasında Ilse Koch'a yöneltilen en büyük suçlamalardan biri, *'insan derisinden'* ev eşyaları yaptırmış olmasıydı. Yargılanması esnasında söz konusu eşyanın keçi derisinden yapılmış olduğu ve tüm bu iddiaların, Nazi rejimini gözden düşürmeye yönelik Müttefik propagandası olduğu iddia edilmişti. Fakat daha sonradan yapılan adli tıp testleri, derilerin gerçekten insanlara ait olduğunu ortaya koydu.
- Ilse Koch'un, insan derisinden yapılan kitap kapakları, masa lambası ve eldivenleri kullanmasına rağmen, bu iğrençliklerden birinci dereceden sorumlu olup olmadığı hiçbir zaman belirlenemedi.
- General Lucius D. Clay'in 'delil yetersizliği' sebebiyle Ilse Koch'u serbest bıraktırmasının ardında, savaş sonrasında Amerika ile Almanya arasındaki ilişkileri süratle tamir etme isteği yatıyordu.
- Ilse'nin sapıklıklarının sergilediği toplama kampında aynı zamanda SS yönergeleri uyarınca tutukluların saçları da kesiliyor ve bu saçlar Alman denizaltı ve

devlet demiryolları personeli için çorap üretiminde kullanılıyordu.

Feminizmin Anası

Simone de Beauvoir

1908-1986

Onu büyük aşkı, arkadaşı, sırdaşı, Fransızların ünlü filozofu Jean Paul Sartre'dan ayrı düşünmek imkânsızdı. Onunla 'bir' olmuş, küçük yaşlarından itibaren ruhunda beslediği 'aykırılıklar', bir başka sıradışı kişilik olan Sartre ile bir kaba dökülmüş; sonuçta yüzyıla damgasını vuracak Varoluşçuluk akımı çıkmıştı ortaya. Tutuklu olduğu aşkıyla burjuva değerlerini çöpe atıp, yepyeni bir felsefe yaratmaya soyunan bu kadın, ömrü boyunca, geniş kitlelerin hazmetmekte zorlanacağı bir 'özgürlük' anlayışını savundu. "Kadın doğulmaz, olunur!" gibi cümleleri, 'She Came to Stay' (Kalmaya Geldi) ve 'The Second Sex' (İkinci Cins) gibi, bireyselliği ve kadınlığı geleneksel değerlerin üzerine yerleştiren ve Vatikan tarafından aforoz edilmesine yol açan kitaplarıyla Feminizm akımının mimarlarından oldu. Bir kuşağın zihninde devrim yapan bu kadın, Simone de Beauvoir'dı.

“Sartre’la karşılaştığım zaman, her şeyi kazandığıma inanmıştım. Onun yanında kendimi gerçekleştirmem başarısızlığa uğrayamazdı. Şimdi kendi kendime şunu söylüyorum: Kurtuluşunu bir başkasında görmek, yıkılmanın en güvenli yoludur.”

Simone de Beauvoir

Zamanın ötelerinden gelen bazı düşünürler vardır ve açıkça filozof olarak tanınırlar; tıpkı Plato gibi. Bunun yanında bulundukları felsefi konum, sonsuza kadar çekiştirilecek olan filozoflar vardır; Nietzsche gibi. Ayrıca felsefi konumlarını yavaş yavaş ve zamanla kazanmış filozoflar da vardır; Simone de Beauvoir gibi. Kendini bir filozoftan çok bir yazar ve yine bir düşünürden çok Sartre'ın varoluşçuluğunun ebesi olarak tanımlamıştı. Beauvoir'ın felsefedeki yeri, bugün daha yeni yeni anlaşılmaya başlandı.

Simone de Beauvoir felsefe, siyaset ve sosyal konular üzerine romanlar, monografiler, denemeler, biyografiler ve otobiyografik yazılar yazdı. *Mandarinler* gibi metafizik temalı romanlarıyla tanındı. 1949 tarihli incelemesi *Le Deuxième Sexe* (*İkinci Cins*), kadın üzerindeki zulüm ve baskının detaylı bir analizi, modern feminizmin önemli adımı oldu.

Bugün kadın ve felsefe tarihinde sarsılmaz bir yere sahip olan Simone de Beauvoir, kadını modern hayatın içine yerleştirmekle kadınların dünyasında çok şeyi değiştirdi.

Babası hep erkek çocuğu olsun istemişti

Simone de Beauvoir, eski bir avukat olan amatör aktör bir baba ile Verdunlu genç bir annenin kızı olarak Paris'te doğdu. İyi okullarda eğitim gördü. Simone'un aynı zamanda büyük bir bankanın müdürü olan dedesinin işleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kötüye gidince, aile yoksullukla baş başa kaldı.

Simone, babasının her zaman bir erkek çocuk istediğinin farkındaydı, ancak iki kız kardeş idiler. (*Kız kardeşi Helene de Beauvoir, daha sonra ressam olacaktı*). Bununla birlikte babası Simone'a her zaman "*Sende bir erkek beyni var*" derdi. Simone,

küçüklüğünden beri farklı ve seçkin bir öğrenciydi.

Simone 15 yaşındayken ünlü bir yazar olmaya karar verdi. Pek çok konuda iyiydi. Fakat özellikle Paris Üniversitesi'ndeki derslerde felsefenin cazibesine kapılmıştı. Bu sürede Jean-Paul Sartre gibi genç entelektüellerle tanışmıştı. Matematik ve felsefe alanındaki bakalorya sınavını geçmesinin ardından Katolik Enstitüsü'nde matematik, Sainte-Marie Enstitüsü'nde edebiyat ve dil, Sorbonne'da ise felsefe eğitimi aldı. 1929'da, Sorbonne'dayken Leibniz hakkında bir sunum yapan Simone, Jean-Paul Sartre ile ilişki kurdu. Bu birliktelik, Simone'un içindeki felsefe bombasının pimini çekecekti.

Simone 21 yaşındayken, felsefe alanında çevredeki en donanımlı kişilerden biri olmuştu. Final sınavında o ikinci sırayı almış, 24 yaşındaki Sartre ise birinci olmuştu. Deirdre Bair'in 1990 tarihli Beauvoir biyografisine göre jüri, birinciliği Sartre ve Simone'dan hangisine vermesi gerektiğine dair yoğun tartışmalar yapmış, sonunda Sartre'ı ödüllendirmişti. Çünkü o bir erkekti ve bu sınav onun ikinci denemesiydi! Ancak jüri, Beauvoir'ın gerçek bir filozof olduğuna da kanaat getirmişti.

Simone Sorbonne'dayken, ömrü boyunca kullanacağı takma ismi elde etmişti: Castor. Fransızca'da 'Kunduz' manasına gelen bu isim kendisine, kunduz gibi inatçı bir çalışma temposuna sahip olduğu ve kendisi gibi düşünenlerle uyum içinde çalıştığı için takılmıştı. Bu arada soyadının İngilizcedeki 'beaver'e (kunduz) çok benzemesinin de bunda etkisi vardı.

Varoluşçu Etik

Beauvoir, 1944'te varoluşçu etik üzerine bir tartışma olarak tanımlanabilecek *Pyrrhus et Ceneas*'ı yazdı. 1947'de kaleme aldığı *Pour Une Morale de L'ambiguite* (Muğlaklık Etiği) ile Simone, belki de Fransız varoluşçuluğunun en fazla kabul görecekt noktasını yakalamıştı. Sartre'ın Varlık ve Hiçlik kavramları arasındaki doğal zıtlığı basit ve anlaşılır bir dille anlatmış, yine Sartre'ın da

aralarında bulunduğu filozofların Varlık ve Hiçlik kavramlarındaki tutarsızlıklarını açık bir dille yansıtmıştı.

Feminizmin teorisyeni Simon de Beauvoir

Woman: Myth and Reality (Kadın: Efsane ve Gerçek) isimli denemesinde Simone, erkeklerin kadınları, kendilerini yanlış havalara sokan gizemli 'öteki'ler olarak gördüğünü iddia etti. Ve erkeklerin, bu 'öteki' olma durumunu, kadınları ve onların sorunlarını anlamadıklarını, onlara yardım etmediklerini, hatta bunu onlara uyguladıkları baskılara bir neden olarak kullandıklarını dile getirdi. Bu durumun tüm toplumlarda klişeleşmiş bir hal aldığını, hiyerarşiyi elinde tutanların her zaman güçsüzleri 'öteki' olarak tanımladığını ve bu kişileri etraflarında dolaşan karanlık gölgeler olarak gördüklerini savundu. Bu durumun sınıflar arasındaki ilişkilerde, dinsel ve ırksal ayrımların mücadelesinde, yani her türlü karşıtlıkta görüldüğünü ama hiçbir karşıtlıkta, 'öteki' nitelendirmesinin ve 'öteki'ne yaklaşımın kadın-erkek ayrımındaki kadar klişeleşmiş bir hal almadığını, hayatın mevcut düzenine gerekçe olarak gösterilmediğini söyledi.

Le Deuxième Sexe ile erkek egemen düzene savaş ilan etti

Simone, oldukça ses getiren ve feminizmin tarihinde müstesna bir yeri olan *Le Deuxième Sexe* (İkinci Cins) isimli eserini 1949'da yayımladı. Çalışmasında Freudcu yönleri ağır basan feminist bir varoluşçuluk anlayışı dikkat çekiyordu. Simone, Varoluşçuluk felsefesinde olduğu gibi, 'var oluşun', 'özden' önce geldiğini temel prensip olarak kabul ediyor ve 'Kadın doğulmaz, olunur' diyordu. Çığır açan bu çalışmada özellikle 'öteki' kavramı üzerine eğilmişti. Ona göre kadınların 'öteki' olarak tanımlanması ve mevcut sosyal konumları, gördükleri baskının temelini oluşturmaktaydı.

Simone daha da ileri gitti ve kadının tarih boyunca sapkın ve anormal bir canlı olarak görüldüğünü, Fransız Devrimi

döneminin ünlü kadın hakları savunucusu Mary Wollstonecraft'ın bile, *'Erkekleri, kadınların ulaşmaları gereken ideal örnek'* olarak sunduğunu iddia etti. *"Bu durum kadınların kendilerini normalden sapmış, dışta kalan ve normale ulaşmaya çalışan canlılar gibi algılamalarına neden olmuş, başarılarını sınırlandırmıştır"* diyen Beauvoir, bu düşüncelerin çöpe atılması gerektiğini savundu ve noktayı koydu: *"Kadınlar da erkekler kadar ayırım yapma ve seçme yeteneğine sahiptir. Böylelikle kendilerini geliştirmeyi seçebilir, mevcut durumlarını ileri götürebilir, kendi hayatlarının ve dünyanın sorumluluğunu yüklenebilirler."*

Simon de Beauvoir, tutkulu bir aşkla bağli olduğu Jean Paul Sartre ile

Beauvoir, Amerika ve Çin yolculuklarının ardından popüler gezi günlükleri yazdı ve bunları 1950'li ve 60'lı yıllarda çok ayrıntılı bir şekilde kullandı.

1970'lerde Fransa'daki kadınların serbestlik kazanma hareketine katıldı. 1971'deki 343 *Manifestosu*'nu imzaladı. Listedeki çoğu ünlü kadın kürtaj hakkını savunuyordu. Beauvoir, aslında hiç çocuk aldırmaııştı. Catherine Deneuve, Delphine Seyrig ve Beauvoir'in kardeşi Poupette'nin imzalarıyla,

kürtaj 1974'te Fransa'da yasallık kazandı.

1981'de yazdığı *La Ceremonie Des Adieux* (Sartre'a Elveda) isimli eserinde, Sartre'ın acı dolu son yıllarına değindi. Kitabın girişinde, ilk defa büyük bir eserini Sartre tamamen okumadan yayınlamak zorunda kaldığını belirtiyordu. İki filozof, her zaman birbirlerinin kitaplarını önce okur, sonra yayımlarlardı.

Sartre'ın ölümünden sonra Beauvoir, onun kendisine yolladığı mektupları ve Sartre'ın kendi dünyalarında yaşayan insanlarla ilgili duygularının yer aldığı metinleri düzenleyerek yayımladı. Beauvoir'ın ölümünden sonraysa, Sartre'ın evlatlık kızı ve edebiyat mirasçısı *Arlette Elkaim*, Sartre'ın çok sayıda mektubunu orijinal halleriyle okuyucularla buluşturdu. Beauvoir'ın evlatlık kızı ve edebiyat mirasçısı *Sylvie le Bon* da Sartre ve Algren'e yollanmış mektupların orijinal hallerini yayımladı.

Kendisi öldü ama şöhreti artarak devam ediyor

14 Nisan 1986'da zatürreeden ölen Beauvoir Paris'teki Montparnasse Mezarlığı'na, Sartre'ın yanına gömüldü. Özellikle akademik çevrelerde, feminizmin anası olarak görülen Simone de Beauvoir asla unutulmadı. Onun büyük bir düşünür ve varoluşçu filozof olduğuna yönelik inanış geçerliliğini korurken şu sözleri, felsefesini taşımaya devam ediyor:

"Hiçbir şeyin bana ihtiyacı yok, hiçbir şeyin hiç kimseye ihtiyacı yok, çünkü hiçbir şeyin var olmaya ihtiyacı yok."

NOTLAR

- Küçükken kendisine 'çocuk' diyenleri terslerdi. Felsefi kuramının temellerini o günlerden belli ediyordu: 'Ben benim!'
- Sevgilisi Sartre ile birlikte, özellikle 40 ve 50'li yıllarda hem yaşam hem de düşünce tarzlarındaki özgürlük

akımının mimarı oldu. Onlara göre herhangi bir kozmik plan ya da üstün otorite yoktu. Devlet, toplum ya da aile gibi kavramları reddedip, bireyin kendi kaderini kendisinin tayin ettiğini/etmesi gerektiğini savundular.

- ‘Seks, iş, özgürlük’ gibi kavramların, yetişkinlerin ‘can sıkıcı’ ihtiyaçları olduğunu söyleyip, bu üç konudaki tabuları yıkmaya çalışarak, ‘Feminizm’in anası’ rolüne soyundu.
- 1949’da yazdığı ‘İkinci Cins’ uluslararası best-seller oldu. 70’lerdeki kadın hareketinin ateşleyicisi oldu.
- 50 yıllık aşkı ve en yakın dostu Sartre’ın ölümü üzerine *“Ölümü bizi ayırdı. Ben ölünce tekrar birleşeceğimize de inanmıyorum. Ama zaten en önemlisi, yaşamı, fevkalade bir uyum içinde paylaşmış olmamız”* diyordu.
- *Mandarinler* ile Fransa’nın en önemli edebiyat ödülü Prix Goncourt’u aldı.
- Geleneksel filozof imajına aykırı düşen alışkanlıkları vardı. Renkli magazin dergilerinden, hafif romanlardan zevk alırdı. Başına bağladığı rengârenk ipek eşarpları çok meşhurdu
- 2006’da mimar Dietmar Feichtinger, Seine nehrinin üzerinden geçen sofistike bir yaya köprüsü dizayn etti. Kadınsı kavislerin yer aldığı ve yeni Fransız ulusal heykel tarzının önde gelen eserlerinden birisi olan köprüye Beauvoir’in ismi verildi.
- Ölümüne dek, Sartre’ın küllerinin gömüldüğü Montparnesse’daki mezarlığa bakan evde yaşadı. Öldüğünde tüm Fransız radyo ve televizyonları yayınlarını keserek bu haberi verdi. Ömrü boyunca

sıradışı bir aşkla bağlandığı Sartre'ın yanına gömüldü.

Rahibe Teresa

(1910-1997)

Genellikle Hintli olduğu sanılsa da Osmanlı idaresindeki Makedonya'da doğdu. Sade bir hayat sürüp, olağanüstü şeyler yapabilme yeteneğiyle tarihe geçen nadir insanlardan oldu. Kendi ifadesiyle, 'her doyurduğu açta Tanrı'yı doyuruyor, her baktığı hastada Tanrı'nın yaralarını sarıyor, başını okşadığı her yetimde, Tanrı'ya dokunuyor'du. Tüm ömrünü, 'düşküne yardım'a adayan bu kadın için söylenecek çok şey yoktu aslında. Milyarlarca dolarlık iyilik imparatorluğunun başında olmasına rağmen, hayata gözlerini yumduğuunda, değeri sadece 1 dolar olan mütevazı elbisesi vardı üzerinde. O, yardım meleği Rahibe Teresa'ydı.

“Ay’da bile fakirler varsa, oraya da gideceğiz!”

Rahibe Teresa

Yüreğindeki insan sevgisi ve muhtaçlara yardım etme güdüsü, daha küçük yaşlarda evden ayrılarak dünyanın bir diğeri ucunda, kimsenin görmediğı yardım faaliyetlerinde bulunmasını sağladı. Ancak içindeki yardım etme duygusu o kadar güçlüydü ki insanlığa katkıları sadece Uzakdoğunun küçük bir bölgesi olan Kalküta ile sınırlı kalmadı. Kısa sürede yardımseverliği ve fedakârlığıyla tüm dünya tarafından bilinen bir insan haline geldi. Kurduğu vakıflar, daha kendisi hayattayken dünyanın 123 farklı ülkesinde muhtaçlara yardım götürüyordu.

Kırk yılı aşkın bir süre hayatını fakirlere, yetimlere, hastalara, acizlere ve muhtaçlara adadı. Tüm bunlar için ilhamını dinden almıştı. Dünyanın en büyük ve en kapsamlı yardım teşkilatlarından birini kuran Rahibe Teresa öldüğünde, BM eski Genel Sekreteri Pérez de Cuéllar, *“Teresa Birleşmiş Milletler’di, Teresa barıştı”* açıklamasını yapacaktı.

Dünyayı iyiliğın ve barışın değiştirebileceğine inanan ve hayatını bu uğurda harcayan Rahibe Teresa, dünyayı değiştiren kadınlar arasına girmekle kalmadı; belki de 20. yüzyılın en ses getiren kadınlarından biri oldu.

Osmanlı tebaası olarak doğdu

Makedonya’nın Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu dönemde, 26 Ağustos 1910’da, Üsküp’te dünyaya geldi. Doğduğunda adı Agnes Gonxha Bojaxhiu’ydu. Babasının ölümünün ardından annesi, Agnes’i sıkı bir Katolik olarak yetiştirdi. Annesinin anlattığı misyoner hikâyelerinden etkilenince 12 yaşında kendisini dine adamaya karar verdi. Ve 18 yaşına geldiğinde, Tanrı tarafından Katolik bir misyoner rahibe olarak görevlendirildiğine ilişkin ilahi bir mesaj aldığını

söyleyerek, annesini bir daha görmemek üzere evden ayrıldı. 'Loreto Rahibeleri' isimli bir misyoner grubuna katılmıştı.

Makedonya'dan Hindistan'a...

İlk etapta İngilizce öğrenmek için İrlanda'ya gitti. Loreto Rahibeleri, Hindistan'daki misyonerlik faaliyetleri kapsamında, çocuklara İngilizce dersler veriyorlardı. Agnes de Hindistan'a geldi ve Himalayalar'ın yakınındaki Darjjeling'de 'çıraklık' eğitimine başladı. Rahibe olarak ilk yeminini ettikten sonra, ünlü bir misyoner olan Thérèse de Lisieux'ten esinlenerek adını Teresa olarak değiştirdi. Rahibe Teresa efsanesinin temelleri atılmaya başlamıştı.

1944'e gelindiğinde coğrafya ve temel Hıristiyanlık bilgisi dersleri verdiği Kalküta'daki St. Mary's Lisesi'ne müdür olarak atanmıştı. Her ne kadar okulda çocuklara eğitim vermek çok hoşuna gitse de Kalküta'daki fakirlik Rahibe Teresa'yı rahatsız ediyordu. Bir süre sonra şehirde kıtlık baş göstermiş, Ağustos 1945'te Hindu/Müslüman çatışmalarının başlamasıyla birlikte şehir umutsuzluğun ve korkunun ellerine teslim olmuştu. Bu süreçte sağlıksız yaşam şartları, kadıncağızı verem etti. Tedavisi için trenle Darjeeling'e giderken, kendi ifadesine göre 'ikinci ilahi mesaj'ı alacaktı. Rahibe Teresa, bunu daha sonra "*Hemşire Okulu'nu bırakmalı ve yoksullarla birlikte çalışmalı, onların arasında yaşamalıydım. Bu bir emirdi. Nereye ait olduğumu biliyordum; ama oraya nasıl varacağımı bilmiyordum*" şeklinde açıklayacaktı.

Vatikan yeşil ışık yakıyor

Vatikan 1948'de Rahibe Teresa'ya, aldığı mesaj gereği, Kalküta Başrahipliği'nin denetiminde, fakirlere yönelik misyonerlik çalışmaları yapması için yeşil ışık yakacaktı. Üzerinde mavi şeritleri olan ve bundan sonra üzerinden hiç çıkarmayacağı o meşhur beyaz pamuklu elbisesini giydi. Hindistan

vatandaşlığına geçti. Artık Kalküta'nın fakirlik kokan arka mahallelerine dalmaya hazırды. Fakir ailelerin çocuklarına ders vermek yanında, temel tıp eğitimi olarak hastaların evlerine gitmeye ve tedavilerine yardımcı olmaya da başladı. Bu çalışmaları kısa sürede, kendisinden duyduğu memnuniyeti dile getiren Hindistan Başbakanı da dâhil herkesin dikkatini çekmişti.

Rahibe Teresa, günlüğünde, bu dönemin büyük zorluklarla geçtiğini anlatır. Bir geliri yoktur; gıda ve diğer malzemeler için hep başkalarından bağış istemektedir. Yalnız ve sıkıntılarla dolu olduğu günlerde şüpheye düşecek, rahibelığının ilk zamanlarındaki rahat yaşamına dönmeyi isteyecek; ancak *"Ben bu kadar acı çekiyorsam, fakirler kim bilir neler çekiyordur"* diyerek yeniden işine koyulacaktır.

Etki alanının artması üzerine Vatikan, Teresa'nın Hindistan'da bir piskoposluk bölgesi kurmasına izni verdi. Teresa, bu faaliyetler doğrultusunda kilisenin de desteğiyle Kalküta İyiliksever Misyonerler Vakfı'nı kurdu. Vakfın amacı, Teresa'nın kendi ifadesiyle, *"açlara, çıplaklara, evsizlere, topallara, körlere; sevilmeyen, istenmeyen, kollayanı, bakanı kalmamış, toplum tarafından dışlanan ve topluma bir yük haline gelmişlere"* yardım etmektir.

Kalküta'da bir sığınma evi açtı. Yetkililerin kendisine bağışladığı eski bir Hindu tapınağını, fakirler için ücretsiz barınak sağlayan Kalighat Ölüm Evi adındaki bir sığınma evine çevirdi. Ancak daha sonra buranın ismini Kalighat Temiz Kalp Evi'ne çevirecekti. Buraya genellikle son zamanlarını huzur içinde geçirmek isteyen, ölmek üzere olan hastalar veya ölümü yaklaştığı için terk edilmiş insanlar geliyordu. Müslümanlar Kur'an-ı Kerim okuyor, Hindulara Ganj nehrinden su getiriliyor ve Katoliklere de İncil okunuyordu.

Bu arada cüzzama karşı da savaş açmıştı. Misyonerler Vakfı ülkenin birçok yerinde cüzzamlılara sağlık hizmetleri veren

klinaler açıyordu. Vakfa çok sayıda kaybolmuş çocuğun getirilmesi üzerine Teresa, yetim ve evsiz çocuklara hizmet verecek olan Temiz Kalp Çocuk Evi'nin açılmasına ön ayak oldu. Tek kişilik yardım ordusu olmuştu adeta..

Vakıf kısa sürede tüm ülkede dikkatleri üzerine çekti; yapılan bağışlar ve yardımlar arttı. Geliri arttıkça tüm Hindistan'da yetimhaneler, darülacezeler ve cüzzamlılar için yeni barınaklar açtı. Kısa sürede Hindistan sınırlarını aşan vakıf, Hindistan dışındaki ilk ofisini Venezüella'da açtı. Bunu Roma, Tanzanya ve Avusturya'da açılan ofisler izledi. Ardından İyiliksever Misyoner Kardeşler Derneği kuruldu. 1960'lı yıllarda Asya, Avrupa, Afrika ve ABD'de birçok yeni ofis açılmıştı. Teresa adı dalga dalga yayılıyordu.

Eleştirilerin odağı olmaya başlıyor

Ancak bir süre sonra Rahibe Teresa'ya yönelik eleştiriler fısıldanmaya başladı. Fakirlikle mücadele etmek yerine fakirliği kutsadığı iddia ediliyordu. Acı çekmeyle ilgili düşünceleri de eleştiri konusu yapıldı. Teresa, acı çekmenin insanları Hz. İsa'ya yakınlaştıracaklarını düşünüyordu. Zaten sık sık görüştükleri Prenses Diana'ya da “Başkalarını iyileştirmek istiyorsan, kendin acı çekmelisin” demişti.

Aynı zamanda ölümün eşiğindekiiler için açtığı sığınma evindeki tıbbi uygulamalar da *The Lancet* ve *British Medical Journal* gibi ünlü tıp dergileri tarafından eleştirildi. Dergiler, bu sığınma evinde enjektörlerin birkaç defa kullanıldığını, yaşam şartlarının kötü olduğunu, hastaların soğuk banyolarda yıkıldığını ve tedavide anti-materyalist bir yöntem uygulandığını yazıyordu. Bununla birlikte vakıf, fakirler için bağışlanan paraları başka projelerde kullandığı iddiasıyla da suçlanıyordu. Bir başka eleştiri konusu da Teresa'nın kazandığı uluslararası itibar sonucu kaçınılmaz olarak siyasilerle kurduğu ilişkilerdi. Bazı sol görüşlü kuruluşlar Teresa'yı, İngiltere

Başbakanı Margaret Thatcher ve ABD Başkanı Ronald Reagan gibi 'sağ görüşlü' politikacılara verdiği destekten dolayı eleştirdi.

Mermiler arasındaki rahibe

1982'deki *Beyrut Kuşatması* sırasında Rahibe Teresa, cephede sıkışıp kalmış 37 çocuğu kurtararak İsrail ile Filistin militanları arasında geçici bir ateşkes imzalanmasını sağlayınca popülaritesi tavan yaptı. 1980'li yıllarda Doğu Avrupa dünyaya açılmaya başladığında faaliyetlerini eski komünist ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletti. Nerede bir sıkıntı varsa Teresa oradaydı. Kıtlık ve kuraklık kurbanlarına yardım için Etiyopya'ya, Çernobil Faciası kurbanları için Çernobil'e ve deprem kurbanlarının yaralarını sarmak için Ermenistan'a gitti. İlk kez 1991'de memleketi Arnavutluk'a döndü ve Tiran'da *Misyoner Kardeşler Vakfı*'nı kurdu.

İyilik elçisi Rahibe Teresa, yıllarca üzerinden çıkarmadığı beyaz pamuklu elbisesiyle

1996'ya gelindiğinde, Teresa'nın önderliğindeki vakıf, 100'den fazla ülkede 500'ün üzerinde kurum işletiyordu! Bu idealist kadın, adeta tek başına devlet olmuştu! Misyonerler Vakfı büyüdükçe büyümüş ve dünya genelindeki 450 merkezle 'fakirlerin en fakirine' yardım eder hale gelmişti.

Rahibe Teresa, 1983'te Roma'da, Papa II. John Paul'ü ziyareti sırasında bir kalp krizi geçirdi. 1989'da bunu ikinci kriz izleyecek, kendisine bir kalp pili takılacak, ama o durmayacaktı; yardım bekleyen milyonlar vardı. İlginçtir, Kalküta Başpiskoposu Henry Sebastian D'Souza, Rahibe Teresa kalp rahatsızlığından dolayı hastaneye yattığında, kendisinden aldığı izinle rahiplerden birini Teresa'ya şeytan çıkarma ayini yapmakla görevlendirmişti. D'souza, Teresa'nın kalbinin şeytan tarafından ele geçirilmiş olabileceğini düşünüyordu!

Kalp krizlerini, kınlan bir köprücük kemiği, sıtma ve bir kalp ameliyatı izledi. Yine de durmaya niyeti yoktu; ama açıkça görölüyordu ki Teresa için alarm zilleri çalmaya başlamıştı. Ve bu iyilik elçisi, 5 Eylül 1997'de ardında el uzatılmayı bekleyen milyonlar bırakarak aramızdan ayrıldı.

Öldüğünde Misyonerlik Vakfı'nın bünyesinde 4 binden fazla rahibe çalışıyordu, 300'ün üzerinde bağlantılı kardeş kurum vardı. Yüz yirmi üç farklı ülkede kurulan 610'dan fazla kuruluşta 100 binin üzerinde gönüllü çalışıyordu. Bu kuruluşlar arasında AIDS, cüzzam ve tüberküloz hastalıkları için kurulan sağık merkezleri, yetimhaneler, darülacezelerin yanı sıra ailelere ve çocuklara danışmanlık sağılayan merkezler de vardı.

Ölümünün ardından naaşı Kalküta'daki St. Thomas Kilisesi'nde bir hafta ziyarete açık tutuldu ve Hindistan hükümetinin düzenlediğı resmi bir törenle defnedildi. Geride, 'inanmış' bir insanın neler yapılabileceğinin ispatı olan devasa bir yardım imparatorluğu ve kendisine el verilen mutlu milyonlar

bırakmıştı.

Azizlik için bir mucizeye daha ihtiyacı var

1997’de ölümünün ardından Teresa’nın ‘azize’ ilan edilmesi için çalışmalara başlandı. Ancak bir kişinin ‘azize’ olabilmesi için, en az iki mucizesinin kanıtlanması gerekiyordu. Vatikan, 2002 yılında Monica Besra adlı bir kadının, üzerinde Rahibe Teresa’nın resmi bulunan bir madalyonla karnındaki tümörün iyileştiği şeklindeki iddiasını mucize olarak kabul etti. Ancak aralarında Besra’nın kocasının da olduğu bazı kişiler, tümörün tıbbi müdahaleyle yok olduğunu söylediler. Yapılan tüm eleştirilere rağmen Papa II. Jean Paul 2003’te Rahibe Teresa’yı ‘Mübarek İnsan’ ilan etti. ‘Mübarek’ Teresa’nın azize ilan edilmesi için bir mucizeye daha ihtiyacı vardı...

NOTLAR

- ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi’nin düzenlediği bir toplantıda *“Sadece daha iyi yaşamak için bir çocuğu öldürüyorlar. Lütfen, çocuğu öldürmeyin. Ben onu istiyorum. Onu bana verin”* diyerek salondakileri şaşırtan bir konuşma yapmıştı.
- 1979’da Nobel Barış Ödülü’ne layık görüldü. Ancak ödülü alırken geleneksel tören anlayışına aykırı bir tutum izleyerek ziyafet verilmesini istemedi ve 6 bin dolarlık fonun Kalkütalı yoksullara bağışlanmasını talep etti.
- 1971’de Papa VI. Paul tarafından Papa 23. John Barış Ödülü’ne layık görüldü.
- Aralarında ABD’nin en önemli sivil nişanı olan Özgürlük Madalyası’nın da olduğu 124 uluslararası ödül aldı.

- Amerikan Başkanlarından Reagan'ı, Etiyopya'daki kıtlığa müdahale etmesi için ikna etti.
- Gallup tarafından yapılan birçok ankette '*20. yüzyılın en çok hayran olunan kişisi*' seçildi.
- Milyarlarca dolarlık yardım trafiğini yönetmesine rağmen, ölene kadar üstünden çıkarmadığı rahibe elbisesinin değeri bir dolardı!
- Uçak yolculuklarından sonra bile, uçakta ikram edilen dokunulmamış yemekleri topluyor, ihtiyaç sahiplerine götürüyordu.

Rosa Parks

(1913-2005)

Takvim yaprakları 1 Aralık 1955'i gösteriyordu. İşte o gün, Montgomery Alabama'da, siyahi bir kadın, bindiğı otobüste yerini beyaz bir yolcuya vermeyi reddederek, tarihin akışına kuvvetli bir fiske vurdu. Rosa Parks adındaki bu cesur kadın, şehir düzenini bozmak iddiasıyla tutuklanmış, ama onun kendi çapındaki bu destansı başkaldırısı, Amerika'daki ayrımcılığı ortadan kaldıran özgürlük şahlanışının düğmesine basmış; Parks'ı, özgürlük tutkunu kitlelerin sevgilisi yapmıştı. Birçok tarihçiye göre Amerika'daki sivil haklar hareketinin fitilini o ateşlemişti.

“Hissettiğim tek yorgunluk,

pes etmekten duyduğum yorgunluktı...”

Rosa Parks

1865'te sonra eren iç savaşın ardından Amerika'da kölelik kaldırılmıştı, ama ırk ayrımcılığının zihinlerde bıraktığı tortuların kaldırılması için 1900'lü yılların ortasına kadar beklenmesi gerekecekti. Ve üstelik bu, o kadar da kolay olmayacaktı. Olağanüstü şartların kendine özgü kahramanlar yarattığı biliniyordu ve gözler, ufukta belirecek, siyahların bu çileli yolculuğuna bir son verecek kahramana odaklanmıştı, ama galiba hiç kimse, böylesi birini beklemiyordu...

Yıl 1955'ti ve Amerika'nın Güney eyaletlerinde, ırk ayrımcılığı tüm hızıyla devam ediyordu. Hayatın her alanı, keskin bir bıçakla bölünmüştü adeta; büyük parça beyazlara, küçüğü ise siyahlara olmak üzere. Bu ayrımcılığın kendini en çok hissettirdiği yer ise kamusal alandı. Öyle ki siyahlar, toplu taşıma araçlarında bile istedikleri yerlere oturamıyorlardı. Sözgelimi, kahramanımızın yaşadığı Alabama Montgomery'de otobüslerin ilk sıraları beyazlara aitti. Yolcuların nerdeyse yüzde seksenini teşkil eden siyahlılara, otobüs ve trenlerin arka tarafında, kendileri için ayrılmış renkli koltuklara oturabiliyorlardı. Beyazlarla aralarındaki mesafe, asla kapanmamalıydı! Üstelik beyazlar ayakta kaldığında ya yerlerini onlara vermek ya da otobüsten inmek zorundaydılar.

Aşağılama bununla da kalmıyordu. Ön kapıdan binip bilet paralarını ödüyor, ardından iniyor ve otobüse arka kapıdan biniyorlardı. Onur kırıcı bu döngü, sanki hiç kırılmayacakmış gibi görünüyordu. Ta ki 1 Aralık 1955'e, çıtı pıtı bünyesinde kocaman bir yürek barındıran Rosa Parks 'Yeter artık!' diyene kadar...

1 Aralık 1955... bir kadın siyahları ayağa kaldırıyor

Kadın otobüse bindi ve ürkek adımlarla kendilerine, yani

siyahlara ayrılan koltuklara ilerledi. Beyazların koltuklarının bittiği yerde, ki otobüsün ortalarına denk geliyordu, onlarınki, yani sadece ve sadece derileri siyah olduğu için, beyaz ‘efendi’leri ile asırlar sonra da olsa aynı ortamda bulunmalarına izin verilen ama onların koltuklarına oturmalarına müsaade edilmeyen siyahların koltukları başlıyordu. Gitti, kendisi gibi bir siyahın yanına, otobüsteki son boş koltuğa oturdu. Hemen karşısında iki siyah kadın daha vardı.

Otobüsten indirilerek getirildiği polis merkezinde parmak izleri alınırken

Otobüs hareket etti. İlk iki durağı sorunsuz geçtiler. Üçüncü durakta, birkaç beyaz adam otobüse bindi. İçlerinden biri, beyazlara ait koltuklar dolduğu için ayakta kalmıştı. Şoför, küstah bakışlarla siyahların olduğu bölümü süzdü. Ve ardından, kendisini ürkek gözlerle izleyen siyahlara seslendi:

“Yerlerinizi beyazlara verin!”

Siyah yolculardan üçü, bir süre tereddüt etseler de, çaresiz bakışlarla, denileni yaptılar. Kahramanımız ise yerinden bile kıpırdamadı. Sonradan kendisinin dahi izah edemeyeceği bir cesaret gelmişti kalbine. İstifini bozmadığını gören şoför, yine seslendi:

“Yerinizden kalkın, yoksa sizi tutuklatmak zorunda kalacağım!”

Şoförün uyarısı boşlukta kaybolup gitti. Kadın halen yerinde oturmakta ısrar ediyordu. Belli belirsiz şekilde mırıldanabildi:

“İstedığınızı yapabilirsiniz, kalkmıyorum.”

Şoför motoru durdurdu ve öfkeyle arabadan indi. Madem bu siyah kadın, hâkim sisteme meydan okumuştı, o halde bedelini ödemeliydi! Birkaç siyah yolcu şoförü takip etti, beyazlarsa istiflerini bozmadan öylece kaldılar.

Şoför iki polisle geri dönmüş ve kadın sorguya alınmıştı:

“Şoför sizi yerinizi vermeniz için uyardı mı?”

“Evet bayım, uyardı.”

“Neden kalkmadınız peki?”

“Çünkü kalkmamı gerektiren bir sebep göremedim bayım. Hem söyler misiniz, neden kalkıp yerimi vermem gerekiyormuş, bunun mantığı nedir?”

“Kanun kanundur. Şu andan itibaren tutuklusunuz!”

Apar topar otobüsten indirilen kadın karakola götürüldü. Rosa Parks henüz nezarete atılmadan, tutuklandığı haberi dalga

dalga yayılmıştı. Herkes büyük bir şaşkınlıkla bu kadının gösterdiği cesareti konuşuyordu. İlk kez bir siyah, üstelik de kadın olan bir siyah, beyaz ‘efendi’lerine yer vermeyi reddedip tutuklanmıştı!

Sabıka kaydı için fotoğrafl çekiliyor, Şubat 1956.

Siyahlar kiliselerde toplandı. Birbiri ardına eylem teklifleri gelmeye başlamıştı. Nihayetinde, olayın başladığı sahayı hedef alan bir eylemde karar kılındı: Siyahlar, toplu taşıma araçlarını boykot edeceklerdi.

Otobüs hadisesi, Dexter Avenue Baptist Kilisesi'nin genç papazı, daha sonradan Amerikalı siyahların kahramanı olacak Dr. Martin Luther King'in öncülüğünde Montgomery İyileştirme Birliği'nin (*Montgomery Improvement Association*) kurulmasına kapı aralayacaktı. Birlik, şehir belediyesine ait otobüslere dönük bir boykot çağrısı yaptı. Parks ve King'in öncülüğündeki boykot, hem ikiliyi hem de haklı davalarını dünya gündemine perçinleyecekti.

*Rosa Parks ve Dr. Martin Luther King'in (arkada) başlattığı
otobüs boykotu tüm dünyada büyük ses getirdi.*

Parks, sadece siyahların değil, aynı zamanda yaşadığı Montgomery'nin de önde gelen simalarından biriydi. Irk ayrımcılığına karşı tavrıyla, belli bir saygınlık kazanmıştı. Parks'ın uğradığı muamele, kitleleri dalgalanıyordu. Montgomery otobüs boykotu, kısa zamanda ses getirdi. Siyahlar, işe gitmek için ya bisiklete biniyor, ya topluca taksi tutuyor, o da olmazsa yürüyorlardı. Artık beyazlar tüm otobüslere binebilirdi!

*Yüksek Mahkeme kararının ardından Rosa Park,
otobüsün ön koltuklarından birinde yolculuk ediyor.*

Başlangıçta burunlarından kıl aldırmayan otobüs şirketleri,
toplam yolcu kapasitelerinin yüzde seksenini oluşturan

siyahların boykotu 382. gününe ulaşınca, teslim bayrağını çekmek zorunda kaldı. Aksi takdirde zaten hepsi iflas edecekti. Boykotun sonunda otobüslerdeki bu utanç verici uygulamalara son verildi.

Anayasa Mahkemesi de duruma daha fazla kayıtsız kalamadı ve Parks'ın cezalandırıldığı Montgomery düzenlemesini iptal ederek, kamu taşımacılığında ayrımcılık yapılmasının yasalara aykırı olduğu yönünde hüküm verdi. O tarihten sonra Amerika bir daha eskisi gibi olmayacak, siyahları hedef alan ayrımcı politikalar bir biri ardına kaldırılacaktı...

"Pes etmekten yorulmuştum..."

Marangoz baba James McCauley ile öğretmen anne Leona McCauley'in kızları olarak Rosa Louise McCauley, Alabama, Tuskegee'de doğmuştu. İki yaşındayken, annesi ve kız kardeşi ile birlikte, dedesinin Alabama, Pine Level'daki çiftliğine göçtü.

On bir yaşındayken başladığı Montgomery Kız Meslek Okulu, Kuzey Amerikalı liberal kadınlar tarafından kurulmuştu ve okulun "*Her ne olursa olsun fırsatlardan istifade et*" şeklindeki temel felsefesi, Parks'ın annesi Leona McCauley'in kızına verdiği telkinlerle bire bir örtüşüyordu. Lakin ortada öyle pek kaçırılmayacak fırsat falan da yoktu, en azından siyahlar için!

Parks, yıllar sonra vereceği bir mülakatta o günleri, "*Aslında hiçbir sivil hakkımız yoktu. Önceliğimiz, hayatta kalmaktı. Geceleri uyumaya çalışırken evin etrafında naralar atan Klu Klux Klancıları duyar, evimizin ateşe verilmesi korkusu, uykularımızı kaçırırdı*" sözleriyle anlatıyordu.

Zorluklarla sürdürdüğü eğitimi ise tam bir çile yumağıydı. Yine kendisi bu süreci, "*Köleliğin kaldırılmasından 50 yıl sonra, 1913'te doğdum. Okumama izin veriliyordu, öğretmen olan annem çok küçük yaşta bana okumayı öğretti. İlkokulumuz çok küçük bir binaydı ve tüm öğrencilere sadece bir öğretmen bakıyordu. Hepimiz fakir ailelerin çocuklarıydık. Herkesin kalemi kitabı oluyordu ama*

biz çocuklar olarak paylaşmayı bilirdik” diyerek ifade etmişti.

Alabama Öğretmen Okulu’nu bitiren Rosa, bu arada Raymond Parks ile evlenmiş ve Montgomery’ye yerleşmişti. Çift, bölgelerindeki bir kilisenin gönüllü kollarından birine üye olarak, bir süre, ayrımcılık mağduru siyahların hayatlarında elle tutulur iyileşmeler olması için çalışmalar yaptı. Ama tüm gayretlerine rağmen, bir arpa boyu yol aldıkları söylenemezdi: *“Kilisede onlarca değişik çalışma yaptık, ama kimse sesimizi duymak istemiyordu. Dayak, borç karşılığı çalıştırma, cinayet ve tecavüz gibi vakalar sıradanlaşmıştı artık. Neredeyse tek yaptığımız, hâkim güçlere, artık ikinci sınıf vatandaşlar olarak yaşamak istemediğimizi söylemeye çalışmaktı.”*

ABD eski Başkanı Clinton, 14 Eylül 1996'da Beyaz Saray'da ağırladığı Parks'a Başkanlık Hürriyet Madalyası verdi.

Parks, tutuklanmasının ardından işini de kaybetmişti. 1957'de kocasıyla birlikte Detroit'e taşındı ve Temsilciler Meclisi Üyesi John Conyers'in sekreterliğini yaptı. Kocasının 1977'deki ölümünün ardından Rosa ve Raymond Parks Kişisel Gelişim Enstitüsü'nü kurdu. Kurum halen okul yaşındaki çocukları otobüslerle Amerika'nın dört bir yanında gezdirerek, Amerikan tarihi ve sivil haklar hareketi hakkındaki bilgilerini arttırmayı hedefliyor.

Emeklilik günlerinde mutlu olup olmadığı sorulduğunda, hayatını özgürlük ve eşitlik mücadelesine adanmış bu asil kadın şöyle cevap veriyordu: *"Hayata iyimserlikle bakabilmek için elimden geleni yapıyorum ama saf mutluluk gibi bir şey olduğunu sanmıyorum. Günümüzde bile Amerika'da Klan faaliyetleri ve ırkçılık olduğunu bilmek bana acı veriyor. Mutluyum diyorsanız, istediğiniz ya da ihtiyaç duyduğunuz her şeye sahipsiniz demektir. Ben henüz o aşamaya ulaşamadım."*

Daha sonra o aşamaya ulaştı mı bilinmez ama Parks, 2005'te, 92 yaşında Detroit'te hayata veda ettiğinde, geride insan hakları mücadelesine dair görkemli bir miras bırakıyordu. Bir lütufmuş gibi kabul edildikleri otobüslerin arka sıralarında başlayan hayat yolculuğunu, insani değerlerin en ön koltuğunda oturarak tamamlamıştı.

Ölümünden birkaç yıl önce verdiği bir röportajda, ses getiren eylemini yaptığı o gün yorgun olduğu iddialarının dile getirilmesi üzerine çok kızmış ve belki de tüm mücadele felsefesini özetleyen şu cümleler dökülmüştü ağzından:

"İnsanlar sürekli o gün yorgun olduğum için yerimi vermediğimi söylüyorlar, ama bu doğru değil. Yorgun değildim, ya da genelde bir iş günü sonunda olduğumdan daha yorgun değildim. Yaşlı da değildim. Bazıları o zamanlar yaşlıymışım gibi bir hava

yaratıyorlar, 42 yaşındaydım. Tek bir yorgunluğum vardı; pes etmekten yorulmuştum.”

Ölümünün ardından kasketi, iki gün boyunca Washington'daki Hükümet Meclisi binasının kubbesine asıldı. Böylelikle Amerikan ulusu, cesaretiyle birçok insanın hayat çizgisini değiştiren bu kadını kendince selamlamış oluyordu. Üstelik Parks'ın naaşı, Meclis Binası'nda da sergilendi ki, bu sadece Amerikan Başkanları için yapılan bir uygulamaydı.

30 Ekim 2005, Başkan G. W. Bush, Parks'ı son yolculuğuna uğurluyor.

Belki de onu tanımlayan en güzel cümleyi, cenazesine katılan Amerikan eski Başkanlarından Bill Clinton sarf etmişti:

“Rosa, herkesin özgür olması gerektiğini görmemizi sağladı.”

NOTLAR

- 1980’de Martin Luther King Jr. ödülüne layık görüldü.
- Yirmi sekiz yıllık hücre cezasını çektikten sonra hapisten çıkan, Güney Afrika’nın efsanevi özgürlük savaşçısı Nelson Mandela’yı ilk karşılayanlar arasındaydı. Mandela kendisine sarılmış ve *“Hapiste olduğum yıllar boyunca benim ilham kaynağım oldun”* demişti.
- 1992’de *Rosa Parks: ‘Hikâyem’* adlı otobiyografisini, ardından da *‘Sessiz Güç’* adıyla anılarını yayınladı.
- 1994’te İsveç Stockholm’de Rosa Parks Barış Ödülü’nü aldı.
- 1996’da, Amerika’da bir sivilere verilen en yüksek nişan olan Başkanlık Hürriyet Madalyası’na layık görüldü.
- 1999’da Kongre’nin altın madalyasına layık görüldü. Ödülünü Başkan Bill Clinton’ın elinden aldı.
- *Time* dergisi tarafından 1999’da 20. yüzyılın insan hakları savunucusu seçildi ve 20. yüzyılın en önemli ilk 20 figürü arasında gösterildi.
- Öldüğünde, otobüs boykotunu başlattığı Montgomery’deki tüm otobüslerin ön koltuklarına siyah kurdeleler bağlandı.

Kültür Devrimi'nin dişi celladı: Bayan Mao

Jiang Qing

(1914-1991)

Çin'in monarşiyeye veda edip kendine yeni bir istikamet çizmeye çalıştığı sırada, kaotik bir ülkede doğdu. Fakirlik ve baskı, katığı oldu. Bu ortamın sorumlusunun geleneksel kültür olduğuna inandı. İçindeki devrimci ruh, kendisiyle birlikte büyüdü. Ekmegini sahnelerde aradı; meşhur bir oyuncu oldu. Komünist lider Mao'yla evlenince, ülkenin bir numaralı kadını haline geldi. Artık geçmişiyeye hesaplaşabilecek kadar güçlüydü. Erkek egemen bir toplumda kadının ezilmişliğini ve silikliğini yok etmeyi hedefleyen bu kadın, ne acı ki tarihteki yerini bir erkeğin gölgesinde alacaktı! Jiang Qing; ya da Bayan Mao...

“Ben Mao’nun köpeğiydim.

Kimi ısır dediye onu ısırdım.”

Jiang Qing

Çin denince akla bu ülkenin Komünist lideri Mao Zedong gelir. Taraftarlarının kısaca 'Başkan Mao' dediğı, 20. yüzyılın en önemli siyasi figürlerinden olan bu kudretli isim, adeta bugün Çin olarak bildiğimiz ülkeye dair her şeyin mimardır. Yeni bir ulus ve ülke inşa etmeye soyunmuş, kan dökmekten asla çekinmemiştir. Bütün bu hayat macerasında Mao'nun yanında biri vardı daima: Kendisi kadar ihtiraslı ve gözü kara eşi Jian Qing!

Mao çifti, dayattıkları tek tip kıyafet ile

Jiang Qing de Mao gibi, kızılın her tonuna âşık bir devrimciydi. Üç yakın arkadaşıyla birlikte Çin'deki devrimci kitle siyasetinin devam etmesini hedefleyen ünlü *Dörtlü Çete*'yi kurmuş, Kültür Devrimi sırasında, geleneksel kültüre yapılan saldırıya liderlik etmişti. İdeallerini zorla da olsa hayata geçirmek için çok kan döktü, acımasızlığın şahikası oldu. Ama en belirgin başarısı, bugün bilinen Mao imajını ilmek ilmek örmesiydi. Aslında tüm bunların ışığında *"Mao demek biraz da Jiang Qing demektir!"* desek isabetsiz olmayacaktır...

Jiang Qing, sürekli içki içen ve karısını döven fakir bir adamın kızı olarak doğdu. Annesi, zor hayat koşullarına direnebilmek için zengin adamlara metreslik yapıyordu. Jiang da annesinin baskısıyla küçük yaşlarda aynı bahtsızlıkla karşılaştı. Doğar doğmaz kucığına düştüğü yoksulluk ve beraberinde yaşadığı karanlık hayat, Jiang'ın geleneksel Çin toplumundan nefret etmesine neden olacaktı. Jiang, erkek egemen toplumda kadına ve çocuklara uygulanan şiddeti hazmedemiyordu. İçinde bulunduğu çetin hayat koşulları, ona ayakta kalmanın yollarını öğretecekti.

Jiang 1914'te doğduğunda Çin kargaşa içindeydi. Cumhuriyetçi Sun Yat-sen, Mançu-Qing hanedanlığını sona erdirmiş, ordunun da gücünü arkasına alarak, Çin'i yerel diktatörlerin hüküm sürdüğü bir kaosa sürüklemişti. Aynı zaman diliminde, ülkede komünist hareket de filizleniyordu.

Jiang'ın gençliğinde, kadınların toplumdaki yeri çok sınırlıydı. Çin tarihinde rastlanan birkaç imparatoriçe, politikaya pek ilgi göstermeyen Jiang'ı, kendi dönemlerinde düzeni değiştirmek için sarf ettikleri çabayla etkilemişti. Onları örnek aldı. Kararlıydı; o da onların devrimci yolunu takip edecekti...

Kaotik bir ortamda yetişti

Jiang'ın kendini tanımaya başladığı yıllarda, hemcinslerine politikanın kapıları kapalı, ama sefahatinkiler açıktı. Giderek yaygınlaşan modern yaşam tarzının geleneksel Çin kültürünü unutturacağından endişe edenlerin sayısı çoktu. Endüstri, bilim ve eğitim alanında Batı'yı model edinen komşuları Japonya'yı da nefretle izliyorlardı. Aynı yıllarda Batı ve Japon sömürgeciliği, ülkeyi tehdit ediyordu.

Çin'in kararsız ve bocalayan gençliğinin kendini ifade ettiği geleneksel vitrinlerden biri de tiyatroydu. Zengin ya da fakir, toplumun her tabakasından insan, geleneksel Çin operalarını izliyordu. Sömürgeci Batı, sinemada etkisini göstermeye başlamıştı. Batının bu parlak yüzüne kayıtsız kalamayan Jiang Qing, 14 yaşına geldiğinde, kendisini sahnelerde buldu. Tiyatro, Jiang'ın hayatını şekillendirebilirdi.

İlerleyen yıllarda bir tüccarla evlense de, evliliğin kendisini sınırladığını anlayınca boşandı. Taşındığı Qingdao, emperyalistlerin at koşturduğu, hızla Batılılaşan bir yerdi. Bu duruma kayıtsız kalamayan Jiang, çocukluğundan bu yana içinde barındırdığı isyancı ateşi yeniden canlandırarak 1921'de Komünist Parti'ye üye oldu. Partinin kurucu üyelerinden biri de ileride Jiang'ın eşi olacak Mao Zedong'du...

Çok geçmeden Jiang, bankacılığın merkezi ve Batı kültürü etkisinin en yoğun görüldüğü yerlerden biri olan Şanghai'ya taşındı. Radikal gruplarla bağlantı kurdu. Tiyatrolarda küçük roller alarak çalıştı. Son derece yavaş ilerleyen sahne kariyerine devam ettiği sıralarda, başkent Pekin'e gitti. Şüpheli bir solcu olduğu için tutuklandı. Bu tutukluluğu çok kısa sürdü ancak ileride bir kez daha tutuklanacak ve 8 ay hapisteye kalacaktı.

Zaman içerisinde sahne performansını arttıran Jiang, özellikle sol renkler taşıyan rolleri canlandırmadaki başarısıyla, ülkenin tanınan aktrislerinden biri olmuştu.

Sadece filmleri değil, özel hayatı da düşüncelerinden izler

taşıyordu. Şanghay'dan ayrılmış ve komünizmin kalelerinden Yenan'a taşınmıştı. Burada, komünizme hizmet eden oyunlarda sivrilerle Mao'nun dikkatini çekmeyi başlıracaktı.

Parti yetkilileri, Mao'ya, kitlesi üzerinde daha etkili olabilmesi için misyonuna yakışır bir evlilik yapmasını telkin ediyorlardı. Güzel, komünizme gönül vermiş ve Mao'nun, uluslararası temaslarda yanında bulunmasından gurur duyacağı bir kadın... Adeta Jiang Qing'i tarif ediyorlardı. 1938'e gelindiğinde Jiang, Mao ile evlenmişti. Bir süre sonra Li Ne adını verecekleri kızlarına hamile kalacaktı.

Bay ve Bayan Mao, evliliklerinin ilk yıllarında

Mao nerede Jiang orada

Jiang Qing Yenan'da ideal bir anne ve eş modeline dönüştü. Yabancı heyetler Mao'yu ziyaret ettiklerinde, hizmette kusur etmiyordu.

Ağustos 1945'te Japonya'ya atılan atom bombalarıyla İkinci Dünya Savaşı sona ermiş; Japon tehdidinin ortadan kalkmasıyla, milliyetçi ve komünist Çinliler, tekrar baş başa kalmıştı. İki kesim kozlarını paylaştı ve iç savaştan komünistler galip çıktı. Ekim 1949'ta Mao Zedong, Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurdu. Ve her zamanki gibi 'Başkan Mao'nun yanında eşi Jiang vardı.

Ülkeyi demir bir yumrukla yöneten Mao, gidişattan memnun değildi. Ülke, komünizmi yeteri kadar içten benimseyememişti. Devrimler ağır aksak ilerliyordu. Mao, tüm bunların suçlusunu bulmakta gecikmedi; Çin'in geleneksel kültürü! Yeniye tesis etmek için eskiye dair ne varsa atılmalı; bu alanda da bir devrim yapılmalıydı! Mao'nun bu düşüncesine 'sevgili eşi' Jiang da katılıyordu. Zaten onun da geleneklerle bitmemiş bir hesabı yok değil miydi? Geleneksel Çin kültürüne ait film, müzik, tiyatro ve operaların hâlâ revaçta olması, özellikle Mao'nun sanatçı eşini rahatsız ediyordu. Jiang bu konuyla bizzat ilgilenecekti. İşte böylelikle tarihe 'Kültür Devrimi' olarak geçen ve hedefi; eski gelenekleri, alışkanlıkları, kültürü ve düşünce tarzını değiştirmek olan kanlı sürecin de temelleri atılmış oluyordu.

Jiang Qing, Kùltür Devrimi'nde aktif rol aldı.

Kùltür değişecek, değiştir!

Halkın komünizme teslim olması için son derece acımasız yöntemlere başvuran Mao, 'Kùltür Devrimi'nden önce bir başka politikayı daha hayata geçirmişti: 'Büyük Atılım'. Bu politika çerçevesinde, köylüler ürünlerini komünlere vermeyi ve komünist üretim anlayışına geçmeyi kabul edene kadar bilinçli olarak aç bırakılmış, en ağır şartlarda çalıştırılarak ezilmişti. Milyonlarca insanın hayatını kaybettiği bu kıyımlar sırasında muhalifler bertaraf edilmişti. Şimdi sıra, 'halkın bilinçlenmesi önündeki engel'le, yani kùltürle ilgilenmeye gelmişti.

Dörtlü Çete işbaşında

Kültür Devrimi'nin devrim kısmıyla Mao ilgilenirken, işin kültür kısmı Jiang Qing'e kalmıştı. Geleneksel sanatları baştan aşağı değiştirmeye soyunan Jiang, resmi ideolojiye uygun olarak, izlenmesi zorunlu oyunlar sahneletmeye başladı. Bu arada kendisine, daha sonradan hep birlikte *Dörtlü Çete* olarak anılacakları, devrimci yol arkadaşları bulmakta da gecikmedi. Çetenin diğer ayakları, Şanghaylı yenilikçi devrimciler Wang Hongwen ve Zhang Chunqia ile ünlü yazar Yao Wenyan'dı.

Mao “yeni bir Çin” kurabilmek için tüm muhalifleri susturdu.

Mao’nun yeni bir ulus inşasında kültürün elden geçirilmesine iman etmiş olması, eşi Jiang Qing’i tüm bu sürecin en kritik oyuncusu yapmıştı. Jiang’ın liderliğindeki çete, zamanla kültürel devrimi bir kenara bırakarak, tüm muhalifleri temizlemeye başlayacaktı.

Aydın kesimi hedef alan Kültür Devrimi, ülkedeki tüm muhalif sesleri olabilecek en gaddar şekilde susturdu. Devletin

üst kadrolarında oldukları halde 'komünizmi benimseyememiş kişilerin eğitilmesini' hedefleyen devrim, ülkedeki hemen her eğitimli ve mevki sahibi insanın aşağılanması, dövülüp işkence görmesi, hatta idam edilmesi operasyonuna dönüşmüştü. Başkanın öngördüğü tek tip kıyafeti (*dört cepli, boydan boya düğmeli ceket ve pantolon*) giymedikleri, komünist marşlarını ezbere bilmedikleri gibi sıradan bahanelerle insanların işkence görüp katledildikleri bu dönemin sonunda Mao'nun istediği olmuş, komünizm artık insanların zihinlerine tam olarak yerleşmişti! Devrim sırasında on binlerce öğretim görevlisi, devlet adamı ve sanatçı, öğrencilerden devşirilmiş rejim muhafızlarının (*Kızıl Muhafızlar*) işkencesine uğrayıp hayatını yitirecekti.

Ülkeyi tarumar ettiler

Tüm bu kanlı girişimlerin faturası ağır oldu. Yüz milyonlar ayağa kalkmış, ekonomik ve sosyal kaos artmış, yüzyıllara dayanan kültürel değerler ayaklar altına alınmıştı.

Tüm bu süreçte başrollerden birini oynayan Jiang Qing, devrimin eli sopalı bekçileri olan Kızıl Muhafızlar'ın kontrolünü kazanmış, orduda güçlü bir pozisyon elde etmiş ve her şartta Mao'yu 'en iyi' şekilde temsil etmeye çalışmıştı. Tabii ki elindeki sınırsız gücü, eski düşmanlarından teker teker intikam almak için kullanmayı da ihmal etmemişti. Çocukluğundan itibaren hafızasında kötü iz bırakan herkesin kapısına Kızıl Muhafızlar'ı dayamıştı.

Devrimin kanlı çarkları Mao'nun 9 Eylül 1976 ölmesiyle yavaşlamış, Komünist Parti içindeki birçok fraksiyon, başkanın bıraktığı boşluğu doldurmak için harekete geçmişti. En avantajlı konumdaki kişiye, 40 yıldır kocasının bir dediğini iki etmeyen Jiang Qing'di.

Mao ölmüştü ama Jiang'ın liderliğindeki çetenin durmaya hiç mi hiç niyeti yoktu. Jiang Qing, kendi kontrolündeki kültür araçlarını ve propaganda kanallarını kullanarak, Mao'nun öldüğü

günlerde bile düşmanlarına giderek artan bir çılgınlıkla saldırmaya devam etti. Jiang'ın duyduğu önüne geçilmez iktidar ve kan dökme hırısı, Komünist Parti'nin önde gelenlerinin canını sıkmaya başlamıştı. Çetenin, Jiang'ı başa geçirmek için bazı şehirlerde darbe yapmaya kalkışmasıysa, bardağı taşıran damla oldu. İlerleyen yıllarda Çin Komünist Partisi'nin onursal başkanlığına yükselecek olan Deng Xiaoping'in de aralarında bulunduğu yeni oluşum, elini masaya vurunca, Jiang Qing ve çetesi tutuklandı. Oluşum, aslında Mao'nun Kültür Devrimi başta olmak üzere birçok politikasına karşıydı ama sağlığında ona itiraz edememişlerdi. Çeteyi yargılayarak, bir bakıma Mao ve politikalarıyla da hesaplaşmış olacaktı. Jiang ve arkadaşları, Kültür Devrimi sırasında işledikleri suçlardan yargılandılar. Çetenin diğery üyeleri işbirliği yolları arayıp yumuşasalar da Jiang, masumları katletmek ve hükümeti devirmek suçlarıyla yargılandığı tüm süreç boyunca geri adım atmadı. Üstelik avukat teklifini reddederek, savunmasını kendisi yaptı. Saldırgan ve küstahtı. Kendisine göre, sadece doğru olanı yapmıştı.

Jiang Qing, yargılanması esnasında da küstah tavrını sürdürdü.

Asla geri adım atmadı, pişman olmadı

Çetenin diğerk üyelerine ağırlaştırılmış hapis cezaları verilirken, sadece Jiang ölüm cezasına çarptırıldı. Ancak pişman olur da itiraflarda bulunur beklentisiyle, cezası müebbet hapse çevrildi. Fakat Jiang asla geri adım atmaya yanaşmadı. 14 Mayıs 1991’de, gırtlak kanseri olduğu için gözetim altında tutulduğu hastanede intihar ettiği açıklandı. Bir ulusun hafızasını kanla

yıkayan devrimin ikinci mimarı da ölmüştü.

Çin toplumundaki bütün güçlü kadınlar gibi, Jiang Qing de halka rağmen halkçılığa soyunanlardandı. Onun yaşadığı toplumda kadınların siyasi bir rolünün olması zordu. Tek yol, sistemin dışına çıkmak, asi olmak ve güçlü erkekleri manipüle etmektir. O da bunu yaptı. Güzel, güçlü, yetenekli ve bilgili bir kadındı. Bu özellikleri, yükselmesini sağlayacak her fırsatta kullandı. Hayatını geleneksel Çin kültürünü ezmek için bir çekiç gibi kullanan Jiang Qing'in mahkemede kendisini savunmak için söylediği şu söz, çocukluğundan itibaren ülkesinde hakim olan erkek egemen kültürü yıkmak için kafa yorduşunu iddia eden (ve aynı zamanda kafa da koparan) bu kadının kişisel dramını tarihe yazdıracaktı.

"Ben Mao'nun köpeğiydim. Kimi ısırdıysa onu ısırardım."

NOTLAR

- Küçük yaşlarda başından iki evlilik geçti.
- Üniversitede drama ve edebiyat okudu.
- Lán Ping (Mavi Elma) adıyla sahneye çıkan profesyonel bir oyuncuydu. çok sayıda film ve tiyatro oyununda boy gösterdi.
- 23 yaşında sahneleri bıraktı ve Yenan'daki Çin Komünist Partisi Merkezi'nde Marksist-Leninist teori üzerine dersler aldı.
- Başkan Mao ile evlenerek Çin'in ilk First Lady'si oldu.
- Evlendiklerinde, Mao ilk eşinden resmi olarak boşanmamıştı. Bundan dolayı aralarında 20 yıllık bir evlilik kontratı imzaladılar. Buna göre, kamuya açık yerlerde Jiang, Mao'nun yanında görünmeyecekti. Bu durum 17 yıl sürdü!

- Eşi Mao'yla birlikte Çin'i komünistleştirme sürecinin en büyük girişimi olan, Kùltür Devrimi'ne mimarlık etti ve devrimin kùltürel propaganda ayağının sorumluluğunu üstlendi.
- Kùltür Devrimi'nin silahlı gücü Kızıl Muhafızlar'ı kurdu.
- Kùltür Devrimi esnasında 727 bin Çinli'ye işkence etmekten (ki bunların 34 bini ölmüştü) dolayı yargılandı.
- Gırtlak kanserine yakalandığı halde ameliyat olmayı reddetti.
- Tedavi edildiği hastanedeki odasının banyosunda intihar ettiğinde 77 yaşındaydı.

Indira Gandhi

(1917-1984)

Siyasetin içinde doğdu, siyaset soludu. Açlık grevi yapan efsanevi Hintli lider Mahatma Gandhi'nin yatağının başucunda oturan küçük kız çocuğı, yıllar sonra ülkesi Hindistan'ın ilk kadın başbakanı oldu. Önce demokrasi kahramanı, ardından diktatör ve sonra yine demokrasi kahramanı olarak sahneye çıktı! Yapısal reformlarla Hindistan'ı gıda alanında kendi kendine yetebilen ülkelerden birine dönüştürdü. Süper güçler arasında sergilediğı kıvrak politikalarla, ülkesini tehlikeli sulardan çıkarmayı başardı. Baktı ki 'başkalarının gücüyle' siyaset yapılmıyor, ülkesini nükleer güç haline getirdi! Kendi korumalarının kurşunlarıyla ölene dek, Hindistan siyasetindeki Gandhi imzası onunla yaşadı. O gerçek bir siyaset şövalyesiydi. O, Indira Gandhi'ydi...

“Ulusun hizmetinde ölsem bile, bundan gurur duyardım. Kanımın her damlası, bu ulusun büyümesine katkıda bulunacak, onu daha da güçlü ve dinamik hale getirecektir.”

Indira Gandhi

Güney Asya'nın kaygan siyaset zemininin en bilinen kurbanlarından biridir Indira Gandhi. Her mecliste siyasetin konuşulduğu bir ortamda doğan Indira, ömrü boyunca bu yoldan ayrılmamış, ölümü de bu uğurda olmuştur. Hindistan'ın ilk başbakanı ve aynı zamanda ulusal kahramanlarından olan Cevahir Lal Nehru'nun kızıdan başka ne beklenebilirdi ki?

Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde aktif rol almış bir ailede büyüyen Indira, sanıldığıının aksine Hindistan'ın efsanevi lideri Mahatma Gandhi'nin soyadını almamış, ama bu büyük sivil direnişçiyi daha küçük yaşta kendisiyle hasta yatağında fotoğraf çektirebilecek kadar yakından tanıma fırsatı bulmuştu.

Indira Gandhi, küçük bir kız iken Mahatma Gandhi ile

Babasıyla birlikte rol aldığı siyaset sahnesinde ülkesinin dördüncü ve ilk kadın başbakanı olarak tarihe geçen Indira, bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülke olan Hindistan'ın Pakistan ile ilişkilerinin düzelmesinde ve özellikle tarım alanında gelişmesinde büyük rol oynadı. Birkaç kez siyasetten uzaklaştırılmasına rağmen politik dünyadan hiçbir zaman tamamen kopmayan bu hırslı kadın, bölgede kurduğu dengelerle dünya siyasetinde etkin bir rol üstlendi. Son yıllarında Sihlerle yaşadığı sorun, ölümünün de başlıca sebebi oldu.

Siyasetle yoğrulmuş bir ailenin mensubu olarak politik hayattan hiç kopmayan, oğlunu yine bu uğurda kurban veren Indira, sadece Hindistan'ın değil, bölgenin çehresinde yaptığı değışikliklerle, dünyayı değıştiren kadınlar arasına girdi...

Maması siyaset olan bebek...

Indira, 19 Kasım 1917'de Hindistan'ın kuzeyindeki Utter Pradesh eyaletinin Allahabad kentinde, babası Cevahir ve annesi Kamala'nın tek çocuğı olarak dünyaya geldi. Hindistan politik yaşamının nabzını tutan ailenin lokomotifı, ünlü bir avukat olan dede Motilal Nehru'ydu. Dede Nehru aynı zamanda İngiliz sömürgesine karşı çıkan milliyetçi eğilimli Hindistan Ulusal Kongresi'nin önde gelen isimlerinden biriydi. Baba Cevahir Lal Nehru da benzer politik renklere sahip Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin lideriydi.

Indira doğduğı sırada babası, Mahatma Gandhi önderliğindeki harekete katılmıştı. Yoğun bir siyasi trafik içinde hayata gözleri açan Indira, işte böyle bir ortamda büyüyecekti. Evlerinde birçok siyasi toplantı yapılıyor, Allahabad'a gelen önemli kişiler hep onlarda kalıyordu. Ziyarete gelenler arasında Hindistan'ın efsane lideri Mahatma Gandhi de vardı. Bu küçük boylu adam, büyük düşünceleriyle, küçük Indira'yı derinden etkileyecekti. Gandhi'nin destansı pasif direniş hareketini başlattığı Sabarmati Ashram'a gerçekleştirdikleri ziyaret de Indira'nın düşüncelerini önemli ölçüde şekillendirecekti. Burada gördüğü milliyetçi duygulardan çok etkilenmişti.

Daha küçücükken, ölüm orucu tuttuğı sırada Mahatma Gandhi'nin yatağının başucuna oturarak fotoğraf çektirecek kadar siyasetle iç içeydi. Biraz büyüdüğünde ise genç kızlar ve erkeklerin oluşturduğu Vanara Sena hareketini kurdu ve Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nde kısmen de olsa etkili oldu. Yürüyüşler ve gösteriler düzenliyor, Kongre üyelerinin gizli dokümanlarının taşınmasına yardım ediyordu. İddialara göre,

babasının polis tarafından izlendiği bir dönemde önemli bir belgeyi okul çantasına koyarak dışarı kaçırmıştı.

On sekiz yaşındayken annesini tüberküloza kurban veren Indira, Hindistan'ın önde gelen okullarında başladığı eğitimini İngiltere'de tamamlayacaktı. Avrupa'da eğitim gördüğü sırada Kongre Üyesi Feroze Gandhi ile tanıştı ve 1941 yılında evlendi. O artık, kocasının soyadını alarak Indira Gandhi olmuştu. Bir yıl sonra kocasıyla birlikte Mahatma Gandhi'nin başlattığı 'Quit India' hareketinin ön saflarındaydılar. Lakin kısa süre sonra, 243 gün kalacakları demir parmaklıkların arkasına kapatıldılar. 1944'te ilk çocukları Rajiv, bir yıl sonra da Sanjay dünyaya geldi.

Halkla kucaklaşıyor...

Indira Gandhi, Pakistan ile yollarının ayrıldığı 1947'de, bu ülkeden Hindistan'a gelen göçmenlere yardım etti; milyonlarca göçmene barınma ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı sağlanması için adeta kendini paralayarak, ülkesinde adından çokça söz ettirdi. Bu, onun kamuoyuyla bu kadar iç içe olduğu ilk vaka idi.

Gandhiler, Feroze'nin bir sigorta şirketinde ve Kongre Partisi'nde çalışması sebebiyle Allahabad'da yaşıyorlardı. Başlangıçta iyi giden evlilikleri, Indira'nın, Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Başbakan olan babasına yardım etmek için Yeni Delhi'ye gitmesiyle bozulmaya başladı. Onun için öncelikli olan, siyasi kulvardı. Babasının hem hemşiresi, hem sekreteri, hem de danışmanı olmuştu. Babasıyla birlikte resmi konutta kalan Indira, birçok yurtdışı ziyaretinde ona eşlik etmiş, iktidarın nasıl bir şey olduğunu iliklerine kadar hissetmişti. Bu arada çocukları kendisiyle birlikte kalıyor; ancak evli olmalarına rağmen Feroze ile ayrı yaşıyorlardı.

Bağımsız Hindistan'ın ilk genel seçimleri 1951'de yapıldı. Indira, seçim döneminde, adaylıklarını koyan babasına ve ayrı yaşamalarına rağmen kocasına yardım etti. Her ikisi de seçimi

kazandı ve Feroze Yeni Delhi'ye geldi. Buna karşın çift ayrı yaşamaya devam etti. Feroze, hükümetteki yolsuzluklara karşı savaş açmıştı ve sigorta sektöründe çok büyük bir usulsüzlük ortaya çıkardı. Bu skandal, Başbakan olan kayınpederinin kabinesindeki Maliye Bakanı'nın istifasıyla sonuçlandı. Bu gergin dönemde Indira ve Feroze boşandılar. Ancak Feroze'nin kalp krizi geçirmesiyle, ikilinin arasında yeniden yakınlaşma oldu. Indira, iyileşmesi için bir süre Keşmir'de kocasının yanında kaldı. Feroze'nin bir süre sonra hayatını kaybetmesiyle ise bu evlilik fiilen sona ermiş oldu. Artık Indira'nın hayatında sadece siyaset olacaktı.

Indira, 1959 ve 1960'ta iki kez Ulusal Kongre'nin Başkanı seçildi. Ancak babası, akrabalarını kayınıyor gibi görünmek istemiyordu. Indira bu yüzden 1962'deki seçimlere katılmadı. Bununla birlikte 27 Mayıs 1964'te babası hayatını kaybedince, yeni Başbakan Shastri'nin ısrarıyla seçimlere katılarak Enformasyon ve Yayıncılık Bakanlığı'na atandı.

Bu arada ülke de karışmaya başlamıştı. Hindistan'ın güneyinde Hintçe konuşulmayan eyaletlerde, resmi dilin Hintçe yapılması üzerine başlayan isyanlar sebebiyle Madras'a gitti, isyanları bastırdı ve olaylardan etkilenen bölgelerin yeniden inşası için çalışmalarda bulundu. Shastri ve birçok bakan, Indira'nın gölgesinde kalmışlardı. Indira giderek sivriliyordu...

Pakistan ordusu kapıda, Indira tatilde

1965 Hindistan-Pakistan Savaşı patlak verdiğinden Indira, Srinagar bölgesinde tatil yapıyordu. Yardımcılarının, Pakistan askerlerinin çok yakınlarda olduğu yönündeki uyarılarına rağmen orada kalıp yerel yönetimleri organize etmeyi tercih etti.

Indira Gandhi, ABD Başkanı Nixon ile

Başbakan Shatsri, Sovyetler'in arabuluculuğuyla Pakistan'la barış anlaşmasına imza attıktan birkaç saat sonra Taşkent'te öldü. Kongre Partisi'nin Lideri Kamaraj, Başbakan olması için Indira'ya destek veriyordu. Parlamentoda yapılan seçimde rakibi Morarji Desai'ye karşı üstünlük sağlayan Indira, 1966 yılında Hindistan'ın dördüncü ve ilk kadın başbakanı oldu. Uzunca bir süre bahçesinde dolaştığı iktidarın kapısından nihayet içeri girmişti.

Indira'nın Başbakanlığı o kadar da kolay geçmiyordu. Kongre'de birlik yoktu; rakibi Desai, kendisini kuklalıkla suçluyordu. Bu çekişme, partinin 1967 seçimlerinde 60 sandalye kaybetmesine sebep oldu. Indira, uzlaşma sağlamak için Desai'yi Başbakan Yardımcısı ve Maliye Bakanı olarak atasa da parti bölünmekten kurtulamadı. Sosyalist Parti'nin verdiği destekle iktidarda kalan Indira, bu dönemde bankaları millileştirdi.

Indira Hindistan'ı nükleer güç yapıyor

Soğuk Savaş rüzgârlarının kesintisiz estiği 1971'de düşman kardeşler Hindistan ile Pakistan bir kez daha boğaz boğaza gelmişlerdi. Bu kez Amerika, Hindistan'ın, Batı Pakistan'dan ve Keşmir'den uzak durmasını sağlamak amacıyla, 7. Filo'yu Bengal Körfezi'ne gönderdi.

Madem büyük güçlerden biri bastırıyordu, o halde durum diğeriyle dengelenmeliydi. Indira da aynı dönemde benzer hamleler yapmış orta karar ülkelerin liderlerini takip etti ve Sovyetler'le yakınlaşmaya başladı. Kremlin'in desteğiyle 1971 Savaşı'nı Hindistan kazandı. Bu arada Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelen nükleer tehdit ve Amerika ile Rusya'nın, Pakistan-Hindistan gerginliğini çözmedeki sınırlı etkisi, Indira'daki "kendi ayaklarımız üzerinde durmalıyız" fikrini güçlendirecekti. Düğmeye bastı: Hindistan nükleer güç olacaktı.

1974 yılında yeraltında ‘Gülümseyen Buda’ isimli başarılı bir nükleer deneme gerçekleştiren Hindistan, dünya kamuoyunu şok ediyordu. Nükleer denemenin tamamen barışçıl amaçlarla gerçekleştirildiğini açıklayan Hindistan, nükleer kulübe katılarak, komşusu Pakistan üzerinde büyük bir avantaj elde etmişti. Artık Hindistan’a yan gözle bakmak, o kadar kolay olmayacaktı. ‘Nükleer Indira’, bu dönemde Pakistan Cumhurbaşkanı Zülfikar Ali Butto’yu bir haftalık bir zirve için Shimla’ya davet etti. Zirve sonunda iki ülke, Keşmir sorununun barışçıl yollarla çözülmesini öngören bir anlaşma imzalayacaktı.

Hindistan-Pakistan ilişkilerine kadın eli değiyor

Şüphesiz Indira ile birlikte Hindistan-Pakistan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştı. Her ne kadar ülkede Keşmir’in Pakistan’dan ayrılması gerektiğine ve hükümetin sınır kontrolünü sağlamlaştırmadığına yönelik eleştiriler ayyuka çıksa da, imzalanan anlaşma ve nükleer koz, Pakistan’dan gelebilecek saldırı ihtimalini azaltmıştı. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler normale döndü.

Ülkesinin ‘karnını doyurdu’

Indira, 1960’lardan itibaren tarıma büyük yatırım yapmıştı. Hindistan, ‘karnını doyurmak’ için Amerika’ya bağlı bir ülke olmaktan kurtulmuş ve gıda ihraç eden bir ülke konumuna gelmişti. Tarımda yaşanan bu ‘Yeşil Devrim’, süt sektöründe yaşanan ‘Beyaz Devrim’le daha da perçinlendi. ‘Gıda Güvenliği’ programı, halkın Indira’ya verdiği desteğin başlıca nedenlerinden biriydi.

Indira 1971 seçimlerine, bu icraatlarının sağladığı avantajın yanı sıra fakirliğe karşı yürüttüğü savaşın kendisine verdiği güçle girecekti. Halkın kalbini ve zihnini kazanmakta oldukça başarılı olmuştu. Lakin ‘iktidar insanı bozar’dı. Ve bu şaşmaz gerçek, Indira için de geçerli olacaktı...

Halkın kalbinden ayaklar altına

Parlamentoda ezici bir çoğunluğa sahip olan Indira, bu sayede anayasada düzenlemeler yapma yoluna gitti ve iç politikada köklü değişikliklere imza attı. Uygulanmaya başlanan federal sistemle, merkezi yönetim ve eyaletler arasındaki güç dengesinde önemli değişiklikler oldu. Bu dönemde muhalefet, Indira'yı 'otoriter politika uygulamakla' suçlamaya başlamıştı. Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasında ön saflarda yer almış isimler, hükümete karşı tavır alıyordu. Ülkedeki politik iklim 1973'ten itibaren tamamen değişmişti. Enflasyonu, yolsuzluğu ve bozulan ekonomiyi protesto eden kitleler sokaklara dökülmeye başladı. İşler hiç de iyi gitmiyordu.

Haziran 1975'te Allahabad Yüksek Mahkemesi, son seçimde yolsuzluk yaptığına hükmederek, Indira'nın milletvekilliğinin düşürülmesi kararını aldı. Indira temyize başvurdu, ancak muhalefet istifa etmesini istiyor, ülkede büyük çaplı gösteriler düzenleniyordu. Indira'nın Yeni Delhi'deki evi ve parlamento büyük bir kalabalık tarafından kuşatılmıştı. Yoksa kariyerine parlak ışıklarını gönderen güneşi batıyor muydu?

Indira: "Madem öyle, o halde olağanüstü hal"

Köşeye sıkıştığını hisseden Indira, Cumhurbaşkanı Fehruddin Ali Ahmed'e baskı yaparak ülkede olağanüstü hal ilan edilmesini sağladı. Birçok muhalif isim tutuklanarak hapse gönderildi, bunlar arasında bağımsızlık sürecinde İngiltere tarafından hapsedilmiş milliyetçi isimler de vardı. Halk, bundan hiç ama hiç hoşlanmayacaktı...

Olağanüstü hal ilan edilmesiyle 'dünyanın en kalabalık demokрасisi' Hindistan, bir anda diktatörlüğe dönüşmüştü. Polise geniş yetkiler tanınmış, olağanüstü hal yasalarıyla bütün muhalif kurumlar ve isimler susturulmuştu. Ortalığın sütlüman olmasıyla 1977'de seçimler yapıldı. Ancak baskı altına alınan halk,

“Yeter, söz milletin!” diyerek, Indira’ya okkalı bir siyasi şamar indirdi. Muhalifi Desai’nin Janata Partisi seçimlerden galip çıktı. Desai’nin ‘ya demokrasi ya da diktatörlük’ söylemiyle yürüttüğü seçim kampanyası işe yaramıştı. Indira meclis dışı kaldı. Bir sonraki seçime kadar, ‘işsiz, maaşsız ve de kimsesiz’ kalacaktı. Ama pes etmeye niyeti yoktu. Öyle ya da böyle, Gandhi soyadını taşıyordu...

Küllerinden yeniden doğuyor

1978 seçimleri öncesinde tüm şartlar Indira’nın aleyhineydi. Ana muhalefet partisi olmasına rağmen Indira’nın Kongre Partisi iyice küçülmüş, Janata’ya geçenler olmuştu. Lakin bir anda tarih, Indira’nın lehine işlemeye başlayacaktı. Zamanında Indira’yı ağına düşüren iktidar sarhoşluğu, bu sefer de Janata hükümetini etkisi altına almakta gecikmemişti.

Kırılğan koalisyon yapısından dolayı ülkeyi yönetmekte zorlanan Janata hükümeti, asılsız suçlamalarla Indira hakkında tutuklama emri çıkarttı. Bu, Indira’nın otomatik olarak parlamento dışında kalması anlamına geliyordu. Ancak iktidarın bu hamlesi geri tepecek ve siyasette oldukça büyük bir koz olan ‘mazlum olma hali’, Indira’nın imdadına yetişecekti. Neredeyse her şeye sıfırdan başlayan bu azimli kadın, uzun süren mahkeme süreci boyunca, iki yıl önce kendisinden tiran diye korkan halkın sempatisini yeniden kazanmayı başardı.

Janata Hükümeti’ninse Indira’ya duyduğu nefretten başka bir programı yoktu! Indira bu dönemde yeniden halkın karşısına çıkarak konuşmalar yapmaya başladı, olağanüstü hal döneminde yaptığı hatalardan dolayı açık bir dille özür diledi. Gün ağarmaya başlamıştı. 1979’da yapılan seçimlerde Kongre Partisi oyların büyük çoğunluğunu kazanarak yeniden iktidar oldu. Indira, yine Başbakan’dı...

Bu kez hedefte Sihler var

Indira Gandhi'yi, yeni döneminde en çok uğraştıran mesele, özellikle Pencap eyaletinin çoğunluğunu oluşturan Sihlerdi. Eylül 1981'de Sih militanlar, kendi kutsal mekânları Golden Temple (Altın Mabed) ve etrafındaki bölgeleri ele geçirmişlerdi. Mabette o sırada hac görevini yerine getirmekte olan binlerce sivil bulunmasına rağmen Indira, orduya hareket emri vererek mabedin ele geçirilmesini ve ayrılıkçı Sih lider Jarnail Singh Bhindranwale'nin öldürmesini istedi.

'Mavi Yıldız Operasyonu' ciddi ölçüde kanlı olmuş, 73 asker ve 492 Sih militanın yanı sıra, iki ateş arasında kalan çok sayıda sivil de ölmüştü. Operasyon tüm dünyada büyük tepki topladı. Indira, bir kez daha bazılarının nefretini üzerine çekmeyi başarmıştı! Ve kendisinden nefret edenlerden ikisi, yakın korumalığını yapan iki Sihti: Satwant Singh ve Beant Singh...

Korumaları tarafından öldürülen Başbakan

1984'ün 31 Ekim'i oldukça sıradan başlamıştı. Indira, Yeni Delhi'de Safdarjung Sokağı'nda bulunan Başbakanlık konutunda İrlanda televizyonu adına kendisiyle röportaj yapmaya gelen İngiliz aktör Peter Ustinov'u ağırlamaya hazırlanıyordu. Ustinov, Satwant ve Beant tarafından kontrol edilen bir kapıdan geçerek, Başbakan'ın kendisini beklemekte olduğu bahçeye çıktı. Gandhi, konuşunu karşılamak için ayağa kalktığı anda, Satwant ve Beant'ın parmakları makineli tüfeklerinin tetiğine asıldı. Hayatları pahasına korumakla mükellef oldukları Gandhi'yi, 33 kurşunla öldürmüşlerdi. Hindistan'ın ilk kadın Başbakanı, yerde cansız yatıyordu. Cesedi 3 Kasım'da, Mahatma Gandhi'nin anısına yapılmış olan Raj Gal'da yakıldı.

Indira'nın ölümüyle Hindistan kaosa sürüklendi. Başta Yeni Delhi olmak üzere ülkenin birçok yerinde çıkan şiddet olaylarında binlerce Sih hayatını kaybetti, onlarca Gurudwaras (Sih ibadethanesi) yakıldı. Indira'nın oğlu Rajiv, çıkan olaylarla ilgili fikri sorulduğunda *"Büyük bir ağaç devrildiğinde yer*

sallanmaya mahkûmdur” diyecekti. Olaylarda hayatını kaybeden 20 binden fazla Sih için kimse suçlu bulunmadı.

Büyük ağaç, kendisini Hindistan’ına adanmış, yaptıklarıyla bölgesinde büyük değişikliklere imza atmıştı. Ve devrildiğinde çıkardığı gürültü, gerçekten de büyük olmuştu.

NOTLAR

- Soyadını sanıldığıının aksine Mahatma Gandhi’den değil, eşi Feroze Gandhi’den almıştı.
- Sağlığında varis olarak büyük oğlu Sanjay’ı seçmişti; ancak Sanjay bir uçak kazasında hayatını kaybedince siyasete mesafeli diğer oğlu Rajiv’i siyasete girmeye ikna etti.
- Annesinin ölümünün ardından Başbakan olan Rajiv de 1991’de annesinin akıbetine uğramaktan kurtulamadı ve Tamil Kaplanları’nın suikastı sonucu öldürüldü!
- Bugün Hindistan’da 31 Ekim, Indira’nın anısına Ulusal Birlik Günü olarak kutlanıyor.
- Siyasi yaşamı gelgitlerle dolu olan Indira Gandhi, ölümünün ardından popüler kültürün bir parçası oldu. Her ne kadar ismi açıkça belirtilmese de ünlü politik gerilim yazarı Tom Clancy’nin ‘Debt of Honor’ ve ‘Executive Orders’ ve Rohinton Mistry’nin ‘A Fine Balance’ isimli romanlarındaki baş kadın karakterin Indira Gandhi olduğuna inanılır.
- Hintli yazar Salman Rüşdi de ‘Midnight’s Children’ isimli romanında yine Indira’ya atıflarda bulunur.
- Shashi Tharoor’un ‘The Great Indian Novel’ isimli eserindeki Priya Duryodhani karakteri de Indira

Gandhi'nin ta kendisidir.

Eva Peron (Evita)

(1919-1952)

Latin Amerika'dan çıkan en olağanüstü kadındı. Gözlerini sefalet içinde açmış, radyo ve sinema yıldızlığına yükselmiş, ardından da Arjantin'in en güçlü adamının eşi olmuştu. Kendisini, ülkesini pençeleri arasında kıvrandıran fakirlik ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya adadı. Başarılı da oldu. Karizmasıyla eşini bile gölgede bırakıp milyonları peşine taktı. Ama sıradan bir köylü kızının bu ani yükselişi, ülkenin başına bela olan darbeci askerleri hiçbir zaman memnun etmemişti. Genç yaşta ölen bu güçlü kadının cesedini bile rahat bırakmayıp bir başka ülkeye gömdüler! Ama gömmeyi başaramadıkları ezici hatırası, ülkesinin üzerinden hiç silinmedi. Hızlı yaşayıp genç ölen bu efsanenin adı; Eva Peron'du. Ya da halkının ona hitap ettiği şekliyle Evita.

“şiddete şiddetle cevap verilmeli. Bugün bizden bir kişi düşerse, yarın onlardan beş kişi düşmeli.”

Evita

Arjantin'in Buenos Aires eyaletine bağlı Los Toldos köyünde, Juan Duarte ve Juana Ibarguren'in gayrimeşru çocuğu olarak dünyaya geldiğinde, muhtemelen hiç kimse günün birinde önce ülkesine, ardından da dünyaya damgasını vuracağını tahmin etmemişti. Babası çiftçilik yapıyor ve resmi olarak evli olduğu kadınla yaşıyordu. Anne babasının durumu, Latin Amerika'nın bu efsane isminin doğum tarihine ilişkin karanlık noktalar bırakacaktı. Nüfus kaydında doğumu 7 Mayıs 1922, ismi de Maria Eva Duarte olarak belirtilirken, vaftiz belgesinde bu bilgiler 7 Mayıs 1919 ve Eva Maria Ibarguren olarak görünecekti. İlginçtir, ileride Evita olarak yayınlayacağı otobiyografisinde, kendisi de çocukluk dönemiyle ilgili hiçbir tarih, olay ve yer bilgisi vermeyecekti. Belki de bunların hiçbir önemi yoktu, sonuçta tarihe geçen, birkaç rakam değil, yaptıklarıydı.

O dönemde bölgede, Amerika kıtasına göç edenlerin, geldikleri yerlerde yerli kadınlarla evlenip, daha sonra keşifler devam ettikçe bu eşlerini geride bırakmaları sık rastlanan bir olaydı. Eva da bu yasak ilişkilerden birinin meyvesi olarak toprağa düşmüştü...

Eva bir yaşındayken, Juan Duarte onları terk etti. Geride, fakirliği yoldaş edinecek bir kadın ve beş çocuk bıraktı. Çaresiz kalan aile bireyleri, tek göz bir evde yaşıyor, temizliğe giderek hayata tutunmaya çalışıyorlardı. Eva'nın, Arjantin'in zengin ve toprak sahibi aileleriyle tanışması da gündelikçilik yaptığı bu dönemde olacaktı. Fakirlik zenginlik gibi kavramların, insanların yaşamları üzerinde ne kadar belirleyici olduğunu fark etmişti.

Babası öldüğünde cenazeye katılmalarına izin verilmemesi, Eva'yı derinden sarsmıştı. Zira o ve zavallı annesi, sınıf

yapılanmasından dolayı, kâğıt üzerinde zaten yaşamıyorlardı bile! İşte Eva, Arjantin'in orta ve üst sınıflarından nefret etmeye; fakirler ve alt sınıflar için hayal kurmaya da bu dönemde başlayacaktı.

Annesi genç Eva'yı bir an evvel evlendirip bir boğazdan kurtulmanın hayallerini kurarken o, okuldaki tiyatro gösterilerinde ve konserlerde boy göstermeye başlamıştı. Yapmaktan en çok hoşlandığı şey de sinemaya gitmek ve Buenos Aires'ten gelen trenleri izlemektir. Ancak Eva, okulda 'duygusal ve milliyetçi' tınılar taşıyan bir oyunda küçük bir rol üstlendikten sonra kendisine ayrı bir yol çizmeye karar verdi. Artık büyük bir oyuncu olmayı hayal ediyordu. Magazin dergilerinden öğrendiğine göre de, yıldız olmanın yolu sadece Buenos Aires'ten geçiyordu.

Başkente gitmeye karar verdiğinde henüz 15 yaşındaydı. Parasız, ailesinin rızasını almadan yola düştü. İlk seferi hüsrarla sonuçlanınca, tekrar annesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Ama akacak kanın damarda durmaya niyeti yoktu. Kararlıydı; şeytanın bacağına kıracaktı. Bir süre sonra şansını bir kez daha denemek ve bir daha geri dönmek üzere yeniden Buenos Aires'e gitti. Bu sefer kızının yanında olan Juana, onu bir radyo istasyonuna götürmüş ve kalacak bir yer ayarlamıştı.

Büyük Buhran'dan dolayı göç almakta olan Buenos Aires, bu dönemde çok kalabalıklaşmıştı. 'Güney Amerika'nın Parisi' olarak anılan şehrin merkezi, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi kafeler, sinemalar, tiyatrolar ve restoranlarla doluydu. Ancak şehirde aynı zamanda işsizlik, fakirlik ve açlık da kol geziyordu.

Eva, Comedias Tiyatrosu'nda sergilenen 'The Perezes Misses' adlı oyunla profesyonel sahne yaşamına adım attı. Ertesi yıl bir gezici tiyatroyla turneye çıktı. Aynı zamanda model olarak çalışmaya ve ikinci sınıf melodramlarda küçük roller almaya başlamıştı. Candilejas adlı bir şirketle, günlük radyo oyunlarında

yer almak üzere anlaştı. Bu oyunlar, o dönemde ülkenin en önemli radyosu olan *Radio El Mundo*'da yayınlanıyordu. Bir yıl sonra *Radio Belgrano* ile 5 yıllık sözleşme imzaladı. Bu anlaşmayla o dönemde çok popüler bir oyun olan 'Great Women of History'deki (Tarihin Büyük Kadınları) yerini sağlamlaştırdı. Eva, oyunda İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'i, Sarah Bernhardt'ı ve Rusya'nın Son Çariçesi'ni canlandırıyordu. Kazandığı paralarla *Radio El Mundo*'ya ortak oldu. 1943'e gelindiğinde, ayda 6 bin pezo kazanıyordu ve bu gelir onu ülke genelinde en çok kazanan radyo sanatçısı yapmıştı.

Eva oyunculuk günlerinde

Film kariyeriye çok kısa sürdü. Rol aldığı son filmlerden biri olan *La Cabalgata del Circo*'da, sinemanın büyük yıldızlarından Libertad Lamarque'nin oynadığı yaşlı bir kadına karşı düşmanlık besleyen bir köylü kızını canlandırıyordu. Lamarque ve Eva, ne filmde ne de çekimlerde yan yana geliyorlardı. Bir gün sette yemek yiyen Eva ve diğerleri, Lamarque'yi de yemeğe davet etti; ancak kadın "*Hayır, teşekkür ederim. Kendi sınıfımdan olan kişilerin yanına gideceğim*" dedi. Eva, bu aşağılamayı hayatı boyunca unutmadı. First lady olduğunda da Lamarque'yi kara listeye aldı. Lamarque, Meksika'ya kaçmak zorunda kaldı ve kariyerini orada devam ettirdi.

Juan Peron ile tanışıyor ve...

Eva'nın Evita olmasına giden yolda başrolü oynayacak olan Juan Peron, kendini bildi bileli askerdi. 1930 darbesinde küçük bir rol oynamış, Şili'de askeri ataşe olarak görev yapmış, uzun yıllar Avrupa'da kalmıştı. Arjantin'e döndüğünde Avrupa'nın gelecekte komünizm ve faşizm arasında tercih yapacağını düşünüyordu. Bu düşünce, Arjantin için yapacağı politik tercihi şekillendirecekti.

15 Ocak 1944'te Arjantin'in San Juan kentinde büyük bir deprem oldu. Altı bin kişinin öldüğü depremin ardından o dönemde Çalışma Bakanı olan Peron, kurbanlar için bir yardım fonu kurdu. Bağış toplamak için sanatçıları yardıma çağırdı. Bu organizasyondan bir hafta sonra düzenlenen galada, kampanyanın tüm katılımcıları buluştu.

Eva ile Juan ilk kez burada göz göze geleceklerdi. Eva, gelecekte kocası olacak Juan Peron'la tanıştığı bu geceyi 'olağanüstü' diye hatırlayacak; Peron ise Eva'nın görünüşünden ve sesinden çok etkilendiğini anlatacaktı. Bir süre sonra beraber yaşamaya başladılar. Ancak bu durum, politikacı ve sanatçıların

bile ayrı sınıflara mensup sayıldığı Arjantin’de bir skandal olarak görüldü. Peron, Eva’yı sadece hayatına değil, siyasete de sokmuştu. Kabine toplantılarında onu yanına oturtuyordu. Lise eğitimini bile zor tamamlayan Eva, bakanlar ve komutanlarla aynı masada bulunuyordu. Lakin bu eğreti ilişki, asker Juan’ın rütbe almasına mani olacaktı. Sonunda ikili evlenmek zorunda kaldı.

Eva, eşiyle veya yardımcılarıyla hiç siyaset konuşmuyor ama duyduklarını teyp gibi kaydediyordu. Juan Peron bu durumu daha sonra yazdığı hatıratında şöyle açıklayacaktı: *“Eva Duarte’yi bilerek çocuğum olarak seçtim ve onda ikinci bir ‘ben’ yarattım.”* ‘Çocuğum’ demekte haksız da sayılmazdı hani. Tanıştıklarında Eva 24, Juan’sa 48 yaşındaydı.

Zamanla Eva, eşinin propaganda sorumlusu oldu! Bir radyo programıyla Juan Peron’un başarılarını drama tarzında aktarıyordu. Peron’un giderek artan gücü, ona Savaş Bakanlığı’na giden yolu açacaktı. Peron, hükümetin en güçlü bakanı olarak görülüyordu. Ama hiçbir başarı cezasız kalmazdı; kalmadı da. Juan, kabinedeki düşmanları tarafından saf dışı edilerek bir şekilde hapse atıldı. Halk, özellikle de onu bir kahraman gibi gören ve çoğunluğu oluşturan fakir kitle, hükümet binasını kuşattı.

Kalabalık, istediğini aldı. Juan Peron serbest kalmıştı. Peron, parlamento binasının balkonundan halkı selamlarken tüm bu kalabalığı organize eden Eva, mağrur bir edayla eşinin yanında duruyordu.

Eva’dan Evita’ya sıradışı bir kadın

Serbest bırakılmasının ardından, Peron’a cumhurbaşkanlığı yolu göründü. 1946’da gerçekleşen seçim kampanyasında Eva da rol aldı. Haftalık radyo programını kullanıp, özellikle fakir kesime hitap ederek, ateşli konuşmalarla kitleleri harekete geçiriyordu. Arjantin tarihinde, kocasıyla birlikte seçim kampanyasında boy gösteren ilk kadın oydu. Fakirlerin ve işçi sınıfının sevgilisi olmuştu. Bu dönemde

Arjantin halkı ona Eva Peron yerine 'Evita' demeye başlayacaktı. Yani; küçük Eva...

Eva Peron, eşi Juan Peron'un geniş halk kitlelerinden destek almasında ciddi bir rol oynuyordu.

Evita, 1947'de Avrupa turuna çıktı ve birçok devlet başkanıyla görüştü. Avrupa'ya, özellikle İspanya Kralı Franco ile görüşmek için gitmiş ve bu buluşma, her iki ülkede de büyük yankı uyandırmıştı. Arjantin, kıtada, Faşist İspanya ile diplomatik ilişkilerini sürdüren tek ülkeydi. Ancak bu dönemde İspanya BM'ye girmiş, Sovyetler Birliği ve Amerika ile ilişkilerini geliştirmişti. Bu yüzden, Juan Peron'un İspanya'yı ziyaret etmesi,

İspanya'nın yeni müttefikleriyle ilişkilerini bozabilirdi. Bu görevi Evita üstlendi. Bir zamanlar temizlikçilik yapan ümitsiz genç kız gitmiş, yerine üst düzey diplomatik ilişkiler yürüten ihtirash bir kadın gelmişti.

Evita, İspanya'dayken monarşinin sembol isimlerinden Ferdinand ve Isabella'nın mezarlarını ziyaret etmiş, iç savaştan çıkmış ülkenin çocuklarına para dağıtmış; Franco da kendisine İspanya'nın en yüksek nişanını vermişti. Evita İtalya, Fransa, İngiltere ve İsviçre gibi ülkeleri ziyaret etti. Ancak İsviçre'deyken taşlandı, hatta kendisine domates fırlatıldı. Anlaşılan, bazıları, 'demokrasi düşmanı' bir ülkeye yapılan bu ziyaretinden hoşlanmamıştı. Bu dönemde Arjantin'de, Eva'nın İsviçre'ye banka hesabı açtırmak ve paralarını buraya yatırmak için gittiğine dair söylentiler de çıkmıştı.

Peron'un Avrupa gezisi, *TIME* dergisine de kapak olacaktı. Ancak dergi daha çok, Peron'un gayrimeşru bir çocuk olduğunu öne çıkarıyordu. Bu yüzden *TIME*, Juan Peron ve Evita 1951'de dergiye yeniden kapak olana kadar Arjantin'de yasaklandı.

Evita, Avrupa'dan döndüğünde görünümünde bir farklılık yaptı ve saçlarının rengini değiştirdi. Avrupa basını tarafından çok eleştirilen gösterişli elbiselerini ve şapkalarını bir kenara bıraktı. Artık kendisini daha ciddi gösteren elbiseler giymeyi tercih ediyordu.

Evita'nın halkının gönlünde taht kurmasını sağlayan, şüphesiz, kurduğu Eva Peron Vakfı'ydı. Bu vakıfla evsizlere ve fakirlere barınak, vatandaşlara da ücretsiz sağlık hizmeti verdi. Ülkenin fakir bölgelerine binden fazla okul inşa ettirdi. Evita, vakfın yanı sıra, ülkenin ilk kadın siyasi partisi olan Peroncu Kadınlar Partisi'ni de kurmuştu. Ülke genelinde 3 bin 600 şube açan partinin üye sayısı, 1952'ye gelindiğinde 500 bini bulmuştu. Evita, adeta tek başına bir devlet olmaya başlamıştı!

Bu partinin de verdiği destekle Juan Peron, 1952

seçimlerinde %63 oy aldı. Evita, kadınların da seçime katılmasını sağlamıştı ama feminist değildi. Kadınlar üzerinde çok büyük bir etkiye sahipti. Onun sayesinde partiye üye olan kadınlar, Arjantin'in siyaset arenasındaki ilk kadınlardı.

Arjantin'in efsanevi kahramanı Evita, First Lady'lik günlerinde

Juan Peron efsanesinin ardındaki gerçek isimdi

Evita, kocasının bir idol olmasına yardım etmişti. Onu Hz. İsa'ya benzetiyor; her Peroncunun gerekirse Peron için ölmeye hazır olması gerektiğini söylüyordu. Ona göre Juan'a yapılan eleştiriler, vatanseverlikle bağdaşmıyordu; sadece ona koşulsuzca bağli olanlar gerçek Arjantinliydi. Ölçüyü kaçıran bu tavırları Evita'nın kendisini de bir idol haline getirmişti. Resimleri ve adı ülkenin her yerindeydi. Adını taşıyan bir şehir (Ciudad Evita) bile kurulmuştu. Ancak bu baskınlığına ve siyasi gücüne rağmen Evita, kocasının sembolik rolünün önüne geçmemeye dikkat ediyordu. Yaptığı her hareketin arkasında Peron olduğu veya Peron tarafından desteklendiğı izlenimini veriyordu. Akıllıydı da...

Orduyu sinirlendiriyor

1951 yılında Evita'nın, cumhurbaşkanı yardımcılığına aday olabileceğı konuşulmaya başlandı. Ancak giderek artmakta olan siyasi gücü, orduyu sinirlendiriyordu. "Her şeyin de bir sınırı vardı canım!" Anayasaya göre cumhurbaşkanının ölmesi halinde, yerine yardımcısı geçiyordu. Evita'nın cumhurbaşkanı olma ihtimali, ordunun kabul edeceği bir şey değildi; o başka bir sınıftan geliyordu! Ancak Evita, işçi sınıfından, sendikalardan ve partisinden büyük destek aldı. Hatta aldığı destek, kocası Peron'u bile şaşırtmıştı.

Milyonları meydana topladı

22 Ağustos 1951'de, işçi sendikaları, 2 milyondan fazla kişinin katıldığı 'Cabildo Abierto' adlı bir yürüyüş düzenledi. Cabildo Abierto, Arjantin'de 1810'da gerçekleşen Mayıs Devrimi'nden sonra kurulan ilk yerel hükümetin adıydı. Peron çifti, meydanda toplanan kalabalığa seslendi. Bu, Arjantin

tarihinde bir kadın siyasetçiye destek olmak amacıyla toplanan en büyük kalabalıktı. Kitleler Evita'nın, cumhurbaşkanlığı yardımcılığına aday olmasını istiyordu. Eva, birkaç gün sonra kararını açıkladı. Aday olmayacaktı.

Halkın talebine kulaklarını tıkamış ve tek isteğinin, tarihin kocası için ayıracağı sayfada "halkın isteklerini ve umutlarını cumhurbaşkanına taşıyan kadın" olarak anılmak olduğunu söylemişti. Bu arada sağlığı alarm veriyordu; rahim kanseri olmuştu...

Arjantin'de, kadınların da oy kullandığı ilk seçim 1952 yılında yapıldı. Bu gelişmenin mimarı Evita'nın durumuydu gittikçe kötüleşiyordu. Kürkünün altında, ayakta durmasını sağlayan alçı ve tellerden yapılmış bir düzeneğe dayanıyordu.

Seçim zaferinin kesinleşmesinden sonra yapılan resmi kutlamalarda Evita'ya 'Ulusun Ruhani Lideri' unvanı verilecekti. İşler yolunda gidiyordu ama aynı şey genç kadının sağlığı için geçerli değildi. Rahmi alındığı halde, kanser Evita'nın bünyesini hızla kemiriyordu. Bu dönemde kemoterapiye giren ilk Arjantinli oldu.

Evita öldü; Arjantin durdu

Ölüm, onu yakalamakta da gecikmeyecekti. Hücreleri kansere tamamen teslim olunca, 26 Temmuz 1952'de, saat 20:27'de, henüz 33 yaşındayken öldü. Öldüğünde sadece 36 kiloydu. Haber bir anda yayıldı ve tüm ülke yasa büründü. Hayat durdu; sinemalar, restoranlar, kafeler kapandı. Evita için resmi tören düzenlendi ve hatırlamak kolay olsun diye ölüm saati kayıtlara 20:25 olarak geçti. Hükümet, her gün 5 dakikalık 'yas saati' ilan etti. İşçi dernekleri Papa'ya bir mektup yazarak Evita'nın 'azizeler' listesine alınmasını istedi. Ülkede adeta bir Evita histerisi yaşanıyordu. Kamu Sağlığı Bakanı, bakanlığa Eva'nın boyunda bir mum yerleştirdi ve mumun, her ayın 26'sında bir saat yakılması emrini verdi. Okullarda Evita'yı öven şiir veya düzyazı yazan

öğrenciler ödüllendirildi. Bu arada Evita'ya hastalık yakıştırlamadığı için, "aslında o hasta değildi; öptüğü kişilerden hastalık kaptı" söylentisi revaç buldu.

Ordu ölüsünü de rahat bırakmadı

Evita'nın ölümünden kısa bir süre sonra, anısını yaşatmak için Özgürlük Heykeli'nden daha büyük bir anıt yapılması kararlaştırıldı. Heykelin dibinde, Lenin'in katafalkında olduğu gibi, Evita'nın cesedi sergilenecekti. Ancak bu anıt tamamlanmadan, 1955'te ordu yönetime el koydu. Juan Peron yurtdışına kaçmak zorunda kalınca, Evita'nın naaşını korumaya yönelik düzenlemeler sahipsiz kaldı. Artık Eva Peron'un naaşıyla, dirisini de hiç sevmeyen askerler ilgilenecekti.

Askeri yönetim, Evita'nın ölü bedenini, bulunduğu yerden kaldıracak, uzun yıllar gizli kalacak şekilde sakladı.

1955'ten 1971'e kadar Arjantin'de 'Peronism' yasağı uygulandı. Eva Peron'un resimlerini taşımak bir yana, ismini söylemek bile yasaklanmıştı. Ordu tam 16 yıl sonra, Evita'nın naaşının nerede olduğunu açıkladı: Arjantin halkının ulusal kahramanı, İtalya'nın Milan şehrinde 'Maria Maggi' adıyla gömülmüştü!

Evita'nın cenazesi İspanya'ya getirildi ve Juan Peron'un buradaki evinde koruma altına alındı. 1973'te sürgünden ülkesine dönen Juan Peron, üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçilse de, bir yıl sonra öldü. Juan'ın Evita'nın ardından evlendiği Isabel Peron, yani Cumhurbaşkanı Yardımcısı, eşinin yerine geçerek ülkenin ilk kadın Cumhurbaşkanı oldu. Isabel, Evita'nın naaşını Arjantin'e getirtti ve Peronların naaşları birlikte sergilendi. Evita'nın mezarı, nükleer saldırıdan kurtulabilecek kadar sağlam inşa edilmişti! Kimilerine göre bu, naaşın tekrar kaybolması halinde efsanesinin yeniden ortaya çıkacağından endişe edenlerin fikriydi.

Eva Peron, hiç şüphe yok ki, kendisinin bile hayal

edemediği bir noktaya gelmişti. Fakirler ve işçi sınıfı üzerindeki kişisel karizması ve kült halini almış kişiliğiyle, sosyalizm, faşizm ve milliyetçiliğin harmanlanmasıyla ortaya çıkan Peronizm akımının Arjantin’de kök salmasında başrol oynamış, bu akımın ve eşinin propaganda bakanı rolünü üstlenmişti. İyi niyetliydi. Gerçekten ülkesinde sınıf ayrımcılığını kaldırmak ve kitlelerin yaşam kalitesini yükseltmek istemişti. Bunda başarılı da oldu. Bugün başarısızlığı tescillenen ve diktatörlük payandası olarak işlev gören Peronizm, tarihin çöp sepetini boylamış olsa da, Evita’nın güneşi Latin Amerika semalarında ışıldamaya devam ediyor.

NOTLAR

- Devlet başkanının eşi olmasına rağmen, paralara resmi basıldı, hatta tedavüle Evita adında para bile girdi.
- Arjantin’de evinin dışında pantolon giyen ilk kadın oydu.
- En popüler olduğu dönemde ölmesi, efsane olmasını sağladı.
- Yüzlerce esere ilham kaynağı oldu. Uluslararası popüler kültüre girişi, kendi adını taşıyan 1976 yapımı bir müzikalle oldu.
- 1978 yılında, bu müzikali temel alan bir film yapılmak istendi. Evita’yı oynayacak isimler arasında Patti LuPone’dan Liza Minnelli’ye, Michelle Pfeiffer’dan Meryl Streep’e kadar pek çok yıldızın adı geçti. Ancak proje 20 yıl gecikmeli olarak 1998’de gerçekleştirildi ve Evita’yı Madonna oynadı. Film Golden Globe ödülü aldı.

- Evita'nın dünya popüler kültürüne bıraktığı en büyük miras, filmde Madonna'nın seslendirdiği ve Evita'nın Arjantin halkına hitaben söylediğine inanılan, en az film kadar ünlü "Don't Cry for Me Argentina" (*Arjantin, Ağlama Bana*) adlı parça oldu.
- Kamuoyuna 30 yaşında öldüğü açıklandı. Çünkü Eva, 1946'da first lady olduktan sonra, gayrimeşru olduğu gerçeğini ortadan kaldırmak için doğum yerinde ve tarihinde değişiklik yapmıştı.
- 1995'te yayınlanan 'Santa Evita' (*Aziz Evita*) isimli kitaba göre, cesedinin mumdan kopyaları yapılmış; darbeci askerlerden biri gerçek cesedine çekiçle vurmuş(!) ve hatta biri de cesedin kopyalarından birini taciz etmişti.

İngiltere'nin Demir Lady'si

Margaret Thatcher

1925-...

Yirminci yüzyılın son yirmi yılına damgasını vurdu. Kapitalizmin zaferi, serbest piyasanın zenginliğin ayrılmaz bir parçası olduğunun tartışılmaz bir şekilde kabul edilmesi, devletin dünyanın neredeyse her yerinde küçülmesi gibi devrim niteliğindeki olayların baş kadın kahramanı oldu. 'Şeytan İmparatorluğu' Sovyetler Birliği'nin çökertilmesinde, Saddam'ın Kuveyt'ten çıkarılmasında ve Avrupa Birliği karşıtlığında cepheye en önce hep o koştu.

Taviz vermez politikalarıyla önce ülkesi İngiltere'ye, ardından da dünyaya adını ezberleten, İngilizlerin 'Demir Lady' lakaplı Başbakanı Margaret Thatcher'dı!

“Nefesini tutup, medyanın tabiriyle,

U dönüşü yapmamı bekleyenlere tek bir sözüm var:

İsterseniz siz dönün, Lady dönmeyecek.”

Thatcher

(Ekonomi politikalarını eleştirenlere karşılık olarak)

İki dünya savaşı arasındaki dingin döneme rastlamıştı doğumu. Tezgâhtar anne ile manav babanın kızı olarak büyüyen Margaret Hilda Roberts, fazlasıyla çalışkan bir kızdı. Dönemin İngilteresi'nde çalışkan olmayanın ayakta durması da kolay değildi hani. Ebeveynlerinin de etkisiyle, inançlı bir Metodist Hristiyan olarak büyüdü. Burslu okudu. Dünyanın önde gelen üniversitelerinden Oxford'a girmeyi başardı. Üniversitenin Muhafazakârlar Derneği Başkanı seçildiğinde, siyasi çizgisini de belli ediyordu.

Kimya ve hukuk dallarından dereceyle mezun oldu. Politikaya olan düşkünlüğü 1950 ve 1951 seçimlerine Muhafazakâr Parti'nin en genç adayı olarak katılması ve henüz 35 yaşındayken parlamento'ya girmesiyle sonuçlanacaktı. Bu arada seçim çalışmaları esnasında tanıştığı Sir Denis Thatcher ile evlendi. Zengin bir işadamı olan Denis, mali gücüyle her zaman eşinin yanında olacaktı.

Muhafazakâr Parti 1970 seçimlerini kazanınca, Thatcher, Başbakan Edward Heath'in kabinesinde Eğitim ve Bilim Bakanı oldu. Hızlı düşünüyor, makineli tüfek gibi konuşuyordu. Kırk dört yaşında Eğitim Bakanı olarak kabineye girdiğinde, herkes onun politik kariyerinin zirvesine ulaştığını düşünüyordu; ama yanıldıklarını göreceklerdi. Hem de ne yanılma!

Sadece İngiltere'yi değil, tüm dünyayı etkileyen Margaret Thatcher

Şans en önemli danışmanı oldu

Margaret çok şanslıydı. Belki de hayat hikâyesi, şansın tarihte ne kadar belirleyici olabileceği açısından ders olarak bile okutulabilirdi. Muhafazakâr Parti liderliği için 1975'te Heath'in karşısına çıktı. Zira sağ kanadın adayı son anda vazgeçince bu görev Margaret'in sırtına yüklenmişti. Kendisine hiç şans tanınmıyordu. Bu kararını bildirmek için Heath'in ofisine girdiğinde, adam hiç kafasını kaldırmaya bile tenezzül etmeden konuştu: *"Kaybedeceksin... İyi günler."*

Ama ünlü Fransız yazar Victor Hugo'nun da dediği gibi, *"Hiçbir şey, zamanı gelmiş bir fakir kadar güçlü olamaz!"*dı. Yetmişlerin ortalarına gelindiğinde Heath'den ve onun *Ratchet Etkisi*'yle¹ sonuçlanan devletçi politikalarından birçok muhafazakâr partiliye gına gelmişti. Ve ilk turda Heath'ten fazla oy alıp herkesi şaşırtan Thatcher, ikinci turda da gerekli oy çoğunluğunu sağlayarak başkan oldu. 1979'daki seçimlerde ise İngiltere'nin ilk ve şu ana kadarki son kadın Başbakanı olacaktı.

Sendikaları tuş edince rüşünü ispat etti

Margaret meselelere dikkatle yaklaşıyordu. Dikkatli ama kararlıydı. Başbakan olarak kariyerinin ilk döneminde çarpışa çarpışa savunduğu konular, zamanla onu sarsılmaz bir lidere dönüştürecekti. Başarısının sırrı netti: Serbest piyasa, dirençli tartışma kabiliyeti ve sadık müttefikler...

Siyasi çatışmaya girdiği ilk cephe, İngiltere'nin artık kontrolden çıkmış ve peş peşe gelen üç hükümeti perişan etmiş olan işçi sendikalarına karşı verdiği mücadeleyleydi. Thatcher, ulusun sendikalara dış bilemesinden ortaya çıkan enerjiyi akılcı bir parlamento çoğunluğuna dönüştürmeyi başardı ve birbiri ardına yaptığı ve sendikaların ayrıcalıklarını sona erdiren düzenlemelerle İngiltere'deki işçi sendikaları sorununu bir kerede

ve daimi olarak çözmeye muvaffak oldu. Bu arada, akılcı bir manevrayla, önceden kömür stoklayarak elektrik kesintilerinin önüne geçmiş, bu şekilde madencilerin grevlerinin etkisini azaltmış ve aynı zamanda grev yapanların yapmayanlara baskıda bulunduğunu gösteren fotoğrafları kamuoyuna sızdırarak, halkın da grevcilere karşı tavır almasını sağlamıştı! Zekiydi, hem de çok!

Sendikalara karşı mücadelede sıklıkla kullandığı “İngiltere’yi kim yönetiyor?” şeklindeki beylik cümlesi, o dönemde çok moda olacaktı. 1980’lere gelindiğinde sorunun cevabı gayet netti: İngiltere’yi Thatcher yönetiyordu.

Özelleştirme silahının tetiğini o çekti

Thatcher sendikaları dize getirir getirmez, dökülen ekonominin her alanında reform yapılması gerektiğini gördü. Ülkede alarm zilleri çalıyordu. Avrupa’nın geri kalanının sosyalizm ve devlet mülkiyeti gibi kavramlarla meşgul olduğu bir dönemde Thatcher, o zamana kadar kutsal inek muamelesi gören kamu iktisadi teşekküllerini, kâr-zarar bilançolarına bakmadan, özelleştirmeye girişti. Attığı ok hedefi vuracaktı. Hantallığı ve hizmet kalitesinin düşüklüğü ile herkesin utancı haline gelmiş ve ancak nadiren kâr yaptığı gözlenen ülkenin ulusal havayolu şirketi *British Airways* özelleştirildi ve kısa zamanda dünyanın en iyi ve kârlı şirketlerinden birine dönüştü! Yine, özellikle devlet mülkiyetinde geçirdiği son dönemde bir milyar pounddan fazla zarar eden çelik üretim teşekkülü *British Steel* de, özelleştikten sonra Avrupa’nın en büyük çelik şirketi olmuştu. Bunları 1940’lardan beri kamu mülkiyetinde olan *British Telecom* ve diğerlerinin özelleştirilmesi izleyecekti.

Özelleştirme, seksenlerin ortalarında dünya hükümetleri açısından yeni bir kavramdı, ama sonlarına gelindiğinde, neredeyse her kıtadan 50 ülkenin hükümeti, birbiri ardına özelleştirme operasyonlarına girişmişti. Kamu teşekküllerini

borsada halka açmış ya da onları doğrudan girişimcilere devrederek, kâr yapan dinamik şirketlere dönüştürmüşlerdi. Hatta özelleştirmeye mesafeli duran sol eğilimli ülkelerdeki hükümetler bile, halkın üzerine yük bindiren iktisadi teşekküllerin sayısını fazla ses çıkarmadan azaltmaya başlamıştı. İngiltere, özelleştirmede bu ülkelere akıl hocalığı yapmaktan da geri kalmıyordu. Hatta bu durum, ünlü iktisat düşünürü Adam Smith'in çığır açan 'Ulusların Zenginliğı' (*The Wealth of Nations*) isimli eserini yazması ve J.M. Keynes'in kendi modelini (*Keynesianism*) ortaya koymasından bu yana, İngiltere'nin pratik ekonomiye yaptığı en büyük katkı olarak görölmeye başlamıştı. Ama Thatcher demek, sadece 'ekonomi' demek değildi. Ötesi de vardı. Savaş gibi...

1980’li yıllardaki özelleştirme politikalarının arkasındaki güçlü isim oydu.

Gözünü kırpmadan savaşa girdi

1982’de Arjantin’de askeri cunta iktidardaydı ve her cunta gibi o da ekonomik sıkıntılardan dolayı azalan kamuoyu desteğini geri kazanmak için dikkat dağıtan bir işe girişmeye meyilliydi. Sonunda girişti de; Arjantin’in, 1830’dan beri hak iddia ettiği ve kendi ana karasına çok yakın olan İngiliz sömürgesi Falkland Adaları’nı işgal etti. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana ilk kez bir İngiliz toprağı işgal ediliyordu!

Cunta, bir bakıma, şok ekonomik tedbirlerin sebep olduğu geçici sıkıntılardan dolayı popülaritesi azalan Thatcher’ın imdadına koşmuştu. Ekonomisiyle başı dertte olan bir taraf, aynı sorundan muzdarip diğer tarafın merhemi oluyordu!

Thatcher, kadınlığını, göze çarpan bir kararlılıkla harmanlayarak İngiltere’yi, Arjantin’e karşı savaşa sokup ezici bir zafer kazanınca, tüm dünya adını ezberledi. Politikacıların askerlere sonuca gitmek için kesin emirler vermesi, ama sonuca gidecek yolların seçimini askerlere bırakması gerektiğini savundu. Yine de savaş esnasında kaybettikleri askerler, gemiler ve uçaklar onu sinirlendirmişti. Askerlerin cevabı ise gayet netti: *“Sayın Başbakan, zaten bu kayıpları daha az göstermek için daha fazla uçak ve gemi istiyoruz.”*

Kararlılığı, cesareti, sadakati ile dikkat çeken Thatcher, kısa zamanda diğer kadın siyasetçileri de kendisine hayran bırakıp onlar için bir model olacaktı. Onun kendisini ispat etmesiyle, Kıta Avrupası’nda siyasete atılan kadınların sayısında hissedilir bir artış olmuştu. ‘Falkland Fatih’i 1983 seçimlerini kazanmakta zorlanmayacaktı...

Margaret Thatcher ve Ronald Reagan bir zamanların ayrılmaz ikilisiydi.

Amerika'yı da o yönetiyordu!

Tabii ki kendisine hayran erkek siyasetçiler de vardı. Özellikle de ondan 18 ay sonra iktidara gelmiş olan ABD Başkanı Ronald Reagan. Dünyanın patronu konumunda görülen ABD Başkanı bu İngiliz kadının yolundan gitmekte gecikmeyecekti. Amerika da *Ratchet Etkisi*'nden muzdaripti. Reagan devletin piyasa işleyişindeki rolünü etkin bir şekilde sınırlandırarak

(deregülasyon), vergi indirimi ve özel teşebbüse daha geniş pazar imkânları yaratarak gidişatı tersine çevirmeyi başardı.

Reagan, Thatcher'ın serbest piyasa ve minimal devletin avantajları hakkındaki sözlerini can kulağıyla dinliyordu. Tabii ki tek konuştukları para değildi. İkinin de siyasi yaşamlarının zirve noktası olan 80'ler, aynı zamanda bir başka şeyin daha zirvede olduğu bir dönemdi: Soğuk Savaş'ın. İkili aralarındaki bu siyasi etkileşimi bir dış politika ortaklığına çevirmekte gecikmeyecekti. Tabii ki 'Şeytan İmparatorluğu' olarak isimlendirdikleri Sovyetlere karşı.

Nasıl 'Demir Lady' oldu?

Thatcher kendisiyle özdeşleşen 'Demir Lady' lakabını büyük düşmanı Ruslardan almıştı. Sovyetler Birliği'ni yerden yere vurduğu bir konuşmada: *"Ruslar dünyaya hâkim olmak istiyor, tarihin tanıdığı en yayılmacı devlet olabilmek için yığınak yapıyorlar. Kamuoyunun ne düşündüğü Kremlin'deki adamların umurunda değil. Onlar için silahlar, tereyağından önce geliyor. Bizim içinse her şey silahlardan önce geliyor"* dedi.

Cevap gecikmedi. Rus gazetesi *Krasnaya Zvezda* (Kızıl Yıldız), Thatcher'a 'Demir Lady' (*Iron Lady*) lakabını taktı. *Moskova Radyosu* lakabı süratle tüm dünyaya yaydı. İlginçtir, bu lakaptan çok hoşlanan Thatcher, yakıştırmayı zevkle üzerinde taşımaya başladı. Bu arada Thatcher'ın 'tereyağı' demagojisinin gerçekleri tam olarak yansıtmadığını da hatırlatalım. Zira İngiltere o dönemde silahlanma yarışının önde gelen koşucularından biriydi.

Thatcher: "Sovyetler çöksün de..."

Her ikisi de şahin karakterli olan ve hem siyaseten hem de gramer olarak aynı dili konuşan İngiliz ve Amerikan liderlerinin iktidarları sürecince; reformlara yönelmesi, kendini feshetmesi ya da çökmesi için Sovyetlere kararlı bir baskı uygulanması yönünde

hareket etmeleri, şaşmaz bir politika olacaktı. Thatcher, Sovyetleri korkutup müzakere masasına oturtmak için Reagan'ı silahlanmaya daha fazla para harcaması konusunda ikna etmişti. *"Ne kadar çabuk dağılırsa, o kadar iyi olur"* diyordu Sovyetler için.

Reagan ile birlikte, Sovyet lider Mihail Gorbaçov'u açıklık (*glasnost*) politikalarını son sınırına kadar hayata geçirmeye zorlayan da Thatcher'di. Ve yine Sovyetler, Afganistan'ı işgal etmiş, sıcak denizlere inmeye çalışırken, Demir Lady'ye bağlı SAS komandoları, Rus işgalcilere karşı savaşı Afgan mücahitleri örgütlüyordu!

Aynı Thatcher, Sovyetlere sadece sopa göstermemiş, zaman zaman havucunu da çıkarmıştı. Reform yanlısı Gorbaçov'un iktidara gelişini olumlu karşılayan ilk Batılı lider olduğu gibi, Gorbaçov iktidarının daha üç ay öncesinden Sovyet lider için *'birlikte çalışabileceğimiz birisi'* diyerek, sezgilerinin sağlam olduğunu göstermişti.

Tarihçiler muhakkak ki Sovyet rejiminin sonunu getiren aktörlerin rolünü hararetle tartışacaktır, ama yine de Thatcher'in rolünün tartışılmayacak kadar net olduğunu söyleyebiliriz. Zira öyle ya da böyle, istediği olmuş; Sovyetler, onun iktidarı döneminde tarih sahnesinden silinmişti...

Hong Kong'dan Körfez Savaşı'na hep en önde oldu

Başbakanlığı boyunca dış gelişmelere *'üzerinde güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu'* çerçevesinden baktı. Her uluslararası olayda ilk sahne alan Thatcher oluyordu. Sözgelimi 1984'teki Çin ziyaretinde, Deng Şiaoping ile Çin-İngiliz Ortak Deklarasyonu'nu imzalayarak, 1 Haziran 1997'den itibaren yönetimi Çin'e devredilecek olan İngiliz sömürgesi Hong Kong'un elli yıl daha 'liberal' ekonomi rejimini devam ettirmesini garanti altına almıştı.

Yine Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin 1990'da Kuveyt'i işgal edince, Amerikalılardan önce harekete geçen de Demir Lady

idi. Dönemin Amerikan Başkanı George Bush'a Saddam Hüseyin'i Kuveyt'ten çıkarmak için Ortadoğu'ya asker göndermesi yönünde baskı yapmış, Bush biraz ağırdan alınca, *"Tereddüt edecek vaktimiz yok"* diyerek, I. Körfez Savaşı'na giden süreci hızlandırmıştı.

Avrupa Birliği'ni hiç sevmemi!

Thatcher'in en istikrarlı olduğu alanlardan biri de, her ne kadar ülkesi üyelerinden biri olsa da Avrupa Birliği'nin (o dönemdeki adıyla *Avrupa Ekonomik Topluluğu- AET*) bazı ekonomik ve siyasi politikalarına olan ateşli karşıtlığıydı. Sözelimi 1979'da İngiltere'nin topluluğa verdiklerinin aldıklarından çok daha fazla olduğunu iddia etmiş ve *"Topluluktan veya başka herhangi birinden para istemiyoruz. Sadece kendi paramızı geri istiyoruz!"* diyerek, 'zararlarının' karşılanmasını istemişti! İlginçtir, 1984'te Thatcher'in bu iddiası kabul edilince, aradaki farkın yüzde 66'sı, halen yürürlükte olan bir anlaşmayla, yıllık taksitler halinde İngiltere'ye geri ödenmeye başlandı. Söz konusu anlaşma Avrupa Birliği üyelerini öfkeliendirmeye halen devam etse de Margaret istediğini almıştı!

Thatcher, AET'nin ekonomik birliği aşarak siyasi birliğe dönüşme isteğine de karşıydı. 1988'de Belçika'da yaptığı bir konuşmada, topluluğun federal bir yapıya dönüşmesine ve kararların tek bir merkezden (*Brüksel*) alınmak istenmesine karşı çıkmış; Topluluğun rolünün, serbest pazar ve etkin rekabet koşullarını sağlamakla sınırlı olması gerektiğini söylemişti. Kendisi İngiltere'de devleti küçültmeye çalışırken, Avrupa'nın kocaman tek bir devlete dönüştürülmesine kızıyordu. Bu kızgınlığını, *"İngiltere'de devletin sınırlarını, bu sınırların Avrupa düzeyinde tekrar genişlemesini ve bir Avrupa üst-devletinin Brüksel'de yeniden hâkimiyet kurmasını izlemek için daraltmadık"* sözleriyle dile getirecekti.

Topluluğun para politikaları da onu öfkeliendiriyordu. Para

birliğine ve tek bir para biriminin (*bugünkü Euro*) tüm birlik ülkelerinin para birimlerinin yerine geçmesine özellikle karşıydı. Onun bu yaklaşımı ardından gelenlerce de benimsendiğı için bugün İngiltere, AB üyesi olduğı halde Euro'yu değil, kendi para birimi olan Sterlin'i kullanmaya devam ediyor.

Thatcher, siyaseti bıraktıktan sonra da muhalefetini devam ettirecek ve AB'nin siyasallaşmasında önemli rol oynayan Maastricht Antlaşması'nı '*çizmeyi aşan bir antlaşma*' olarak niteleyecekti. İlerleyen zamanla birlikte AB karşıtlığı daha da arttı ve 2002'de yayımlanan 'Devlet Sanatı' (*Statecraft*) isimli kitabında, İngiltere'nin milli egemenliğini koruması için üyelik koşullarının gözden geçirilmesini, bunun başarısız olması halinde, birlikten ayrılarak NAFTA'ya (*Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması*) katılmayı önerdi...

Kendi adına yapılan heykelin önünde

Seçim kaybetmediği halde koltuğunu bıraktı!

Her şeyin bir sonu vardı ve bu kural, Thatcher'in siyasi kariyeri için de geçerliydi. Ama bu parlak kariyerin bitişi, dış etkenlerden değil, bizzat kendisinden kaynaklandı. Seçim mi kaybetmişti? Hayır, aksine üç kez peş peşe kazandığı seçimlerle Muhafazakâr Parti'ye tarihinin en parlak günlerini yaşatmıştı. Alışık olduğumuz siyasi iklim gereği bizi şaşırtacaktır muhtemelen ama Thatcher, namağlup bir Başbakan olduğu halde parti içi demokrasiyle (*İngiliz yorumcular bunu parti içi darbe olarak da isimlendirir*) devrilmişti!

Vergi politikası, kamuoyunun ekonomik gidişat konusundaki karamsarlığı, yüksek faiz oranları, iş çevrelerinin desteğinin azalması ve Thatcher'in Avrupa'nın birleşmesine dönük müzmin muhalefетinin parti içinde yarattığı çalkantı, 1990'a gelindiğinde Muhafazakâr Parti'yi oldukça yıpratmıştı. Bir de buna kabinedeki en sağlam müttefiklerinden Sir Geoffrey Howe'un, Thatcher'in Avrupa siyasetini protesto etmek için Başbakan Yardımcılığından istifa etmesi eklenince, Demir Lady için perde kapanmaya başladı. Parti liderliği için yapılan oylamada rakibinden az oy alınca, hemen istifasını verdi. On bir yıllık Thatcher dönemi kapanmıştı. İstifa gerekçesini ifade ettiği mesajda başarısının ipuçlarını veriyordu:

"Partinin birliği ve gelecek seçimlerde başarı sağlaması için, yarıştan çekilip diğer hükümet üyelerine lider adayı olma imkânı vermemin daha uygun olacağına karar verdim. Gerek hükümetten gerekse hükümet dışından bana böylesine fedakârca destek veren herkese teşekkür ederim."

NOTLAR

- Mezuniyetinden sonra bir süre kimya sektöründe çalıştı. Dondurmanın erimeden saklanmasını sağlayan teknolojiyi geliştiren ekipteydi!
- Eğitim Bakanlığı sırasında tasarruf için okullardaki bedava süt dağıtımını kaldırınca halk arasında 'süt hırsızı' olarak isimlendirildi.
- Lord Liverpool'dan sonra en uzun süre görevde kalan, Lord Palmerstone'dan sonra da üç seçimi üst üste kazanan Başbakan olmuştu.
- On bir yıllık iktidarı boyunca İngiltere'nin İmparatorluk günlerinden beri gerilemekte olan uluslararası etkinliğini arttırıp, lider ülke olmasına uğraştı.
- Kendisiyle aynı dönemde siyaset yapan Başbakan Turgut Özal da Thatcher'in liberal muhafazakârlığını ve özelleştirmeye dayalı iktisat politikalarını Türkiye'de uygulamaya çalıştı.
- İrlanda Kurtuluş Örgütü (IRA) tarafından düzenlenen bombalı saldırıdan kıl payı kurtuldu, beş kişinin öldüğü bu olaya rağmen, saldırı mahallindeki programını değiştirmede.
- Eğitim bütçesini kısıttığı Oxford Üniversitesi, bu okuldan mezun olan Başbakanlara geleneksel olarak verdiği fahri doktora unvanını Thatcher'e vermeyi reddetti.
- Kürtaja, idam cezasının kaldırılmasına ve boşanmanın kolaylaştırılmasına karşıydı.
- Hiç seçim kaybetmediği halde, parti içi desteği azalınca istifasını vermiş, Başbakanlığı bırakmıştı!
- İstifasının ardından yapılan bir ankette, İngiliz

halkının yüzde 52'si son tahlilde Thatcher'in ülkeye yararlı olduğunu söylerken, yüzde 44'ü bu görüşe karşı çıkmıştı.

- Bosna Savaşı sırasında NATO'ya Sırlara karşı harekete geçme çağrısında bulunmuş, Sırların yaptıklarını Nazilerin icraatlarına benzetmiş ve Bosna'da bir soykırım olabileceğine dikkat çeken ilk siyasilerden biri olmuştu.
- Kraliçe tarafından İngiltere'nin en büyük nişanlarından biri olan Liyakat Madalyası ile ödüllendirildi.
- Başbakanlığının ardından 1992'de tütün devi *Philip Morris*'e, yıllık 250 bin dolar maaş ve vakfına aynı miktarda yıllık bağış yapılması karşılığında jeopolitik danışman oldu.
- Seksenli yıllarda küresel ısınmaya ilk dikkat çeken lider olsa da 2002'de yayımlanan 'Devlet Sanatı' (*Statecraft*) isimli kitabında, küresel ısınmaya insanların neden olduğu fikrini desteklediği için pişman olduğunu yazdı.
- Üç dönem süren Başbakanlığı boyunca devletin ekonomideki rolünü en aza indirmek için uyguladığı ve başlangıçta halkın canını acıtsa da son tahlilde başarılı olduğu kabul edilen özelleştirme ve dolaylı vergilendirme gibi politikaları, kendi adıyla anılan bir ekonomik felsefe doğurdu: *Thatcherizm*

Tekstil işçisiydi uzaya çıkan ilk kadın oldu

Valentina Vladimirovina Tereşkova

(1937-...)

Savaş yorgunu bir ülkede çiftçi bir baba ile işçi bir annenin kızı olarak doğdu. Fakirlikten okula gidemedi, ilk eğitimini mektupla dışardan tamamlayabildi. Aynı zamanda idealist bir komünistti. Fabrikada çalışırken merak saldığı paraşütçülükle, uzaya bir kadın göndermek isteyen rejimin dikkatini çekti. Seçmeleri geçip finale kaldı. Sovyet lideri Kruşçev onu tercih etti. Uzaya çıkan ilk kadın oldu. Kruşçev'in zorlaması ile kendi gibi bir kozmonotla evlenip, yine bir başka Sovyet lideri Brejnev'in izni ile boşanabildi! Mars'a gitmek için gönüllü olsa da bir daha uzaya gidemedi. Sovyet rejiminin vitrini olarak uzun yıllar görev yaptı. Bugün 71 yaşında olan Tereşkova, Sovyetler Birliği'nden geriye kalan en parıltılı hikâyelerden biri...

“Partinin idealleri bana çok yakın geldi. Tüm hayatım boyunca bu ideallere uygun yaşadım. Aslına bakılırsa bu ideallerin benim için İncil’deki on emirden farkı yok. Hiç bir zaman da bu düşüncelerimi değiştirmeyeceğim.”

Tereşkova (Komünizme bağlılığını tanımlarken)

İkinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren ve Atom Çağı'nı başlatan iki atom bombası, arkasında 100 bine yakın ölü bırakmıştı. Savaş sonunda Almanya, Doğu ve Batı olarak iki parçaya ayrılmış, Doğu Avrupa ülkelerinden Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Arnavutluk'ta komünist rejim kurulmuş, Çin'de yıllardan beri süren komünist ihtilal tamamlanmıştı. Batı bloğunda kalan ve tercihlerini demokrasiden yana yapanlarsa, Amerika'nın manevi liderliğinde bir araya gelmişti.

Amerika ve Rusya'nın liderliğindeki iki kutuplu dünya, gardını almış, iki blok arasında bir soğuk savaş başlamıştı. Uzay yarışı da başından itibaren Amerika ile Rusya arasındaki bu Soğuk Savaş'ın ve buna paralel ilerleyen silahlanma yarışının dünya dışına taşan yüzü olmuştu. Rakip ideolojilere sahip bu iki blok, her ne pahasına olursa olsun, uzayda dahi bile olsa, bu rekabetten üstün çıkmalıydı. Ve gözler Ay'a çevrildi...

Başkan Kennedy *"60'lı yıllar bitmeden Ay'a gideceğiz!"* temalı meşhur nutkuyla Amerikan halkını Ay'a ilk ulaşan ulus olma istikametinde harekete geçirmişti, ama uzaya ilk uyduyu gönderen Ruslar da boş durmuyordu. Amerikalılara yaşatacakları bir küçük sürprizleri daha vardı. Beyaz Saray'dakiler 16 Haziran 1963 sabahı aldıkları haberle bir kez daha geride kalmanın acısını yaşıyorlardı: Ruslar, uzaya ilk kadını göndermişlerdi!

Kimdi bu kadın?

Fabrika işçisiydi, uzaya çıkan ilk kadın oldu

Dünyayı dışardan gören ilk kadın unvanını alan Valentina Vladimirovina Tereşkova'nın hikâyesini cazip kılan şey, tekstil işçiliğinden kozmonotluğa giden ilginç bir yol izlemiş olmasıydı!

Proleter imparatorluğu Sovyetler Birliği'nin ilk kadın kozmonotunun da bir emekçi olması, hoş bir tesadüftü doğrusu...

Tekstil fabrikasındaki işçilik günlerinde

Tereşkova, 6 Mart 1937’de Rusya’nın Yaroslavl bölgesinde, üç çocuklu ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldiğinde, babası traktör şoförlüğü, annesi bir tekstil fabrikasında işçilik yapıyordu. Küçük kız, Rusya’yı yiyip tüketen savaş yüzünden 8 yaşına gelinceye kadar okul yüzü göremedi. 17 yaşına geldiğinde de okulu bırakmak zorunda kaldı. Tüm ülkeyi pençesine alan fakirlik, onun ailesini de vurmuştu. Çalışmak zorundaydı. Aile bütçesine destek olmak için tekstil fabrikasına girdi. Kir pas içinde elleri, terli alnı ama yüksek idealleri olan bir işçi olmuştu. Tıpkı Rusların sağa sola çiziktirdikleri, genellikle mozaikten yapılma, eli orak çekiçli devrimci işçileri resmeden tabloların birinden fırlamışçasına...

Gözü yükseklerdeydi. Hayattan, ‘emekçiliği’ aşan, daha büyük beklentileri vardı. Okula gidemese de mektupla eğitimine devam etti ve aynı dönemde hobi olarak Yaroslavl’daki DOSAAF Havacılık Kulübü’nde paraşüt eğitimi almaya başladı. Kulüp tabii ki Kızıl Ordu’nun gençlik ünitelerinden biriydi! İlk atlayışını 21 Mayıs 1959’da yaptı. Dünyayı yukarıdan, kuşlar gibi özgürlüğün tadını çıkartarak izlemek, genç kadını çok heyecanlandırmıştı. Aynı dünyayı dört yıl sonra bu kez uzaydan izleyeceğini rüyasında görse, muhtemelen kendisi de inanamazdı...

Henüz fabrika işçisiyken paraşüt kursunda

İlk atlayışının ardından Tekstil Fabrikası Çalışanları Paraşüt Kulübü'nü kurdu. İki yıl geçmeden, amirlerinin dikkatini çekmiş ve mahalli Komsomol'un (*Komünist Partisi Gençlik Kolu*) sekreterliğine getirilmişti. Bu arada boş durmamış, yün eğirme teknolojisi uzmanlığı sertifikası da almıştı. Genç kadının 24. yaş gününü kutladığı günlerde yaşanan bir gelişme, dünyayı hayretler içinde bırakırken Rusya'yı da bayram yerine çevirmişti: *Gagarin uzaya çıkmıştı!*

Sovyetler Yuri Gagarin'i uzaya göndererek, başta rakibi Amerika olmak üzere, tüm dünyayı şok etmişti. Ama bu yetmezdi. Daha başka şeyler de yapılmalı, komünist sistemin nelere kadir olduğu tüm dünyaya gösterilmeliydi! Aynı günlerde Rus kozmonotların baş eğitmeni Kamanin, Rus uzay programının mimarlarından ve uzay gemisi tasarımcısı Sergey Korolyov'un kapısını kadın kozmonot fikriyle çaldı. Acaba uzaya bir kadın gönderebilirler miydi? Neden olmasındı ki? Madem erkek dayanmıştı, o halde 'devrimci' bir kadın da dayanabilirdi. Her ne kadar işin uzmanları o zamanki şartlarda kadınların bu işe uygun olmadığını iddia etseler de Sovyet rejiminin lügatinde '*imkânsız*' yazamazdı! Korolyov'un aklı bu parlak fikre yatmıştı. Hemen emrini verdi: "*Aralarından beşinin seçileceği 50 uygun aday bulun!*"

Adayların pilot eğitimi almış olması gerekmiyordu. Zira Rusların insanlı uçuşlar için kullandığı Vostok (*Doğu*) uzay aracı tamamen otomatikti ve kozmonotun uçaktaki herhangi bir yolcudan farkı yoktu. Bununla birlikte paraşüt becerisi, tartışılmaz bir gereklilikti. Uzay aracı dönüşte atmosfere girdiğinde, kozmonot otomatik olarak araçtan fırlatılacak ve kendi kullandığı paraşütle yere inecekti. Böylelikle temel şartlar belirlendi. Adaylar, 30 yaşından küçük, 1.70'ten kısa ve 70 kilodan hafif; fiziksel olarak sağlam ve tabii bir de '*katıksız*

komünist' olacaktı. Kamanin, DOSAAF'ın kurucu üyelerinden biriydi ve aradıkları kişiyi nerede bulabileceklerini gayet iyi biliyordu.

DOSAAF kayıtları tarandı ve şartlara uyan 400 kadar isim tespit edildi. Bunlardan 40'ı yazılı sınavı geçerek, fiziksel ve psikolojik testler için Moskova'ya çağırıldı. Bu arada Tereşkova, elemelerden başarıyla çıksa da babası hakkındaki olumsuz bir sicil kaydı, durumunu şüpheli hale getirmişti. Buna karşın Komsomol'daki gayreti dikkate alınınca, genç kız, 16 Şubat 1962'de Tatiana Kuznetsova, Irina Solovyova, Valentina Ponomareva ve Zhanna Yerkina ile birlikte uzayın kapısını tıkatmaya aday 5 kadından biri olarak sahneye çıktı.

Rus doktor ve uzmanlar, Tereşkova'yı tarihi yolculuğuna hazırlıyor.

İlginçtir, diğer 4 aday, her açıdan Tereşkova'dan daha şanslıydı. Aralarında test pilotu da vardı, dünya paraşüt şampiyonu da! Buna karşın 'yoldaş' Tereşkova'nın tek avantajı, fiziki dayanıklılık açısından beşlinin en iyisi olmasıydı. Proleter geçmişi ve üstüne üstlük, babasının olumsuz sicil kaydına rağmen faşist Nazilere karşı savaşırken ölmüş olması, artı

hanesine yazılacak, diğer adaylarla arasındaki dengeyi sağlayacaktı.

Yerçekimsiz uçuşlar, merkezkaç, izolasyon ve psikolojik testlerin yanı sıra uzay gemisi mühendisliği ve roket teorisi konularında eğitim gören adaylar, MiG-15UTI jetleri ile pilotaj eğitimi de almışlar, yetmemiş, bir de 120'şer kez paraşütle atlamışlardı! İlginçtir, tüm bu sıkı eğitime karşın işin başındakiler bir kadının uzaya çıkabileceğinden ve o psikolojik ve fiziksel yükü kaldırabileceğinden emin değillerdi. Sovyet yönetimi uzaya kadın çıkarma işlemini, salt bir ilke daha imza atacak olmaları sebebiyle, devasa bir propaganda fırsatı olarak görüyordu.

Eğitimlerini tamamlayan kadınlara, aynı zamanda Sovyet Hava Kuvvetleri'nden teğmenlik rütbesi verilmiş, kahramanımız Tereşkova, aynı günlerde Komünist Partisi'ne asil üye olarak kabul edilmişti. 1962 Mayıs'ında Rus kozmonotları German Titov and Kamanin, Washington'u ziyaret etti ve Amerikalı astronot John Glenn tarafından barbekü partisine davet edildi. Glenn, laf arasında uzaya kadın göndermeyi planladıklarından bahsedince, Kamanin, Moskova'ya mesaj uçurmakta gecikmedi: *"Dikkat, Amerikalılar da aynı hedef üzerinde çalışıyor, elimizi çabuk tutalım!"*

Kasım 1962'ye gelindiğinde kendilerine en çok şans verilen adaylar Ponomaryova ve Tereşkova'ydı. Herkesin aklındaki soru aynıydı: Uzaya acaba hangisi çıkacaktı? Ponomaryova test performansı bakımından daha iyiydi, ama bağnaz komünist seçici kurulunun sorularına 'uygun' cevaplar verememişti. Sözgelimi *"Hayattan beklentin nedir?"* sorusuna *"Neyi verebilirse almak istiyorum"* gibi oldukça 'kapitalist' bir cevap vermiş, oysa Tereşkova aynı soruyu *"Komsomol'a ve Parti'ye katıksız bir şekilde hizmet etmek"* şeklinde cevaplayarak tribünlerden alkış almıştı. Ponomaryova'nın sigara içen kadınların da ahlaklı olabileceğini savunması ve eğitim esnasında eskortsuz şehir turlarına çıkması,

kendisine eksi puan olarak döndü.

Öte yandan Rus uzay kurmayları, Amerikalılara yaşatacakları şokun şiddetini daha da arttırmak için aynı anda iki kadın kozmonotu, komuta ve uzay yürüyüşünden oluşan daha karışık bir görev planıyla uzaya göndermek istiyorlardı. Korolyev bunun için Ponomaryova'nın komutanlık becerisine, Solovyova'nın ise cesaretine ve gücüne güveniyordu. Bunlardan daha az yetenekli olan Tereşkova, onun gözünde ancak en son seçenektir. Ama ülkedeki her konuda olduğu gibi bu konuda da nihai seçimi yapacak olan, Komünist Partisi Genel Sekreteriydi ve Nikita Kruşçev'in parmağı Tereşkova'yı işaret etti. Çünkü ona göre Tereşkova ideal Sovyet kadınının özelliklerini taşıyordu: *"Güvenilir bir komünist, ortalama bir aileden gelen bir işçi ve 'iyi' bir kız."* Ve hepsinden önemlisi de uzaydan sağ dönerse elde edeceği şöhrete uygun bir cazibesi vardı! Dünya basınına iyi poz verebilecek bir kahraman fikri kulağa oldukça hoş geliyordu. Genç kadın tarihe doğru devasa bir adım atmıştı...

Kapsülün kapısında, belki de bir daha dönemeyeceği dünyaya son kez bakıyor.

3...2...1: 'Martı' uzayda!

16 Haziran 1963'te Vostok roketi ve Chaika (*Martı*) telsiz koduyla uzaya gönderilen Tereşkova, yerküreyi dışarıdan gören ilk kadın oldu. Uçuş esnasında Korolyev'in Tereşkova'nın performansından memnun olmaması nedeniyle, daha önceden planlananın aksine, uzay aracının kontrolünü ele almasına izin vermediği söylendi. İddialara göre genç kadın uzaydayken

psikolojik çöküntü yaşamıştı. Öyle ki Kamanin, daha sonra yayınlanan günlüğünde, resmi basın bültenine Tereşkova'nın ruh halinin iyi olmadığına dair bir ifade sokulmak istendiğini yazacaktı. Bu eke göre Tereşkova, yukarıdayken aşırı duygusallaşmış, bitkin düşmüş ve kendisine verilen görevleri yapamayacak duruma gelmişti.

Kendisini tarihe geçiren uzay uçuşunun birkaç dakika öncesinde

Kamanin tüm bunların abartılı olduğunu söylüyordu. Genç kadın yapması gereken her şeyi ilk gün bitirmiş, uçuşun iki gün daha uzatılması nedeniyle, fındık kadar uzay kapsülünün içinde yapacak bir şey bulamamıştı. Üstelik Kamanin'e göre yerdekiler, bu iki gün boyunca dünyanın etrafında boş boş turlayan kadına destek olmak için hiçbir şey yapmamışlardı.

Tereşkova ise bu iddialara, kendisini taşıyan kapsülün otomatik yönlendirme sisteminin yanlış ayarlandığını iddia ederek cevap vermişti. Atmosfere girmeye hazırlanırken kapsülün giriş açısının neredeyse 90 derece yanlış olduğunu fark etmiş ve kendisine inanmak istemeyen yer görevlilerine, hatayı düzeltmeleri için uzun süre dil dökmüştü. İkinci gün gönderilen sinyallerle, kapsülün atmosfere giriş açısı düzeltilmiş; Tereşkova dünyaya bir kömür kalıbı olarak dönmekten kurtulmuştu!

Tereşkova'ya göre aslında bir gün olarak planlanan yolculuğun uzama sebebi buydu. Evet, uzayda kustuğu doğrudu ama bunun sebebi yaşadığı 'uzay hastalığı' (*space-sickness-astronotların en az yarısının yerçekimsiz ortama adapte olamama sonucu yaşadığı baş dönmesi, mide bulantısı ve kusma gibi rahatsızlıklar*) değil; bilakis kendisi için hazırlanan menüydü! Sadece siyah ekmekten oluşan mütevazı menü kendisini güçten düşürmüştü. Çünkü Sovyetlerin, uzay kahramanlarının yemesi için hazırladığı ekmekler bayattı! Bu arada uzay hastalığına direnebilmesi için kapsülde sürekli kemerlerini bağlı tutması gerekiyordu, ama Tereşkova'nın sağ baldırına giren kramp işleri karıştırmıştı. Üçüncü güne kadar baldırındaki ağrıyla boğuşan kadının çilesine bir de başlığının omzuna yaptığı baskı eklenmiş ve Tereşkova kurdeşen olmuştu.

Atmosfere girse de çilesi bitmedi!

Genç Rus'un çilesi atmosfere girdikten sonra da bitmedi. Yere 6 bin metre kala kapsülden fırlayıp paraşütü açıldığında, bir göle doğru sürüklendiğini gördü. Bitkindi, fazlasıyla su

kaybetmişti ve açtı. Göle düşerse kıyıya kadar yüzebileceğinden emin değildi. Şansı vardı ki yüksek bir rüzgâr onu kıyıya attı, ama sert bir iniş yaptığı için burnunu kaskına çarpıp morarmasına neden oldu. Hemen ardından basının karşısına çıktığında, burnundaki morluğu aşırı makyajla kapatacaklardı. Ama Tereşkova, 'basit işçi kız' imajıyla çelişeceği için, makyaja bir hayli karşı çıkmıştı.

Yukarıda ne yaşarsa yaşasın Tereşkova, Vostok 6 ile üç günlük uzay yolculuğunu başarıyla tamamlamış, tarihe adını yazdırmış ve bunu yaparken de o ana kadar uzayda turlayan tüm Amerikalılardan daha fazla uzayda kalarak, tabiri caizse, hepsini katlayıp cebine koymuştu!

Üç günlük uzay seyahatinden henüz dönmüş, kendisini dünyaya getiren kapsülün dışında, yorgunluktan bayılmak üzere.

Tereşkova dünyaya döndükten sonra Rus Hava Kuvvetleri'ndeki bazı çevreler, çiçeği burnundaki ulusal kahramanlarının adını kötüye çıkarmak için ellerinden geleni ardlarına koymadı. Uzay gemisine binmeden önce sarhoş

olduğundan tutun da uzaydayken emre itaatsiz davrandığına varıncaya kadar hakkında onlarca söylenti çıkarıldı. Tüm bunların temelinde ise, muhtemelen, ölmeyi tercih etmek yerine, atmosfere giriş açısını yanlış hesaplayan yer kontrol görevlilerini, hatalarını ortaya çıkartmak suretiyle utandırmış olması yatıyordu. Nasıl olurdu da hasbelkader uzaya gönderdikleri bir kadın, anlı şanlı Rus uzay kurmaylarının hatasını açığa çıkartabilirdi!

Tüm bunlara karşın Kamanin, arkasında durarak, artık tüm Sovyet kadınlarının gözbebeğı konumunda olan Tereşkova'yı kurda kuşa yem etmedi. Muhalifler, şöhretinden ezilmiş ve susmuşlardı. Bu arada uzaydan döndükten sonra kendisine *“Nasıl oldu da bir kadın olarak uzaya çıkmaya cesaret edebildiniz?”* sorusunu yönelten bir gazeteciye, *“Sovyetler Birliğı'nde bir kadın demiryolu işçisi olabiliyorsa, neden uzaya çıkamasın ki!”* diye karşılık verecekti.

Sovyet lider Kruşçev uzaya gönderdiği Tereşkova'nın popülaritesinden rejim adına fazlasıyla faydalandı.

Kruşçev'in baskısı ile evlendi, Brejnev'in izni ile boşandı

Dünyaya dönüşünde, Rus kozmonot merkezi Star City'deki tek bekâr astronot olan Andrian Nikolayev ile evlenmeleri gerektiği şeklinde şakalar yapılmaya başlanmıştı. Bu şaka, Kruşçev'in kulağına kadar gitti. Bunun çok iyi bir fikir olduğuna

karar veren Rus lider, Kamanin'i ikiliyi evliliğe razı etmesi için görevlendirdi. Aslında ikili birbirlerinden hiç hoşlanmıyordu, ama o dönem Rusya'da, hiçbir kelimeli Parti Genel Sekreteri'ninkinden üstün değildi.

Çift direnmeyi bıraktı ve 3 Kasım 1963'te, bizzat Kruşçev'in de katıldığı törenle Moskova Düğün Sarayı'nda evlendi. 8 Haziran 1964'te Tereşkova'nın, ileride doktor olacak kızı Elena Andrianovna doğdu, ama çiftin evliliği pek de iyi gitmiyordu. Lakin o dönemin Amerikalı astronotlar gibi Rus kozmonotlar da kariyerlerinin devamı için 'mutlu aile' tablosundan taviz vermeye cesaret edemiyorlardı. Mademki yerküreyi dışarıdan izlemek gibi, günümüz şartlarında bile sayıları 500'ü geçmemiş kişinin yaşadığı bir ayrıcalığı tadıyorlardı, elbet bunun bir bedeli olacaktı. Tüm dünyanın gözlerinin üzerine kilitlendiği bu hem çekirdek hem de '*uzaylı Sovyet ailesi*' çökemezdi.

Kendisi gibi kozmonot olan Andrian Nikolayev ile Kruşev'in baskısı ile evlendi.

Tereşkova'nın ardından Rus kadınları, Gagarin ve diğer erkek kozmonotların da baskısıyla, sadece yer hizmetlerinde çalıştı ve Sovyetler yıkılıncaya kadar da sadece propaganda amacıyla uzaya gönderildiler. Bu arada Tereşkova, yüksek eğitimini ancak uzaya gittikten sonra, 1964-69 yılları arasında Zhukovskiy Askeri Hava Akademisi'nde tamamlayabildi.

Tereşkova ve Gagarin... Düşman kardeşler...

Ölümü göze alarak Mars'a gitmek istedi

1970'lerin ortasında Amerikalıların uzay mekiğı projesi için kadın astronot yetiştirmeye başlaması, Rusları yine harekete geçirdi. Gözü hep 'yukarılarda' olan Tereşkova da ümitlenmişti. 1978'de tekrar sağlık kontrollerine girdi. Bu esnada kontrollerin yapıldığı askeri akademide doktor olan Yuliy Şapoşnikov ile tanıştı ve yıldırım aşkına tutuldu. Bu sefer aşkta kazanmış, ama uzayda kaybetmiş, sağlık testlerinden geçememişti. Sadece bir kez çıkabildiğı uzaya bir daha çıkamayacağı söylendi. Madem uzaya çıkamayacaktı, o halde zoraki evliliğini sürdürmesine gerek kalmamıştı. 1979'da Nikolayev'den boşanmak için harekete geçti, ama bu o kadar kolay değildi. Evliliğı bir kez daha Parti Genel Sekreteri'nin keyfine kalmıştı! Brejnev, Sovyetlerin göz bebeğı çiftin boşanmasına, ancak 1982'de yeşil ışık yaktı! Kruşçev'in 'uzay ailesi' çökmüştü...

*Tereşkova, 70. doğumgünü'nü Rusya Devlet Başkanı
Vladimir Putin'in kendisi onuruna verdiği davetle kutladı.*

Tereşkova ve Şapoşnikov, 1999'a kadar mutlu bir hayat sürebildiler. 1999'da doktor öldü, Rusların ulusal kahramanı hayat yolculuğunda yine bir başına kaldı. Tereşkova'nın bu zaman zarfında yaptığı tek iş, her ne kadar büyük aşkını kaybetmiş olmaktan dolayı içi kan ağlasa da 'sert bakışlı, otoriter ve

adanmış kahraman' imajı ile ülkesini politik arenada temsil etmek oldu. İlginçtir, maaşını da halen kozmonot bordrosu üzerinden alıyordu. Gerçi hiçbir zaman 'bir kez daha gitme' ümidini kaybetmemişti. Öyle ki insanlı Mars projesi gündeme geldiğinde, *"Geri dönemesem de denemek istiyorum"* diyerek gönüllü olmuştu!

Bir resepsiyonda, Rusya Devlet Başkanlarından Boris Yeltsin ile

Bir daha uzaya gidemeyen Tereşkova, 'Komünist Rusya'nın vitrini' olarak hizmet etti ve hükümet sözcülüğü de dâhil olmak üzere birçok politik görev üstlendi. Sovyet dönemi boyunca politikanın her alanında aktif olarak bulundu. 1966'da Dünya Barış Konseyi üyeliği, 1967'de Yaroslavl Yüksek Sovyet üyeliği, 1966-74 arası Ulusal Yüksek Sovyet Konseyi üyeliği yaptı, 1974'te Yüksek Sovyet Prezidyumu'na seçildi ve 1975'te Meksika'daki Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadın Yılı Zirvesi'nde ülkesini temsil etti.

Bu arada Ruslar Tereşkova'yı hazırlarken Amerikalılar boş mu duruyordu dersiniz? Tabii ki hayır. Amerikalı hemcinsi Jerrie Cobb, Tereşkova kadar şanslı değildi. Hemen hemen aynı zaman diliminde jet motorlu uçaklarla sayısız rekorlar kıran ve 1959'da astronotluğa seçilen ilk kadın olmasına rağmen hiçbir zaman uzaya çıkamadı. Bugün 78 yaşında ve halen uzaya çıkma arzusunu yitirmiş değil.

Tereşkova'ya gelince; halen hayatta. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte siyaset vitrinindeki mankenlik görevi sona erse de Rusların önde gelen kahramanlarından biri olmanın keyfini sürmeye devam ediyor. Uzayla ilgili programlar haricinde medyanın ve kalabalıkların karşısına çıkmayı pek tercih etmiyor. Yaşamını beyaz limuzini, yakasındaki madalyaları, korumaları, kızı ve torunları ile birlikte Moskova dışındaki villasında sürdürüyor.

NOTLAR

- 16 Haziran 1963'te uzaya çıkan ilk kadın unvanını aldı. Aslında bir tekstil fabrikasında işçiydi. 1962'de girdiği Rus uzay hizmetinden 1997'de ayrıldı.
- Yuri Gagarin uzaya çıkan ilk insan olduğunda,

annesi ile birlikte fabrikada çalışıyorlardı. Haberi duyan annesi, *“Bence bir dahaki sefere uzaya bir kadın gönderseler iyi olur”* demişti.

- Kendisini tarihe geçiren eğitimini 18 ay gibi kısa bir sürede tamamladı. Buna teorik eğitim, fiziksel eğitim, jet ve paraşüt eğitimi de dâhildi.
- Sadece bir kez uzaya çıktı. Yaklaşık 3 gün kaldı. Bu süre içinde 48 kez dünyanın etrafında turlayarak, kendisinden önce atmosfer dışına çıkan tüm Amerikalı astronotların toplamından daha çok uzayda kalmış oldu.
- İlköğrenimini mektupla dışarıdan bitirebildi, uzaydan döndükten sonra girdiği Hava Kuvvetleri Akademisi’nden mühendis olarak mezun oldu.
- Amerikalılar ilk kadın astronotları Dr. Sally Ride’i, Tereşkova’dan 20 yıl sonra, 18 Haziran 1983’te uzaya gönderebildi.
- Kendisi gibi kozmonot olan eşi Nikolayev’den olan kızı Elena’nın üzerinde değişik tıbbi gözlemler yapıldı. Zira o, annesi ve babası uzaya çıkmış tek çocuktü!
- Sovyet feminist hareketinin önde gelen isimlerinden biri oldu. Uzaya çıkmak gibi bir işin üstesinden gelen bir kadın olarak, dünyadaki en zor işin ‘annelik’ olduğunu söylüyordu.
- Sovyetlerin en yüksek nişanı sayılan Lenin Nişanı, Sovyetler Birliği Ulusal Kahramanı Nişanı, BM Barış Altın Madalyası, Simba Uluslararası Kadın Hareketleri Madalyası ve Joliot-Curie Altın Madalyası ile, yakası en kalabalık kadınlardan biri oldu.

İslam coğrafyasının ilk kadın Başbakanı

Benazir Butto

(1953-2007)

Pakistanlı bir toprak ağasının ilk çocuğu olarak dünyaya geldi. Toprak sahibi ve soylu bir aileye mensup olması sebebiyle, babasının geleneğine uyarak önce Amerika'da, sonra İngiltere'de eğitim gördü. Aileden miras alınan siyaset, onu iki kez ülkesinin Başbakanı yaptı; ancak her ikisi de kısa sürdü. Birinde darbeyle, birinde ise yolsuzluk iddialarıyla görevinden alındı. İslam ülkelerinin ilk kadın Başbakanı sıfatını alan cesur politikacı, babasının kanlı akıbetine uğramaktan kurtulamadı. Babası askeri darbeyle, kardeşi suikastla ortadan kaldırıldı. Tüm bunlara karşın yılmadı. Bir kez daha ülkesinin idaresine soyunmuştu ki, bomba ve kurşunlar, onu da ortadan kaldırdı. Refah, çile, suikast, politik mücadele, başarı, sürgün, darbe gibi kelimelerle ilmek ilmek örölmüş bu hayatın sahibi, İslam ülkelerindeki ilk kadın Başbakan Benazir Butto'dan başkası değildi.

*“Yöneticiler seçimlere girmeme ister izin versin isterse de vermesin.
Ne pahasına olursa olsun, ÷lkeme döneceğim. Başbakan olmak
istediğim için değil, halkıma verdiğim sözü yerine getirmek için...”*

Benazir Butto (Sürgünden dönüp,

suikasta kurban gitmesinden kısa bir süre önce)

21 Haziran 1953, Pakistanlı zengin ve soylu bir aileden gelen Zülfikar Ali Butto ile İranlı bir işadaminin kızı olan Begüm Nusret'in ilk çocuklarının dünyaya geldiğı tarihi. Doğan çocuğa 'eşsiz' anlamına gelen Benazir adı koyuldu. Gözlerin sürekli üzerinde olduğı, zor bir yaşamı olacaktı Benazir'in. İniş çıkışlarla bezeli; ölümler, hapisler ve sürgünlerle şekillenmiş bir hayat. Henüz çok yakın bir tarihte, 1947 yılında bağımsızlığına kavuşmuş ülkesinde, 35 yaşında Başbakanlık koltuğuna oturacak bir kadındı o. Güney Asya topraklarında, Müslüman bir ülkede, genç bir kadının en üst kademedeki yönetici olmasının ne kadar zor olduğunu biliyordu; aldığı sorumluluktan haberdardı. Pakistan'ı daha ileriye götürmek, daha demokratik bir ülke yapmak hayaliyle, iki kez indirildiğı Başbakanlık koltuğuna yeniden oturma yolunda ilerliyordu. Ne çektiğı acılar, ne darbeler, ne sürgünler onu yolundan döndürebildi. Ta ki, bir suikasta kurban gittiğı 2007 yılı Aralık ayına kadar.

Benazir Butto'nun siyaset macerası, aslında babasının yıllar önce başlayan öyküsünün bir sonucuydu. Peki, onun daha sonraki hayatında belirleyici olacak, Pakistan'ın nüfuzlu ve varlıklı ailelerinden birine mensup olan Zülfikar Ali Butto kimdi? Benazir Butto'nun dedesi Sir Şah Nevaz Butto bir toprak ağasıydı. Oğlu Zülfikar Ali'nin iyi bir eğitim almasını ve siyasette söz sahibi olmasını istiyordu. Bu yüzden Ali'yi ilk önce İngilizlerin Hindistan'da kurdukları Cathedral ve John Connon okullarına gönderdi. Daha sonra ABD'nin saygın üniversitelerinden Berkeley'e devam eden Ali, gençliğini sürdürürken bağımsızlık hareketleri başlamış, Muhammed Ali Cinnah bağımsız Pakistan'ın temellerini atmıştı. Ali bu süreçte, babasının kendisine çizdiği rolden de ilham alarak siyasete girmeye karar verecekti.

Baba Butto siyaset sahnesinde

Ülkesinin içinde bulunduğu duruma kafa yoran ve bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Zülfikar Ali Butto, Berkeley'de okuduğu yıllarda sosyalizme merak salmıştı. Bir taraftan okuyor, araştırıyor, öğreniyor; bir taraftan da kendi düşüncelerini aktarmak üzere konferanslar veriyordu. Daha sonra kuracağı Pakistan Halk Partisi'nin temellerini de Berkeley'deki öğrencilik yıllarında böylece atmış oluyordu. Berkeley'de siyaset bilimi eğitimi alan Butto, ardından İngiltere'ye geçerek Oxford'da uluslararası hukuk okudu. Okulunu dereceyle bitiren ve Londra'da avukatlık yapmaya başlayan Butto'nun hayatında tam da bu dönemde önemli bir değişiklik oldu: Henüz çocuk yaştayken evlendirildiği ilk eşinden sonra ikinci bir kadına âşık olmuş ve onunla evlenmeye karar vermişti.

Begüm Nusret, Karaçi'de yaşayan zengin bir İranlı işadaminin kızıydı. Bu evlilikten önce Benazir, onun ardından ilk oğulları Murtaza, ikinci kızları Sanem ve ikinci erkek çocukları Şah Nevaz dünyaya geldi. Bir süre sonra babasının hayatını kaybetmesi, Londra'da avukatlık yapan Zülfikar Ali Butto'nun ülkesine dönerek, ailenin malvarlığının başına geçmesine yol açtı. O tarihten itibaren Pakistan siyasetinde Butto ismi eksik olmayacaktı.

Butto, siyasete ilk adımını 1957'de Pakistan adına BM heyetine tayin edilmesiyle attı. Bir yıl sonra, Pakistan'da yönetime el koyan Eyüp Han, Butto'yu Enerji Bakanlığı'na getirecekti. Henüz 30 yaşındayken Pakistan'ın en genç bakanı olarak tarihteki yerini alıyordu Butto. Bu süreçte, Hindistan ve Sovyetler Birliği ile çeşitli anlaşmalar imzalayan genç bakan, 5 yıl sonra Dışişleri Bakanlığı koltuğuna oturacaktı.

Ancak, bu istikrarlı tablo uzun sürmedi. 1965'te Hindistan'la yaşanan Keşmir anlaşmazlığı yüzünden Butto ile Eyüp Han'ın yolları ayrıldı. İşte Butto için başlangıç, belki de

sonun başlangıcı buradaydı. Eyüp Han, muhalefet hareketini başlatan ve köy köy dolaşarak konferanslar veren Butto için tutuklama kararı çıkarmıştı. Kapısına dayanan askerler, Kasım 1968'de Butto'yu evinden alarak götürdüler. Butto'nun üç aylık tutukluluk süresi sokaklardaki tepkileri büyötmüş, istikrarsızlığı daha da arttırmıştı. Eyüp Han, mecburen Butto'yu serbest bırakmak zorunda kalacaktı. Butto'nun tekrar partisinin başına geçmesi ve muhalefet hareketlerini örgütlemesiyle, sokağın sesine dayanamayan Eyüp Han hükümeti istifa etti.

7 Aralık 1970'te Pakistan'da yapılan seçimlerden zaferle çıkan Butto, Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını isteyen Avami Partisi lideri Mucibür'r Rahman'la anlaşarak bir koalisyon hükümeti kuramadı. Bu iki liderin bir türlü uzlaşma sağlayamaması üzerine 1 Mart 1971'de ortam iyice gerildi. Halk sokaklara dökölmüşü; Doğu Pakistan kaynıyordu. Ordunun müdahalesi de eklenince, Hindistan'a dönük göçün, daha doğrusu sığınma taleplerinin önü alınamaz hale geldi.

Bu arada Hindistan-Pakistan Savaşı da patlak vermişti. Aralık ayında Hindistan, Doğu Pakistan'ın büyük bir bölümünü işgal etti. 22 Aralık 1971'de Hindistan geri çekilirken, yerini Doğu Pakistan'ın bağımsız devleti Bangladeş Müslüman Halk Cumhuriyeti alıyordu. O yıl Pakistan Devlet Başkanlığı'na gelen Butto, 1973 yılından sonra ise Başbakan olarak görevine devam edecekti. Ancak aradan henüz 4 yıl geçmişti ki, yönetime el koyan General Ziya-ül Hakk, Butto'yu tutuklatarak cezaevine gönderdi. Butto, muhaliflerini çeşitli yollarla öldürtmekle suçlanıyordu. Bu sebeple başlayan yargılamalar bir yıl sürdü ve karar açıklandı: İdam.

4 Nisan 1979 tarihinde Rawalpinhi şehrinde gerçekleştirilen infaz ile Zülfikar Ali Butto hayata gözlerini yumdu.

Müslüman ama Marksist lider bir baba

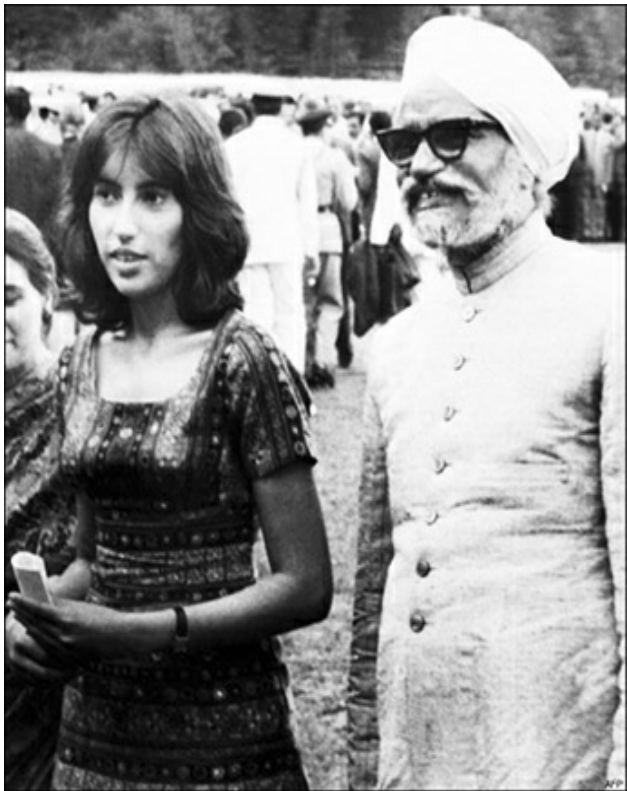
Bangladeş'in ülkesinden kopuşundan sonra Zülfikar Ali Butto, önce Başbakanlık, sonra da Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu. Genç ve idealist bir lider olmakla birlikte ülkesinin geleceğini çok fazla değiştiremedi. Askeri yönetimler, yoksulluk, iç kargaşa yıllarca hüküm sürüp gitti. Butto, demokratik bir yönetim, sosyalist ekonomi ve halkın iktidarını öngörüyordu. Bu vaatlerle siyasi hayatına başlamış ve basamakları hızla tırmanmıştı. Çok zengin bir aileden gelen Butto, hem Müslüman hem de Marksist olduğunu söylüyordu. Kendisiyle röportaj yapan İtalyan gazeteci Orianna Fallaci'ye şöyle açıklıyordu düşüncelerini: *"Ben ekonomik açıdan bir Marksistim. Ama sadece ekonomiyle kendimi sınırlarım. Marksizm'in tarihi diyalektikle yorumlamasına, yaşama ilişkin kurallarına ve Tanrı'nın varlığını tartışmasına karşıyım. İyi bir Müslüman olarak ben Tanrı'ya inanırım. Yanlış ya da doğru, inanırım. İnanç öyle bir şeydir ki ya vardır ya da yoktur. Varsa bunu tartışmak yararsızdır. Ben inancı içimde taşıyım. Marksizm'in dinsel ve felsefi yönleri adına bu inancımdan caymak niyetinde değilim. Bununla birlikte Pakistan gibi geri kalmış bir ülke için sosyalizmden başka bir çözüm görmüyorum."*

Bu sözler, Butto'nun neden Marksist olduğunu açıklıyordu, ancak muhalifleri onu yeterince inandırıcı bulmuyorlardı. Butto ise samimiyetini ispatlamak için, yaptığı toprak reformu ile ailesinin 45 bin dönümlük toprağını yitirdiğini örnek gösteriyordu. Butto sadece Marksist olmakla eleştirilmiyor, bunun yanında diktatörlük ve faşistlikle de suçlanıyordu.

Sürgünden Başbakanlığa uzanan yol

Zülfikar Ali Butto'nun siyasi hayatının sonu olan tarih, kızı Benazir Butto için siyasete ilk adımdı. Harvard ve Oxford'da eğitim alan Benazir, Pakistan'a döndüğünde, hem siyasi kariyeri, hem de tüm aile açısından acı ve üzüntüyü beraberinde getirecek olaylar zinciri başlıyordu. Darbe sonrasında tutuklanan babasının iki yıl

sonra gerçekleştirilen idamı tüm aileyi yıkmıştı. Benazir önce annesiyle birlikte yedi ay boyunca Sihala'da ev hapsinde kaldı. Daha sonra Karaçi'deki evlerine gitme izni çıktı. Benazir annesiyle birlikte memleketi Karaçi'de 5 yıllık sürgün hayatını ve ev hapsini geçirirken erkek kardeşleri Murtaza ve Şah Nevaz, Kabil'e ve Şam'a gönderilmişti.

Benazir Butto gençlik yıllarında sıkı bir eğitim gördü.

Benazir, Karaçi'deki sürgün hayatını tamamladıktan sonra Londra'ya geçti ve babasının kurduğu Pakistan Halk Partisi'nin lideri oldu. Dram, onu burada da gölge gibi izleyecekti. Babasının ölümünden 7 yıl sonra kardeşi Şah Nevaz'ı Fransa'nın Cannes şehrinde kaybetti. Şah Nevaz'ın Afgan eşi tarafından mı zehirlendiği, yoksa bir suikasta mı kurban gittiği bir türlü öğrenilemedi. Sebebi meçhul bir ölümle henüz 27 yaşındayken dünyadan göç eden Şah Nevaz, Butto ailesinin ikinci kayıydı. Bu acıyı da sineye çeken Benazir, kardeşinin ölümünden bir yıl sonra Pakistan'a döndü.

Elini arı sokunca evliliğe ikna oldu

Önce babasının kaybı, arkasından Karaçi ve Londra'da yaşadığı sürgün hayatı Butto'nun hayata bakışını derinden etkilemişti. Henüz yaşı çok gençti ve evlenmesi yönünde öneriler alıyordu. Hatta bu öneriler bir süre sonra baskıya dönüşmeye bile başlamıştı. İşte tam bu sırada karşısına Pakistan'da geniş toprakları olan ve ticaretle uğraşan Asif Zardari çıktı. Daha doğrusu, artık 32 yaşına gelen kızını evlendirmek isteyen annesi Nusret ile teyzesi Mana, birlik olup, Asif Zardari'yi istemişlerdi! Londra Ekonomik ve Siyasi Bilimler Merkezi'nde eğitim alan Zardari, inşaat ve emlak işiyle uğraşıyordu.

Benazir Butto'nun siyasi bir ideali ve bu ideali gerçekleştirmeye yönelik bir hayatı vardı. Evlilik konusu kafasını karıştırıyordu. Öte yandan Doğulu bir toplumda 'evlenmemiş bir kadın' olarak liderliğe nasıl soyunabileceğini de düşünüyordu. Gazetecilerin "*Neden evlenmiyorsunuz?*" sorusu da canını sıkmaya başlamıştı. Ailenin ısrarlarıyla Asif Zardari'yle görüşmeyi kabul etti.

İki genç, aile içinde birkaç kez bir araya geldiler. Yine de Benazir, ağırdan alıyordu. Teklifinin üzerinden iki yıl geçmesine

rağmen cevap alamayan Asif Zardari ise dişli çıkmıştı, inatla bekliyordu. Sonunda müstakbel eşiyle birkaç görüşme daha yapan Butto'yu evlilik kararına iten ilginç bir gelişme olacaktı; arı sokması! Daha sonra anlattığına göre, parkta gezerken Butto'nun elini arı sokar ve yaralı parmak balon gibi şişer. Butto'nun elini gören Asif, *"Hemen seni hastaneye götürüyorum"* diyerek duruma el koyar. Hastaneye gidilir, muayene yapılır, ilaçlar alınır... İlk kez hiçbir çaba göstermeden kendisi adına bir şeylerin yapıldığını gören genç kadın, kendini iyi ve güvende hissetmiştir.

Arı hikâyesi, 17 Aralık 1987'de Karaçi'de gerçekleşen düğünle neticelenecektir. On binlerce kişinin katıldığı düğün, Butto ailesinin muhalifi ve babasını idam ettiren Ziya-ül Hakk'a karşı da bir gövde gösterisi olmuştur. Tören için babası Zülfikar Ali Butto'nun ilk defa büyük kitlelerin karşısına çıktığı spor salonu seçilmiştir. Başbakanlık koltuğuna oturmadan bir yıl önce gerçekleştirilen bu evlilik sonucunda Butto, üç çocuk sahibi olacaktır: Oğlu Bilavel, büyük kızı Bahtevâr ve küçük kızı Asefa.

Kocasından ve muhaliflerinden çekti!

17 Ağustos 1988'de Pakistan Devlet Başkanı General Ziya-ül Hakk'ı taşıyan uçağın havada infilak etmesi, Pakistan için yeni bir sayfanın açıldığına işaret ediyordu. Butto, bu sayfaya adını yazdırmaya kararlıydı. 19 Kasım 1988'de yapılan seçimleri kazanan Benazir, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmişti. Butto, bu gelişmeyle beraber İslam dünyasının ilk kadın Başbakanı sıfatını da alıyordu. Lakin Benazir'in ilk Başbakanlık deneyimi uzun sürmeyecekti. Bu arada daha önce siyasi hayatın içinde yer almayan eşi Asif Zardari de kısa bir süre sonra parlamentoya girmişti. Ancak hükümetin kuruluşunun üzerinden 20 ay geçtikten sonra askerin desteğini arkasına alan Gulam İshak Han, yeniden seçimlere gitme iddiasıyla hükümeti devirdi. Buttoların payına bir kez daha 'devrilmek' düşmüştü.

Butto'nun görevden ayrılmasından sonra eşi Asif Zardari de

şantaj ve yolsuzluk iddialarıyla tutuklandı. Bankacı Murtaza Bukhari'den rüşvet istediği, vermeyince ise evine bomba attırdığı suçlamalarıyla yargılanıyordu. Hakkındaki iddialar kanıtlanamasa da Asif Zardari üç yıl hapis yattı.

Butto ailesi bir döneme damga vurdu.

Butto 1993'te ikinci kez Başbakanlık koltuğuna oturdu. Üç yıl hükümette kaldı ama bu kez de Devlet Başkanı Faruk Leghari tarafından düşürüldü. Suçlama yine aynıydı; yolsuzluk. Bunun yanı sıra, Butto'nun yaptığı reformlar sonucu güçlerini yitirmeye başlayan Pencab bölgesindeki toprak sahipleri ve seçkinler de Benazir'in sonunu hazırlayan sebepler arasında yer alıyordu.

Eşi Asif Zardari'ye gelince... Bay Zardari, Butto'nun ikinci Başbakanlığı döneminde yine hükümette görev almıştı. Eşinin koltuğunu kaybetmesi üzerine yeniden tutuklanan Zardari, bu kez yolsuzluk ve Butto'nun kardeşi Murtaza'ya suikast düzenlemekle suçlanıyordu. Soruşturmalar ve davalar sürerken Asif Zardari cezaevine girdi, davalardan bir sonuç çıkmasa da 8 yıl Rawalpindi Cezaevi'nde yattı. Bu süreçte, ne Benazir Butto ne de eşi Asif Zardari hakkındaki suçlamalar sonuca ulaştı. Asif Zardari her zaman suçlamaları reddederken Benazir Butto da sürekli eşini savunuyordu.

Benazir Butto'nun ikinci kez Başbakanlık koltuğunu kaybetmesinde eşi Asif Zardari'nin rolü neydi? Her siyasetçi gibi hayatı muhalifleriyle mücadele etmekle geçen Benazir Butto, diğer bir kavgayı da kocasına yöneltilen suçlamalara karşı veriyordu. Çünkü bir senatör, bir bakan veya başbakan eşi olarak Zardari'ye yöneltilen suçlamalar basit ithamlar değildi. İhalelerden ve Pakistan'a gelen yabancı şirketlerden yüzde 10 komisyon aldığı iddialarıyla Zardari'ye, 'Bay Yüzde 10' deniyordu. Butto çiftinin işbirliği içinde çaldıkları paraları İsviçre bankalarına aktardıkları iddia ediliyordu. Telaffuz edilen rakam ise bir buçuk milyar dolardı. Bu iddialar mahkemeye de taşındı. 1996'da Butto'nun devrilmesinden sonra ona ve eşine 30 ayrı yolsuzluk davası açıldı. Zardari hakkında, eşiyile para ve makam için evlendiği suçlaması, Butto içinse kocasının hırslarına göz yumduğu suçlaması yapılıyordu. Mahkemeye de taşınan bu

iddialardan sonuç çıkmadı, davaların hepsi delil yetersizliğinden düştü.

Ölümle son tango

Yine de dertler bitecek gibi değildi. 1996'da görevinden alınan Benazir, 1999'daysa Pervez Müşerref tarafından gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında Pakistan'ı terk etmek zorunda kaldı. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai kentine yerleşen eski Başbakan, daha önce Londra'da geçirdiği sürgün hayatının bir benzerini burada yaşamaya başladı. Pakistan yönetiminde bulunan Müşerref, Butto'nun önünü kesmek amacıyla, bir Başbakanın yalnızca iki kez göreve gelebileceği yönündeki yasayı çıkardığında takvimler 2002'yi gösteriyor, böylece Benazir'in geri dönme ve yeniden ülkesinin yönetimine gelme hayalleri de suya düşüyordu. Ancak aradan beş yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra Pervez Müşerref bu tutumunda yumuşama gösterdi. Benazir Butto 2008'de yapılması öngörülen seçimlere muhalefet lideri olarak katılabilecekti.

18 Ekim 2007 tarihinde ülkesine dönen Benazir Butto, 8 yıl aradan sonra ilk kez geldiği ülkesinde büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Pakistan'a adım atışı bir şeyleri tetiklemiş olmalıydı ki, aynı gün bombalı bir saldırının hedefi oldu. Karaçi kenti yakınlarında gerçekleşen saldırıda, 138 kişi ölürken 248 kişi de yaralandı. Butto, ortalığı toz duman eden bu saldırıdan herhangi bir yara almadan kurtulmuştu.

Seçim çalışmalarına devam eden Benazir Butto'nun bir sonraki durağı Ravalpindi idi. 27 Aralık 2007'deki mitingde Benazir Butto yine kalabalık bir halk topluluğuna hitap edecekti. On binlerce kişi kendisini dinlemeye gelmişti. Coşkulu bir kalabalığa seslenen Benazir Butto miting sonrasında aracının üzerinden halkı selamliyordu. İşte tam o anda bir saldırgan, Butto'nun aracına yaklaşarak üç el ateş etti ve üzerindeki bombaları patlattı. Patlamanın etkisiyle kafasını kendisini taşıyan

zırhlı arabanın iç kısmına çarpan Benazir, ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldı. Kafasındaki kırıklara ameliyatla müdahale edildiyse de Benazir bu sefer tehlikeyi atlamamış, bir Butto daha dramatik bir şekilde bu dünyadan göçüp gitmişti.

Meydanları sevdi, aldığı tehditlere rağmen mücadelesinden ve mitinglerden vazgeçmedi.

Babasından tam 28 yıl sonra, 54 yaşında bir suikasta kurban giden Butto'nun ölümünün ardından, saldırıyı El Kaide'nin gerçekleştirdiği belirtildi. Ancak örgüt yöneticileri, Pakistan İçişleri Bakanlığı'nın bu iddiasını yalanlamakta gecikmedi. Cenazesi toprağa verilmeden ortaya atılan 'kim öldürdü' sorusuysa halen yanıt bekliyor.

NOTLAR

- İki kez suikasta uğrayan ve ikincisinde hayatını kaybeden Benazir Butto, bir gazeteci tarafından kendisine, “*Suikasta uğramaktan korkmuyor musunuz?*” sorusu yöneltildiğinde, “*Korkuyorum*” cevabını vermişti.
- Amerika ve İngiltere'nin seçkin üniversitelerinde eğitim gören Benazir Butto, buna rağmen 'görücü usulü' bir evlilik yapmıştı. Ancak bu görücü usulü evlilik bildiğimiz örneklere pek benzemiyordu. Zira erkek tarafı gelip Benazir Butto'yu istememiş, Benazir Butto'nun annesi ve teyzesi gidip eşi Asif Zardari'yi istemişlerdi!
- Daha çok erkeklerin oyun sahası kabul edilen politika sahnesinde uzun yıllar rol alan Benazir Butto, Başbakan olduğunda 35 yaşında genç bir kadın, aynı zamanda iki çocuğu da henüz çok küçük olan bir anneydi.
- İlk Başbakanlığı döneminde henüz birkaç aylık olan oğlunu daha çok görmek isteyen Benazir Butto, her sabah evden çıkarken oğlunu da alıp makamına

onunla birlikte giderdi. Yolda oğluyla biraz vakit geçirdikten sonra bakıcıları bebeği eve geri götürürdü.

- 1988 yılında Başbakanlık koltuğuna oturduğunda, ‘İslam coğrafyasının ilk kadın Başbakanı’ sıfatını alan Benazir Butto, Türkiye’de de sevilen ve yakından takip edilen bir liderdi. 1993 yılında Tansu Çiller Türkiye’nin ilk kadın Başbakanı olarak göreve geldiğinde Benazir Butto’ya benzetilmişti. İkili Sırp kuşatması altındaki Saraybosna’yı birlikte ziyaret etmişlerdi.

**Televizyon ile dünyası değişti; o da dünyayı değiştirmeye
soyundu**

Oprah Winfrey

(1954- .....)

Orta sınıfa mensup bir çiftin evlilik dışı çocuğuydu. Anne babası arasında sürüklenip durdu. Bu zor günlerde tek sığınağı kitapları olmuştu. Daha o günlerde, eğitimin, insanın hayatını nasıl değiştirebileceğini keşfetti. Okulda, sıradışı tavırlarıyla kendisini fark ettirdi. Medya dünyasına girdi; Amerika'nın ilk siyahi haber sunucusu oldu. TV ile bir yıldıza dönüştü; şöhretiyle yeni yıldızlar parlatmaya soyundu. Etkileyiciliğı, TV dehası ve yardımseverliğıyle, Amerika'da ve dünyada eğitim seferberliğı başlattı. Halen dünyada milyonlarca kişi, "Bayanlar, baylar! İşte huzurlarınızda Oprah Winfrey!" anonsuyla onu her hafta evlerine konuk ediyor.,

“Hayattaki en büyük sır, aslında büyük bir sırrın olmadığıdır. Hedefiniz her ne olursa olsun, ona sadece çalışarak ulaşabilirsiniz.”

Oprah Winfrey

Oprah Winfrey, medyanın gücüyle dünyayı değiştirmeye soyunan bir melek desek muhtemelen abartmış olmayız. Yapımcısı ve sunucusu olduğu ödöl canavarı 'The Oprah Winfrey Show' ile reytingleri alt üst ederken, son 20 yıldır milyonlarca izleyiciyi eğlendirip bilgilendiriyor ve üstüne üstlük, pasif TV izleyicilerinden devasa bir yardım ordusu kuruyor. Küresel bir medya ikonu ve hayırsever olarak yaptıklarıyla, daha hayattayken tarihi bir figür olmayı hak etmiş durumda. Bugün o, Amerikan halkının Başkanlarından bile daha çok sevdiği ve güvendiği biri. Başarısının sırrı ise gayet basit: *İşini iyi yap, samimi ol ve fayda gözet.*

Tek dostu kitaplar oldu

Evlilik dışı beraberlik yürüten bir çiftin kızı olarak 1954'te dünyaya gelen Winfrey, büyük annesi tarafından Kosciusko'da, içinde boru tesisatı bile olmayan bir evde büyüdü. Üç yaşındayken İncil okuyor, kilisede şarkı söylüyordu. Anne ve babası arasında gidip gelerek parçalanmış bir hayat sürdü. Tüm bu zamanlarda yalnızdı ve kendisini sadece kitaplarla avutuyordu. Okulda hocalarına verdiği kıvrak ve muzip cevaplarla kendini göstermeye başlamıştı. Herkesin kafasından aynı şey geçiyordu:

Bu kız çok, ama çok farklıydı.

Okul çapında yapılan güzellik yarışmalarında bile sempatikliği ve kıvrak zekâsıyla adeta 'ben buradayım' diyordu.

*Oprah Winfrey, medya ile tanıştığında 17 yaşındaydı,
başarılı kariyeri halen devam ediyor.*

Medyayla ilk tanışması 17 yaşında olmuştu. Nashville'deki bir yerel radyoyu ziyaret ettiğinde, ondan bir piyes seslendirmesini istediler. Sesi beğenilmişti. Haberleri sunmaya başladı. İki yıl sonra, Tenesse Devlet Üniversitesi'nde ikinci sınıftayken, Nashville'in ilk siyahi televizyon sunucusu olarak işe alındı. Mezun olduktan sonra, Baltimore'daki bir televizyonda muhabirlik yaptı, haber kovaladı. Lakin tarzı, olağan muhabirlerinkinden oldukça farklıydı. Muhabirlerden, haberin önüne geçmemeleri ve her koşulda nötr davranmaları beklenirken Oprah, üzücü haberlerde gözyaşlarını tutamıyor, olay komikse de gülmekten kendini alamıyordu. Ekrandaki bu farklı tarz, giderek daha çok dikkat çekmeye başladı. Halk bu yeni televizyon yüzünü sevmişti. İşte tam bu zaman diliminde, kendisini televizyon tarihine geçiren ilk adımı attı. Sabahları yayınlanan bir *talk show* sunmaya başlamıştı. Artık kendi programı vardı.

1986'da kendisiyle özdeşleşecek olan The Oprah Winfrey Show'u sunmaya başladı. İki yıl sonra, 32 yaşındayken sunduğu show, pek çok yerde yayınlanmaya başlamış ve dönemin TV starı Phillip John Donahue'nun sunduğu, Amerikan TV'lerinin ilk *talk showu* Donahue'nin pabucunu dama atmıştı. Oprah, bir silindir gibi, rakiplerini ezip geçiyordu...

Sosyal faaliyetler, Oprah için her zaman önemliydi.

Özellikle kadınlar, bir arkadaş gibi gördükleri Oprah'a hayranlık beslemeye başlamışlardı. Kendisinden önceki *show*lar, erkeklerin konuk olarak katıldığı 'söyleşi - konuşma' şeklinde, bilgi odaklı programlarken; Oprah'ın 'sohbet-paylaşma-dertleşme ve yönlendirme'ye dayalı samimi yaklaşımı yeni bir tarz yaratmıştı. Üstelik konuşurken eğlendiriyordu da. Diğer programlarda uzman trafiği baş döndürürken Oprah, ekranı 'sıradan insanlar'a açmıştı. Bu bir devrimdi. Programında, tecavüze uğramış, ama bunu saklayan insanlar, başı uyuşturucuyla derde girmiş çaresizler sırlarını açmaya başlamışlardı. Oprah'la birlikte *show*, daha yakın, daha kişisel bir hal aldı ve bir tür günah çıkarma merkezine dönüştü. Eğer konuşun hikâyesi duygusalsa Oprah ağlamaya başlıyor ve konuşuna sarılıyordu. Televizyon eleştirmenleri onun için, *"Oprah Winfrey, diğerlerinden daha keskin, daha akıllı, daha samimi ve izleyicisine, belki de bütün dünyaya çok daha uyum sağlamış bir TV yıldızı"* diyorlardı.

Oprah, TV'nin gücünü görmüştü. İnsanlar televizyonu daha çok özel hayatlarında ve evlerindeyken izliyorlardı. Bu TV büyücüsü siyahi kadın, *show*unda, bir aile üyesi gibi davranmayı, sanki evinde bir yemek sonrası arkadaşıyla sıradan şeyler konuşuyormuşçasına samimi olmayı başardı. İnsanların yalnızlıklarını paylaştı. Ama bir başka şey daha yapmaya başlamış, kendisine yeni bir misyon edinmişti. Ekranlardan kendisini izleyenlere *'Bir şeyleri değiştirin!'* çağrısında bulunuyordu.

Peki, Oprah sadece akıl veriyor ve yapılanları kenardan mı izliyordu dersiniz? Hayır! Belki de farkı buydu. Birçok TV yıldızının aksine, sadece izleyici tavlama için 'cici ve duyarlı çocuk' imajı çizmiyor, aynı zamanda elini taşın altına koyuyordu. Nasıl mı?

Oprah: “Eğitim şart”

Oprah, TV'deki ilk günlerinden bu yana -muhtemelen küçük bir çocukken- içinde bulunduğu zor şartlardan kendisini çekip çıkaran eğitimin, özgürlüğe açılan bir kapı olduğu temasını işledi. TV'den kazandığı parayla kurduğu *The Oprah Winfrey Foundation* (Oprah Winfrey Vakfı) sayesinde, eğitim, çocuk, aile ve kadınların dünya çapında gelişimini destekleyen yüzlerce organizasyona destek oluyor, daha iyi eğitime layık oldukları halde bu imkânı bulamayan öğrencilerin daha iyi şartlarda okuması için milyonlarca dolar bağışlıyor ve okullar yaptırıyor. Kurduğu *The Oprah Winfrey Scholars Program* (Oprah Winfrey Burs Programı) bünyesinde öğrencilere, Amerika'da ve yurt dışında eğitimlerini tamamlamaları için burslar veriyor. Adeta tek başına *Eğitim Bakanlığı* gibi çalışıyor!

TV'den kazandığı popüleriteyi kitleleri harekete geçirmek için kullanan bu siyahi yıldızın, TV'nin sadece bir aptal kutusu olmadığını, istenirse muazzam bir iyilik silahına dönüştürülebileceğini gösteren çalışmalarından biri de Aralık 2002'de gerçekleşti. “*Christmas Kindness South Africa 2002*” (Güney Afrika Noel Merhameti) inisiyatifiyle Güney Afrika kırsalındaki okullar tamir ettirildi, 50 bin öğrenciye gıda, giysi, spor ayakkabı, kırtasiye malzemeleri, kitap ve oyuncaklardan oluşan hediyeler verildi. Bu çerçevede 63 okula kütüphane yaptırıldı, öğretmenlere burs verildi. Aynı zamanda Güney Afrika'nın efsane Devlet Başkanı Nelson Mandela'ya verdiği söz gereğince, yine bu ülkede 40 milyon dolara mal olan ‘*Oprah Winfrey Liderlik Kız Akademisi*’ni hizmete açtı. Akademi, halen Afrika kıtasındaki en yüksek teknolojiye sahip bir bilim merkezi olarak parlak kız öğrencilere yüksek kalitede eğitim imkânı sunuyor.

“Hayatınızda bir şeyler umurunuzda olsun ve onu olumlu yönde değiştirmek için harekete geçin” diyen bu sıradışı TV yıldızı,

hayranlık uyandıran misyonuna halen devam ediyor.

NOTLAR

- Yayınlanmaya başladığı 1986'dan bu yana bir numara olmayı sürdüren '*Oprah Winfrey Show*', sadece Amerika'da, haftada 46 milyon kişiyi ekran başına topluyor ve 134 ülkede yayınlanıyor.
- Kendi *web* sitesindeki kitap kulübünde tanıtmak için seçtiği bir kitap anında *best-seller* oluyor. Kulübün bir milyon üyesi var.
- Resmi sitesi (www.oprah.com), bir ayda 6 milyondan fazla kullanıcı tarafından ortalama 70 milyon kez tıklanıyor ve her ay 1.3 milyon kişi e-mail atıyor.
- Televizyon izleyicilerinin bağışlarıyla ayakta duran '*Oprah's Angel Network*' yardım derneği, dünyanın her tarafında okullar, kadın denekleri ve gençlik merkezleri inşa ettiriyor.
- *Forbes* dergisine göre 20. yüzyılın en zengin siyahi Amerikalısı ve dolar bazında dünyadaki nadir siyahi milyarderlerden.
- Deli dana hastalığının salgın olduğu dönemde, "*Başka bir hamburger daha yemeden beni durdurun!*" demiş, et endüstrisinin işlerini yavaşlattığı ve krize soktuğu iddiasıyla kendisine milyonlarca dolarlık davalar açılmıştı. Oprah, hepsini kazandı.
- Kendi medya şirketi bünyesinde çıkarttığı "O, The Oprah Magazine" isimli kadın dergisi ayda ortalama 2.3 milyon tiraja ulaşıyor.
- Oyunculuk kariyeri de var. 1985'te Steven Spielberg'in yönettiği 'The Color Purple' filmindeki

Sofia rolüyle Akademi ve Altın Küre ödüllerine aday gösterildi. Bunun yanı sıra 'Before Women Had Wings' (1997), 'There Are No Children Here' (1993) ve 'The Women of Brewster Place' (1989) filmleriyle de övgü topladı.

- 1988'de kurduğu prodüksiyon şirketi Harpo Studios, Amerikan eğlence sektörünün üçüncü büyük ismi.

¹ Geçici bir ekonomik baskıdan ötürü fiyat ya da ücret artırıldığında, baskı azaldığı zaman bunun gerilemesinin mümkün olamayacağı şeklindeki ekonomik görüş.